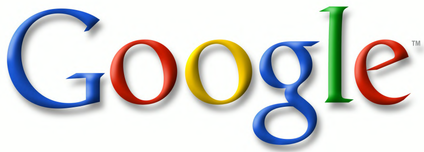
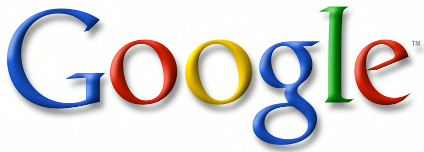
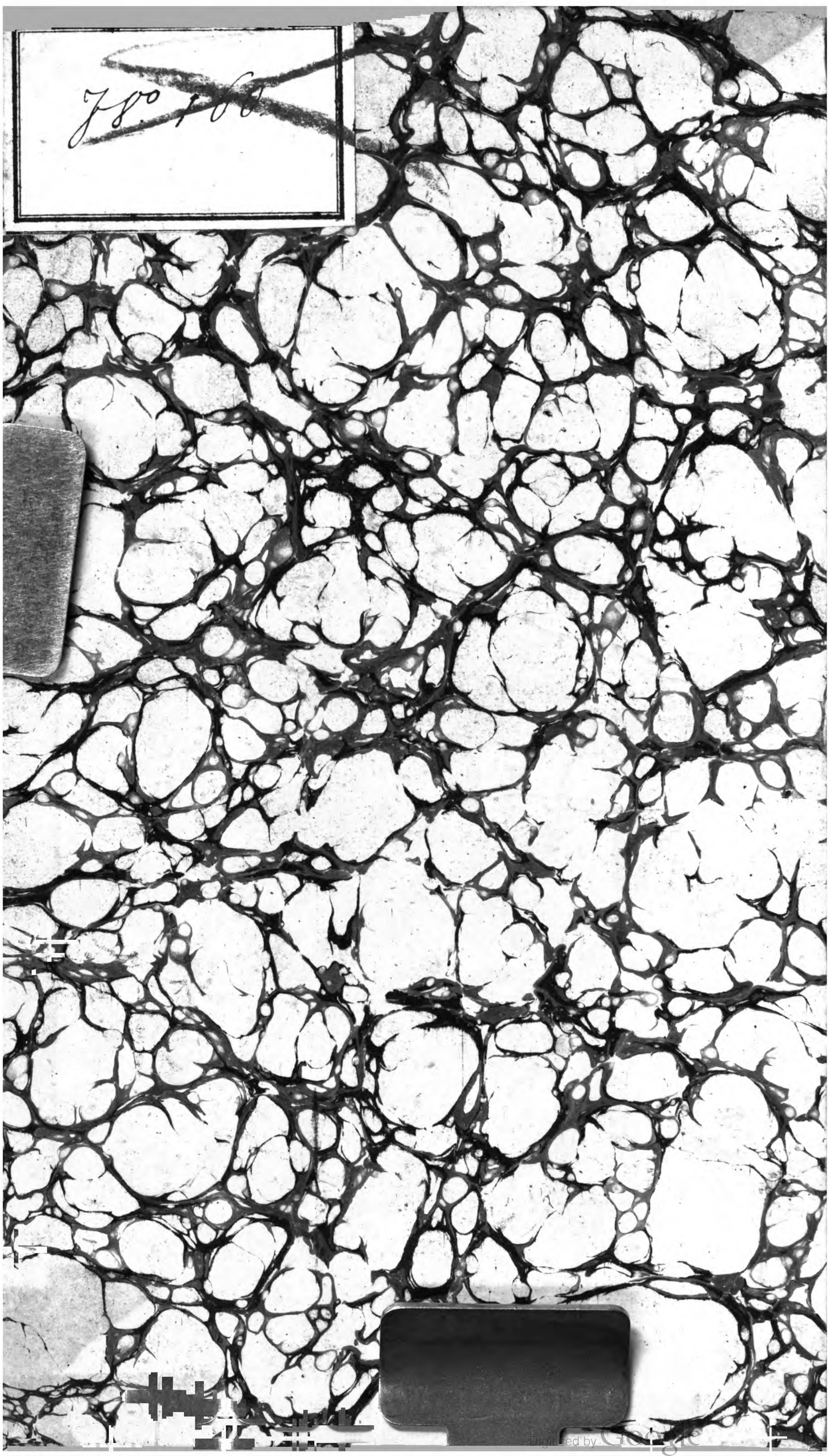
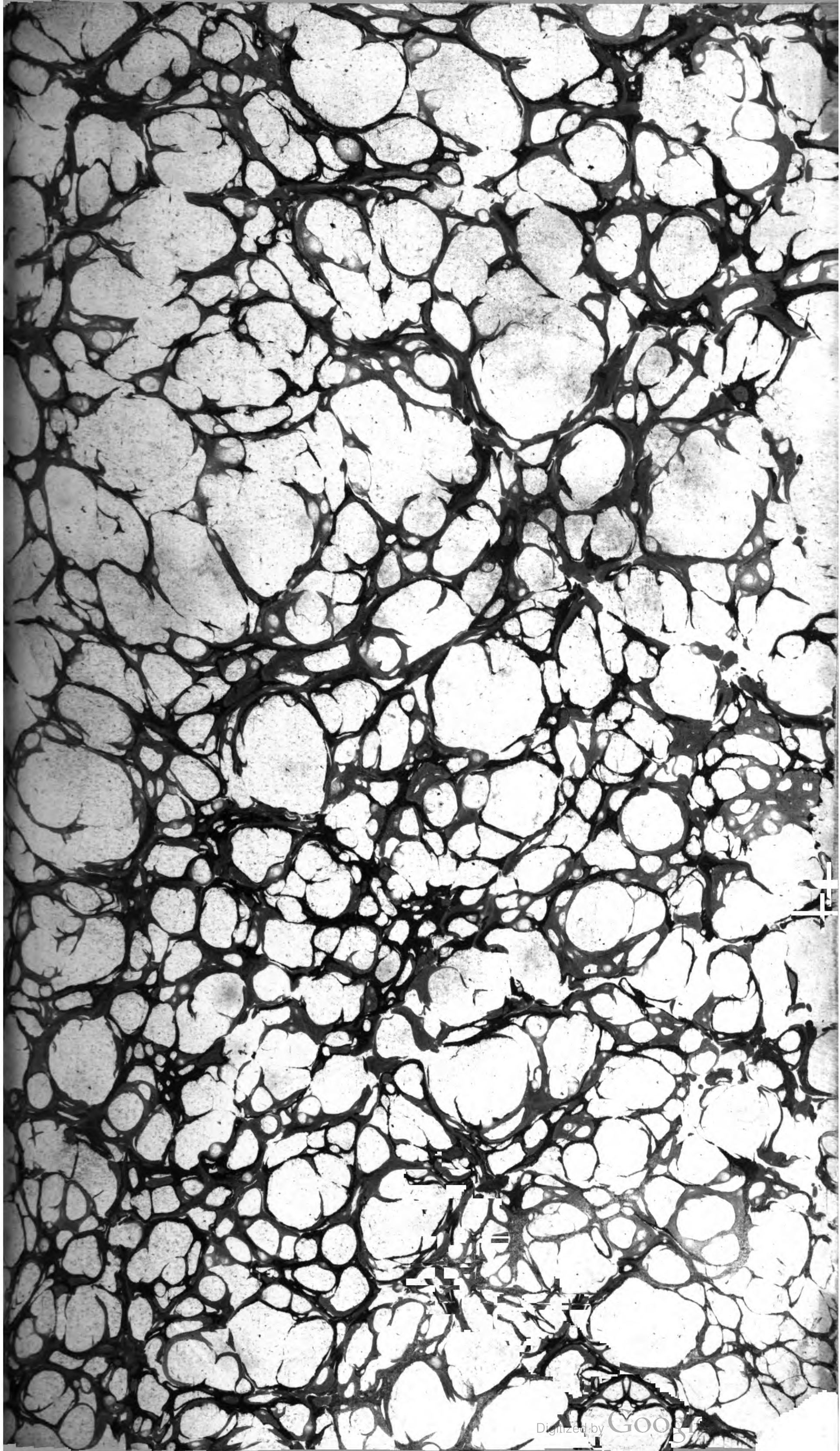

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED OG HISTORIE,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

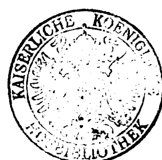
NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1846.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST, BOG- OG NODETRYKKER.

1846.

KAISERLICHE KOENIGLICHE
HOFBIBLIOTHEK

OM VIGTIGHEDEN AF ET CENTRUM FOR NORDISK OLDFORSKNING; AF J. J. A. WORSAAE.

Eet af de mærkeligste Phænomener i Skandinaviens nyere Historie er unægtelig den Eenhedsfölelse, der mere og mere gjennemtrænger Folkene. Forhen var det kun de Lærde, som i deres Studerestuer saae, at de tre nordiske Riger, uagtet al Adskillelse i politisk Henseende og uagtet alle gamle Nationalfordomme, dog i aandelig Forstand udgjorde en höiere Eenhed. Men i vore Dage er denne Erkjendelse traadt ud i Livet. Fra den danske Slette, hvor den först blev optaget hos Folket, har den svunget sig over til Sveriges og Norges Klippedale, ja selv paa det fjerne Island synes den nu at ville fæste Sæde. Med Begeistring have Folkene hilset det vaagnende Haab, at Norden engang ved forenede aandelige Kræfter skal indtage en selvstændig og hæderlig Stilling i Verdensudviklingen, og med bidtil ukjendt Iver have de derfor sögt at værne om det, der er eiendommeligt for dem: deres Sprog og Nationalitet. Samtidig hermed have lignende nationale Bevægelser yttret sig i forskjellige Lande i Europa. Baade hos tydske, slaviske og tildeels finske Folk er der vaagnet en ikke mindre stærk Eenhedsbevidsthed, end i Norden. Alene dette vil være nok til at vise, at Eenhedsfölelsen i Norden hverken fornemmelig er fremkaldt og næret ved Enkeltes overspændte, sygelige Drömme, eller ved Frygt for en fremmed Nationalitets Indtrængen paa nordisk Grund, men derimod, at den har en dybere historisk Nödvendighed og at den altsaa heller ikke om kortere eller længere Tid kan forsvinde sporlöst.

Selv naar vi see hen til de Virkninger, den allerede har havt, ville vi spart finde, at disse ingenlunde ere ubetydelige eller uvæsentlige, om de nu endog maae betragtes som forberedende. Det gjennem Aarhundreder nedarvede Nationalhad mellem Nordens Broderfolk er, idetmindste blandt de Dannede, saa at sige, ganske veget for en gjensidig Tillidens og Kjærlighedens Aand, og det vil neppe vare et halvt Aarhundrede, för den samme Aand overalt er trængt ned i Folket, saa det ikke let bliver tænkeligt, at de gamle blodige Nationalkrige kunne gjentage sig. Den opvoxende Slægt skuer alt med Forundring tilbage paa den Tid, da Nordens Folkestammer glemte deres fælles Herkomst og fulde af Had förte Vaaben mod hinanden. I Glæden over, at Freden er grundlagt i Norden og i Forvisningen om, at den vil vedvare, har den studerende Ungdom i de forskjellige Lande havt almindelige Sammenkomster og paa dem sluttet ubrödeligt Fostbroderskab. Skandinaviske Selskaber ere oprettede i Danmark og Sverige, for at befordre en nærmere selskabelig og literær Tilknytning mellem Nordboerne. Ogsaa i Udlandet stiftes efterhaanden en Mængde skandinaviske Selskaber. Det er heller intet Under, at Sproget i fremmede Lande dobbelt maa vise sin forbindende Kraft.

Men saa fortræffelige end slige Selskaber kunne være i Norden selv, medens det kun gjælder om at bringe Nordboerne i nöiere Forbindelse med hinanden og udvide deres Blik fra et enkelt Lands til hele Nordens Literatur, saa lidet ville de være istand til ret længe at tilfredsstille Folkene, naar disse fra den mere ydre Side af Sagen vende sig til dens egentlige Indhold. Man vil da ikke blive staaende ved Selskaber, hvis væsentligste Virksomhed gaaer ud paa at vække deres Medlemmer ved lette, ledende Foredrag, Festtaler, Gilder o. d. Man vil da især deleshed have Opmærksomheden henvendt paa, i Fællesskab med kraftig

Raad og Daad at fremme Kjendskaben til dét, der fremfor alt vidner om Nordens aandelige Eenhed, nemlig dets *Historie og Sprog*. Denne Tid er vistnok ikke fjern, ja den er maaskee allerede kommen. Hos os föles der unægtelig en stærk Trang til et virkeligt skandinavisk Selskab i en ganske anden Form og med höiere Öiemed, end det nærværende, om nu endog denne Trang ikke offentlig er bleven udtalt. I Norge har man slet ikke villet danne saadanne selskabelige, skandinaviske Foreninger, som i Danmark og Sverige, men man har i dets Sted bestemt paaviist Nödvendigheden af, at Nordens Historieforskere og Sprogmænd maae slutte sig nærmere sammen og arbeide mere i Forening med hinanden, end hidindtil har været Tilfældet, med andre Ord, at der maa være „*et Middelpunkt for nordisk* ɔ: *norsk, svensk og dansk Historieforskning.*"

Skarpere kan Tidens Trang i denne Retning ikke være truffet. I Nordens forskjellige Lande have Historieforskerne vel med megen Iver arbeidet paa at samle og udgive Alt, hvad der kunde tjene til at oplyse de enkelte Landes Historie, ja hos os har det Nordiske Oldskrift-Selskab allerede i omtrent tyve Aar sögt at opklare hele Nordens Oldtid. Men disse Bestræbelser have altfor meget manglet Sammenhold. Selskaberne have i det Höieste havt faa Medlemmer og endnu færre Medarbeidere udenfor deres eget Land; om eń kraftig Samvirken af alle Historieforskerne til eet fælles Maal har der ikke været Tale. Dette har ogsaa viist sin fordærvelige Indflydelse paa den nordiske Historieskrivning. Uagtet de nordiske Landes Historie danner et saadant Heelt, at man umulig, især deleshed hvad Oldtiden angaaer, kan kjende det ene Lands Historie uden tillige at kjende de andres, uagtet baade Sprog, Folkecharakteren, Retsvæsen, mange politiske Indretninger, Sæder og Skikke uomtvistelig betegne den skandinaviske

Folkestamme som en særegen, selvstændig Deel af den europæiske Befolkning, og uagtet endelig Historien lærer, at dette Folk paa en eiendommelig Maade er traadt op i Verdenshistorien, har dog ingen af de nordiske Historieskrivere forsögt at löse den tilvisse vanskelige Opgave at skrive en Skandinaviens Historie. Alene i Norge har den samme Mand (Professor P. A. Munch), som först foreslog at danne et Middelpunkt for nordisk Historieforskning, ogsaa först gjort Begyndelsen med at give et Udtog af hele Skandinaviens Historie til Skolebrug. Det er neppe nogensomhelst Tvivl underkastet, at de nordiske Historieskrivere for Fremtiden ikke kunne lade sig nöie med at behandle Danmarks, Norges eller Sveriges Historie paa en saa afsondret Maade, som hidtil; de ville enten skrive Skandinaviens Historie, for i den at vise, hvorledes de forskjellige Folkefærd i Norden kun repræsentere forskjellige Sider af den samme Eenhed, og for ved den at godtgjöre Skandinaviens Betydning i Verdenshistorien, eller ogsaa ville de ved at behandle de enkelte Rigers Historie bestandig have Nordens Eenhed for Öie, da de alene paa denne Maade kunne anvise det enkelte Land dets rette Plads i Historien. Under saadanne Omstændigheder er det naturligviis dobbelt vigtigt, at de nordiske Historieskrivere slutte sig sammen, for at berede kommende Historieskrivere den Vei de skulle fölge. Allerede de skandinaviske Naturforskere, der kun ere forenede ved det ydre Baand, at de ere Skandinaver, have knyttet gjensidige Forbindelser og holdt almindelige Möder, hvormeget mere bör der da ikke være et Foreningspunkt for Nordens Historieforskere, hvis Videnskab, saa at sige, tvinger dem til at arbeide i Fællesskab, naar de ville haabe at naae det Maal, hvortil de stræbe? Da nu desuden Historieforskerne först af Alle have erkjendt, at Norden i aandelig Forstand er en Eenhed, kan man med Sikkerhed paastaae,

at der om Vigtigheden og Betydningen af et Centrum for Nordisk Historieforskning kun er een Mening hos alle vedkommende Videnskabsmænd.

Det gjælder altsaa nærmest om at afhandle, hvorvidt et saadant Centrum virkelig efter Sagernes nærværende Stilling i Norden lader sig realisere. Unægtelig vilde det være önskeligst, hvis man strax kunde oprette et Selskab, som forenede alle Nordens Historieforskere til kraftig Samvirken, som ved rigelig Understöttelse fra Folkenes Side blev sat istand til at lade Archiverne undersöge og de der begravede Skatte udgive, som foruden Middelalderen og den nyere Tid ogsaa kunde tage tilbörligt Hensyn til Oldtiden med dens tallöse Mindesmærker, og som endelig over de egentlige historiske Dokumenter heller ikke maatte glemme de i saa mange Henseender interessante og vigtige gamle Sproglevninger. Men at stifte et *heelt nyt* Selskab af den Natur, som baade i Henseende til Organisation og Virksombed kunde fyldestgjöre Tidens Fordringer, maa vistnok for Öieblikket antages at være forbundet med overordentlig store, for ikke at sige uoverstigelige Vanskeligheder. Alene den Omstændighed, at Selskabet strax maatte kunne raade over betydelige Pengemidler til Udgivelsen af dets omfattende Arbeider, der baade vilde kræve lang Forberedelse og store Bekostninger, er aabenbart nok til at hindre Selskabets Oprettelse; thi det tör langtfra forudsættes, at Folket i Norden skulde være besjælet af en saa levende historisk Sands, at det med Glæde i en Række af Aar vilde gjöre Opoffrelser for at grundfæste et Selskab, hvis Arbeider först eller meest vilde komme den fölgende Slægt tilgode. Det vilde derfor her navnlig komme an paa, at Selskabet, især deleshed i Begyndelsen, ikke alene skulde bestaae ved Publikums Opoffrelser, men at det havde en selvstændig og sikker Grundvold. Desuden ere heller ikke Archiverne overalt tilgjængelige nok, hvorved Selskabets Virken paa

mange Maader vilde hæmmes. Heraf er det indlysende, at man for nærværende Tid nödvendig er henviist til, om muligt, at udvide et allerede bestaaende Selskab saaledes, at det idetmindste kunde blive *et Centrum for den nordiske Oldforskning*. Rigtignok hörer man ikke sjelden udtalt, selv af Historikere, at der allerede forholdsviis anvendes al for megen Kraft paa Studiet af Nordens Oldtid, hvilket i det Hele taget nu synes at være en Modesag, men at det endelig turde være paa Tide at vende sig fra Gravhöiene og de rustne Oldsager til Historiens Liv og Handling: til Middelalderen og den nyere Tid, hvis Begivenheder have en ganske anden Interesse og Vigtighed, end Oldtidens. Imidlertid har Oldtidsstudiet gaaet sin rolige, uforstyrrede Gang og det har ikke villet lykkes at afvende Folkets Opmærksomhed og Interesse fra Oldtiden til den senere Historie. Ved festlige Sammenkomster af Nordboere beröres Oldtiden idelig i Sang og Taler, hvilket ikke i den Grad er Tilfældet med Middelalderen og den nyere Tid. Dette tyder strax hen paa, at Oldtiden maa have en höi Betydning for Norden. Jeg troer ikke, at denne Betydning er almindelig anerkjendt; jeg skal derfor söge at udvikle den lidt nöiere, for saaledes at vise, hvor rige Frugter et Centrum for Nordisk Oldforskning vil kunne bære.

Det er naturligviis aabenbart umuligt tilfulde at opfatte et hvilketsomhelst Lands Historie i Middelalderen og den nyere Tid uden tillige at kjende dets Oldtid, selv om ogsaa Hovedfolket först er indvandret ved Oldtidens Slutning. Thi ikke alene have ofte de ældre Indbyggere blandet sig med de nyere Folkestammer og derved i mange Henseender indvirket paa disses Sprog, Sæder, Skikke, politiske Institutioner o. s. v., hvad der f. Ex. er Tilfældet i England og Frankrige, men under alle Omstændigheder have de nye Indbyggere, om de endog fuldkommen underkuede deres Forgjængere, truffet Landet i en Tilstand, der var et Resultat af Oldti-

den og som tildeels betingede deres Nedsættelse og fremtidige Levemaade, hvorved fölgelig Oldtiden ligefuldt har gjort sig gjældende som et Moment i Folkets Historie. Ulige vigtigere bliver dog Kjendskaben til Oldtiden, naar det samme Folk, som nu beboer Landet, ogsaa fra umindelige Tider har været bosat der, naar Folkets Institutioner, hele dets aandelige Liv har sin Spire og inderste Rod i Oldtiden, og dette er som bekjendt Tilfældet i vort Norden. Det nordlige Skandinavien har idetmindste fem hundrede Aar för Christendommens Indförelse modtaget de senest indvandrede skandinaviske Stammer, medens derimod det sydlige Skandinavien mange Aarhundreder tidligere var besat af skandinaviske Folk. De förste indkomne skandinaviske Stammer synes at have været ubekjendte med Brugen af Jern, i hvis Sted de benyttede Bronce til Redskaber og Vaaben ligesom de ældste keltiske, germaniske og slaviske Folk; deres Indvandring turde saaledes maaskee endog kunne sættes adskillige hundrede Aar tilbage för Christi Födsel. I al Fald er det vist, at det skandinaviske Folk ikke har nogen Historie udenfor Skandinavien; ikkun faa og dunkle Sagn pege hen til de Egne, hvor det havde sine gamle Opholdssteder. Paa denne Maade afspeiler Oldtiden det skandinaviske Folks Barndom og bliver derved et aldeles uundværligt Led i Nordens Histórie, ja den bliver det Grundlag, hvorpaa vor Historie hviler og uden hvilket denne ikke kan opfattes reen og uforfalsket. Hvorledes vilde det være muligt at paavise den nordiske Folkecharakteer under alle Middelalderens og den nyere Tids Kampe, naar vi ikke kunde see Folket i det Tidsrum, da fremmed Cultur enten slet ikke eller kun saare lidet havde faaet Indpas i Norden, og da altsaa Folkecharakteren viste sig upaavirket i sin oprindelige Adel? Hvorledes skulde man forstaae de sproglige og politiske Forhold i Norden uden at have Kjendskab til deres Oprindelse i Oldtiden? Et mærkeligt Exempel paa

Vigtigheden heraf kunne vi hente fra den nyeste Tid i Danmark. Under de mange Bestræbelser for at hæve Bondestanden til et höiere Trin, har der ofte været fört lydelige Klager over, at Bönderne, der i Oldtiden vare frie, mægtige Mænd, i Middelalderen bleve skammelig kuede og fornedrede. Men for ikke længe siden oplyste en fordomsfri Oldforsker (Prof. N. M. Petersen), at Bonde i Oldtiden og Bonde i Middelalderen var ikke det Samme. Oldtidens Bönder dannede et Aristokrati ligeoverfor deres Huuskarle, Frigivne og Trælle, og gjorde Udslaget i alt, hvad der forhandledes paa Thinge. Senere gik idetmindste en stor Deel af disse Bönder over til at blive Adelsmænd, andre vedblev at være Selveiere, men derimod kom den lavere Bondestand til meest at bestaae af de Frigivne og Trællene, der ved Christendommen vel bleve frie, men som dog ikke strax kunde indtage en saadan Stilling, som de oprindelig Fribaarne; imidlertid var deres Tilstand i Middelalderen og den nyere Tid, selv under den störste Forkuelse, uden Sammenligning bedre, end i Oldtiden. Vistnok maatte ogsaa i Tidernes Löb mange forhen frie og selvstændige Mænd sukke under Aaget, men dette bör dog ikke komme i Betragtning imod det höist vigtige Resultat, at Trællene, der ved Oldtidens Slutning skulle have udgjort henimod Halvdelen af Danmarks Befolkning, efterhaanden ere hævede til frie Statsborgeres Rettigheder. Det er altsaa meget langt fra, at der i denne Henseende har fundet Tilbagegang Sted; tvertimod der er skeet et stort Fremskridt. Ogsaa om Danmarks ydre Forhold, navnlig til det tydske Folk og om Slesvigs Stilling til Danmark og det övrige Skandinavien indeholder Oldtidens Historie lignende gjennemgribende Oplysninger. Ja man kan med Sandhed paastaae, at ethvert vigtigt Punkt i Nordens Historie först ved Oldtiden finder sin rette Forklaring.

Det der endnu særlig maa opfordre os til at arbeide paa at opklare Nordens Oldtid er, at vore Forfædre i en sjelden Grad bare Omsorg for at bringe Mindet om berömmelige Helte og deres Daad til Efterverdenen, og at som Fölge heraf Oldtidsmindesmærker i ualmindeligt Antal ere levnede rundt om i Skandinavien. Ingensteds i det nordlige eller mellemste Europa træffes en saadan tallös Masse Gravhöie, Steensætninger, Bautastene med og uden Runeskrift, som i vort Norden, og ingensteds vil man i det nyere Europa finde en Samling af fædrelandske Oldsager, der kan maale sig med Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn, foruden hvilket der dog endnu gives en stor Deel Samlinger af nordiske Oldsager i Sverige og Norge. Til Oldsagerne og Gravhöiene, som nærmest ere Kilderne for vor Kundskab om Nordens ældste Indbyggere, de skandinaviske Folks Indvandring, Udbredelse og tidligste Cultur, slutter sig en heel, i sit Slags fuldkommen enestaaende Literatur. Det var Islændere, som paa hiin mærkelige Klippeö i Atlanterhavet med en höi Grad af Omhu og Smag i den nordiske Tunge optegnede de endnu levende Erindringer fra Hedendommens Tid samt alle större Begivenheder i Norden i de förste Aarhundreder efter Christendommens Indförelse, og det paa en Tid, da Barbari herskede over det övrige Europa, da saa at sige alene Geistlige paa Latin affattede törre, usammenhængende Aarböger. Det var Islændere, som under Middelalderen trolig gjemte de fra Fædrene nedarvede Skatte, og det var endelig en Islænder *Arne Magnusson*, som i forrige Aarhundrede nedbragte til Danmark sin store Samling af islandske og andre oldnordiske Haandskrifter, der maa ansees for een af Nordens kosteligste literære Skatte.

Denne Literatur og de dermed i Forbindelse staaende Oldtidsminder afgive dog ikke alene uundværlige og vigtige Oplysninger om vort Nordens ældste Historie og det nor-

diske Sprogs tidligere Skikkelse; ogsaa for mange andre Lande have de særdeles Betydning. Overalt i Europa er man i de senere Aar begyndt at anstille Undersögelser af de nationale Oldtidsminder, for gjennem dem at erholde Kundskab om Landenes förste Bebyggelse og Culturens Tilstand, för den romerske Indflydelse gjorde sig gjældende. Men da baade i Spanien, Frankrige, Tydskland og England de nationale Oldtidsminder ere stærkt blandede med de romerske, hvorved det i de enkelte Egne bliver saare vanskeligt at skjelne mellem de indenlandske Mindesmærker og de fremmede, og da man tillige i de nævnte Lande mangler fuldstændige skriftlige Efterretninger om Oldtiden, maa man nödvendig, for at gribe og fastholde de ikke-romerske Elementer, vende Opmærksomheden mod Skandinavien, der ingensinde blev besat af Romerne, der af den Grund længst og renest vedligeholdt den gamle Cultur og som endelig ved Siden af en paafaldende Mængde nationale Mindesmærker og Oldsager, hvis Lighed med de övrige nord- og mellemeuropæiske er umiskjendelig, har en saadan Oldtids Literatur, som den islandske. Det er tillige bekjendt nok, at Nordboerne paa deres Toge fra det femte til det tolvte Aarhundrede e. C. deels berörte, deels for bestandig nedsatte sig i Rusland, det nordlige Tydskland, England, Skotland, Irland, Holland, Frankrige, ja selv Spanien og Italien. Om alle disse Toge findes i de gamle Kildeskrifter meer og mindre udförlige Beretninger, der naturligviis i mange Henseender tjene til Oplysning om den daværende Tilstand i de forskjellige Riger, især deleshed i England, Skotland og Irland, med hvilke Lande Nordboerne stode i den meest levende Forbindelse; det skandinaviske Element har endog i den Grad afpræget sig i England, at de brittiske Historieforskere uundgaaelig ere henviste til et omhyggeligt Studium af Skandinaviens Oldtid. Ligesaa nödvendigt er det for Tydskerne paa Grund

af deres nære Slægtskab med Nordboerne, hvilket i Folkenes Barndomstid traadte endnu stærkere frem, at hente en nöiere Forklaring til mange af deres Oldtids Forhold fra deres nordiske Frænder. Enkelte tydske Forfattere have allerede, ja maaskee meer end tilbörligt, anvendt islandske Beretninger om Norden, som i Hovedsagen gjældende for Tydskland.

Ifölge den Vigtighed og Betydning, de nordiske Oldtidslevninger saaledes have baade for Nordens og mange andre Landes ældste Historie, vilde der alene heri være Opfordring nok til med forenede Kræfter at grunde et Centrum for Nordisk Oldforskning. Det vilde i al Fald være at begynde med den rette Begyndelse. Man indvende ikke, at den nordiske Oldtid er tilstrækkelig bearbeidet og undersögt; thi ikke at tale om, hvor Meget der endnu staaer tilbage at udrette, inden Kjendskaben til Oldsagerne og Gravhöiene i Norden bliver saa begrundet og udviklet ved Sammenligninger med de antiqvariske Forhold i det övrige Europa, som den bör være, maa det fornemmelig erindres, at der i den Arnamagnæanske Haandskriftsamling endnu henligge en stor Mængde, saavel i sproglig som historisk Henseende yderst vigtige og mærkelige, tildeels ældgamle Haandskrifter, der aldrig have været trykte, og til hvis Udgivelse selv en Centralforening maatte anvende lang Tid og en anseelig Pengekraft. Mange af de ældre Udgaver af den islandske Literaturs Mesterværker ere desuden langtfra at fyldestgjöre Videnskabens Fordringer, idet de nemlig ikke ere saa nöiagtige eller saa tilgjængelige for Folket, som man maatte önske. Thi netop det er det Særegne ved den nordiske Oldtid, at den ikke blot har Interesse for Historieforskeren, der i det Gamle söger Roden til det Nye, men at den ogsaa i höieste Grad tiltaler *Folket*, ja man kan vel næsten sige, mere end nogen anden Deel af Skandinaviens Historie.

Grunden hertil ligger ligefrem deri, at Oldtiden er det eneste Tidsrum, i hvilket de skandinaviske Folk tilsammen ere optraadte som selvstændig handlende i Verdenshistorien. Da var det, at Nordboerne paa Havet grundlagde deres Hæder. Medens de övrige Folkefærd i Europa ikkun seilede langs Kysterne eller i indelukte Farvande, droge Nordboerne, især Nordmændene, dristig ud paa Verdenshavet og befolkede Island, hvorfra senere Grönland blev bebygget, ja endeel af Amerikas Fastland opdaget. Det var disse djærve Havets Sönner, som midt under Europas Afmagt ofte i ringe Antal med faa Skibe indjog store Stæder og hele Lande Skræk; som med Sværdet i Haanden tvang de ulige mere mandstærke Fjender at give dem et rigt Bytte eller indrömme dem Bopæle i deres Land; som overalt, hvor de nedsatte sig, baade i Öst og Vest indpodede friske Kræfter i den vantrevne Slægt. Et Efterspil til denne Heltetid, i hvilken England maatte böie sig for de danske Flaader, danne Sötogene under de to förste Valdemarer og Knud den Sjette, da Danmark udstrakte sit Herredömme over Östersöens Kyster lige til Smaaland og Finland. Men hermed var det ogsaa forbi. Hvad der efter den Tid er skeet i Norden har meest været en svag Efterklang af det, der har tildraget sig i andre og större Lande. Ikkun i Trediveaarskrigen griber Norden atter ind i Verdenshistorien, men det var her ikke saameget det forenede Skandinavien, som snarere Sverige alene, der, da Danmarks Hjelp ikke var tilstrækkelig, udkjæmpede Aandsfrihedens hellige Sag og derved skaffede sig en Plads i Verdenshistorien ligesom til Erstatning for, at det i Oldtiden var traadt mindre frem paa den verdenshistoriske Skueplads, end Norge og Danmark. Ved Trediveaarskrigen producerede Norden desuden ikke saaledes noget Nyt i Historien, som ved Oldtidens Heltebedrifter; det tog alene kraftig Deel i en verdenshistorisk Begivenhed, der först havde spiret og slaaet Röd-

der udenfor Norden. Det er ogsaa mærkeligt at see, hvorledes to af vort Nordens bedste Historieskrivere E. G. Geijer i „Svea Rikes Häfder", og N. M. Petersen efter med synlig Forkjærlighed og Udförlighed at have behandlet Oldtidens Historie, paa eengang ligesom bryde af med en saa vidtlöftig Fremstilling. De have, som det synes, neppe i den Grad været begeistrede for Middelalderen eller den nyere Tid, som for den minderige og mindestore Oldtid. Naar det er gaaet saaledes med Historieskriverne, kan man ikke undre sig over, at det Samme har været og endnu er Tilfældet med Folket. I Fremtiden vil Folket heller ikke dvæle med mindre Interesse ved Oldtiden; tvertimod! jo mere det bliver bekjendt og fortrolig med Oldtidsminderne, des mere vil det ogsaa föle sig hendraget af dem. Thi ligesom ethvert Folkefærd navnlig forfrisker og styrker sig ved Erindringen om de meest glimrende, verdenshistoriske Punkter i dets Historie, saaledes ville ogsaa Nordboerne under Trængsler og Modgang styrke sig ved Oldtiden og dens Forjættelse, at Norden atter engang ved forenede Kræfter skal gjenvinde sin gamle Hæder, dog ikke, som för, ved Krigens, men ved Fredens, ved Aandens Daad.

Oldtiden er nemlig endnu et Tidsrum i Skandinaviens Historie, der klart bærer Vidne om Nordens aandelige Eenhed. Folkeaandens umiddelbare Afpræg: Sproget var dengang, uagtet alle smaa Mundartforskjelligheder, det samme overalt i Norden. Det var fornemmelig det, der sammenknyttede Nordboerne, hvad enten de saa færdedes hjemme eller ude. I Gudelæren, alle Institutioner, Sæder og Skikke var der i Hovedsagen en mærkelig Overeensstemmelse, om disse nu endog i mange Enkeltheder vare lempede efter de forskjellige Egne og Lande. Ved Middelalderens Kampe fjernedes Nordboerne vel tilsyneladende meget fra hinanden, men i Virkeligheden forberedtes herved

den höiere Eenhedsbevidsthed, der nu i Modsætning til Oldtidens blot naturlige, ubevidste Eenhed, fremtræder med hidtil ukjendt Styrke, som et vigtigt Vækkelsesmiddel for Folkene. Imidlertid har Oldtiden i ikke ringe Grad bidraget til at kalde denne Eenhedsfölelse tillive. Under Middelalderens heftige Stridigheder laa Oldtiden begravet i Höiene og de gamle Skrifter; först da Mindet om Oldtiden og dens Bedrifter atter vaagnede, da Nordens Digterkonge ved sin Harpes Slag bragte de gamle herlige Sagn og Sange paa Folkets Læber, först da standsede Striden og undrende lyttede Folkene til Fortidens varslende Röst om Nordens aandelige Eenhed. Man sögte at glemme de tidligere Kampe, og det unaturlige Nationalhad, der i Middelalderen og den nærmest paafölgende Tid havde reist Frænder mod Frænder; derimod fra Oldtiden, hvis Herlighed i den förste Begeistring ofte udmaledes med altfor skjönne Farver, hentedes Tröst og Opmuntring for de kommende Dage. Det kan heller ikke omtvivles, at Oldtidens Mindesmærker ved Udviklingen af det frembrydende nordiske Folkeliv ville faae en ganske anden og större Betydning, end Middelalderens eller den nyere Tids Historie. Siden Oldtidens Slutning har Norden gjennemgaaet ligesom en haard Skolegang. Medens saa at sige alle de övrige större Folkeslag i Europa have havt deres Andeel i Culturens Fremme, have Nordboerne næsten ene forholdt sig *modtagende* i denne Henseende. Med den fremmede Cultur fulgte ogsaa Ringeagt for det, der var eiendommelig nordisk; Sproget forsömtes, fremmede Sæder og Skikke toge Overhaand, saa det holdtes for en större Ære i Sind og Skind at være en Udlænding, end en Nordbo. Men gjennem Middelalderens og den nyere Tids Trængsler synes Norden at være luttret til en fremtidig höiere Bestemmelse og nu turde endelig den Periode være kommen, da Nordboerne, efterat have fuldendt deres Skolegang og i den optaget den

europæiske Cultur, skulle til at udföre deres Manddomsgjerning. Folkene vende sig allerede indad mod sig selv og söge at fremdrage det, der er særegent for dem, det virkelig Nordiske. De nordiske Sprog renses mere og mere for unödvendige fremmede Tilsætninger og böies efterhaanden over ad imod hinanden; men saavel herved som ved at fastholde de övrige nationale Elementer, er det af störste Vigtighed at gaae tilbage til Oldtiden, i hvilken baade den gamle nordiske Tunge og det nordiske Folkeliv var reent og ublandet. Hvor uberegnelig en Indflydelse vil det ikke have, naar den opvoxende Slægt i Skolen faaer sin förste Dannelse gjennem det gamle, fædrene Sprog ved Læsningen af den nordiske Oldtids ypperste Værker! Utvivlsomt vil det fremkalde en langt större Fædrelandskjærlighed og Begeistring for Nordens Hæder, end den, der for Öieblikket lever hos de skandinaviske Folk. Hermed er det dog ikke Meningen, at man skulde afslutte sig fra den övrige Verden og dens Dannelse eller eensidig gaae tilbage til Oldtiden, som om hele den paafölgende Tids Historie ingen Opmærksomhed fortjente; en saadan Eensidighed vilde tilbörlig straffe sig selv. Endnu mindre maa man troe, at Oldtidens Forholde skulle gjenoplives; thi ethvert historisk Forhold er betinget af sin Tid og vender ingensinde tilbage. Oldtidsminderne skulle kun gjöres gjældende som et særdeles vigtigt Dannelsesmoment for Norden.

Man vil neppe træde Sandheden eller Sandsynligheden for nær ved at paastaae, at den islandske Literatur mulig endog vil blive optaget som et Moment i den europæiske Dannelse. I Udlandet er allerede vakt en betydelig Opmærksomhed for denne Literatur, der Aar for Aar finder flere Bearbeidere; ja paa nogle Steder skal der være oprettet Lærestole i det islandske eller oldnordiske Sprog. Dette er tilvisse meget betydeligt, naar man seer hen til, hvor ringe forholdsviis Interessen har været i Nor-

den selv för i de allersidste Aar. Men sammenfatte vi under det almindelige Navn Germaner: Nordboere og Tydske med deres Sidestammer, Frankerne i Frankrige og Saxerne i England, hvortil Folkeslægtskabet berettiger os, da kunne vi sige, at ved den romerske Culturs og Christendommens Indtrængen i Europa sögte den gamle germaniske Aand sig et sikkert Fristed paa Island, hvor den fjernt fra Larmen paa den verdenshistoriske Skueplads afprægede sig i den islandske Literatur, for atter, naar Tiden var modnet dertil, at udgyde sig over Europa. Det er en mærkværdig Simpelhed, Höihed og Ro, der charakteriserer denne Literatur i Modsætning til den romerske eller den nyeuropæiske, og det er i dybeste Forstand i sin Orden, at den nordiske Oldtid, der nærmest vandt sin Hæder ved Sværdet, ogsaa har skudt en saadan Blomst. Men derfor kunne vi neppe tvivle om, at ligesom Europa i Oldtiden ved Nordboernes Vikingstoge og Colonier modtog friske Kræfter i sin Befolkning, saaledes skal det nu gjennem den islandske Literatur i aandelig Forstand vederqvæges og styrkes ved en reen og sund Luftning fra det höie Norden.

Oldtiden er altsaa det Tidsrum i Skandinaviens Historie, der i national Henseende er af störst Vigtighed for Nordboerne selv, og det er ligeledes fornemmelig Oldtiden, der giver Norden en særegen Betydning ligeoverfor det övrige Europa. Heraf er det en Selvfölge, at et Centrum for nordisk Oldforskning vil faae en viid og mægtig Virksomhed baade *indad* ved at bringe Oldtiden over i de skandinaviske Folks Bevidsthed og *udad* ved at före de nordiske Oldtidsminder ind i den store europæiske Culturströmning. Der er bleven sagt, at det maa være „et Middelpunkt for nordisk ɔ: norsk, svensk og dansk Historieforskning", men naar Talen er om Nordens aandelige Eenhed uden mindste Hensyn til de politiske Forhold, da maa ikke noget Land staae tilbage for det andet, og især

naar Talen er om at mödes i Oldtiden, bör vi ikke glemme, at det er Island, der har gjemt Skatten fra Hedenolds Dage, dér har bevaret det gamle fælles nordiske Sprog, hvorved det endnu afgiver en levende Forklaring til Oldtiden, og vi tör heller ikke nægte, at Island har en særegen Nationalitet, der hverken kan kaldes oldnorsk, fordi Islænderne i sin Tid for störste Delen ere udvandrede fra Norge, eller endnu mindre dansk, fordi Island i adskillige Aarhundreder har været forenet med Danmark. Island maa tværtimod snarest sættes i Spidsen som det Land, der har givet det vægtigste Bidrag til at opfatte Oldtiden.

Et Centrum for nordisk ɔ: islandsk, dansk, norsk og svensk Oldforskning kan, hvad allerede fra norsk Side er indrömmet, ikkun være i Kjöbenhavn. Det er ikke alene det Sted i Norden, hvor i Almindelighed de fleste literære Hjelpemidler ere tilstede, men hvor især deleshed de störste Samlinger af nordiske Oldskrifter og Oldsager findes. Det staaer i en mere levende Forbindelse med Udlandet, end nogen anden Hovedstad i Norden; det er den eneste By, der er Samlingspunktet for Islænderne, og det er endelig her, det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab har sit Sæde. Det var fra förste Begyndelse af dette Selskabs Formaal at udgive og fortolke de nordiske Oldskrifter og ved Siden deraf „at oplyse det gamle Nordens Sprog og Oldsager i Almindelighed". Det har ogsaa hidtil, saavidt dets Kræfter tillode det og saavidt det har fundet Understöttelse i Nabolandene, trolig virket for at udbrede Kundskab om Nordens Oldtid; det har allerede skaffet Nordens Literatur og Oldsager en större Anerkjendelse udenfor Norden, end nogensinde för og det har ved sine talrige, vigtige Forbindelser med Udlandet fortrinlig Leilighed til at fuldende, hvad det saa heldig har begyndt. Dette Selskab, der tilmed i pecuniær Henseende har en fast Grundvold, kan fremfor noget andet blive et Centrum for nordisk Old-

2*

forskning, ja det er det maaskee alt. Foruden en islandsk Afdeling er der nylig af Nordmændene dannet en norsk Comitee i Selskabet og der staaer fölgelig kun tilbage, at ogsaa de Svenske skulle nærmere slutte sig til det, for at det kan blive, hvad det altid har tilsigtet, et virkelig Nordisk Oldskrift-Selskab. Saaledes er der indtraadt en heel ny Periode i Selskabets Virksomhed; det har navnlig i Norge faaet kraftige og dygtige Medarbeidere og det kan blandt andet derfor begynde at sætte större Foretagender i Gang, der omfatte alle Nordens Oldtidsminder; det vil tillige gjöre sig mere folkeligt, maaskee i Tiden holde almindelige Möder i de forskjellige Lande, og under alle Omstændigheder söge at virke paa Mængden, saavel ved Skrift, som ved Tale.

Men det er paa den anden Side ogsaa uundgaaelig nödvendigt for Selskabets kraftige Bestaaen og Virken, at Folket i Overbeviisning om Sagens Vigtighed maa træde i nærmere Forbindelse med Selskabet, at Folket ikke alene maa fölge, men i enhver Henseende fremme dets Stræben. Man ringeagte hverken omhyggelige Udgaver af tilsyneladende ubetydelige gamle Skrifter eller Undersögelser af Oldsager og andre Mindesmærker; men man erindre, at Alt er Led i den store Kjæde, som skal sammenbinde Oldtiden med Nutiden, hvorved der ufeilbarlig vil bringes fornyet Lykke og Glands over Norden. Det afhænger ene af Folket, hvorvidt Selskabet med Tiden skal faae en saadan Kraft, at det kan blive et Middelpunkt for den hele *nordiske Historieforskning*. I Haabet om at dette vil skee, har Selskabet forelöbig aabnet sine Annaler for alle Afhandlinger angaaende Nordens Oldkyndighed og *Historie*, og det seer i den mere og mere vaagnende historiske Sands og i de altid tiltagende skandinaviske Sympathier et Vidne om, at dets Haab ogsaa tidlig eller sildig vil gaae i Opfyldelse.

OM NORDENS, ISÆR NORGES, BEBYGGELSE AF VORE FORFÆDRE, BELYST FORNEMMELIG VED UNDERSÖGELSER AF GEOGRAPHISKE FORHOLDE, STEDSNAVNE OG ANDRE TOPOGRAPHISK-LINGUISTISKE DATA; AF P.A.MUNCH.

Der har i de seneste Tider været arbeidet flittigere, grundigere, og med langt friere historisk Overblik, end hidtil, paa at opstille en Hypothese om vore nordiske Forfædres ældste Hjem, Vandringer og Bosættelse i vore nuværende Fædrelande, der kunde stötte sig til saa bestemte og uimodsigelige Data, og en saa forstandig Combination af disse, at der om deres Sandhed i det Hele taget ei kunde herske nogen Tvivl. Man har ogsaa tilveiebragt Resultater, hvorved enkelte vigtige Punkter ganske ere komne paa det Rene. Saaledes er ved det sammenlignende Sprogstudium den germaniske Folkestammes Sprogforholde opklarede og dens enkelte Grenes indbyrdes oprindelige Lokalforholde derved nogenledes antydede[1]. Ved Sammenstilling af paalidelige Oldforfatteres adspredte Beretninger har man erholdt nogenlunde Vished om, ei alene Stedet, hvorfra vore Forfædre oprindeligen maae have vandret ud, men ogsaa Tiden naar denne Udvandring skete, eller idetmindste en bestemt Tidspunkt, för hvilken de endnu ikke kunne have betraadt de nordiske Lande. Vigtige Oplysninger ere ligeledes hentede fra Betragtningen af de Levninger fra den fjærneste Oldtid, der nuomstunder med större Omhyggelighed indsamles og med uendelig mere Skjönsomhed

---

[1]) Man kan f. Ex. af Sprogenes större eller mindre Lighed klarligen slutte, at den saakaldte höitydske Green af den germaniske Stamme altid, endog i den forhistoriske Tidsalder, maa have boet længere fra den nordiske, end den nedertydske, og denne maaskee igjen længere fra samme end den gothiske.

ordnes og studeres, end i de forrige Aarhundreder. Endelig har Anatomien nogenledes paaviist de ydre, legemlige, Grundforskjelligheder mellem Folkeracerne og derved rakt Historien Haanden til at bestemme hver Races oprindelige Plads.

De Hovedresultater, der paa denne Maade ere udbragte, og som vel maae ansees for utvivlsomme, ere i Korthed disse[2]: at hele den germaniske Stamme i den fjærneste Oldtid maa have haft sit Hjem paa de nordostligste Sletter ved Volga og Ural, medens den slaviske (sarmatiske) boede længere mod Syd, den keltisk-kimmeriske længere mod Sydvest, den phrygiske endnu sydligere (sönden for det sorte Hav), og hele Vest-Europa endnu tildeels var Örken og Urskov, hvor kun halvvilde iberisk-lappiske Hobe sværmede om; at de egentlige *Kelter* (Galler eller Gaeler) allertidligst, för al paalidelig Histories Begyndelse, maae være dragne, eller blevne jagede östfra til Europas vestlige eller sydvestlige Halvdeel, medens *Kimrerne* (Kimmerierne) bleve tilbage ved det sorte Hav; at *Phrygerne* (Hellener, Illyrier, Italiker m. fl.) noget sildigere maa have sat over fra Lilleasien til det östlige Sydeuropa; at Kimrerne dernæst (omtr. i det 7de Aarhundrede för Chr.) ved *Skythernes (Tschudernes)* Indstyrtning tildeels ere drevne vestover paa den store mellemeuropæiske Slette, medens hine indtoge deres gamle Plads, indtil nye Stöd, deels opkomne langt i Östen, deels maaskee og ved Darius Hystaspis's Tog, frembragte en Bevægelse, der trykkede saavel de sydligere *Germaner* (gotisk-tydske) som Sarmaterne, vestover, hine længere imod Vest, hvorved Kimrerne tildeels forjagedes og Gallervandringerne begyndte, disse ind paa Skytherne,

---

[2]) See herom især Prof. R. Keysers Afhandling „Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab" i Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie, 6te B. S. 263-462; og Prof. Nilssons: „Skandinaviska nordens urinvånere".

der ad den bagenfor Syd-Germanerne aabnede Vei maatte trække langt mod Nord til Egnene ved den finske Bugt; og at endelig allersidst den tilbageblevne Deel af Germanerne (*Norrønerne*, *Norðmenn*, *Danir*, *Svíar* eller hvad man nu vil kalde dem) noget för Begyndelsen af vor Tidsregning fulgte efter og besatte de Lande, som vi nu fortrinsviis kalde *Norden*. Alt dette tör man i det Væsentlige ansee som afgjort. Det er i det Hele taget klart, at den saakaldte Folkevandring ikke bör indskrænkes eller henföres alene til den Tid efter Christi Födsel, paa hvilken det store romerske Monarchi begyndte i det Store at oversvömmes af Barbarerne, men at den i umindelige Tider har fundet Sted paa de uhyre nordasiatiske og nordeuropæiske Sletter, kun saaledes, at den civiliserede, romersk-græske Verden i lang Tid, saalænge Sydeuropas naturlige Grændser ikke synderligt bleve overskredne, intet, eller forholdsviis blot saare lidet mærkede dertil.

Hvad man derimod endnu ikke er enig om, er den Vei ad hvilken vore Forfædre maae antages at være komne til Norden. Der hersker desangaaende forskjellige Hypotheser, hvilke dog alle lade sig henföre til to Hovedklasser, den *ene*, der lader dem tage Veien *söndenom Östersöen*, og over Skaane sprede sig opad mod Norden; den *anden*, efter hvilken de ere dragne *norden om eller tvers over Östersöen*, have siden udbredt sig især mod Syden, og ere endeligen over Skaane og Öresund komne til det nuværende Danmark. Den förste Mening var den, der en Tidlang saagodtsom udelukkende fulgtes, ja man kan vel endog antage, at den forudsattes som given, thi man hang i forrige Tider endnu formeget ved Bogstaven i Odinssagnene, og havde en altfor svag Grundvold af bestemte ethnographiske Kjendsgjerninger at bygge paa, til at man skulde have vovet at emancipere sig fra hine, eller underkaste dem tilbörlig Kritik. Den anden har i de seneste

Tider begyndt at gjöre sig gjældende, og er navnligen med Vidtlöftighed og Evidents udviklet af Prof. Keyser i hans ovenciterede Afhandling, ligesom og i Worsaaes indholdsrige lille Skrift „Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhöie" er fremsat og tildeels begrundet. Til denne Mening bekjendte sig og for over et Aarhundrede siden den store Kritiker Arne Magnusson, men hans Afhandling derom henlaae i Haandskrift, utilgængelig for det store literaire Publikum, indtil Werlauff först i vore Dage i „Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed" 3. B. S. 110-115) bekjendtgjorde den[1].

Det er imidlertid langtfra at denne Mening har vundet almindelig Anerkjendelse. Heller ikke ere de, som hylde den, endnu indbyrdes enige om Maaden, paa hvilken, eller Tiden, naar den heromhandlede nordiske Vandring fandt Sted. Saaledes mener f. Ex. Worsaae (og formodentlig ogsaa Arne Magnusson), at den hele Indvandring fra Östen skete over Aalandshavet, medens Keyser antager en dobbelt Indvandring, deels over Aalandshavet (Sviarne), deels over Finmarks-Eidet (Nordmændene). Worsaae sætter Indvandringen ind i det egentlige Danmark langt nede i Tiden (til det 8de eller 9de Aarhundrede), medens Keyser sætter den i umiddelbar Forbindelse med den förste Hovedindvandring,

[1]) See især S. 111 og 112, hvor han, efterat have skjelnet mellem Tydskerne paa den ene Side, og Nordboerne paa den anden, udtrykker sig saaledes: „*Altera immigrantis populi pars in Sveciam migrasse videtur, hinc in Scaniam, Uplandias, Norvegiam totam, atque ex his terris expulisse incolas, qui ante hanc immigrationem terras istas incoluisse videntur; . . . . Tandem ex Scaniâ in insulas Danicas migratio facta esse videtur, indeque pristini incolæ exacti . . . . Postea ex insulis Danicis in Jutiam transfretasse videntur, terramque illam, profligatis prioribus incolis occupasse.*" Hans övrige, paa visse Stedsnavne begrundede, Hypothese om Slaverne i Danmark, hörer ei herhen.

og lader Danmarks Besættelse af nordiske Folk foregaae strax efter Besættelsen af Sydsverige.

Hovedspörgsmaalet, nemlig Vandringens Gang ligefra Östen af til Nordens forskjellige Egne, er dog endnu ikke betragtet fra en Side, hvorfra upaatvivlelig meget Lys kan bringes i Sagen, det er med Hensyn til Nordens geographiske, fornemmelig oro- og hydrographiske Forhold. Ved en klar Opfatning af disse, og ved at combinere dem med de Vink, enkelte Notitser hos vore Oldforfattere, og især deleshed flere af vore ældre Stedsnavne og Dialektforholde kunne give, vil man erholde Resultater, om hvis Paalidelighed der neppe kan være nogen Tvivl. En Undersögelse i denne Retning er det, vi her nærmest have for Öie. Et ved fleraarige geographiske Arbeider erhvervet Overblik over den nordiske Halvöes Relief og Vandsystem sætter os istand til at kunne anföre bestemte Data, der ei alene ville kunne give megen Oplysning, men ogsaa, som vi haabe, bringe enkelte Punkter aldeles paa det Rene.

Man finder endnu i de fleste geographiske Læreböger den nordiske Halvö fremstillet som gjennemströgen af „Fjældkjeder", af hvilke den fornemste „Kjölen", gaaer fra N. O. til S. V., altsaa langs efter den hele Halvö, udskydende andre, tildeels höiere, men kortere, Fjældkjeder, deels i Öst, men især i Vest, hvor Dovre, og dens Fortsættelse, Langfjældene, fortsættes, efterhaanden aftagende, ligetil henimod Lindesnæs. Denne Opfatning af Forholdet er dog nu erkjendt at være falsk, og derfor forladt af de nyeste og bedste Geographer. Man har indseet, at Halvöen maa kaldes et eneste Plateau med en langsom Afsænkning mod Sydösten; at dette Plateau hæver sig næsten pludseligt fra Vesterhavet, opnaaer derpaa kun faa Mile fra Kysten sit Culminationspunkt, fortsættes endnu i nogle Mile i en kun lidet lavere Middelhöide mod Öst, og begynder derpaa Afsænkningen, ved hvilken man iagttager to eller maaskee

tre trinmæssige, lidt stærkere Fald, og gaaer derpaa umærkeligt over til at blive en Slette. Hvor lidet fremragende dette Plateau's Höide er i Forhold til dets Brede, vil man bedst indsee ved at sammenligne Middelhöiden (3500 Fod) med Breden paa et af de smalere Steder (60 geogr. Mile), thi dette giver omtrent et Forhold som 35 til 14,400 eller $3\frac{1}{2}$ til 1440. Naar man vilde udtrykke dette Reliefforhold, som et Profil, og til Basis, der altsaa skulde forestille hele denne Længde af 1440 Fod, vilde anvende en Linje paa 6 Tommer, maatte Höidelinjen, der skulde udgjöre lidt over $\frac{3}{1440}$ af denne, neppe engang kunne iagttages af det almindelige Öie.

Paa dette Plateau, især deleshed paa den höieste Deel, der ligger vestenfor den egentlige Afsænknings Begyndelse, hæve sig höiere, tildeels isolerede, Bjergmasser, der naae den störste Höide omtrent paa det Sted, hvor nuomstunder Christiania Stift, Throndhjems Stift og Bergens Stift stöde sammen. Da endog i de sydligere Dele af Norge Kornavlen allerede ophörer i en Höide af 2000 Fod over Havfladen[1], og Trævegetationen ved 3500 Fod, vilde altsaa hele dette Plateau ikke være beboeligt for Folk, der ei levede paa Finneviis, undtagen ved Bjergfödderne eller Kystrandene — der kun paa Östsiden paa Grund af Afsænkningens Langsomhed er af nogen betydelig Brede — dersom ikke Plateauet selv eller dets Bjergmasse var gjennemfuret af en Mængde mere eller mindre dybe og lange Dale, og indskaarne ved en heel Deel dybt indgaaende Fjorde. Det er disse smale Fordybninger, der i Sammenligning med de brede Fjældsletter svinde ind til Ubetydeligheder, at de til Agerdyrkning og stadig Beboelse skikkede Egne paa Plateauets vestlige, mere fremragende, Deel, ere at söge. Kun paa to Steder aabner sig et bredere

¹) See herom især Schouw's „Europa".

Sletteland, i hvilket de forskjellige Dale ligesom forene sig, og som vilde have dannet en stor Havbugt, hvis Vandet blot stod 500 Fod höiere, end det nu staaer. Disse videre Slette-Egne ere: i det söndenfjældske Norge Landet paa begge Sider af Christianiafjorden og Glommen lige op forbi Mjösen, altsaa Ringerike, Hadeland, Romerike, Thoten og Hedemarken med iberegnet, indtil Gudbrandsdalens Begyndelse; i det nordenfjældske hele den aabne Trakt omkring Trondhjemsfjorden, altsaa det nederste af Orkedalen, Guledalen, Strinden, Stjördalen, Aasen, Frosten, Skougn, Verdalen, Inderöen, Sparbuen, Baabuen, Inderöen, Beitstaden, ja man kan dertil endog regne den nederste Deel af Naumdalen, da Naumdalseidets Höide over Havet ikke overstiger 100 Fod. Lignende Foreninger af Dalene til Sletter eller lave Bakke-Egne findes ogsaa i Sverige, men de ere her mere sammenhængende, og danne hiin föromtalte brede Kystrand. Den sydlige Deel af Sverige danner derimod et System for sig selv. Uagtet det er lavt, har det dog en lidt större Middelhöide end de umiddelbar nordenfor liggende Strækninger, og det sætter derved en saadan Skranke for disses Vandlöb, at der netop her fremstaae store Söer (Venern, Vettern, Hjelmaren), der ligesom danner et Belte tversover Landet. Sydsverige er höiest i sin nordlige Deel, med enkelte, men smaae og isolerede Bjergpartier (som Taberg, Kinnekulla, Kullen, Hallandsaas), men i Syd bliver det til en fuldkommen Lavslette (Skaane), der igjen danner Overgangen til den store nordeuropæiske Slette, af hvilken Sjælland kan betragtes som en lösreven Deel.

Det vil af denne korte Fremstilling være klart, at de beboelige Partier af Halvöen i det Hele taget ligge meget adspredte, og almindeligviis paa begge Sider af en Elv eller en Fjord, der altsaa ingenlunde, som man med den sædvanlige Lære om de saakaldte naturlige ɔ: strategiske

Grændser for Öine skulle troe, *adskiller* de beggesidige Beboere, men derimod *forener* og *sammenknytter* dem. Som naturlige Grændser og Afsondringsvægge fremtræde derimod de mellem Dalfordybningerne liggende, ofte milebrede, *Fjældsletter*. Det ligger i Sagens Natur, at Communicationen over disse mellem de paa hver Side beliggende Bygder lettest foregaaer der, hvor Fjældsletten er smalest, eller hvor den er lavest, f. Ex. hvor to fra begge Kanter opgaaende Dale stöde sammen. Det er ved eller paa saadanne Pas, at Fjældet har faaet et Lokalnavn, der endda kan være ubestemt nok), thi egentlig har — hvad der er let forklarligt — vort nordiske Fjældplateau ingen Partielbenævnelser; det er et eneste Fjæld, og det ene Partie udmærker sig ikke synderligt for det andet. Den almindelige Benævnelse paa Bjergpas, der gaae over Ryggen selv, er „*Kjöl*" (*kjölr*, Skibskjöl, ogsaa enhver langagtig Forhöining, der har Lighed med en omvendt Skibskjöl). Af saadanne Kjöler gives i Norge en heel Deel, og det er aldeles urigtigt, naar man udelukkende henförer dette Navn til de Höidestrækninger, der paa *enkelte Strög* adskille de östligste norske og de vestligste svenske Dalförer. Saaledes kaldes i det gamle Grændseskjel mellem Norge og Sverige af (rimeligviis) 1268 Fjældstrækningen mellem Jæmteland og Aangermanland *Kjölen*[1]; i Österdalen har man *Vild-Kjölen* mellem de to Hovedelve, der falde i Osen-Sö, *Vilden* (eller Nordre Osen) Elv og *Slemmen*; de bekjendte, til en Höide af henved 2000 Fod naaende, Pas mellem Hadeland og Thoten, hvor Landeveien nu gaaer,

---

[1]) Þetta landamæri hafa Jamtar ok Helsingjar haldit síðan löndin váru bygð: . . . . hefr landamæri norðr á Finnmörk or Rauðabergi ok taumburðr eptir *kilinum* suðr svá at hálfr *kjölrinn* liggr vestr til Gjóðvíkr, en hálfr til Rafnasill, ok svá suðr eptir *kilinum* millim Rafunda ok Angrmannalands, at hálfr *kjölrinn* liggr til hvárs rikisins.

og hvor Kong Sverrer lod sine Skibe drage over, kaldes *Kjöl-Veien* ɔ. den over Kjölen gaaende Vei[1], og Passet fra Orkedalen over til Hevne forbi Sjovatslid og Sjovatn kaldes *Sjovats-Kjölen*. Paa samme Maade forholder det sig i denne Henseende med Benævnelsen „*Fjæld*". „Dovrefjeld" betegner oprindelig ikke hele den Fjældknude, hvortil nyere Geographer udstrække det, men kun Passet over Fjældmarken fra Dovre i Syd til Opdal i Nord. „Langfjæld", en Benævnelse, som de fleste henföre til den lange Fjældstrækning heelt sydefter mellem Bergens- og Christiania-Stift, kjendes af Gudbrandsdalens Beboere kun som et Navn paa den lange, besværlige Fjældpassage forbi Sneebreerne over til Söndmör eller til Nordfjord, altsaa i en öst-vestlig, ei en nord-sydlig Retning. „Fillefjæld" er kun Passet mellem Sogn og Valdres paa det Sted, hvor Landeveien gaaer, i Nærheden af nogle Sætre, der kaldes Fille-Stödlerne.

Af de mange Fjældpas er der naturligviis enkelte, som paa Grund af deres Korthed eller större Bekvemhed for Reisende maae ansees for at være de fornemste, de mest benyttede og de længst kjendte. Disse ere

1. Fra Sogn til Valdres over Fillefjæld, 3950 (eller gjennem Smeddalen maaskee blot 3500) Fod höit.

2. Fra Romsdalen til Gudbrandsdalen, den hele Vei i Dalen, uden at komme paa Fjældet. Lessöverks-Vand, 1990 Fod höit, har her Udlöb gjennem Rauma til Romsdalsfjord i N. V., og gjennem Logen til Gudbrandsdalen, Mjösen og Glommen i Ö.

3. Fra Verdalen ved Throndhjemsfjorden til Jæmteland: 2700 Fod.

4. Fra Salten og Folden til Piteaa-Lapmark, omtr. 2500 Fod;

[1]) Vistnok har man henfört dette Navn til Begivenheden, som omtales i Sverris Saga Cap. 16, men neppe med Rette.

5. Fra Ofosen til Luleaa og Torneaa-Lapmark, omtrent det samme.

I Forhold til den höie nordlige Brede er Halvöens Beliggenhed ret heldig. De milde Sydvestvinde, der, som bekjendt, ere forherskende paa Havet i den nordlige tempererede Zone, kunne her stryge ubehindret, og den hede Golfström, hvis Löb kan forfölges fra Amerikas Kyst tvertover Atlanterhavet, bestryger ogsaa Norges Kyst og medbringer opvarmede Vandströmme, der tilligemed hine Vinde bidrage til at gjöre Temperaturen mildere, end om de samme Egne havde ligget langt inde paa Fastlandet. Derfor naae de forskjellige Væxt-Arter paa den nordiske Halvö baade længere op mod Nord og længere op tilfjælds end under samme Polhöide i Rusland og Amerika, og de Linjer, hvormed man paa physikalske Karter betegner hver Væxts Polargrændse, slaae altid en betydelig Bugt over den nordiske Halvö. Korndyrkning naaer saaledes lige til 70 Grader, medens den i Rusland ophörer ved 67°, og i Siberien ved 60°; Birken naaer til 71°, Fyrren til 70°. Hvis særegne Naturforholde ikke tilveiebragte en saadan Undtagelse fra det Sædvanlige, vilde Störstedelen af Halvöen ligge ubeboet. Med Hensyn til Vegetationsgrændserne i Höiden, er det allerede bemærket, at Kornavlen i det sydlige Norge ophörer ved 2000 Fod, og Trævegetationen (Birken) ved 3500. Naaletræerne ophöre her omtrent ved 2800. I det nordlige Norge, omtrent ved Polarcirklen, ophörer Birken omtrent ved 1600, Naaleskoven omtrent ved 1200 Fod.

De samme Forhold maae naturligviis i det Hele taget have existeret ogsaa i den fjærneste Oldtid, thi der er faa Egne af Jorden, der i den historisk-bekjendte Tid have gaaet saa frie for store og voldsomme Natur-Revolutioner, som den nordiske Halvö. Jordbunden er desuden aldeles uden Spor af vulkansk Virksomhed, idetmindste i de sidste Aartusinder. Heller ikke har det ved flere paalidelige

Observationer saa temmelig contasterede Factum, at dens hele Masse langsomt hæver sig i Höiden, stort at betyde. Thi om man endog kunde antage, at Hævningen foregaaer overalt med den Hurtighed, der er iagttaget paa Kysten af Bohuslen og den tilsvarende i Nærheden af Arendal og Christianssand, nemlig omtrent 1 Fod lodret i 25 Aar[1], giver dette for 100 Aar kun 4 Fod, og for 2000 Aar kun 80 Fod, altsaa ikke engang tilstrækkelig Höide til at overskylle Naumdals eller Eild-Eidet, der ogsaa i det, vistnok temmelig gamle Sagn om Sökongen Beiter, der meddeles i *Fundinn Noregr,* omtales som ragende op over Vandet. Derhos have nöiagtige Undersögelser og sindrige Combinationer endog sat det uden for al Tvivl, at Hævningen i det Hele taget ikke engang er foregaaet med saa stor Hurtighed, som de nys nævnte Iagttagelser paa enkelt Sted synes at antyde, og at Halvöens Udseende og Niveauforholde altsaa i det Hele taget kunne antages for uforandrede[2].

---

[1]) See Lyell: „On the proofs of a gradual rising of the land in certain parts of Sweden" i Lond. Philosoph. Transact. Part. 1. for 1835; og især Keilhau: Undersögelser om hvorvidt i Norge, saaledes som i Sverige, findes Tegn til en Fremstigning af Landjorden i den nyere og nyeste geologiske Tid; i Nyt Magazin for Naturvidenskaberne, I. B. 2det og 3die Hefte. Christiania 1837. —
[2]) See Keilhaus ovenciterede Afhandling S. 250-254, eller „Resultaterne". At enkelte Höide-Trakter, der netop ligge i Naaleskov-Grændsen, i ældre Tider have baaret saadan Skov, hvorved mange Furu-Rödder, der i Bunden opgraves, bære Spor, og at enkelte lave Eid, der kun hæve sig lidt over Vandskorpen, ere fremkomne, f. Ex. ved de smaa Halvöer paa Vestfold, hvis gamle Navne „*Þórsey, Yxney, Velley*" antyde, at de maaskee have været omflydte, og ved den i Nærheden af Hjörungavaagen fremstikkende lille Jordtange, der nödvendigviis maa være den i Jomsvikingasaga omtalte Ö *Prinsigð*, gjör her intet til Sagen i sig selv. — Ogsaa den lærde Prof. Nilsson har i et ved Naturforsker-Mödet i Christiania 1844 oplæst Foredrag tilfulde godtgjort, at Hævningen idetmindste

End mindre kan man her tænke paa nogen, i historisk Tidsalder stedfindende, Forbindelse mellem det hvide Hav og Östersöen, thi hvorvel den engang maa have fundet Sted, maa den dog söges saa langt op i Oldtiden, at den her kan lades ud af Betragtning.

De Egne af Halvöen, der ikke ere nögent Fjæld, have, som bekjendt, i det Hele taget en frugtbar Jordbund. Hvor Kornavl formedelst Klimaet kan finde Sted, trives Kornet godt, og Fjældsletterne over Trævegetationslinien frembyde dog endnu ypperlige Græsgange næsten lige indtil Sneeregionen. Under Trævegetationslinjen findes tillige overalt, hvor den ei er borthugget, rigelig Skov, og som absolut, eller ligefra de förste Tider skovbare kan man kun ansee de yderste Öer og Kyststrækninger mod Vest, hvor de heftige Vinde forknytte Trævæxten, aldeles ligesom paa Orknöerne og Hetland. I de indre Egne af Halvöen, overalt hvor Skov med Hensyn til klimatiske Betingelser kan voxe, bör man vel derfor i de allerældste Tider, inden Halvöen besattes af vor Stamme, forudsætte en tæt og paa flere Steder endog hartad uigjennemtrængelig *Urskov.* Dette er aabenbart det Naturlige, der maa antages, saalænge som det Modsatte ei er beviist, og vi have her Analogien for os, saavel i hvad der fandt Sted i Tydskland ved Romernes Ankomst, som i det nordlige Nordamerikas Beskaffenhed. Men det bestyrkes og ved udtrykkelige Data, som kunne hentes fra Oldforfatterne og fra Stedsnavne. Blandt de ældste Oplysninger af dette Slags, ere de, som indeholdes i Ynglingasaga, Cap. 37: *Svíþjóð er markland mikit, ok liggja þar svá eyðimerkr, at margar dagleiðir eru yfir. Önundr konungr lagði á þat kapp mikit ok kostnað mikinn at ryðja markir, ok byggva síðan. Hann lét ok ryðja vegu yfir eyðimerkr, ok fundust þá víða í*

er overvættes langsom, og derfor ikke under nogen Omstændighed kan blive noget historisk Moment.

mörkunum skóglaus lönd; bygðust þar þá víða stór heruð. De skovlöse Lande inde i selve Skovene, som her omtales, kunne ifölge Sagens Natur ikke have været store, om de end vare hyppige, og saameget er klart af hine Ord, at de maa have været ukjendte og næsten utilgængelige, förend Veiene dertil have opryddede. Kan man nu end ikke betragte Fortællingen om Braut-Anund, der nærmest tilhörer en saaatsige heroisk Tidsalder, som fuldkommen historisk, maa dog denne Skildring af Sveriges Beskaffenhed antages at hidröre fra en umindelig Tid, eller at fremstille Forholdene saaledes som de ældste Sagnskrivere tænkte sig dem at have været. I Yngl. S. Cap. 43 hedder det udtrykkeligt om Olaf Trætelgja, at han fra Nerike drog gjennem Skovene *(markleiðis)* til Vermeland, hvor han og hans Folk ryddede Skovene, og om hans Svigerfaders Oldefader Sölve hin Gamle, at han var den förste, som ryddede det norske Landskab *Solöer (er fyrstr ruddi Soleyjar)*. Af Beretningen om Halfred Vandrædaskald i Olaf Tr. Saga Cap. 175 seer man at Veien fra Kongehelle op i Vestergautland faldt gjennem tætte og uveisomme Skove; det samme kan af Beretningen om Thorodd Skaptesöns Reise i Olaf den Helliges Saga skjönnes om Jæmteland. Af hvad der fortælles om Thorkell Thurrafrost i Færeyingasaga, hvorledes han fra Hedemarken af sögte Skjul oppe i Skovene, indtil han omsider bosatte sig paa et Sted, der nödvendigviis maa være *Foldalen*, og især af en Notits i Beretningen om Björn Gautske i Olaf den Hell. Saga Cap. 159 *(hann kallaði þá likasta til slíkra illbragða, er sátu í markbygðum fjarri öðrum mönnum; veik hann því máli til þeirra er bygðu í Eystridölum: sú bygð var mjök sundrlaus bygð við vötn eða rudd í mörkum, en úvíða bygðir saman)*, erfarer man, at Österdalen paa Olaf den Helliges Tid var saagodtsom aldeles opfyldt med Skov og yderst tyndt befolket,

ligesom det endnu den Dag idag indeholder uhyre Skovstrækninger. Sighvat Skalds Vers om den 13 Mile brede Eidaskog mellem Borgesyssel og Vestergautland (Ol. Hell. S. Cap. 86) er bekjendt; og hvor ufremkommelig og aldeles skovopfyldt hele Trakten fra Vermeland til Herjedalen var, sees bedst af Beskrivelsen over Sverrers möisommelige Reise i Sverr. S. Cap. 12. Flere Bygder i Norge kunne endnu i denne Henseende ansees som primitive. *Vardal* f. Ex., i en ellers frugtbar Egn mellem Mjösen og Randsfjorden, bestaaer næsten alene af Skov med enkelte opryddede Pladse; naar man fra Höiderne kommer ned i den, möder Öiet næsten alene mörk Naaleskov, i den Grad at en Gudbrandsdöl, der for förste Gang kom til denne Egn med en af mine Bekjendte, studsende udraabte: „En övindelig Mork!" Lokalbenævnelserne „*Markir*, *Heiðmörk*, *Þelamörk*, *Vingulmörk*, *Aramörk*, *Eyjamörk*, o. fl. vidne ligeledes om samme Beskaffenhed: herpaa tyde ogsaa de saa hyppigen forekommende Gaardsnavne paa *röd* eller *rud* (af *at ryðja*); og om en i overvættes Grad forhaandenværende Mængde af Skovtrakter endog paa Christian den Femtes Tid vidner allerbedst den Omstændighed, at der til Befordring og Ordning af Skovoprydningen er i denne Konges Lov offret et eget Kapitel, 3-18, der handler „om Rydning". Hvilken isolerende Virkning Skovene havde i Sverige, viser ogsaa den Benævnelse, der maaskee endnu ikke er gaaen af Brug. „Nordanskogs" og „Sunnanskogs"; hiin om Svearike eller Egnene nord for den store Sö- og Skov-Række (Venern, Tiveden, Vettern, Hjelmaren, Kolmorden til Braaviken; denne om Vester og Öster-Götland.

Danne vi os nu et Totalbillede af vor nordiske Halvö, saaledes som den omtrent maa have seet ud, förend den besattes af agerdyrkende Folk, vil dette blive et uoverseeligt Hav af Skov, især paa den östre og söndre Deel, af hvilket de store, over Trævegetationen sig hævende, Fjæld-

sletter ragede op, især i den vestre Deel, som en vistnok sammenhængende, men dog meget udgrenet og paa begge Kanter mangesteds dybt indskaaren Masse. Ligesom nu, var Halvöen paa de fleste Steder omringet af en utallig Mængde Kystöer, og disse vare, tilligemed Kyststrækningerne selv, idetmindste paa Vestkanten fordetmeste skovlöse. Paa hine Fjældsletter sværmede da, ligesom nu, tallöse Skarer af Rensdyr, der her i rigelig Mængde fandt sit bedste Næringsmiddel, den saakaldte Rensdyrmos, og heroppe, i det for Rensdyr-Avlen mest passende Klimat, have vel ogsaa Finner eller Lapper, Nordeuropas Urbeboere, vanket om i uforstyrret Ro, uden at söge ned i Dalene undtagen paa de Tider om Somrene, da Rensdyrene, som det hedder, maa drikke Sövand, forat blive Utöiet kvit. Ligesom endnu de svenske og norske Finner til bestemt Tid om Sommeren söge ned i Fjordbundene med sine Rener, saaledes have vel og Ur-Finnerne i det sydlige Norge baaret sig ad; og have de da sandsynligviis valgt de korteste Veie til Söen, altsaa til de Steder, hvor Fjordene strække sig dybest ind, f. Ex. til Eidfjord ved Bunden af Hardangerfjorden, til Lærdalen og Fortun, de inderste Punkter af Sognefjorden, til Bunden af Romsdalsfjorden, og til flere Ind-Vige af Throndhjemsfjorden; paa hvilke Steder man da maa antage, at etslags Spor-Vei er bleven optraadt, og siden har tjent de fölgende Nybyggere til den förste Rettesnor for deres Vandring. Denne her fremsatte Mening om Finnerne er ikke en blot og bar Hypothese. Sagnet veed endnu meget at fortælle om de hist og her paa Fjældene i de ældste Tider omsværmende Finner. Næsten overalt i de norske Sætermarker findes der Stödler, som have Navn efter Finnerne, f. Ex. *Finnabúð*, et Navn der hyppigen forekommer paa Hardangerfjældene; *Finnvoldene* (i det Throndhjemske siger man altid „Vold" istedetfor „Sæter"), *Finnsetr*, *Finnsæ* o. fl. I Hardanger-

fjældene (og maaskee ogsaa andensteds) findes endnu paa flere Steder hele Dynger af Reens-Horn og Been, ofte holdende flere Fod i Gjennemsnit[1]. Det synes endog som om i de ældste Tider, kort efter Occupationen, enkelte Finner bleve tilbage i et Slags Hörighedsforhold under de nye Beboere; saaledes hedder det i hiin föromtalte gamle Grændsetraktat af 1268 om et Tjærn paa den jæmtelandske Grændse ved Navn Blaafinns- eller Blaafinnungs-Tjærn: „*Þar deildu þau um í öndverðri kristni* (Jæmteland blev, som bekjendt, först opryddet under Harald Haarfagre) *Gunnhildr snjalla er bjó á Sólatúnum, en Árni illi hét maðr er bjó í Hjælsjó á Ráfundum; hann var fyrstr maðr kristinn: þar olli þat þeirra úsætti at Gunnhildr tók finn sinn ok setti á land Árna viðr Bláfinnungs-tjörn; tók Árni þann finn ok sökkti niðr í vatnit; síðan váru þat sáttmæli þeirra at Árni galt löndin fyrir austan tjörnina; þá lét Gunnhildr enn fara í vötn Árna, en Árni lét svá marka vötn sín er hann fór frá: sökkti niðr reinshornum heilum ok rak í járnnagla til merkis, ok fann Árni með því ágirnd Gunnhildar ok sáttrof; en síðan géngu þau lönd aptr undir Árna, en finnrinn hét Bláfinnr ok var af honum kallat Bláfinnstjörn.*"

Betragter man nu nöiere vor Halvö for at udfinde, hvilke Punkter der ifölge dens Beliggenhed og naturlige Beskaffenhed rimeligviis först maa antages at være blevne besatte af den Folkestamme, hvortil vi höre, maa man nödvendigviis blive staaende ved Kystdistrikterne, thi det er utænkeligt, at Nybyggerne skulle have vovet sig ind i Skovenes Vildnis, förend de havde fæstet Fod og dannet

---

[1]) Denne mærkelige Notits skylder jeg den særdeles oplyste Skolelærer, Jæger og Reensdyr-Vogter *Knut Sveinssön Fit* (fra Sysendalen i Eidfjord i Hardanger), der fra sin tidligste Ungdom har gjennemstreifet de vidtlöftige Fjældmarker mellem Hardanger, Numedal og Thelemarken, og derfor kjender dem paa det nöieste.

sig et Udgangspunkt ved Kysten. Men her maa vi for det förste lade den sydligste Deel, söndenfor Söerne og Skovene (Götaland og Skaane m. m.) ud af Betragtning, thi denne var i hiin Tid saa aldeles skilt fra den nordlige ved hine Vildmarker, at man ikke kan regne den under samme Kategori som denne; man maa henföre den under Eet med de nuværende danske Lande, ligesom da og de jordgravede Bronce-Oldsager, som der forefindes, vise at en anden, nogenledes cultiveret, Stamme allerede havde coloniseret dette Strög. Paa Norges sydligste Kyster kan man heller ikke let tænke, da isaafald Stammen enten maatte have gjennemvandret hiint af andre Folk allerede optagne Sydsverige, eller ogsaa maa antages at være kommen tilsöes over Kattegattet og Nordsöen, hvilket igjen forudsætter en Sövanthed, som man ei er berettiget til at antage hos et Fastlandsfolk ved dets förste Fremtræden. Dertil kommer, at Norges sydligste Kyster ere nogle af de mindst frugtbare og for Nybyggere mindst indbydende i Landet. Man maa först heelt op til Skiensfjorden *(Grenmar)* og Begyndelsen af Christianiafjorden, forat finde venligere Kyststrækninger, men her vilde man strax have stödt paa de milevide Skovstrækninger, gjennem hvilke man ene havde maattet bane sig Vei ved Öxen, da det vilde have været for möisommeligt at drage tilvands *opad* de stride Elve med mange Fossefald, medens det derimod er meget let at passere *nedad* dem, idet Baadene drages forbi Vandfaldene. Vi have desuden et ubestrideligt Factum, som paa et Strög tydeligt betegner Populations-Retningen. Indbyggerne af *Valdres,* et betydeligt Landskab, hvis Hoved-Vasdrag löber til Christianiafjorden, og som altsaa aabenbart tilhörer den *östlige* Skraaning af Fjældplateauet, have baade i Dialekt og Udseende (Undersætsighed, Veverhed, forherskende Sortladenhed) en saadan Lighed med Indbyggerne af *Sogn* og *Voss* paa Vestsiden, at man nödvendigviis maa antage

baade hine og disse for at tilhöre een og samme Underafdeling eller Slægt af Hovedstammen, og altsaa at hörenærmere sammen indbyrdes end med hvilkensomhelst anden norsk Bygds Beboere. Ligeledes ere de i Syd for Valdres boende *Hallingdöler* igjen saa fuldkomment overeensstemmende med *Hardangers* Beboere (höi og slank Figur, en vis Anstand i Væsen, mange Sprog-Eiendommeligheder), at disse ligeledes maa erkjendes og virkelig erkjendes for at höre nærmere sammen, uagtet ogsaa Hallingdal hörer til Östsiden. Alt dette viser, som det synes, klarligen, at Valdres og Hallingdal enten maa være blevne befolkede fra Sogn og Hardanger, eller omvendt. Men nu finder man ikke disse eiendommelige Bygd-Slægter længere ned i Hoveddalene end netop til Valdres og Hallingdals sydöstlige Grændse, hvor igjen et andet Slags mindre charakteristiskt Folkefærd tager ved, og det uagtet Grændsen her kun er vilkaarlig, nede i Dalen selv. Folkeströmmen maa her altsaa være kommen fra Nordvest. Dette bestyrkes endydermere af den Omstændighed, at Valdres og Hallingdal i ældre Tider hörte under *Gulathinget*, der ellers blot indbefattede de vestlige Kystdistrikter. Disse Landskaber ere saaledes opdagede og befolkede ad Finnernes Rensdyrveie, Valdres over Fillefjæld, Hallingdal fra Eidfjord, hvorfra man over et ikke meget bredt Pas snart kommer ned i den saakaldte Ustadal, der förer til Hallingdal.

Have vi nu altsaa herved allerede den nord-sydlige Retning givet, i hvilken Occupationen for Norges Vedkommende maa have fundet Sted, ledes vi ogsaa derved til, som Udgangspunkt, at sætte *Hålogaland* eller *Helgeland* i udstrakt Forstand, nemlig omtrent Alt, hvad der nu kaldes *Nordlandene*, hvor der dog ere tre Hovedpunkter, som fra Oldtiden af synes at have været de fornemste og bedst bebyggede, nemlig den östlige Kyst af *Hindöen (Ömd)* omkring *Throndenes (Þrándarnes)*; den vestlige Kyst af

den store *Ængelö (Önguley)* omkring *Stegen (Steig)*, og de flade Kyststrækninger af den endnu större *Alstenö (Álöst)*, ligefra Alstahaug *(Álastarhaugr)* til Sandnes. Baade er Hálogaland i og for sig den nordligste Deel af det gamle Norge, og desuden er det det Landskab, hvis Konger allerförst nævnes i vore Oldsagn. Blandt alle Norges Kongerækker (Ynglingerne, som oprindeligen hörende til Svithjod, her naturligviis undtagne) er der ingen, som föres lige op til Odin, uden den hálogalandske, og en Stammes Henförelse til Odin vil jo ikke sige andet end at den rager op i den dunkle Urtid, thi siden man ved nöiere Studium af de övrige germaniske Stammers Sprog, Literatur, Oldsagn og Historie har erfaret, at Odins- og Asa-Dyrkelsen (ogsaa Goterne havde sine *Anseis*) var fælles for dem alle og derfor er at henföre til hiin ældgamle Tid, da de endnu tumlede sig paa de uralske Sletter, har man opgivet at betragte Odin som en historisk Person. Eivind Skaldespilder, selv Helgelænder, af höi Byrd og som Digter fortrolig med Oldsagnene, maa her være en vægtig Autoritet, og det er ham, som i sit *Háleygjatal* udleder Haakon Jarls Herkomst fra Odins Sön Sæming eller Söming[1]. Endog hans Udtryk om Sömings Moder *Skade* er her charakteristisk nationalt. Han kalder hende *öndr-dís*, og denne Benævnelse „*andrar*", er, saavidt vides, udelukkende for Helgeland eller Norges nordligste Egne. Man skjelner endnu i Helgeland mellem almindelige *Skier* uden Belægning, og *Andrer*, der ere nedenunder belagte med Reenskind

[1]) Ordene i det af Snorre citerede Vers af Háleygjatal: *þá er þau meir í Mannheimum skatna vinr ok Skaði bygðu*, ere mærkelige nok, thi uagtet Snorre her henförer Navnet *Mannheim* til Svithjod, falder det dog rimeligere efter Contexten i Verset at forstaae det om Helgeland, der saaledes for Norge aldeles udfylder samme Plads, Svithjod eller Upland indtager for Sverige, nemlig som Mannheim, d. e. Stammens ældste Hjem. See mere herom Keyser i Samll. S. 430, 431.

eller Sælskind, hvis korte, glatte Haar ingen Hindring gjör, ja maaskee endog fremskynde Löbet, naar man glider ned af Bakken, men hindre Skien fra at glide baglænds, naar man gaaer opad. Ordet „*andrar*" forekommer senere hos Snorre og i Kongesagaerne kun paa et eneste Sted, nemlig i Magnus Barfods Saga (Cap. 10), hvor Sveinke Steinarssön siger: „*snæliga snuggir sveinar, kváðu Finnar, áttu andra fala*"; ligeledes forekommer det blandt alle de i „*Fornaldar Sögur Norðrlanda*" meddeelte Sagaer kun i Ketil Høings, hvor Finnekongen Guse, som Ketil træffer ved en afsides Fjord paa Helgeland, spörger ham:

Hverr er á öndrum *gjarn til gunnar*
öndverðan dag *i grimmum hug?*

I Ynglingasaga, der dog, stöttende sig til Thjodolfs Ynglingatal, maa antages at meddele nogle af vore ældste historiske Sagn, og som fremstiller Rækken af Harald Haardfagres Forfædre idetmindste saadan, som man paa hans eller Halfdan Svartes Tid (altsaa i Midten af det 9de Aarhundrede) tænkte sig den, tales der af og til om de helgelandske Konger, hvis Navne og Pladse ved Siden af enkelte Led af Yngliugestammen fuldkommen svare til de omtrent paa samme genealogiske Plads forekommende Navne i *Háleygjatal*, saaledes som disse meddeles hos Schöning, der her maa have haft Kilder, som vi nu savne[1]. Derimod

[1]) Medmindre Navnerækken skulde være at finde i de haandskrevne „Supplementer til Arngrim Jonssöns Crymogæa", der opbevares i den arnamagnæanske Samling. Navnene ere: Söming, Gothjalt, Sverhjalt, Hodbrodd, Himinleik, Vedrhall, Haavard, Godgest, Heimgest, Gudlaug, Gylaug, Mendil, Herser, Brand, Godgest og Brynjolf, Baard, Hergils, Haavard, Harald, Thrond, Harald, Herlaug Herlaug, Grjotgard. — Gudlaug og hans Sön Gylaug omtales i Yngl. Saga Cap. 26 og 27 samtidigt med Jörund, Kong Yngves Sön; Godgest den yngre omtales i Cap. 33 samtidig med Adils. Herser, der ved sit Selvmord indförte Jarlstitlen i Slægten, nævnes

omtales ikke Konger fra den sydlige Egn af Norge, i det Hele taget ingen sydligere Deel af dette, förend under Adils (Aale den Oplandske), og de endnu sydligere Strög nævnes först efter Ingjald Ildraade. Dette tyder unegtelig paa en tidligere Colonisation af Hálogaland end af de sydligere Egne. Ogsaa de sparsomme Beretninger om Hálogaland selv vise, at idetmindste Herskerstammen her trak sig sydover, hvilket vel omtrent er eenstydigt med at den underlagde sig de sydligere Landskaber. Herser nævnes i Nr. 325 som Konge i Naumdal, hvilket Fylke da vel maa have været hans Hovedrige. Godgest omkom vel paa Ömd (Hindöen), men senere finde vi Ætten nede ved den ydre Kant af Throndhjemsfjorden, thi Grjotgard Jarl blev ifölge Landnamsbogen V. 7, dræbt i *Sölva* (Selven strax indenfor Agdenes, og ligeoverfor Rissen), og hans Sön Haakon Jarl kom til Harald Haarfagre „*utan af Yrjum*" ɔ: fra Örlandet. Ja det synes endog som om Haakon Jarl saa beredvilligen kom Kong Harald til Hjælp, for derved at erhverve Besiddelser, hvortil han ansaae sig berettiget; ogsaa blev han strax efter Erobringen Jarl i Strindafylke, hvorved han opnaaede den största Indflydelse over hele Thröndelagen, for hvis Befalingsmand i Kongens Fraværelse man vistnok kan ansee ham; idetmindste var hans Sön Sigurd det. Det oprindelige og fornemste Rige i Norge, eller det egentlig saakaldte *Háleygja-ríki* bör derfor maaskee söges udenfor det egentlige Hálogalands Grændser, i selve Thröndelagen. Vi skulle senere vende tilbage til denne Sag, der vil endnu bedre forstaaes og blive indlysende, naar vi have betragtet de tilsvarende Forholde i *Svithjod.*

Her træffer man nemlig ogsaa fra de allerældste Tider en Kongestamme, Ynglingerne, der aldeles svare til Háley-

i det gamle Udtog af Norges Kongehistorie Nr. 325 qv. i den arnam. Saml., aftrykt i Fornm. S. X. (S. 389); og her citeres udtrykkeligt Háleygjatal som Hjemmel.

gerne i Norge. Thjodolf sætter dem i Forbindelse med Odin selv, og Sviafolket beskrives som talrigt bosat rundtomkring Mælaren, ernærende sig ved Agerdyrkning, af og til udsat for Angreb af Daner og Österlændinger, men oftere selv krigende paa Finland, Estland og Lifland, med hvilke Lande de synes at have underholdt en stadig Forbindelse[1]. Omgrændset med tæt Skov paa alle Kanter, kunde dets Forbindelse med de vestligere Egne ikke være for noget at regne, og mærkeligt er det, at Nabolandet Gautland omtales i Ynglingasaga först saa langt nede som paa Öns Tid; og senere hedder det udtrykkeligen om Algaut, Ingjald Ildraades Svigerfader, at dennes Farfader Gaut var den, efter hvem Landet fik Navn, et Sagn, der synes at vidne om, at Gautlands Colonisation af den nordiske Stamme ansaaes for langt yngre end Svithjods og Hálogalands. Veien, ad hvilken Sviarne ere komne til Landet, er saaledes ligefrem given, nemlig langs Aalands-Ögruppen til det nuværende Grislehamn og indad Mælaren. Det egentlige Svithjod bestod oprindeligen, som af Yngl. Saga (fornemmelig Cap. 29 om Ön) og Uplandslagen (Kunungsbalcr 1-3) kan indsees, blot af Uppland, eller de tre „Folklande" Tiundaland, Áttundaland og Fjaðrundaland; hertil kom siden Vestmanland, Södermanland, Nerike og Kystlandet (*Sjáland* hos Snorre, Ol. Hell. S. Cap. 76, *Róðrinn* i Upplandslagen[2], samt maaskee Gestrekaland, hvis

[1]) See f. Ex. om Svegder, Vanlande, Agne, Yngvar; jvfr. Thorgnyr Lagmands Tale i Olaf d. Hell. Saga. — [2]) Af dette Ord „*Róðr*", der blot betegner „Roning", „Seilads", er Landskabets senere Navn *Róðslög* eller *Roslagen* (udtalt Róslagen ɔ: Kystdistrict-Jurisdictionen) dannet. Hvor urimelig mange svenske Historikeres Yndlingspaastand er, at „Roslagen" skal have noget med „Rus", „Rusland" at bestille, indsees lettelig heraf. Forresten er Rodslagens andet Navn *Sjáland* mærkeligt nok. Det ligger i Nærheden af Mælaren: skulde det maaskee være det „Sjáland", som Sagnet oprindelig lod

Navn allerede antyder en Ugjestmildhed, der maaskee kan berettige os til en Slutning om, at det senest maa være coloniseret. Indbyggerne af disse Egne kaldte selv deres Land fortrinsviis *Mannheim* eller Menneskehjemmet; den store Central-Indsö, om hvis Bredder de boede, kaldte de simpelthen Vandet eller Logen (*Lögrinn*). Her var Hoved-Templet i Uppsala med sit Tempelgods; i Uppsala holdtes alle Sviars fælles Hoved-Thing, og Sviarne (eller egentlig hine tre Folklande) havde endog efter Foreningen med Gautland udelukkende Ret til at vælge Kongen. At Sviarne saaledes baade vare og ansaae sig for Herrerne i Landet og det ældste Folk, er klart, ligesom og at de under saadanne Omstændigheder hverken kunne antages at være komne fra Norden eller Sönden, men direkte fra den östlige Ur-Hjemstavn.

Men betænke vi nu de næsten uovervindelige Hindringer, som Landets udyrkede, skovbegroede Tilstand maatte opstille mod en Folkevandring umiddelbar fra Svithjod til Hálogaland — en Vandring, som dog idetmindste maatte have medfört de mellemliggende Egnes Colonisation, ligesom siden Vermelands — saa kunne vi blot antage en dobbelt, omtrent samtidig Indvandring, een over Aalandshavet til Svithjod, og en anden længere nordenom til Hálogaland. Denne nordligere maa have gaaet temmelig langt nordenfor Aangermanland, rimeligviis gjennem et af de omtalte nordlandske Pas. Norden for Aangermanland ophöre og saavidt vides Runestene eller Begravelsesminder, der ellers findes i Mængde overalt i de af Sviar befolkede

Gefjon plöie bort? Man har flere Exempler paa, at ogsaa vore Forfædre have henfört enkelte Navne til en urigtig Oprindelse, f. Ex. naar *Harðangr* (Hördernes trange Fjord) udledes af Dyrtiden under Harald Graafeld; *Eild-Eidet* til Ellida, o. fl. Strax udenfor Mælaren ligger en Ö, der nu skriver *Windö*; kunde man ikke her tænke paa Brage Skalds *fyrir Vineyjar viðri vallröf?*

Lande. (See f. Ex. Liljegrens Run-Urkunder.) Da desuden Finland allerede i hiin Tid maa antages at have faaet sin tschudiske Befolkning, er intet rimeligere end at denne ligesom har dannet Kilen, paa hvilken den nordiske Invasions-Ström klövede sig; at den sydlige Stamme, eller Sviarne, er dragen over den finske Bugt og Aalandshavet, og den nordlige, eller Nordmændene, have passeret Onega-Eidet og Lapmarkerne ind i Hálogaland.

At Hovedsædet eller Centralpunktet for den tidligst indvandrede Deel af Stammen, ja tildeels endog for den hele Stamme, snart blev de frugtbare og vide Dale omkring Throndhjemsfjorden, som vi ovenfor have antydet, troe vi altsaa især at kunne slutte fra Analogien med de nys skildrede Indretninger i Svithjod. Ligesom vi her finde en eneste, ved specielt Navn *(Svíar)* betegnet, men i flere mindre *Folk* eller *Fylker*[1] inddeelt Stamme bosat paa de frugtbare Sletter omkring Mælarens Ind-Hav, træffe vi aldeles det samme Forhold omkring Throndhjemsfjorden; her boede *Thrönderne*, ligeledes inddeelte i mindre Fylker, medens ellers hver enkelt Stamme, som Hörder, Ryger, Egder, o. s. v. dannede et eget Fylke. I Thröndelagen, paa *Mæren* (af *mærr*, herlig), i Sparbuen (*Sparabú* ɔ: den sjældne Bygd) var Thröndernes fælles Hoved-Tempel, aldeles ligesom det uppsalske i Svithjod; paa Frosten, en smuk, flad fremstikkende Halvö, var Fællesthinget. Thröndelagen var det förste Landskab, som Harald Haarfagre fandt det magtpaaliggende at erobre; selv erklærede han det, efter Snorres udtrykkelige Beretning, strax ved Besiddelsestagelsen for sit rette Hjem *(jafnan síðan kallaði hann heimili sitt i Þrándheimi*, Har. Haarf. S. Cap. 9), ligesom det og vedtoges, at den, der udnævntes til Konge paa

[1]) Den svenske, i Upplandsloven forekommende Benævnelse „*Fólkland*" svarer nemlig aldeles til vort „*Fylki*", see især Snorre, Ol. Tr. S. Cap. 18; i Fornm. S. Cap. 56.

Örething (ved Throndhjem) altsaa af Thrönderne, derved og udnævntes til hele Norges retmæssige Konge. Ogsaa Thröndernes Navn (*Þrœndir*, f. *Þróendir* af at *þróast*, „at trives"), og Landskabets (*Þróndheimr* eller *Þránd-heimr*, enten ligeledes af *at þróast* eller Ordet *þrárr*, haardnakket) synes at vidne om en vis overveiende Grad af physisk eller moralsk Kraft hos Landskabets Beboere[1]. Og om Thröndernes Identitet med Beboerne af Hálogalands fjærneste Districter vidner Navnet Throndenes (*Þrándarnes* eller *Þróndarnes*) paa Hindöen, baade Kongeresidents og Thingsted.

Vi have saaledes Hálogaland, Naumdal og det egentlige Throndhjem befolkede af een og samme Afdeling af Nordmændenes Stamme, noget, som ogsaa den Dag idag lader sig erkjende af charakteristiske Dialekt-Egenheder, som disse Egnes Beboere have tilfælles, og hvorved de adskille sig fra sine övrige Landsmænd[2]. Vi kunne kalde denne Afdeling den förste, eller nordligste, thi vi træffe ogsaa paa en anden, der maa kaldes den senere, eller syd-

---

[1]) Om Betydningen af de enkelte Fylkesnavne, see Keysers ovenciterede Afhandling, S. 433, 434. — [2]) Disse Egenheder, idetmindste forsaavidt Udtalen betræffer, lade sig vanskeligt betegne uden stor Vidtlöftighed. Derimod gives der allerede i de enkelte Stedsnavne (paa Gaarde o. s. v.) saa umiskjendelige Tegn paa Thrönderskhed (o. s. v.), at man blot behöver at tage Matrikulen for sig, for deraf at kunne slutte, hvilke Landskaber oprindelig have haft throndhjemsk (haalöyisk?) Befolkning. Saadanne Tegn ere især: Benævnelsen „Vold" eller „Buvold" istf. Stödl eller Sæter; en ualmindelig hyppig Brug af Fleertal paa „an" (istf. — *arnir*, *irnir*, *urnar*, *irnar*, *un*, *in*), f. Ex. *Vollan* (*Vellirnir*) *Haugan* (*Haugarnir*), *Threnan* (*Þriðnarnir*), *Aunan* (*Auðnirnar*) o. s. v., og især den overvættes ofte forekommende Benævnelse *Aune* (uretteligen skrevet Övne eller Öfne), baade enkelt og sammensat (*Auðn*, bestemt Art. *Auðnin*, forklaret i Frostethingslovens Indl. Cap. 17 saaledes: *auðn*, *þat er maðr slær yfir ok sár eigi*).

ligere, til hvilken i Særdeleshed de i Fundinn Noregr meddeelte Sagn og Slægtrækker knytte sig. Vistnok kan man her ikke ansee Sagnene om Nor og Gor selv for andet end en sildigere Opdigtelse, hvilket ogsaa Keyser (l. c. S. 289-304) med megen Skarpsindighed og aldeles evident har godtgjort, men Slægtrækkerne i og for sig, rensede fra de överste, fabelagtige, og de indskudte allegoriske Led, synes dog for en stor Deel, hvad ogsaa K. indrömmer, at fortjene Tiltro, ligesom flere af de meddeelte Sagn og kunne antages at give ikke uvigtige Vink. Blandt disse Slægtregistre er der, næst Norges senere Kongers, intet, der saaledes bekræftes ved andre paalidelige Sagaers samstemmende Vidnesbyrd, som det, vi i Korthed kunne kalde den *njardöiske*, eller *Sökonge-Ætten*. Det hedder saaledes: en *Grjotgard*, Konge paa Nordmöre, der i Fundinn Noregr udgives for Nors Sönnesön, havde to Sönner, Salgard og Sigar; Salgards Sön var Grjotgard, dennes Sön Sölve, dennes Sön Högne i Njardö, (Nærö paa Nordsiden af Folden, lige udenfor Naumdals Kyst); denne havde Sönnen Sölve Viking og Datteren Hild den smale, der var gift med Kong Hjörleif i Hördeland og Moder til den bekjendte Kong Half. Sigar havde Datteren Signy, der blev gift med Harald Naumdølejarl, en af Haakon Jarls Forfædre. Ogsaa Halfs Saga bekræfter Fortællingen om hiint Giftermaal mellem Hild og Hjörleif, og veed meget at fortælle om Sölve. I Snorres Yngl. Saga Cap. 35 fortælles ligeledes om Sölve, Sön af Högne i Njardö, der egentlig kun var Sökonge, men ogsaa havde vundet sig et Rige i Jylland, og siden indtog Svithjod. Landnamsbogen (II. 19) nævner baade Half, hans Forældre Hjörleif og Hild, dennes Fader Högne i Njardö og hendes Broder Sölve. Om Rigtigheden af idetmindste denne Deel af Slægtregistret kunne vi derfor neppe tvivle. Hvad Sigar og Signy angaaer, da er det mærkeligt, at den Stump af Háleygja-Jarlernes Æt, som

med dem sættes i Forbindelse (Harald-Herlaug-Grjotgard-Haakon-Sigurd-Haakon) stemmer nöie med Háleygjatal, men her ledes vi ogsaa ind paa det bekjendte Sagn om Hagbard og Signy, hvilket Landnamsbogen (egentlig Hauksbogen) henförer til Steig paa Ængel-Öen i Halogaland (Landn. III. C. 17); thi længere nede i Stykket „*Hversu Noregr bygðist*" Cap. 2 hedder det udtrykkeligt om Grjotgard, Kongen paa Möre, at „han lod hænge Hagbard". Nu var Hagbard ogsaa en bekjendt Sökonge, og ved at sammenligne Beretningen om hans Broder Hake hos Saxo (Stephanii Udg. S. 129-133) med Ynglingasaga Cap. 25-27, kan man ikke tvivle om, at den heromtalte Hake, der ligesom Sölve vandt Svithjod, var den samme som Saxos. Fundinn Noregr meddeler fremdeles et kort Slægtregister fra Freygard, en anden Sönnesön af Nor, eller Broder af hiin Grjotgard, saaledes. Freygard-Freybjörn-Audbjörn-Arnbjörn Jarl i Fjordene. Disse, Arnbjörn og Audbjörn, have upaatvivlelig staaet i et Slags Slægtskabsforbindelse med de hos Snorre (Har. Haarf. S. Cap. 11 og 12) omtalte Audbjörn og Arnvid, Konger i Fjordene og paa Söndmöre; som Arnvids Frænde omtales her den nordmörske Kong Hunthjofs Sön Sölve Klofe, hvis Navn man, naar man betænker hvor hyppigt, ja endog strengt, i hine Tider, som endnu blandt vore Bönder, den Skik at opkalde Forfædrene overholdtes i Familierne, uden at slutte for dristigt, kan ansee som en Antydning til at han nedstammede fra Sölve Högnesöns Æt. Hans Morfader Nökkve var Konge i Raumsdal. Vi faae saaledes, mærkeligt nok, en heel Række af beslægtede eller besvogrede Sökonger, hvis enkelte Medlemmer vi finde 1, paa Ængelöen ved Halogaland, 2, paa Njardö ved Naumdal, 3, paa Nordmöre, 4, i Romsdal, 5, paa Söndmöre, 6, i Fjordene. Af de her nævnte Punkter vare idetmindste Ængelöen og Njardö Dele af Halogaland og Naumdal, der egentlig skulde til-

höre den sömingske Æt, eller Thrönder-Riget. Denne Omstændighed synes igjen at tyde hen paa en (senere) Besættelse af de yderste Kystegne, paa en Tid da Nationen allerede havde lært sig til at færdes paa Söen, nærmest maaskee ved det store Fiskeri paa Lofoten (i Nærheden af Ængelöen), der tidligt ved sin Rigdom maatte tiltrække de Nærmestboende. I Forbindelse med det Vink, vi herved erholde, kunne vi igjen sætte det vistnok temmelig gamle Sagn, som meddeles i begge Redactioner af Fundinn Noregr, nemlig om hvorledes Gors Sön Beiter ved at lade sig drage i sit Skib paa Vinterföret over Naumdals-Eidet tilegnede sig den store Halvö, som Lyngenfjorden (en sydligt indgaaende Arm af Namsenfjord) og Throndhjemsfjordens inderste Arm Beitstadsund danne. Mærkeligt er det i det Hele taget, hvorledes Fundinn Noregr, eller rettere dets vidtlöftigste Redaction, aldeles synes at glemme hvad der i Förstningen fortælles om Forliget mellem Nor og Gor, at hiin skulde have Fastlandet, denne Öerne, thi efter en löst henkastet Yttring om at Nors Sön Thrand fik Throndhjem, lader det netop Nors Efterkommere besætte saavel Kystegnene, som de indre sydligere Distrikter. Jeg skulde derfor være tilböielig til at troe, at hine Kyst- og Öboere, regjerede af Sökonger, have dannet en egen Afdeling for sig selv, og oprindelig ikke hört under Thrönderne eller deeltaget i deres Lagthing, men, ligesom virkelig Hálogaland senere, haft en egen Ret, maaskee Bjarkøretten, der ifölge en deri indeholdt Artikel skulde gjælde „paa hvert Fiskenes"[1]. Spörger man om, hvad Fællesnavn hine Kystbeboere have haft, kunne vi ikke tænke paa andet end det noksom bekjendte *Mærir*, der svarer til *Mar* (Hav) aldeles som *Dælir* (Dalboere) svarer til *Dalr*. At Navnet længer Nord paa er forsvundet, kan

[1]) See Paus, I. S. 248: *Bjarkeyjar-réttr er á fisknesi hverju ok i sildveri ok i kaupförum.*

let forklares deraf, at disse Folk först bosatte sig i videre Udstrækning i de sydligere Egne, som endnu bære deres Navn (Nordmöre og Söndmöre), og at deres nordligere Besiddelser kun have været adspredte og derfor let maatte tabe sig i den halogalandske eller naumdalske Nationalitet. Dog sporer man tydeligt en Vaklen mellem Nordmöres og Thröndelagens Grændser endog længere hen i Tiden. I Olaf Tryggv. Saga Cap. 162 og 167, hvor der fortælles om Jærnskegge, hvis Gaard Upphaug, og Begravelsessted *Austrått* (nu Östraat Sædegaard) laa paa *Yrje* eller Ör-landet, den yderste Spids af hiin ved Beiters Slæde-Seilads til Sökongeriget afskaarne Halvö, regnes aabenbart dette Landskab til Throndhjem, medens det i Aslak Bolts Jordebog (omtr.. fra 1440) regnes til Nordmöre-Fylke, hvis Grændseskjel mod Throndhjem er aldeles det samme som nu adskiller Fosens Fogderi fra de övrige Dele af Söndre og Nordre Throndhjems Amt. Ogsaa med Hensyn til Stedsnavne træffe vi i disse Egne en mærkelig Collision imellem hvad vi i Mangel paa et bedre Udtryk i en Hast ville kalde throndhjemsk og ikkethrondhjemsk (mörisk? vestkystlandsk?) Nationalitet. De 20 i Matrikulen först nævnte Gaarde paa Naumdalseidet selv, hvilke vi exempelviis anföre, have saaledes endnu aldeles throndhjemske Navne: Aune, Mork, Siter, Grötmo, Eilden, Almlid, Hanemo, Kolstad, Skjerpmo, Finvolden, Bögset, Stafaune, Aas, Holien, Björgan, Berge, Foslien, Aargaard, Aasneset, Alte; Gaardene i de nordenfor beliggende Sogne (Overhalvden, Grong, Fosnes, Nærö, Kolvereid) have ligeledes throndhjemske Navne, saavelsom Gaardene i de Sogne, der ligge paa Öst- eller Ind-Siden af Halvöen, (Væran, Mosviken, Lexviken og Stranden) og som stedse have været regnede til det egentlige Throndhjem. Nogle faa throndhjemske Navne findes og paa Vestkysten, nemlig i Björnörs og Aafjordens Prestegjælde, men paa selve Ör-

landet, og i det tilgrændsende Rissen og Stadsbygden findes i Alt kun fem Gaarde af Navnet eller Endelsen Aune, medens de övrige, som f. Ex. Haarberg, Vik, Röne, Rygg, Haaöen, Uthaug, Utstrand, Indstrand, Dypvik, Berg, Hof, Ophaug, Rödstad, Östraat (alle paa Örlandet) ligne mere dem, der bruges i de sydligere Egne. I det dernæst fölgende Kyst-Sogn Hevne (i Fosens Fogderi) træffes endnu i det Indre af Hevnefjorden, der nærmer sig Orkedalen, Navne som „Stokaune, Aune, Vollan, Lian" o. s. v., men ude paa Kysten forekomme andreslags Navne. Paa den hele Ögruppe (*Hitrar*), af hvilke den store Hiteren er den störste Ö, forekommer kun et eneste „Aune", og dette, saavelsom andre charakteristisk-throndhjemske Navne, forsvinder derpaa i Nordmöres Kystdistrikter, nemlig Smölens, Halse, Thingvolds (Gagnats), Gemnes, Kvernes (Meeks) og Stangeviks (Bryske) Skibreder eller Thinglag, saavel - som i det sydöstligste, Sundals, medens de derimod igjen dukke op i Surendalen (Súrnadalr), den længst mod Öst i det Indre beliggende, og med Orkedalen (det throndhjemske Orkdølafylke) saagodtsom umiddelbart sammenhængende, Bygd. Hvorledes man nu forklarer dette Forhold, enten som om en anden Sidegreen af Folket skulde have besat de allerydersté Kyststrækninger, eller som om Mörerne eller Kystbeboerne oprindeligen vare en Underafdeling under Thrönderne, gjör her intet til Sagen. Vi behöve kun at fastholde det Factum, at de yderste Kystboere, vante til Sölivet, og under Herskere, der maaskee fra Begyndelsen af have staaet i et Slags Oppositionsforhold til Thröndernes, have efterhaanden draget sig sydefter, i Tidens Löb antaget en fra Hovedstammen lidt forskjellig Charakteer, og endelig for det förste taget fastere Bopæle og udbredt sig videre i de for en stor Deel af Öer bestaaende Distrikter Nordmöre, Raumsdal og Söndmöre, i hvilke to förste dog det mægtige Throndhjems overveiende Indflydelse saavidt

gjorde sig gjældende, at de begge kom til at höre under Throndhjems Hovedthing paa Frosten, og Nordmöres Befolkning tildeels endog antog den throndhjemske Charakteer, medens Söndmöre, i hvilket Öerne udgjöre de fornemste Distrikter, saavel i Sprog som Charakteer mest kom til at ligne de sydligere Kystströg, og tillige til at söge de vestlige Kystlandes fælles Hovedthing, Gulathinget. Heraf kan man og forklare, hvorfor senere Nordmöre slethen kaldtes Möre, eller ansaaes som Mörernes fornemste Landskab.

I den Omstændighed, at man lige fra Romsdalsfjordens Bund, eller ved Rauma-Elvens Udlöb lige til Hedemarken og Romerike (Raumarike) har et eneste fortlöbende Dalströg, saavelsom i begge disse Yderpunkters Navne (Raumsdal — Raumarike) har man allerede Vidnesbyrd nok om at alle de mellemliggende Egne, nemlig Gudbrandsdalen, Thoten med hele Hadafylket (Vardal m. m., Land, Hadeland, Ringerike) og Hedemarken ere befolkede med Raumer, eller oprindelige Kystboere fra Raumsdalen, saaledes som hos Keyser (l. c. S. 436-38) vidtlöftigere er udviklet. De her nævnte Landskaber kaldtes alle tilligemed Österdalen (*Eystridalir*) Oplandene. At Österdalens nederste Deel har faaet sin Befolkning fra de vestligere Egne, ligger i selve Navnet, ɔ: de östlige Dale; de nordligste, og især de östligste Dele, eller hvad der nu regnes til Reendalen, Tönset, Tolgen, Kvikne og Röros, synes derimod at være befolkede af Thrönder, thi vi gjenkjende her ikke alene der forhen omtalte, velbekjendte throndhjemske Navne (fornemmelig „Vold" istedetfor „Sæter" paa de vidtlöftige Fjældsletter), men ogsaa de enkelte Fjældtoppes Navne ere her charakteristiske. Medens nemlig i den vestlige og störste Deel af Oplandene de hyppigst forekommende Navne ere Kamb (udtalt Kamp ɔ: Kam), Hö (Höide) Tind, Pigg, s. Skreidkamben, Lyngkamben, Graahö, Heimdalshö, Nautgardstind, Storhö,

Lofthö, Galdhö, Galdhöpiggen, o. s. v,; i de vestligere Egne Horn, Saate, Nype, Nipe eller Knipe (dette sidste mest om et fra et större Fjældparti i lavere Egne fremragende ligesom Forbjerg), Naas, og især Nut (ɔ: *hnútr* Knude), i de sydligste „Koll", saaledes ere de sædvanligste Benævnelser i Throndhjems Stift, fornemmelig den östlige Deel, Vola[1] og Hogna, og det endogsaa i de tilgrændsende, nu svenske, Landskaber, Jæmteland og Herjedalen, (Våla, Hågna), der som bekjendt ere befolkede fra Throndhjem af. Men netop disse samme Navne findes ligesaa hyppigt i den nordöstre Deel af Österdalen, især östenfor Glommen. De vestligst forekommende Navne af dette Slags ere Jorsvola ved Foldalen, Grytvola, Finsövola og Storvola ved Setningsdalen, men begge disse Sidedale have, uagtet Foldalen tildeels, og Setningsdalen ganske nu er henlagt under Gudbrandsdalen, aldeles österdalsk Befolkning. Östenfor, henimod Grændsen, forekomme

---

[1]) Dette Ord skulde egentlig skrives Vorda, Vorden eller Varden; Bogstaverne „rd" udtales nemlig paa den i Norges östlige Egne sædvanlige, besynderlige Maade, hvorved det ikke kan skilles fra „l", Navnet betyder altsaa et Sted, hvorfra man kan holde Udkik eller Vagt. At denne Forklaringsmaade er den rigtige, sees af et i det Stockholmske Rigsarkiv opbevaret norskt Brev af 16. Juni 1480, indeholdende en paa „*lagtingeno a sprodeydeno*" bekræftet Grændseforretning mellem Herjedalen og Jæmteland fra Helsingeland af; her staaer: *swa byriar landamæren mellem jemtælands oc helsingalands første j wiikmaro bæk a toralds eydæ oc j sothnoren vidher hafra oc j rods engh oc j risastein oc j ellfuer tiorn oc j roddowardowarda oc j redars skardh oc j hasioar rw oc j birkwls bergh oc j elgs dall oc j hu(n)ds haugh epther vatsfallum oc swa vester j glee thetta ær the gambla merkæ mellum herierdall oc synnerstæ fiordongh oc swa haffwer varet sidan skule jerll han doo.* Navnene Hundshaug, Birkulsberg og Roddovardovarde findes endnu paa Karterne; det sidste skrives paa Forssell's Kart „*Roddevålsvåla*".

Navnene i Mængdeviis, som Kvitvola, Kratvola, Korssjövola, Gröthogna, Herjehogna, aldeles ligesom i det Throndhjemske Melshogna, Törgranvola, Hervola m. fl. Det er ogsaa vel at mærke, at den nordligste Deel af Österdalen (Kvikne, Tolgen og Tönset) för Reformationen henhörte til Nidaros Bispedömme, medens den sydlige Deel, (Aamot, Reendal, Ælverum og Trysil, der forhen kun udgjorde de to Præstegjælde Ælverum eller *Álfrheim* og Aamot eller *Ámot)* hörte til Hammers Bispedömme, ligesom Eidsivaloven i Thingfarebolken skjelner mellem Österdalen östenfor (ɔ: söndenfor) Aamot og nordenfor Aamot, og Grændsen mod Throndhjem endnu ikke er paa det Rene, da Röros Prestegjæld, som egentlig hörer til Throndhjems Stift, indbefatter et stort Stykke söndenfor Stiftsgrændsen. Alt dette synes virkelig at forudsætte en Indvandring fra Throndhjem af over de her meget lave Pas i Nærheden af Röros, hvor Gaulelvens og Glommens Kilder næsten beröre hinanden; maaskee og fra Soknedalen (en Sidedal af Gauldalen) og Orkedalen af gjennem Kvikne, hvorvel dette Strög sandsynligviis har været for stærkt skovbegroet til at tilstede nogen stor Indvandring. Da denne Vandring, efter hine Navnes Forekomst at dömme, har haft en afgjort sydöstlig Retning, bliver det rimeligt, at den har fulgt Glommens Östside, maaskee endog draget sig et Stykke langs Fæmuns- eller Klar-Elven, og omsider optaget de fleste dyrkbare Egne mellem begge Hovedelvene, Glommen og Götaelven, hvilke Egne, fornemmelig den sydlige Deel, i Oldtiden, som bekjendt, kaldtes *Álfheimar*, og hvor man endnu saa langt Nord som i Österdalens sydligste Deel træffer Navnet *Ælverum*, *Álfrheimsherað*, hvis Kirke ligger paa Östsiden af Glommen. Saaledes kan man maaskee nærmere forklare den allerede hos Keyser (l. c. S. 439-40) rigtigen angivne Maade, paa hvilken Alfheim maa

antages at være blevet besat og have faaet Navn. Maaskee man ogsaa heri finder den bedste Nögle til den mærkelige Omstændighed, at Glommen endog i Oldtiden har haft to forskjellige Navne: Glommen *(Glaumá)* og *Raumá*[1]. Thi naar man endog Nord for Aursund-Sö i det Throndhjemske finder den Hovedaa, der danner Glommen, kaldet „Övre Glommen", og i Österdalen stöder paa Gaarde som „Glomstad" beliggende ved denne Elv, kan man ei andet end ansee Navnet „Glommen" i disse Egne for ældgammelt; det samme maa man erkjende, naar man strax ved Udlöbet træffer Navnet *Glymheimar* (nu Glemminge, egentlig „Glomhjem"). Men naar man derhos i Sagaerne finder Elven benævnt *Raum-Elf* (Raumernes Elv), maa man antage, at dette Navn var det brugelige hos de vestenfor boende Raumer eller Romerikere, der kun kom i Berörelse med den paa et vist Strög[2], medens derimod Álferne eller Elvboerne, der havde fulgt den lige fra Kilderne af, bibeholdt Hovednavnet.

Hvorledes nu Raumerne eller deres Ætlinger efterhaanden udbredede sig over Oplandene, og sidenefter i Vest for Glommen til Folden (Christianiafjorden) og dannede

[1]) Der ere vistnok en Mængde andre Elve i Norge, der have forskjellige Navne i de forskjellige Bygder, de gjennemlöbe, f. Ex. Drams-Elven, der föret kaldes Valdres-Elv eller Bægna, siden Aadals-Elv, derpaa Drams-Elv; men disse Elve ere egentlig navnlöse; Navnet „Glommen" derimod er uafhængigt af Herredsbenævnelsen, har i og for sig en Betydning, der kun passer paa rindende Vand (den larmende) og kan forfölges ligefra Kilderne til Udlöbet. [2]) Raumerne have i det Hele taget haft Forkjerlighed for at benævne Elve efter deres eget Navn; saaledes Rauma, der falder i Romsdalsfjord, og Römua, der gjennemströmmer Ullensaker og Söreim, og her falder i Glommen: den maa upaatvivlelig have hedet *Raumá*.

Fylkerne Vingulmark og Vestfold, lige indtil Grenmar eller Skiensfjorden, er let at indsee, og derhos aldeles udtömmende udviklet i Keysers Afhandling (l. c. S. 434). Hovedthinget for alle disse raumske Fylker söndenfjælds maa have været Eidsævis eller Eidsiva-Thinget (s. Hák. God. S. Cap. 11), medens Alfheims ældgamle Thingsted sikkert har været paa Borg (senere Sarpsborg); dog har saavel Fylke- som Thinglag-Inddelingen i disse sydligste Egne temmelig langt ned i Tiden været vaklende, og af Udtrykkene i Sögubrot: „*Þá váru hörð blót í Skíringssal, er til var sótt um alla Víkina*", synes det som om Alfernes eller Alfheimboernes Indflydelse (Benævnelsen „Viken" bruges nemlig hyppigst om det nuværende Bohuslen) temmelig tidligt har strakt sig til Kystdistrikterne (Skiringssal ligger nemlig paa Vestfold, östenfor Logens Udlöb), der senere, som bekjendt, indlemmedes i Borgarthingets Jurisdiction. Om de vestlige, til Gulathinget hörende, Fylker, Firdafylkes, Hördafylkes, Rygjafylkes og Egdafylkes Bebyggelse fra Möre af, deels ved virkelige Mörer, deels vel og ved andre, senere indvandrende, Sværme, er lidet at föie til hvad der i den ovenciterede Afhandling (S. 435,36) allerede er bemærket. De bestemte, ikke, som paa Östlandet, til lokale Omstændigheder knyttede, Navne, disse Sværme eller Fylker före, tyde aabenbart hen paa en vis oprindelig Forskjellighed eller Afsondring, allerede för Indvandringen fandt Sted, og forklarer saaledes de Afvigelser mellem Racerne, vi her endnu den Dag idag spore, ligesom vel ogsaa det charakteristiske vestlandske Tonefald i Udtalen hidrörer herfra. Ogsaa her stöder man i den östligste Kant, hvor Gulathings-Lagdömmet berörer Borgarthings-Lagdömmet, paa en vis Vaklen i Landskabsbegrændsningen. Imellem det egentlige Agder og Vestfold ligger nemlig det senere

saakaldte *Grenafylke* (bestaaende af *Þelamörk* eller Thelemarken, *Naumadalr* eller Numedalen, den överste Dal om Logen, og *Grenland* eller *Grenland,* det nuværende Nedre Thelemarken m. m.), der i den senere Deel af Middelalderen regnedes til Borgarthingets Lagsokn. Men i den gamle Vikske eller Borgarthingske Kristenret, hvis blotte Modifikationer synes at hidröre fra Sigurd Jorsalfarers Tid, men hvis Hovedmasse maaskee er meget ældre, omtales som Fylkeskirker i Viken eller dette Lagsokn kun sex, Kongehelle, Sverteborg, Tune, Aker, Sæm og Heidarheim, hvilket ligefrem er to i hvert af de tre Fylker, Ránrike, Vingulmark og Vestfold. Grenafylke er altsaa her ladet ud af Betragtning. Af Thelemarken hörte i den senere Middelalder den nordlige Deel til Hammers Bispedömme, den sydlige til Oslo's. Fremdeles er den i Thelemarken selv herskende Dialektforskjellighed yderst paafaldende. Uagtet der i hele dette Landskab hersker en ualmindelig antik Sprogform, sporer man dog en overordentlig stor Forskjel mellem de vestlige og östlige Distrikters Udtale. De sidste have endnu den almindelige östlandske Udtale af „rd", som forhen er omtalt, foruden flere Overeensstemmelser med Naboegnene i Öst; de udtale saaledes det dobbelte l, f. Ex. i Gull, Ull, Pall, o. s. v. aldeles som det skrives, ligeledes udelade de ikke l i Navne foran f eller v, men heller det sidste Bogstav efter l; de sige f. Ex. Berulv eller Berul istedetfor Bergulf, Brynjulv eller Brynjul f. Brynjulf. De Thelebönder derimod, der boe vestligst, eller nærmest op mod Setersdalen, Egdafylkes nordligste Deel, have samme Udtale som Setersdölerne, idet de udtale ll (i ældre Tider, saavelsom endnu i Hardanger, Voss og Sogn dl), som dd; de sige saaledes Udd *(ull)*, Padd *(pallr*, en Bænk) Hadd *(Hallr,*

et Mandsnavn)[1], Thaddeiv (*Þolleifr* ɔ: *Þorleifr)*[2]; ligeledes udelade de l mellem en accentueret Vocal og f eller v; de sige f. Ex. Kaav (*Kálfr* ɔ: Kalv), Uf (*Úlfr),* Björguf (*Björgúlfr)*, Aasof (*Ásólfr).* Fremdeles er det charakteristiskt for den vestre Deel af Thelemarken og hele det Indre af det forhenværende Egdafylke (især det saakaldte Robygdelag), at forandre den gamle Stedsnavn-Endelse ...*akr* til ...*ak*, undertiden ...*aak*, medens det ellers næsten overalt bliver til ...*aker*; saaledes f. Ex. i Vinje *Sandaak (Sandakr)*, i Moland *Momerak (Momarakr)*, i Nissedal *Aarak (Árakr)*, i Setersdalen *Lövrak (Laufarakr)*, *Aarak*, *Skjerverak (Skerfarakr) Fröyrak (Freyrsakr)* o. fl. Ogsaa i den vestlige Deel af det saakaldte Nedre-Thelemarkens Fogderi og af Bamle Fogderi (de Kysten nærmeste Egne af det gamle Grenafylke) sporer man baade i Stedsnavne og Personsnavne en overveiende Lighed med dem, der bruges i de tilgrændsende Egne af Agder. Alt dette tyder umiskjendeligen hen paa at Grenafylke maa være blevet befolket fra to Kanter, deels fra Östen, af Oplændinger og Vestfyldinger, deels fra Vesten, af Egder. Forresten synes de sydöstlige Dele af Egdafylke selv, der endnu ere meget opfyldte med uveisomme Skovtrakter, i Oldtiden at have været meget tyndt befolkede. At mange af de nuværende Gaarde oprin-

[1]) Maaskee at dette kan forklare, hvorfor det ellers saa sjældne Navn *Haddr*, der ikke engang findes i Navneregistret til Landnamsbogen, forekommer i Sögubrot (Cap. 8) som tilhörende en af Braavalla-Kæmperne fra Thelemarken. — Overgangen af det gamle „*Haddingjadalr*" til „Hallingdal" er en analog Forandring i modsat Retning. — [2]) I hele Thelemarken og det gamle Egdafylke udtales nemlig det uaccentuerede „*Þor*" i Begyndelsen af Navne ganske kort, som „*Thar*" f. Ex. *Þorgeirr* = Thargeir, *Þorgrímr* = Thargrim; et Beviis paa at Accentuationen her ikke, som Grimm synes at mene (Antiqv. Tidsskrift 1843-45, S. 72, 73), feilagtigen udelades i Saga-Udgaverne.

deligen blot have været Sætre, viser den hyppigt forekommende Endelse ... *sel* (ɔ: *selr*, Sæterhuus, Sennhütte) f. Ex. Mesel *(Miðselr)*, Reiersel *(Hreiðarsselr)* Lödesel *(Hlöðuselr)* o. fl.

Idet vi saaledes efter de forhaandenværende Data have stræbt at belyse Maaden, paa hvilken den nordiske Halvöes vestlige Deel coloniseredes, have vi ogsaa, ved at godtgjöre Coloniseringens nord-sydlige Retning, besvaret Hovedspörgsmaalet. Den nordiske Stamme, oprindeligen bosat i de midterste Egne af det nuværende Östrusland, under klimatiske Forholde, der stemme med Halvöens, have for det förste i to Hobe, den ene, *Sviarne*, söndenfor Finland, den anden, der först siden kan have kaldt sig *Nordmænd*, nordenom Finlændernes eller Kvenernes Boliger, draget over til Halvöen, medbringende Familie, Leveskik, Religion, Gudsdyrkelse og Overtro, kort Alt, hvad der udgjör det Charakteristiske ved en Nations hele legemlige og aandelige Tilværelse. Interessant er det her at lægge Mærke til den Modification, de religiöse eller overtroiske Forestillinger efter Coloniseringen have antaget. Der er faa Punkter i den hele Verden, der bedre kunne svare til det Billede, Edda udkaster af Mannheim eller Mennehjemmet, end den russiske Slette. Her danner Ural-Fjældrækken (af Snorre benævnt *fjallgarðr mikill;* Navnet *Ural* skal efter Conversationslexikon betyde „Gurt", Gjord, Rand) en bestemt Grændse mod Östen. Bagenfor Ural, mellem det kaspiske Hav, Aralsöen og Obi-Bugten findes endnu et bredt Strög af lave, moradsige Egne, hvilket endog efter Alexander v. Humboldts Mening bestemt synes at vidne om, at det kaspiske Hav langt tilbage i Tiden virkelig, som de Gamle fortælle, har hængt sammen med det nordlige Hav [1]. Her have vi altsaa i Bjergrækken,

[1]) See især Berghaus: „Allg. Länder- u. Völkerkunde.

der strakte sig ud mod og langsmed Havet videre end vore Ur-Forfædres Boliger og geographiske Kundskab sandsynligviis naaede, hiin Fjældrand, som Börs Sönner satte til Værn for Midgard mod Jötnerne, og som, mærkeligt nok, ere de eneste Fjælde, Snorra-Edda paa dette Sted omtaler. Ural-Bjergene ere, som bekjendt, yderst metalrige, her er det saaledes i sin Orden at Dvergerne kunde have Metal nok at hamre paa. Bagenfor, eller mellem Fjældene selv var det frygtelige Jötunheim, og i det omsluttende Hav hvilede Midgaardsormen. Men da vore Forfædre kom til den nordiske Halvöes trangere Dalbygder, kom Fjældene, og saaledes ogsaa Jötnerne, dem nærmere ind paa Livet. De eneste Fjælde, de forhen kjendte, vare Jötnernes Hjem; de nye, end frygteligere, Fjælde, de nu saae næsten lige over sig, maatte da og befolkes med Jötuner og Dverger, og saaledes fik hver Dal sine Jutuler (Jötuner) og Gyvrer (Jötunkvinder); sine Bergriser eller Bergtrolde. Den Aandslivlighed, der senere hen i Tiden kunde bringe vore Forfædre til at overföre de gammelhelleniske Heroebilleder, de saae opstillede paa Hippodromen i Constantinopel, til sine egne Gude- og Helte-Sagn, kunde nok ogsaa bringe vore allerældste Forfædre til at overföre sine overtroiske Begreber om Bjergene i Urhjemmet paa Fjældene i det nye Hjem, saa at man her ikke behöver at tage sin Tilflugt til nogen Forklaring, der gjör Jötnerne, som öiensynligen kun ere personificerede Naturkræfter, til virkelige Personer, Levningerne af en Urbefolkning, der ei har været til.

Det staaer nu blot tilbage at omtale *Danerne* og den Tidspunkt, da disse maa antages at have bosat sig i det nuværende Danmark. Vi kunne her fatte os kort, da baade Keyser og Worsaae fuldstændigee have godtgjort Hoved-Retningen af deres Vandring, hvilken desuden allerede er given i hvad vi ovenfor have udviklet. Derimod

bliver vel Oprindelsen til deres Navn altid en Gaade, ligesaalidt som man vil kunne faae bestemt opklaret, hvorvidt de kunne ansees som en egen Afdeling for sig (et *þjóð)*, ligesom Svearne eller Thrönderne, thi Besvarelsen af dette Spörgsmaal er afhængigt af Navnets Betydning. Er Navnet „*Danir*" et Urnavn, da tyder dette paa at de have fra Urtiden af udgjort en egen Corporation for sig; har det derimod en Betydning, der blot kan ansees relativ til specielle politiske, eller Steds-Forholde, da maa det igjen være opstaaet efter Nedsættelsen, og da kunne Danerne selv have været Krigere fra forskjellige af de nys nævnte Afdelinger. Jeg tilstaaer dog, at jeg, uagtet jeg tidligere har været af en anden Mening, nu ikke længer finder det sidste Alternativ synderlig rimeligt. Jeg vil her ikke engang opholde mig ved den i sin Tid antagne Sammenhæng mellem Dan og det tydske „dehnen", thi at Landets Navn hidrörer fra Folket, og ikke Folkets fra Landet, er klart; mere har Udledelsen af et Ord, beslægtet med det angelsaxiske *þegen*, *ðegen* eller *ðén* for sig, dog er her vel at mærke, at Angelsaxer, Goter og vore Forfædre have samme Consonantforholde, at saaledes ingen Lydomflytning (Grimm's Lautverschiebung) foregaaer fra det ene Sprog til det andet, og at derfor *þ* eller ð i Begyndelsen af Ordet neppe kan være gaaet over til *d*. Rimeligere forekommer det mig, at *Danir* er et Urnavn, der maaskee kan have betydet „Folk", „bosatte Folk", efterdi man finder Benævnelsen *Ey-danir* (Öboere) *Bergdanir* (Bjergboere) o. s. v., skjönt man vel maaskee allerhelst bör opgive enhver Etymologisering af dette Ord, saavelsom af Ordet *Svíar*. Spörgsmaalet er forresten blot af nogen Vigtighed med Hensyn til den nöiere Betegning af Veien, ad hvilken Danerne ere komne. Da disse ved deres förste Fremtræden vise sig som djærve Vikinger endog paa fjærne Strande, er det vel rimeligst at de ere komne langs Vest-

kysten, maaskee endog over Havet. Bohuslens og Hallands Kyster vare og langt lettere at passere end Gautlands Urskove.

Med Hensyn paa Tiden, naar Danerne vandrede ind i Landet, maae vi derimod med Bestemthed erklære os mod den af Worsaae (S. 114) yttrede Mening, at den ei skulde have foregaaet för henimod det 8de Aarhundrede, eller, som han udtrykker sig, at *Jærnalderen* ikke med nogen Sandsynlighed kan siges at være *grundfæstet* i Danmark, för omtrentlig henimod det 8de eller 9de Aarhundrede. Ikke at tale om, at man dog vel neppe vil kunne benægte, at Froderne, at Roe og Helge, Rolf Krake o. fl. baade vare *danske* og i Besiddelsen af Jærnvaaben (man erindre blot den i troværdige Sagaer forekommende Beretning om Sköfnung, Rolf Krakes Sverd), har man dog vist ikke engang Ret, naar man gjör Goterne til Broncefolk, og ere de ikke dette, da kan man heller ikke lade Overgangen fra Bronce- til Jærn-Tiden betegne Danernes Indvandring. At Goterne vare Broncefolk, skal man have Ondt ved at bevise. Bronceredskaberne, saaledes som de findes i Norden, antyde en saa bestemt og særegen Nationalitet, at man blot kan henföre dem til en eneste Stamme, og naar nu denne er den *keltiske*, stemples de derved strax som *ugermaniske*. Naar W. finder at Tacitus's Yttring, „at Gotonerne havde runde Skjolde og korte Sverd", godt passer paa Vaaben og Skjolde i Broncealderen, da kunne vi dertil svare at den ligesaavel passer paa de nordiske smaa runde Træskjolde med Jærnspanger og de velbekjendte Saxsverd. Men desuden havde ifölge Tacitus's udtrykkelige Vidnesbyrd Germanerne Jærnet, kun ikke i saa stor Mængde, at de kunde ödsle dermed, eller anvende det i saa store Stykker som Romerne. „*Ne ferrum quidem superest*", siger han, og derfor maatte de nöie sig med smaae Spydspidser. Det kan heller ikke

benegtes, at Angelsaxerne, der boede i eet af de danske Landskaber, havde Jærn; og de Skribenter, der fortælle om Goterne og deres Kampe med Romerne, synes ingensteds at antyde at hine havde andre Vaaben end Jærnvaaben. Det er ikke engang rimeligt, at en Stamme, der havde samme Religion, næsten samme Sprog, og i det hele taget samme Nationalitet, som vore Forfædre, ikke ogsaa skulde have haft omtrent samme Leveskik, samme Religionsvæsen, og især samme Begravelsesmaade, men derimod en keltisk. Hertil kommer at man overalt paa de Steder, hvor Goter efter Historien have boet, opgraver Sager, der aldeles stemme med de Levninger fra Jærnalderen, som findes hos os. (At man i Tydskland antager disse Levninger for slaviske, see Lisch's Friderico-Francisceum S. 81-100 kan her ei komme i Betragtning). Og selv i Danmark finder man jo, og vil maaskee nu, da man bedre forstaaer at eftersöge og bevare Oldsager, i en större Mængde finde Levninger fra Jærnalderen, der beviisligt ere saa gamle, at Worsaaes Yttring S. 110: „Jærnalderens Mindesmærker kunne ikke löse denne Tvivl (om Broncesagerne skulle antages for keltiske eller gotiske), dertil ere de hverken talrige nok eller gamle nok" derved maa ansees svækket. I Oldskrift-Selskabets Aarsberetning for 1840 omtales saaledes S. 21 et mærkeligt Fund fra Jærnalderen i Ruthsker Sogn paa Bornholm, der ved de dermed fundne Mynter bestemmes til at hidröre fra c. 480. Ikke meget yngre er vel og det i Antiqvarisk Tidsskrift for 1843-45 S. 14 beskrevne Fund paa Föhr, hvor Jærnsager fandtes med *brændte* Been. Overhoved er det vel sikkrest, i dette Stykke at bruge Goterne selv som Autoritet, idet vi anföre et Stykke af Vulfila's Testamentoversættelse, der, som bekjendt (see f. Ex. Wackernagel's altdeutsches Lesebuch) strengt fölger den græske Text. Her er Marc. V. 4: „Thi han havde ofte været bunden

med Böier og Lænker, og Lænkerne vare sönderrykte af ham, og Böierne sönderslidte, og Ingen kunde tæmme ham"; paa Græsk: „διὰ το αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ ἁλύσεσι δεδέσθαι, καὶ διεσπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς πέδας συντετρίφθαι, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἴσχυε δαμάσαι", saaledes oversat: „*unte is ufta eisarnam bi fôtuns gabuganáim jah náudibandjôm eisarneináim gabundans vas, jah galúusida af sis þôs náudibandjôs jah þô ana fôtum eisarna gabrak, jah manna ni mahta ina gatamjan*". Her nævner der græske Text kun πέδαι og ἁλύσεις (Böier og Lænker) uden at melde noget om den Materie, hvoraf de bestode, medens den gotiske Oversættelse nævner „Jærn böiet om Födderne", og „Tvingbaand af Jærn"; den forudsætter altsaa, at alle deslige Utensilier nödvendigviis maa være af Jærn; i modsat Fald vilde der ei have staaet „Jærn" *(eisarn)* men „Erts" *(aiz* eller *ais)*, et Ord der kun forekommer Marc. VI. 8 „*nih in gairdos aiz*, (μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκόν), hvor det bruges om Penge. Ogsaa tyde vore ældste Sprog- og Nationalmonumenter, Kvadene i den ældre Edda, saavelsom Gudesagnene i den yngre, aabenbart hen paa at Jærn var almindeligen kjendt og brugt. I Grimnismál omtales saaledes *ísarnkol*, Jærn-Pustere under Solhestenes Bover; i Vóluspá omtales Jærnskoven *(austr sat hin aldna í járnviði)*, ligesom Jötunkvinder oftere kaldes *járnviðjur;* Mjölner er af Jærn, og dens Tilbliven nöiagtigt fortalt; Geirröd kaster en gloende Jærnbolt efter Thor; Skrymer binder Madposen med Jærnbaand. Ordet *eir* (Erts eller Bronce, gotisk *ais*) forekommer ikke engang i Edda-Digtene (see Registrene til den arnamagnæanske Udgave)[1].

[1]) Ordet *eyrskárr*, der forekommer i *Goðrúnarhefna* eller *Atlakviða* V. 35, har nemlig intet med *eir* at bestille; det kommer her af *eyrir*, Lavslette; og *eyrskárr*, brugt om Hesten, betyder altsaa den Sletten [med Hoven] oprodende, den jordstampende.

Derhos viser Navnet *Isarna* (efter gotisk Skrivemaade rettest *Eisarna)*, der af Jornandes *(de rebus geticis* Cap. 14) ifölge gamle gotiske Kvad *(fabulæ)* nævnes som Sön af Amala og Fader til Ostrogotha, og Stamfader i fjerde Led til Ermanarik, altsaa som en i Mythetiden opragende Heros, at Begrebet *Eisarn* ɔ: *Jærn* allerede var indvævet i Goternes ældste Myther, ligesom i vore Forfædres, efter hvad Ordet *járnviðja* noksom tilkjendegiver, med andre Ord: at ogsaa hos Goterne Brugen af Jærn var samtidig med Folkets Historie, og Erindringen om Brugen af Bronce næsten udslettet. Endog den Omstændighed er mærkelig, at de gotiske Former *eisarn* (Jærn), *aiz* eller *ais* (Bronce), ligesom vore ældre Former *ísarn* - *eis* (ɔ: *eir)* forholder sig til hinanden som *steiga* (stiger) til *stáig* (steg), oldn. *stíg* til *steig*, med andre Ord, som et regelmæssigt Præsens til et regelmæssigt Præteritum; *eisarn* er saaledes „det Metal som nu existerer", *ais* „det forhen brugelige". Vi vove endog her ligefrem den Paastand, at hele den germaniske Stamme fra de allerældste Tider, hvortil vi kunne forfölge den opad, har været *jærnbrugende*, og at den sandsynligviis har lært Jærnets Brug fra Nabofolket, *Skytherne* eller *Tschuderne*, der fra umindelige Tider synes at have drevet Bergverker og forstaaet at tilvirke Jærn, dog maaskee mest af Myrmalm. Det hedder saaledes i H. v. Brackel's „Beitrag zur Kenntniss der Alterthümer, besonders aus Bronce, welche in den Ostseeprovinzen Russlands aus Erde gegraben werden", i „Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv- Ehst- u. Kurlands, I. B. 3. H,: „Et andet Moment for Finnernes Nedstammelse fra Höiasien og for at de i sin Tid have boet i de Egne af Altai og Ural, hvor der endnu gives dybtdrevne Schachter, Stoller og Skjerp fra den graaeste Oldtid, benævnte *Tschudenschürfe*, er den i hine Egne hyppige Forekomst af Gravhöie, i hvilke der findes netop

slige Broncesager tilligemed Redskaber af Jærn, som i alle de Lande, der nu for Tiden beboes af finske Folk eller notorisk engang have været beboede af dem, findes i gamle Gravhöie". (S. 400). At de gamle Tschuder bearbeidede Jærnet, bevises ogsaa ved Vogulernes gamle Afgudsbilleder; dog er det mærkværdigt „at Tschudernes Bergdrift og deres Smelteforsög kun synes at have været rettede paa at udbringe Kobber, thi i de gamle Tschudergruber har man stedse kun fundet rene Kobbermasser, skjönt det næsten synes umuligt, at udskille Kobberet uden at blive opmærksom paa den overveiende Jærnmasse og ligeledes benytte denne til Forarbeidelse". (Men kunde det ikke være muligt, at man i en Tid, da Jærnet endnu var sjældent og dyrere end Kobber, netop har samlet hiint omhyggeligt med sig, men ladet Kobberet ligge?) [1].

Danernes Indvandring i Danmark har altsaa vel omtrent indtruffet, saasnart den nordiske Stamme nogenlunde havde udbredt sig over og orienteret sig i dens nye Hjem paa Halvöen, eller i de sidste Aarhundreder för Christi Födsel. Fra sproglige Mindesmærker lader der sig neppe sikkert slutte, med hvilket af de to andre nordiske Hovedfolk, Nordmænd (Diphthonger brugende) eller Svíar (lukte Vokaler brugende) de vare nærmest beslægtede, thi de

---

[1]) Jeg kan her ikke tilbageholde en Gisning, der vel maaskee vil synes noget dristig, men som dog synes at have meget for sig. Skulde det maaskee være ved den store Skyther-Invasion, der omtrent i det 7de Aarhundrede f. Chr. fandt Sted i det vestlige Asien, at Hellenerne lærte at forarbeide Jærn til Vaaben? De homeriske Digte, hvis Affattelse sættes i det 9de eller 8de Aarhundrede, kjende vistnok Jærn, men det ansees her endnu vanskeligt at bearbeide (πολυκμήτος σίδηρος, Odyss. XXI. 10), for kostbart (I II. XXIII., 831-35) og mest brugeligt til Agerdyrkning, medens alle Vaaben ere af Bronçe (χαλκός). Efter Skyther-Toget finder man derimod Jærn almindeligt i Hellas.

eneste Levninger, vi have fra den Tid, da Sproget var uforvansket, Runestenene, kunne ved deres skeletagtige og ubehjælpelige Orthographi, der igrunden passer lige godt til alle nordiske Sproggrene, ingen bestemt Veiledning give. I de senere danske Skriftpröver forekomme vel lukte Vokaler istedetfor Diphthonger, men dette kan meget vel forklares af Sprogets egen Udviklingsgang og af den nærmere Berörelse med Sverige i sildigere Tider, uden at man derfor behöver at forudsætte noget nærmere Slægtskab med Svithjod i Oldtiden. Former som „atten" *(átján)*, medens Sverige har aderton *(atærtán)* vidne imod et saadant Slægtskab [1]. Paa den danske Sprogudviklingsgang maa det tillige have haft en særegen Indflydelse, at Oldsproget var udsat for en dobbelt Paavirkning, det gotiske og det angelsaxiske Sprogs, af hvilke det sidste paa en vis Maade kan siges at forholde sig til det förste som Oldnorsk til Oldsvensk. Det modernere Tilsnit, som det danske Sprog tidligere end de övrige nordiske fik ved Simplificeringen af dets Formlære og andre Lettelser, maatte i Forbindelse med Landets egen Beliggenhed gjöre det baade lettest og beleiligst for Udlændingen, der kom til Norden, at lære. Naar han engang kunde *Dansk*, da kunde han baade forstaae alle andre Nordboer og gjöre sig forstaaelig for dem, og hán har maaskee ikke engang bemærket Dialektforskjelligheden. At *lingva danica* eller *dacisca* (ligefrem oversat: *dönsk tunga*) saaledes ei alene af Udlændinger, men ogsaa af Indlændinger, kunde betragtes som den over hele Norden herskende, er aldeles i sin Orden, uagtet naturligviis i Norge og det dermed altid i nöie Berörelse, tildeels Forbindelse staaende Island Benævnelsen *norrænt mál* maatte være den forherskende og

---

[1]) *atærtán* findes dog i skaanske Lov.

egentlige[1]. Derimod finder man nok „det svenske Sprog" neppe nogensinde i Oldtiden omtalt.

FRAGMENT AF EN ALLITERERET ANGELSAXISK HOMILI, HVORI NÆVNES NOGLE AF NORDENS HEDENSKE GUDDOMME, MEDDEELT EFTER EN CODEX I BRITISK MUSEUM MED EN ORDRET DANSK OVERSÆTTELSE ved C. R. UNGER.

Det Haandskrift, hvoraf nærværende Fragment er taget, og som findes i Britisk Museum, Bibl. Cotton. Julius E. VII[2], er en fortræffelig og vel skreven Pergaments-Codex, neppe yngre end Begyndelsen af tiende eller Slutningen af niende Aarhundrede (omtrent 900). Det udgjör 238 Blade i liden Folio, 32 Linier paa Siden, og indeholder forövrigt Legender og Helgenhistorier, Alt angelsaxisk. Nærværende Homili indtager de sidste 5 Sider i Bogen, idet den begynder överst fol. 236, b. og er defect i Slutningen; den forangaaende Side fol. 236, a nederst findes den i Prædikenen behandlede Text paa Latin med Overskrift *De falsis diis* saaledes: „O, fratres dilectissimi! Divina scriptura cultum unius veri dei nos docuit his verbis dicendo: Unus est

[1]) Benævnelsen „*islenzka*" har nemlig i Oldtiden neppe nogensinde været brugt om Sproget. Naar Islænderne sagde „*vár tunga*", kan dette i deres Mund ei have anden Betydning, end naar Nordamerikaneren med fuld Ret siger „*our language*", uden at dog enten han selv eller nogen Anden kalder det engelske Sprog „nordamerikansk". Ogsaa kaldes Sproget paa Titelbladet i de fleste (eller maaskee alle?) islandske Bibel-Oversættelser, ligefra Odd Godskalksöns af det nye Testamente, trykt i Roskild 154. indtil den kjöbenhavnske af 1747, „*Norræna*". — [2]) See Wanley's Catalog, S. 190.

dominus, una fides, unum baptisma; unus est deus et pater omnium, qui est super omnes et per omnia et in omnibus nobis, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnio; ipsi gloria in saecula!

Med Hensyn til den angelsaxiske Text bemærkes, at den er nöiagtigen afskreven efter Codex, paa det nær, at alle Forkortninger ere oplöste, de lange Vokaler efter Grimm overalt adskilte fra de korte ved Circumflex, Diphthongerne fra de brudne Vokaler ved Accenten, og ä, der gaaer over til a (stäf pl. stafas) adskilt fra det lange æ (dæl pl. dælas), hvilke to Lyd i Haandskrifterne udtrykkes ved samme Tegn æ. Desuden ere de almindelige Skilletegn satte isteden for Skindbogens Punkter. Enkelte Rettelser af aabenbare Skrivfeil i Codex ere bemærkede under Texten. Oversættelsen er affattet saa ordret efter Originalen som det var muligt.

Eálâ, ge gebrôðra ðâ leôfestan! þät godcunde gevrit ûs tæhte þorſe biggeng ânes sôþes godes þysum vordum cvęþende: Ân drihten is and geleáfa, and ân fulluht; ân god́ and fäder ealra þinga, se þe is ofer ealle þing and þurh ealle þing and on ûs eallum; of þâm synd ealle þincg, and þurh þone synd ealle þincg, and on þâm synd ealle þincg; sŷ him vuldor â tô vorulde! Amen.

O, I elskeligste Brödre! den guddommelige Skrift har lært os at dyrke een sandGud, sigende med disse Ord: der er een Herre og Tro og een Daab, een Gud og Fader for alle Ting, der er over alle Ting, gjennem alle Ting og i os alle; af ham ere alle Ting, ved ham bestaaer alting og paa ham beroe alle Ting; ham være Priis altid i Evighed! Amen.

Se älmihtiga fäder gestrŷnde ænne sunu of him sylfum bûtan vîfes gemâ-

Den almægtige Fader avlede en Sön af sig selv uden Kvindes Medvirkning

nan, and þurh þone sunu he gevorhte ealle gesceafta, gesevenlîce and ungesevenlîce. Se sunu is eallsvâ eald svâ se fäder, forþan þe se fäder väs æfre bûtan anginne, and se sunu väs æfre bûtan anginne of him âcenned, eall svâ mihtig svâ se fäder. Se hâlga gâst nis nâ âcenned, ac he is þäs fäder and þäs suna villa and lufu, of him bâm gelîce, and þurh þone hâlgan gâst syndon ealle gesceafte gelîffäste, þe se fäder gesceôp þurh his sunu, se þe is his vîsdôm. Þeós hâlige þrŷnnys is ân älmihtig god, æfre unbegunnen and ungeendod. Hî synd þrŷ on naman: fäder and sunu and hâlig gâst, and hî ne synd nâ þrŷ godas, ac hî þrŷ syndon ân älmihtig god untôdæledlîc, forþâm þe him þrym is ân gecynd and ân ræd and ân veorc on eallum þingum, and selre ûs is sôðlîce tô gelŷfenne on þâs hâlgan þrŷnnysse and hî geandettan, þonne ûs sŷ tô smeágenne tô svŷðe ymbe þät.

og ved Sönnen frembragte han alle Skabninger, synlige og usynlige. Sönnen er ligesaa gammel som Faderen, thi Faderen var stedse uden Begyndelse, og Sönnen var stedse uden Begyndelse födt af ham, ligesaa mægtig som Faderen. Den hellige Aand er ikke födt, men han er Faderens og Sönnens Villie og Kjærlighed med lige megen Deel i dem begge, og ved den hellige Aand ere alle Skabninger levendegjorte, som Faderen skabte ved sin Sön, der er hans Viisdom. Denne hellige Treenighed er een almægtig Gud evig uden Begyndelse og Ende. Der er tre i Navn: Fader og Sön og hellig Aand, og dog ingenlunde tre Guder, men de tre ere een almægtig uadskillelig Guddom; thi de tre have een Natur, een Villie og eet Arbeide med alle Ting; og bedre er det os sandeligen at troe paa denne hellige Treenighed og bekjende den, end det vilde være for os at gruble for meget herover.

Ðeós þrýnnyss gesceôp
þâ scînendan englas
and Adam and Euan
eft syððan tô mannum,
and sealde him anveald
ofer eorðlîce gesceafta;
and hî mihton vunian [1]
symle bûtan deáðe,
gif hî þät ân godes bebod
næfre ne tôbræcon.
Þâ vunode Adam svâ
orsorh on blysse
and him nân gesceaft
scäððan ne mihte,
þâ hvîle þe he geheóld
þät heofonlîce bebod.
Him ne derode nân fŷr,
þeáh þe he mid fôtum onstôpe,
nê nân väter ne mihte
þone mannan âdrencan,
þeáh þe he on ýþum
urne færlîce.
Nê nân vildeór ne mihte
nê nân vyrmcyn ne dorste
derian þâm men
mid his mûðes slite.
Nê hunger nê þurst
nê hefigtîma cŷle
nê nân svîðlîc hæto
nê seócnys ne mihton
Adam gesvincan

Denne Treenighed skabte
de skinnende Engle
og Adam og Eva
siden til Mennesker,
og skjenkede dem Magt
over jordiske Skabninger;
og de kunde leve
stedse uden Död,
hvis de det ene Guds Bud
aldrig overtraadte.
Da boede Adam
saa tryg i Salighed,
og ham ingen Skabning
skade kunde
den Stund han holdt
det himmelske Bud.
Ham skadede ingen Ild,
skjönt han traadte paa den med Födder,
og heller intet Vand kunde
drukne Mennesket,
om han end paa Bölgerne
löb dristigen.
Og intet vildt Dyr kunde
og ingen Ormeyngel turde
plage Mennesket
med sin Munds Slid,
Ei heller Sult eller Törst
eller besværlig Kulde
eller overvættes Hede
eller Sygdom kunde Adam
pine i det Land

[1]) Dette Vers mangler Alliteration; man kunde læse *sittan* for *vunian*.

on þâm earde,
þâ hvîle þe he þät lytle bebod
mid geleáfan geheóld.
Eft þâ þâ he âgylt häfde
and godes bebod tôbräc,
þâ forleás he þâ gesælða,
and on gesvincum leofode,
svâ þät hine biton lŷs
bealdlîce and fleán,
þone þe ær ne dorste
se draca furþon hreppan.
He môste þâ varnian
við väter and við fŷr,
and behealdan värlîce,
þät hearde ne feólle,
and mid âgenum gesvince
him ætes[1] tilian,
and þâ gecyndelîcan gôd
þe him god ongesceôp,
he môste þâ healdan[2]
gif he hî habban volde,
mid mycelre[3] gŷmene,
svâ svâ git dôð þâ gôdan,
þe mid gesvince healdað
hî sylfe við leahtras.
Eác svilce seó sunne
and sôðlîce se môna
vurdon benæmede
heora vynsuman beorhtnysse

al den Stund han det lille Bud
holdt med Tro.
Da han nu derimod havde syndet
og brudt Guds Bud,
da tabte han de Herligheder
og levede med Möie,
saa at ham bede Luus
dristigen og Lopper,
hvem ei för vovede
Slangen engang at röre.
Han maatte da vogte sig
for Vand og for Ild,
og tilsee varligen,
at han haardt ei faldt,
og med eget Arbeide
erhverve sig Föden;
og de naturlige Goder,
som Gud skabte ham med,
han maatte dem passe,
hvis han vilde beholde dem,
med megen Omhu,
saaledes som end de Gode gjöre,
der med Möie passe
sig for Synder.
Saaledes ogsaa sandeligen
Solen og Maanen
bleve berövede
sin yndige Klarhed

[1]) Cod. *ætas*. — [2]) Cod. *healden*. — [3]) *mycelre* rettet for *mycele* i Texten, da *gŷmen* er Hunkjön.

äfter Adames gylte,	efter Adams Feiltrin,
nâ þe âgenum gevyrhtum.	ingenlunde ved egen Forseelse.
Þe seofonfealdum väs	Syvfold
seó sunne þâ beorhtre,	var Solen da lysere,
ær þâm se man âgylte,	för Mennesket forbröd sig,
and se môna häfde	og Maanen havde
þære sunnan beorhtnysse,	Solens Klarhed,
svâ svâ heó scŷnð nû ûs.	som den skinner nu for os.
Hî sceolon eft svâþeáh,	De skulle dog atter
äfter dômes däge,	efter Dommens Dag
heora beorhtnysse,	have tilfulde sit Skin,
habban þe fullan	
þe þâm þe[1] hî gesceapene væron;	saaledes som de skabtes;
and se môna ne ealdað	og Maanen skal ei aftage
äfter þâm däge,	efter den Dag,
ac bîð ansund scînende	men skal skinne i sin Heelhed
svâ svâ seó sunne dêð nû.	saa som Solen gjör nu.
Men magon eác geearnian	Menneskerne kunne ogsaa opnaae
mid mycelre earfoðnysse,	med stor Vanskelighed,
þät hî vunian mid gode	at de komme til at boe hos Gud
on vynsumnysse æfre	evig i Salighed
äfter dômes däge	efter Dommens Dag
â bûtan deáðe,	stedse uden Död,

[1]) Her kunde man vente *þe þære þe* paa Grund af de foregaaende Hunkjönsord *beorhtnysse*, men *þám* er her Dat. Intetkjön: i Overeensstemmelse med det (ɔ: det Væsen), hvormed de vare skabte.

þâ þe nû gehŷrsumiað	de som nu fölge
his hæsum mid veorce;	hans Bud i Gjerning,
and þâ þe god forseôð	og de som Gud foragte
beóð besencte on helle,	skulle styrtes i Helvede
on þâm êcum vîtum	i de evige Pinsler
and endeleásum cvylmingum.	og endelöse Martre.
Nû ne rædde ve on bôcum,	Nu læste vi ei i Skriften,
þät man ârærde hæþengild	at man reiste Afguder
on eallum þâm fyrste	i al den Tid
ær Noes flôde;	för Noas Flod,
ôþ þät þâ entas vorhton	indtil Kæmperne byggede
þone vundorlîcan stypel	det underbare Taarn
äfter Noes flôde,	efter Noas Flod,
and him svâ fela	og dem saa mange
gereord god þær	Sprog Gud da
forgeaf svâ þæra vyrhtena väs.	gav, som der var Arbeidere.
Þâ þâ hî tôfêrdon	Da de nu droge
tô fyrlenum landum,	til fjerne Lande,
and mancynn þâ veóx.	og Menneskeslægten tiltog,
þâ vurdon hî bepæhte	da bleve de forlokkede
þurh þone ealdan deófol,	af den gamle Djævel,
þe Adam ær besvâc,	som Adam för besveg,
svâ þät hî vorhton	saa at de ryggeslöse
vôlîce him godas,	gjorde sig Guder,
and þone scyppend forsâvon,	og foragtede Skaberen,
þe hî gesceôp tô mannum.	der skabte dem til Mennesker.
Hî nâmon þä tô vîsdôme,	De grebe da til den Viisdom,
þät hî vurðodon him for godas	at de dyrkede som sine Guder
þâ sunnan and þone mônan	Solen og Maanen

for heora scînendan beorhtnysse,	for deres skinnende Glands,
and him lâc offrodon	og ofrede dem Gaver,
and forlêton heora scyppend.	og forlode sin Skaber.
Sume men eác sædon	Nogle Mennesker sagde ogsaa
be þâm scŷnendum steorrum,	om de skinnende Stjerner,
þät hî godas væron,	at de vare Guder,
and vurþodon hî georne,	og tilbade dem ivrigen.
Sume hî gelŷfdon on fŷr	Nogle troede paa Ilden
for his færlîcum bryne,	for dens ödelæggende Brænden,
sume eác on väter,	Nogle ogsaa paa Vandet,
and vurþodon hî for godas,	og dyrkede dem som Guder;
sume on þâ eorðan	Nogle paa Jorden,
forþan þe heó ealle þing âfêt.	fordi den ernærer alle Ting.
Ac hî mihton tôcnâvan,	Men de maatte skjönne,
gif hî cûþon þät gesceád,	hvis de havde nogen Forstand,
þät se is âna god,	at han er alene Gud,
þe hî ealle gesceôp	som skabte dem alle
ûs mannum tô brice	til Nytte for os Mennesker
for his micclan gôdnysse.	for sin store Godheds Skyld.
Þâs gesceafta dôð	Disse Skabninger gjöre,
svâ svâ him gedihte hyra scyppend,	som deres Skaber har tilsagt dem,
and ne magon nâht dôn	og kunne intet gjöre
bûtan drihtnes villan,	uden Herrens Villie,
forþan þe nân scyppend nis	fordi der er ingen Skaber
bûtan se ân sôþa god;	uden den eneste sande Gud,
and ve hine vurðiað	og vi skulle tilbede ham

mid gevissum geleáfan,
cväþende mid mûðe
and mid môdes incundnysse,
þät se is âna god
þe ealle þincg gesceôp.
Git þâ hæþenan
noldon beón gehealdene
on svâ feavum godum,
ac féngon tô vurðigenne
mislîce entas
and men him tô godum,
þâ þe mihtige væron
on voruldlîcum geþincðum,
and egefulle on lîfe,
þeáh þe hî leofodon fûl-
lîce.
Ân man väs eardigende
on þâm îglande Creta,
Saturnus gehâten,
svŷðlîc and välhreóv,
svâ þät he âbât his suna,
þâ þâ hî geborene væron,
and unfäderlîce macode
heora flæsc him tô mäte.
He læfde svâ þeáh
ænne tô lîfe,
þeáh ðe he âbite
his gebrôðra on ær;
se väs Jouis gehâten,
hetol and þrymlîc.
He âflîgde his fäder
of þâm foresædan îglande,
and volde hine âcvellan,

med fast Tro,
sigende med Munden
og med Sjælens Inderste:
at han er ene Gud,
som Alting skabte.
Dog Hedningerne
vilde ei nöies
med saa faa Guder,
men begyndte at dyrke
forskjellige Jætter
og Mennesker som Guder,
hvilke vare mægtige
i verdslige Værdigheder
og anseede i levende Live,
skjönt de levede skjændigen.
En Mand boede
paa Öen Creta,
Saturnus kaldet,
ubændig og blodtörstig,
saa at han dræbte sine
Sönner,
naar de vare födte,
og ufaderligen gjorde
deres Kjöd til sin Spise.
Han levnede dog
een i Live,
skjönt han havde dræbt
hans Brödre tilforn;
han blev kaldet Jovis,
grum og vældig.
Han forjog sin Fader
fra den för omtalte Ö,
og vilde dræbe ham,

gif he him côme tô.

Se Jouis väs svâ gâl,
þät he on his svustor gevîfede,
seó[1] väs gehâten Juno,
svîðe heálîc gyden.
Heora gedôhtra væron
Minerua and Uenus;
þâ forläg se fäder
fûllîce bûtâ,
and manega his magan
mânlîce gevemde.
Þâs mânfullan men
væron þâ mærostan godas,
þe þâ hæþenan vurðodon
and vorhton him tô godum;
ac se sunu väs svâ þeáh
svîþor gevurþod
þonne se fäder være,
on heora fûlan biggencge.
Þes Jouis is ârvurþost
ealra þæra goda,
þe þâ hæþenan häfdon
on heora gedvylde,
and he hâtte Þôr
betvux sumum þeódum,
þone þâ deniscan leóda
lufiað svŷðost.
His sunu hâtte Mars,
se macode æfre saca,
and vrôhte and vâvan

dersom han kunde komme over ham.

Denne Jovis var saa töileslös
at han ægtede sin egen Söster,
hun blev kaldet Juno,
en saare ophöiet Gudinde.
Deres Dötre vare
Minerva og Venus;
dem besov Faderen
skjændigen begge to,
og mange af sine Slægtninge
skjændede han nedrigen.
Disse ryggeslöse Mænd
vare de ypperste Guder,
som Hedningerne tilbade
og gjorde til sine Guder;
men Sönnen blev dog
mere hædret,
end Faderen havde været
i deres onde Dyrkelse.
Denne Jovis er ærværdigst
af alle de Guder,
som Hedningerne havde
i deres Vildfarelse
og han hed Thor
hos nogle Folk;
ham de danske Folk
elske höiest.
Hans Sön hed Mars,
han yppede altid Tvistigheder,

[1]) saaledes rettet for *se* i Codex.

he volde æfre styrian.	og Strid og Elendighed
	vilde han altid vække.
Þisne vurðodon þâ hæþenan	Denne tilbade Hedningerne
for heálîcne god,	som herlig Gud,
and svâ oft svâ hî fyrdodon,	og saa ofte de togede,
oððe tô gefeohte voldon,	eller vilde i Striden,
þonne offrodon hî heora lâc	da ofrede de sine Gaver
on ær þysum gode.	i Forveien til denne Gud.
Hî gelŷfdon þät he mihte	De tröede at han kunde
micclum him fultumian	storligen hjelpe dem
on þâm gefeohte,	i Kampen,
forþan þe he gefeoht lufode.	fordi han elskede Kamp.
Sum man väs gehâten	En Mand kaldtes
Mercurius on lîfe,	Mercurius i levende Live,
se väs svîðe fâcenful	han var saare svigagtig
and svicol on dædum,	og falsk i Gjerninger,
and lufode eác stala	og elskede ogsaa Tyveri
and leásbrednysse;	og Underfundighed.
þone macodon þâ hæþenan	Ham gjorde Hedningerne
him tô mæran gode,	til en ypperlig Gud,
and ät vega gelætum	og ved Korsveiene
him lâc offrodon,	ofrede de ham Gaver,
and tô heágum beorgum	og til höie Bjerge
him brôhton onsägednysse.	bragte ham Offere.
Þes god väs ârvurðe [1]	Denne Gud var hædret
betvux eallum hæþenum,	hos alle Hedninger,
and he is Ôþon gehâten	og han kaldes Odon
ôþrum naman on denisc.	med et andet Navn paa dansk.
Sum vîf hâtte Uenus,	En Kvinde hed Venus,

[1]) saaledes rettet for *arvurða* i Codex.

seó väs Joues dôhtor,	hun var Jovis Datter,
svâ fracod on gâlnysse,	saa fræk i sin Lyst
þät hire fäder hî häfde	at hendes Fader havde hende,
and eác hire brôþor	og tilmed hendes Broder,
and ôþre gehvylce	og andre hvilkesomhelst
on myltestrena vîsan,	paa Skjögers Viis,
ac hî vurðiað þâ hæþenan	og hende dyrke Hedningerne
for hâlige gydenan,	som hellig Gudinde,
svâ svâ heora godes dôhtor.	som sin Guds Datter.
Manega ôþre godas	Mange andre Guder
væron mislîce âfundene,	bleve paa forskjellig Maade opfundne,
and eác svylce gydenan	og saaledes ogsaa Gudinder
on svŷðlîcum vurðmynte	i stor Anseelse
geond ealne middaneard	over hele Jordkloden
mancynne tô forvyrde,	til Fordærvelse for Menneskerne,
ac þâs synd þâ fyrmestan,	men disse ere de fornemste,
þeáh þe hî fûllîce leofodon.	skjönt de levede skjændigen.
Se syrvigenda deófol,	Den besnærende Djævel,
þe svîcað embe mancynn,	som sviger Menneskeslægten,
gebrôhte þâ hæþenan	bragte Hedningerne
on þät heálîce gedvyld,	i denne forfærdelige Vildfarelse,
þät hî svâ fûle menn	at de saa onde Mænd
him fundon tô godum,	fandt sig til Guder,
þe ðâ leahtras lufodon,	som elskede de Synder,
þe lîciað þâm deófle,	der behage Djævelen,
þät eác heora biggengan	saa at ogsaa deres Dyrkere
heora bysmor lufodon,	elskede deres Vanære,
and älfremede vurdon	og bleve vildfremmede
fram þâm älmihtigan gode,	for den almægtige Gud,

se þe leahtras onscunað	som hader Synder
and lufað þâ clænnysse.	og elsker Reenhed.
Hî gesetton eác þâ	De satte da ogsaa
þære sunnan and þâm mônan [1]	for Solen og Maanen
and þâm ôþrum godum	og de andre Guder,
älcum his däg;	for enhver sin Dag;
ærest þære sunnan	först for Solen
þone sunnandäg,	Söndagen,
and siððan þâm mônan	og derpaa for Maanen
þone mônandäg,	Mandagen,
and þone þriddan däg	og den tredie Dag
hî þeóvdon Marte,	underkastede de Mars,
heora feohtegode,	sin Krigsgud,
him tô fultume;	til Hjelp for sig.
þone feorðan däg hî sealdon	Den fjerde Dag
him tô frôfre	skjenkede de til Tröst for sig
þâm foresædan Mercuriȩ,	den föromtalte Mercurius
heora mæran gode;	den herlige Gud.
þone fîftan däg	Den femte Dag
hî freolsodon mærlîce	helligholdt de herligen
Joue tô vurðmynte,	til Priis for Jovis
þâm mærostan gode;	den ypperste Gud.
þone sixtan däg hî gesetton	Den sjette Dag bestemte de for
þære scamleásan gydenan,	den skamlöse Gudinde
Uenus gehâten,	Venus kaldet
and Frycg on denisc;	og Frigg paa dansk.
þone seofoðan däg hî sealdon	Den syvende Dag gave de
Saturne þâm ealdan,	Saturnus den gamle,
þæra goda fäder,	Gudernes Fader,

[1]) rettet for Textens: *þæra sunnan and þa monan.* —

him sylfum tô frôfre,
endenexð svâ þeáh,
þeáh þe he yldest være.
Hî voldon git vurþian.
ârvurðlîcor þâ godas,
and forgeáfon him steorran,
svilce hî âhton heora geveald,
þâ seofon tunglan:
sunnan and mônan
and þâ ôþre fîf;
þâ farað æfre
ongean þone rodor [1]
tô eástdæle verd, [2]
ac hî gebîgð se heofon [3]
underbäc æfre.
Ac þâ steorran svâþeáh
scinon on heofonum
on frymðe middaneardes,
ær þâ mânfullan godas

sig selv til Gavn,
dog allersidst,
skjönt han var ældst.
De vilde endnu dyrke
med mere Ære Guderne,
og gave dem Stjerner,
som om de havde Magt over dem:
de syv Himmellegemer,
Solen og Maanen
og de andre fem;
de bevæge sig altid
imod Firmamentet,
ad Östen til,
men Himlen bringer dem ved sin Omdreining
stedse tilbage.
Men Stjernerne skinnede
dog paa Himlen
ved Verdens Begyndelse,
för de ryggeslöse Guder

---

[1]) *þâ farað æfre ongean þone rodor;* man kan hermed sammenligne et Sted af en gammel tydsk Naturlære, Wackernagels Althochdeutsches Lesebuch, 770, 10: die plânête hânt zwêne genge; einen betwungenlichen hânt si mit dem firmamente von oriente, unde der ganc nimet obern hant; der ander ganc ist der natûrlich ganc den die plânêten hânt von occidente wider daz firmamente. — [2]) Partikelen *veard*, *verd* sammensættes almindelig med Adverbier for mere at udhæve Retningen af en Bevægelse: *þiderveard* didhen, *hiderveard* hid, *hâmveard* hjemad, men sættes ogsaa, skjönt sjældnere som paa dette Sted, efter et Substantiv med en Præposition, f. Ex. *ealle deór beóð âlotene tô eorðan veard*, alle Dyr skulle lude mod Jorden, *við heofones veard* op mod Himlen. — [3]) Codex *seo heofon*.

vurdon âcennede	blev födte
oþþe gecorene tô godum.	eller kaarne til Guder.
Hî vorhton eác anlîcnyssa	De gjorde ogsaa Billeder
þàm ârvurðum godum,	af de ærværdige Guder,
sume of smætum [1]	nogle af puurt . . .

GEOGRAPHISKE BEMÆRKNINGER, KNYTTEDE TIL ET HIDTIL UUDGIVET STYKKE AF DEN YNGRE EDDA,

af P. A. Munch.

(Isærdeleshed med Hensyn til den i Annalerne for 1836-1837 optagne Afhandling om Grenland.)

I den arnamagnæanske Codex 748 qv., indeholdende den yngre Edda m. m., forekommer blandt de mange Stykker, der ei ere optagne i Stockholmer - Udgaven af 1818, ogsaa en heel Deel Benævnelser paa Öer og Fjorde (Eyja heiti, Fjarða heiti). Disse Benævnelser ere, ligesom de fleste af samme Slags i vort ældre Digtersprog, oprindeligen *Nomina Propria*, og som saadanne særdeles vigtige i oldgeographisk Henseende, da ikke faa af dem hverken forekomme i Sagaer eller Diplomer, men kun her paa dette Sted, hvor vi saaledes finde de ældre, oprindelige Former for Navne, der ellers kun kjendes under den Form, hvortil det nyere Sprog har forandret dem, og fra hvilken man ikke altid med Sikkerhed kan slutte tilbage til den

[1]) ***smætum***, med dette Ord ender Codex; det bruges kun i Forbindelse med ***gold***, ***gylden***, og ***smæte gold*** forklares ved ***aurum obryzum***, cfr. tydsk ***Geschmeide***, angels. ***smitan***, dansk ***smide*** = slaae, kaste.

gamle. De kunne ogsaa hjælpe til Besvarelsen af andre hidtil uafgjorte Spörgsmaal betræffende dunklere Punkter i Nordens ældre Geographi. Da et af disse Spörgsmaal, som herved aldeles bringes paa det Rene, angaaer en af mig i dette Tidsskrift tidligere behandlet Gjenstand, nemlig den geographiske Betydning af Navnet Grenmar (Annal. 1836-37, S. 71-74), vil jeg ikke undlade at bringe den saaledes erholdte Berigtigelse til Almeenhedens Kundskab, saamegetmere som man derved middelbart ogsaa ledes paa Spor til at opdage den rette Betydning af andre endnu ikke tilfredsstillende forklarede Navne. Da det derhos ifölge hvad vi ovenfor have berört er af megen Interesse at gjennemgaae den hele Navnefortegnelse, vil jeg nedenfor meddele den med de fornödne Forklaringer.

Oplysningen om Navnet *Grenmar* findes i det Vers eller Stykke, der har til Overskrift „Fjarða heiti". Det lyder saaledes:

Fjörðr, Sogn, Jali, Harðangr, Stafangr,
Fold, Ófóti, Heyjangr ok Glaumr,
Angr, Harmr, Tregi, Goðmarr, Harðsær,
Eitri, Vefsnir Grenmarr, Hroði.

Af Visens sidste Linje sees aabenbart, at *Grenmarr* er Navnet paa en Fjord, og efter de Forbindelser, i hvilke Navnet bruges, kan dette kun være een, nemlig Skiensfjorden, eller den, hvis inderste Deel gaaer op til det Landskab, som vore Forfædre kaldte Grenland, den meste Deel af det nuværende Nedre Thelemarken i Bratsberg Amt. I min ovenfor omtalte Afhandling antog jeg, at *Grenmar* var Kyststrækningen ved Skiensfjorden, og at det idetmindste ikke kunde være Öen Jomfruland, hvilket Enkelte have meent; min Gisning er saaledes i det Hele taget bestyrket, thi det er en bekjendt Sag, at man saavel i Norge, som paa Island, har brugt og bruger en

Fjords Navn til ogsaa at betegne Kysterne, eller den hele Bygd rundt om dens Kyster. Det indlyser fremdeles heraf, at „*marr*" nærmest maa betegne en Fjordestrækning (see ogsaa *Goðmarr)* og at derfor ogsaa Navnet „Vestmarar", *á Vestmörum*, der forekommer i Ynglingasaga, oprindeligen maa betyde „Vestfjordene", eller en Samling af Fjorde, der skære sig ind i et vestligt District, og det passer derfor just paa det af mig i min Afhandling (S. 72) paapegede District mellem Skienfjorden, Laurviksbugten *(Lagarvík)* og Christianiafjorden *(Foldin)*, hvor de fire store Fjorde Viksfjord, Sandefjord, Midfjord og Tönsbergfjord löbe ind [1]. Flere af disse Fjorde vare vist-

[1]) I den sydligste Deel af dette District, i Nærheden af Viksfjorden og saaledes ved den til Thor helligede eller efter Thor opkaldte Thorsöy, maa man iflölge de i min Afhandling S. 70 paapegede Data söge det mærkelige Skiringssal og Kongsgaarden Geirstadir (nu Gjerstad lidt vestligt for Thjöling Kirke östenfor Laurvik), hvor endnu betydelige Kæmpehöie skulle findes. Ikke meget langt fra Gjerstad, nede ved Viksfjorden, ligger en Gaard ved Navn *Kopang*. Dens gamle Navn maa have været Kaupangr, og her have vi saaledes det Sted, hvor den af Helgelænderen Ottar omtalte og efter hans Forsikkring saa berömte Handelsplads i Skiringssal (Scíringesheal) er at söge. Det er en mærkelig Omstændighed, at Skiringssal og Geirstad ikke omtales i Sagaerne, efterat Tunsberg og Sæheim ere nævnte. Dette synes at tyde hen paa, at Kjöbstevnet og Handelen i disse Egne af Björn Farmand er bleven forflyttet til det kun faa Mile fraliggende Tunsberg, som saaledes ved ham har faaet sin Opkomst. Sandsynligviis har han forlagt det stadige Konge- eller Herre-Sæde i disse Egne fra Gjerstad til Sæheim, og med Herre-Sædet trak Handelen sig fra det i Gjerstads Nabolag liggende Kaupang i Skiringssal til det Sæheim (Jarlsberg) endnu nærmere liggende Tunsberg. Antages dette for sandsynligt, kan man og paa den ældre Handelsplads i Skiringssal anvende, hvad Snorre fortæller om den yngre, Tunsberg, at mange Kjöbmandsskibe sögte derhen, baade fra Viken

nok maaskee i den fjærneste Oldtid Sunde, thi den Halvö, der nu indslutter Viksfjorden, kaldes i „den röde Bog" *Þórsey*, ligesom de Sandefjorden og Midfjorden indsluttende Halvöer kaldes *Yxney* og *Velley*, men Benævnelsen „*Fjord*" (af *fjarr)* kan dog ligefuldt have været brugelig, saaledes som den endnu ofte i Norge anvendes, f. Ex. om Vestfjorden i Nordlandene, der ingensteds indsluttes af nogen landfast Halvö, men kun af Öer.

Af de övrige her opregnede Fjordenavne ere flere bekjendte. Sogn er den store Sognefjord i Bergens Stift, Jali er *Yellfirth* eller Yellsound i Hetland; Fold kan være Christianiafjorden, men maaskee snarere *Folden* i Naumdal eller i Nordland; Ófóti er Ofotensfjorden i Saltens Fogderi i Nordland; Angr er egentligen ét Appellativ, men bruges dog ogsaa specielt om enkelte Fjorde, f. Ex. Sandesognsfjorden, en Arm af Christianiafjorden, hvor den langs Fjorden löbende Klippevæg endnu kaldes *Angerskleven.* Harmr er den nuværende *Brönö-Fjord* i Helgeland. Tregi sandsynligviis Tregdefjord i Nærheden af Mandal (man synes ellers med Plan at have sammenstillet disse tre Navne, der alle betegne Sorg); Eitri er Eiterfjorden paa Grændsen af Naumdal og Helgeland, Vefsnir er Vefsenfjorden i Helgeland[1], Hardangr og Stafangr behöve ingen Forklaring, dog bör det mærkes

selv, nord fra Landet, fra Danmark og Saxland. Ottars Beretning vinder derved fuldkommen Bestyrkelse. Paa samme Maade har sandsynligviis den Handel, oprindelig med Hærfang fra de i Gautelv-Skjærene liggende Vikingeskibe, som dreves paa *Brennöerne*, efterhaanden trukket sig længere op i Elven, til det norske *Kongehelle* og det gautske *Ljodhus (Lödöse).* — Ved Kaupang i Skiringssal maa man vel og nærmest söge det *Stiflusund*, hvor Halfdan Svartes Fader Kong Gudröd blev dræbt, da han gik fra Skibet, thi her var sandsynligviis det Sted, hvor han sædvanligviis pleiede at lande, og hvor hans Skibe lagdes op.

[1]) See Egils Saga, Cap. 7, hvor Fjorden benævnes *Vefnir.*

at der ogsaa i Bindalen i Helgeland findes en *Hardang*, ligesom der ved det bekjendte *Stavenes* i Söndfjord findes en *Stavang* eller *Stavanger*. Heyjangr er en lille mod Norden indgaaende Sidearm af Sognefjorden i dennes ydre Deel, hvorefter sikkert den i Landnamsbogen ofte forekommende, mægtige Herser i Sogn, *Heyjangrs-Björn*, havde sit Navn. Goðmarr er Gullmarsfjorden i Bohus Len. Harðsær er Leden til Hördeland, Korsfjorden; Grenmarr er ovenfor omtalt; Hroði maaskee Rosfjord nærved Lindesnæs.

Fortegnelsen over Ö-Navne (Eyjaheiti) er fölgende:

1. Bókn, Körmt, Brísing, Vikna,
Brúa, Hírar, Dun, Síri,
Sotr, Þömb, Selja, Hítrar,
Sigg, Rótt, Bataldr, Þjótta;
Vigr, Storð, Vörl, Röð, Lygra,
Veig, Fenhring, Tjör, Seima,
Hveðn, Vað, Hísing, Friðnar,
Höð, Borgund, Smyl, Torgar.[1]

[1]) Fortegnelsen afbrydes her ved fölgende tvende, ligeledes i Drottkvædeversemaal affattede Viser, der paa nogle faa Dunkelheder nær ikke ere vanskelige at forstaae, og synes oprindeligen at have været Sömandsvers om nogle af de vigtigste Öer paa Norges Kyster:

Brattr er baldrekr Þjóttu,
berr vindr Raðar linda,
viðgyrðill þýtr Vörðu,
veltr Fenhringar belti;
ygliz umgerð Huglar,
ólmr er grásili Stólmar,
fleygir Bólmar baugi
brakar Lygru men nakkvat.

Blár er baldrekr Síra,
Brú-gyrðill þvær fyrðum,
sundr springr Lygru lindi
Leku velt af þröm belti;
Kjöl skolar Karmtar hælsi
klýfr stjórn sila Þjórnar,
börð skera Gizka girði
grafaz borð í men Storðar.

Hvorledes det end forholder sig med disse Visers Tilbliven, saa er det dog mærkeligt at saadanne Vers, der blot angaae norske Lokalforholde, kunde sammensættes eller idetmindste opbevares paa

2. Ey, Ömd ok Örmst,
Öllum lengri, [1]
Horn, Hrund ok Hugl,
Herðla, Ívist,
Hveðn, Hrafnista,
Hýsing, Skrofa,
Mön, Möst, Hasley,
Myl, Stólm, Bataldr.

3. Selja, Sólrönn
ok Sortuland,
Sigg ok Salarey
ok . . . .
Saga, Láland,
Salbjörn, Lęka,
Skíð, Strind ok Vigr,
Skólm ok Aldi.

4. Krít, Kípr, Lygra,
Körmt, Röð, Bjarkey,
Hæring, Gylling,
Hugró, Varða,
Lauga, Lygra,
Lág ok Gizki,
Þriðna ok Þjótta,
Þruma, Kinn ok Hrótt.

5. Nös, Dyn, Nauma,
Nála, Nörva,
Fólskn, Frigg, Fœtilör,
Fenbring ok Mön,
Bólm, Bókn, Raufa,
Bönn, Sekk ok Vörl,
Álöst ok Storð,
Jala, Tjör, Véey.

6. Örn, Íl ok Rist,
Íra, Lodda,
Sólund, Síri,
Sólskel, Mjöla,
Hlésey, Veðrey,
Hítra, Frosta,
Lóönd, Víkna,
Lág, Syllingar.

Island. Her findes ikke et eneste Navn, der ikke tilhörer Norge. Heller ikke findes i hele den fölgende Fortegnelse paa over hundrede Ö-Navne mere end 14, der med Bestemthed kunne kaldes ikkenorske. Alt dette vidner aabenbart om den overveiende Betydning, Norge fremfor noget andet, endog nordisk Land i ældre Tider havde for Island, og den engere Forbindelse, der stedse fandt Sted mellem Moderland og Coloni. Besynderligt er det, at intet udelukkende islandskt Navn findes i den hele Fortegnelse. Blandt de ikkenorske Navne ere 9 bestemt danske (Hvedn, Láland, Hlésey, Fjón, Sælund, Sjóland, Erri, Falstr, Mársey; to slaviske, Usna og Heðinsey; 2 græske, Krít og Kípr; eet engelsk, Syllingar.

[1]) „Öllum lengri", kan vel neppe antages at være Prædicat til *Horn*, men maa være Navnet paa en særskilt Ö.

7. Fjón, Fjölbyrja,
Frikn ok Senja,
Sælund ok Dímun,
Sæla, Þumla,
Usna, Sjóland,
Askröð ok Síld,
Ála, Borgund,
Erri, Torgar.

8. Hæl, Røkstr og Falstr,
ok Helliskór,
Asparnir, Hin,
Jölund ok Hanki,
Mársey, Sámsey,
Mystr ok Vingr[1],
Hlésey, Héðinsey,
ok Hnotirnar.

De i denne Fortegnelse nævnte Öer ere fölgende:

1. *Bókn*, Buknöen ved Indlöbet til Buknfjorden eller Stavangerfjorden i Ryfylke. *Körmt*, den bekjendte Karmö i Ryfylke. *Brísing*, maaskee Kvamsöen paa Söndmör, hvor en Gaard endnu heder Brinsinghaug. *Vikna*, uvist hvilken. *Brúa*, Broöen eller Svanöen i Söndfjord. *Hírar*, uvist hvilke. *Dun* eller *Dyn*, Dönnesöen paa Helgeland. *Siri*, Sire eller Utsire udenfor Ryfylke. *Sotr*, nu Soteren eller Sartoröen, en stor Ö i Nordhordeland. *Þömb*, Thommen eller Thombö paa Helgeland. *Selja*, den af St. Sunnivas Legende og hendes Kloster bekjendte Sellö ved Stadsland. *Hítrar*, Hiteren m. m. i Fosens Fogderi. *Sigg*, en Deel af, egentlig et Fjæld paa Bömlöen ved Indlöbet til Hardangerfjorden, nu Siggen. *Rótt*, *Hrótt*, nu Rott, udenfor Jæderen. *Bataldr*, Batalden i Söndfjord. *Þjotta*, Thjottö paa Helgeland. *Vigr*, enten Vigeröen paa Söndmör, eller Weir i Orknöerne. *Storð*, den af Haakon den Godes Saga bekjendte Stordö eller Storö i Söndhordeland. *Vörl*, maaskee den östre Deel af *Jölund* eller Jælöen (ved Moss), hvis sydöstre Strand endnu kaldes Værlesanden. *Röð*, den store Radö i Nordhordeland, nærved Bergen. *Lygra*, Lygren eller Lyren sammesteds. *Veig*, Vegenöen paa Helgeland. *Fenhring*, Asköen ved Bergen,

[1]) eller „*Vingi*".

bekjendt af Starkads Historie. *Tjör*, maaskee Terö i Söndhordeland. *Seima*, uvist hvilken[1]. *Hveðn*, Hveen i Öresund. *Vað*, uvist hvilken. *Hísing*, Hisingen ved Götaelvens Munding, hvor Norge og Gautland stödte sammen. *Fridnar*, vistnok Skrivfeil istedetfor *Þriðnar*, (see nedenfor v. 4), Ögruppen Threnan paa Helgeland under Polarcirklen. *Höð*, nu Hareid- (Hadareid-) Land paa Söndmör. *Borgund*, Borgundöen sammensteds. *Smyl*, Smölen paa Nordmör. *Torgar*, Torget-Ö paa Helgeland, bekjendt som Thorolf Skallagrimssöns Bolig.

2. *Ömd*, den bekjendte Hindö, Norges allerstörste Ö, eller idetmindste den östlige Deel deraf, hvor Throndenes (*Þrándarnes*) ligger. *Örmst*, sandsynligviis den rette og oprindelige Form for det nuværende *Unst* paa Hetland. I Magnus Jarls Saga skrives vel Navnet *Aumstr (af Aumstri)*, men det er et Spörgsmaal, om der ikke her kan i Codex have staaet en Forkortning, som Udgiverne have læst Feil eller overseet, nemlig „Au'msti", ikke Aumsti. Formen „Unst" forekommer forresten allerede i det 15de Aarhundrede i norske Breve. *Horn*, maaskee Spidsen af Halvöen Frosten, der nedenfor nævnes. *Hrund*, Rundö paa Söndmör. *Hugl*, Huglen-Ö i Söndhordeland. *Herðla*, Herlö i Nordhordeland. *Ívist*, Northuist og Southuist i Syderöerne; det er saaledes herved gjort utvivlsomt, at Navnet skrives *Ívist*, og at man ikke maa læse *í Vist*, som Enkelte have gjort ved Björn Krepphendtes Vers i Magnus Barfods Saga. *Hveðn*, Hveen, see ovenfor. *Hrafnista* er Ketil Hængs og Örvarodds bekjendte Herresæde i Naumdölafylke, nu Ramsta ikke langt fra Nærö (*Njarðey*). *Hísing*, Hisingen, s. ovenfor. *Skrofa*, nu Skroven, det fornemste af alle Fiskevær i Lofoten. *Mön*,

---

[1]) *Seima* er udentvivl feilskrevet i Membranfragmentet og bör hedde *Senja*, hvilket ogsaa Rimet antyder; det bliver saaledes *Senjen* i Finmarkens Amt.

Öen Man i Syderöerne, dog maaskee og Möen i Danmark. *Möst*, maaskee Möster-Öen i Saltens Fogderi. *Hasley*, maaskee Hatleöen eller Atleöen i Söndfjord; isaafald har Navnet en anden Oprindelse, end som Snorre paastaaer, efter Atle Jarl den Smekkre; man kunde her ogsaa tænke paa den danske Hesselö. *Myl*, nu Mull i Syderöerne. *Stólm*, nu Stolmen yderst i Söndhordeland. *Bataldr*, Batalden, s. ovenfor.

3. *Selja*, Sellö, s. ovenfor. *Sólrönn*, uvist hvilken; Navnet har ellers en aldeles norsk Form. *Sortuland*, Sortland, en Deel af Langöen i Vesteraalen. *Sigg*, Siggen, s. ovenfor. *Salarey*, uvist hvilken; der gives forresten flere ubetydelige Öer af Navnet Saalerö. *Saga*, uvist hvilken. *Láland*, Laaland i Danmark. *Salbjörn*, nu Sælbjörn eller og Selbö i Söndhordeland. *Leka*, Lekö ved Naumdal. *Skíð*, Öen Skye i Syderöerne. *Strind*, et i Norge hyppigen forekommende Navn, der rigtignok nu ikke er tillagt nogen os bekjendt Ö, men flere Landdistrikter. *Vigr*, Vigerö eller Weir, s. ovenfor. *Skólm*, nu maaskee Skomsö ved Hiteren. *Aldi*, nu Alden i Söndfjord.

4. *Krít, Kípr*, Creta og Cypern. *Lygra, Körmt, Röð*, s. ovenfor. *Bjarkey*, Bjærkö i Senjens og Tromsö Fogderi, Vidkund Jonssöns og Bjarköingernes Familiesæde. *Hæring*, *Gylling* (altsaa ikke *Gilling)* de Smaaöer i Salten, der laae udenfor Raud hin Rammes Bolig paa Godö. *Hugró*, uvist hvilken. *Varða*, en af de flere Öer ved Norges Kyst, der nu kaldes Varö. *Lauga*, maaskee den næsten omflydte Halvö Laugen i Naumdal, tætved Ramsta *(Hrafnista)*. *Lygra*, s. ovenfor. *Lág*, Laagö ved Soter- eller Sartoröen udenfor Bergen. *Gizki*, den bekjendte Giskö paa Söndmör, Giske-Ættens (Thorberg Arnesöns, Erling Vidkundsöns o. fl.) Familiesæde. *Þriðna*, Threnen, s. ovenfor. *Þjótta*, Thjottö, s. ovenfor. *Þruma*,

Thromö ved Arendal, bekjendt af Starkads Historie. *Kinn*, Kinn i Söndfjord. *Hrótt*, Rott, s. ovenfor.

5. *Nös*, rimeligviis Noss i Hetland. I Skiftebrevet efter Junker Hans Sigurdssön af 1490 kaldes denne Ö Nws, og det bevises saaledes heraf, at den ei, som jeg i min Afhandling om Orknöerne og Hetland, i Samll. til det norske Folks Sprog og Historie 6 B. S. 486 har troet, forledet af Buchanans *Nostunda*, at Navnets oprindelige Form var *Hnotasand*, der forekommer i Magnus Jarls Saga. *Dyn*, nu Dönö eller Dönnesö, en stor og velbefolket Ö i Helgeland. *Nauma*, uvist hvilken. *Nála*, ligeledes uvist. *Nörva*, Nörvö, hvor Ladestedet Aalesund ligger, i Söndmör. *Fólskn*, nu Fosen, en Ö udenfor Örlandet, ved Indlöbet til Throndhjemsfjorden, efter hvilken Fosens Fogderi har sit Navn. *Frigg*, uvist hvilken. *Fœtilör*, nu Fetlar i Hetland. I min ovenciterede Afhandling S. 518 har jeg meddeelt Hibberts uden nogen angiven Autoritet anförte Forsikkring, at Fetlar's ældre Navn, eller Navnets ældre Form var *Fædarey*, en Overgang der maa forekomme Enhver usandsynlig. Denne Feiltagelse kan saaledes rettes. Ogsaa i Skiftebrevet efter Hans Sigurdssön forekommer Navnet under en lignende Form, nemlig *Fetalar*[1]. *Fenhring*, Askö, s. ovenfor. *Mön*, Möen eller Man. *Bólm*, den af Hervararsaga bekjendte Ö paa Halogaland, hvor Arngrim, Angantyrs Fader, boede; nu findes der ingen Ö af dette Navn, medmindre det skulde være Bolgen i Saltens Fogderi. *Bókn*, Buknöen, s. ovenfor. *Raufa*, uvist hvilken, medmindre det skulde være en af de mange ved Norge forekommende Öer ved Navn Rauö, hvilket man

[1]) Jeg yttrede paa hiint Sted, at man intet Document havde, der kunde bestyrke eller gjendrive Hibberts Udsagn. Jeg havde dengang ikke haft Anledning til at kjende det her nævnte Skiftebrev. Da dette er et, saavel i Personalhistorien, som for Oldgeographien vigtigt Document, meddeles det her til Slutning, som Anhang.

dog har antaget at komme af *Rauðey*. *Bönn*, maaskee Östsiden af Ombö *(Umba)* i Ryfylke, hvor Gaarden Banneberg og Fjældet Bannaasen findes. *Sekk*, Sekken i Romsdal, bekjendt af K. Haakon Herdebred's Fald. *Vörl*, maaskee Værle, s. ovenfor. *Álöst*, (der saaledes ikke, som i Udg. af Egils Saga, skal skrives Álost) den bekjendte, store Alsten-Ö paa Helgeland, hvor Alstahaugs *(Álastarhaugs)* Hovedkirke ligger. *Storð*, Stordöen, s. ovenfor. *Jala* ell. *Jali*, Yell i Hetland. *Tjör*, maaskee Tærö, s. ovenfor. *Véey*, nu Vedö i Romsdalen; i Oldtiden var her en Kjöbstad.

6. *Örn*, Arnö i Senjens og Tromsö Fogderi. *Íl*, Ila eller Isla i Syderöerne. *Rist*, Ristö paa Söndmör. *Íra*, maaskee Irland. *Lodda*, maaskee Ludden ved Indlöbet til Stavangerfjorden. *Sólund*, nu Sulen ell. Sulend ved Indlöbet til Sognefjorden, hvis Munding derefter kaldes *Sólundarhaf*. *Síri*, Utsire, s. ovenfor. *Sólskel*, Solskjelö i Ædö Prestegjeld paa Nordmör, bekjendt af Harald Haarfagres Söseire. *Mjöla*, (ikke Mjóla) nu Melö paa Helgeland. *Hléseg*, Lesö i Kattegattet. *Veðrey*, Værö i Lofoten. *Hítra*, Hiteren, s. ovenfor. *Frosta*, Halvöen Frosten, hvor det bekjendte Thingsted var. *Lóönd*, nu Lonö eller Vesterö, en af Hvalöerne udenfor Frederikshald. *Vikna*, uvist hvilken. *Lág*, Laagö, s. ovenfor. *Syllingar*, Scilly-Öerne.

7. *Fjón*, Fyen. *Fjölbyrja*, Fjælberöen i Söndhordeland. *Frikn*, uvist hvilken, maaskee dog Frökö paa Nordmör. *Senja*, Senjen, den store Ö, efter hvilken Senjens og Tromsö Fogderi har sit Navn. *Sælund*, det ældste (gotiske) Navn paa Sjæland. *Dímun*, Dimen i Færöerne. *Sæla*, en af de flere Öer ved Norges Kyst af Navnet Selö. *Þumla*, uvist hvilken. *Usna*, sandsynligviis Usedom, pommersk Uznam. *Sjóland*, Sjæland. *Askröð*, Askrovöen i Söndfjord. *Síld*, Silden i Nordfjord, eller i Finmarken.

Ála, maaskee et andet Navn for Norvö, eller en af de omkring Aalesund liggende Smaaöer. En Aalö findes og paa Nordhordeland. *Borgund*, s. ovenfor. *Erri*, Ærö i Danmark. *Torgar*, Torget, s. ovenfor.

8. *Hæl*, maaskee Helö eller Hilö paa Agder. *Rokstr*, eller Rökstr, maaskee Reksteren i Söndhordeland, ellers kaldet *Rekstr*. *Falstr*, Falster i Danmark. *Helliskór*, uvist hvilken. *Asparnir*, maaskee Aspen paa Nordmör. *Hin*, Hindöen eller dens vestlige Deel. *Jölund*, (ogsaa *Jalund)* nu Jælöen (altsaa ikke Gjelöen) ved Moss. *Hanki*, nu Hankö söndenfor Moss. *Mársey*, Maars-Ö i Limfjorden. *Sámsey*, Samsö i Danmark. *Mystr*, nu Mygster eller Mögster paa Söndhordeland. *Vingr*, uvist hvilken, (kan her læses *Vingi*, bliver det Vingö ved Indlöbet til Göteborg). *Hlésey*, Lesö, s. ovenfor. *Heðinsey*, Hiddensee i Pommern. *Hnotirnar*, uvist hvilke.

ANHANG.

Skiftebrev eftrr Junker Hans Sigurdssön.

Det existerer ikke længer i Original. I det norske Universitets Diplomsamling findes derimod ikke mindre end 3 noget yngre verificerede Transscripter. Documentet meddeles her efter det ældste læseligste og bedst skrevne af disse.

Vij effthr^ne^ Andor mz gudz nadhe biscop i berghen Cristiern pedhrsson proffwast ad apostola kirkio jören hansson vor nadige herres ombodzman paa kḡsgorden i berghen Gwttorm nilsson lagman dher samestadz bekænnes och fwllelige tilsto ad vij hawe seeth och grannelige owerlesith eth permans breff ooplwmpat och oostwngit mz hela och oskadde hengende jnsigle lydande ordh iffra ordh som her nw effther føliger & cet.

„Ollom monnom them som thette breff sea eder høra senda Gawto mz gwdz nadh Ærkebp. i Nidros Hans j Berghen mz sama nodh bp. Cristiern pedhersson proffwast

ad apostola kirkia Niels Henrichson Riddare Diderik pinningh [1] aa wapn och Erland frak lagman j berghen Q. gs. och sina kunnigt gørande ad Anno domini mcdxc^mo Sabato inffra oct. natiuit. gloriose virg. marie [2] Vore vij vppa kḡs garden j berghen mz fleerom godom monnom j befelling wor nadig herre koningh Hans vmskipte och byte mellom velbyrdoga men hr. alff knwtsson riddare [3] och hans syskene vpþo ein sidhe Herra otte matsson riddare [4] och hans syskene uppo andra sidene Och arald Kane [5] aa wapn vppa siin hwst^v vegna ffrw inger'd tha nærvarande och hennar systher frw sigrid vppo tridie sidene vm then arff godz och odhal som them tilfallet war effther velbyrdoghan man jwnkar hans siwrdsson [6] godrar aminningar och ffore thy ath the vore iampner arffwe effthir adhnempdan hans siwrdsson och gotzsed var vidhe belegat Ransakade vij och bespwrde ther om flere daga om rente och godlig och belegliheth owerwægande Oc lagde vij ther tha j tree iempne lwtha effther iij grende for^na arffua i tessom motte som her effther fylgher. Ær thetta then første deelen Swdreim medh ollom lwthom och lwndom och mz allo thy gotzse ther vnder ligger i Romarike och

---

[1]) Maaskee den samme Pinning eller Pinninck, der tilligemed Pyckhorst havde Tilhold paa Klippen Hvitserk, og var en i Farvandene omkring Grönland og Island frygtet Fribytter, indtil K. Hans i Aaret 1485 tog dem i sin Tjeneste, S. Nord. Tidskr. f. Oldkyndighed, 2 B. S. 33. 34. Grönlands historiske Mindesmærker III, 473-482. — [2]) D. e. 11te Sept. 1490. — [3]) Den bekjendte Hr. Knut Alfssöns Fader, en Sön af Hans Sigurdssöns Södskendebarn Agnes, Ridder Alf Haraldssöns Datter, i Egteskab med Hr. Knut Jönssön til Mörby. — [4]) Sön af Gro, en anden Datter af Hr. Alf Haraldssön, i hendes Egteskab med Mats Jacobssön Römer. — [5]) Rettere Tharald Kane, gift med Ingegerd Erlendsdatter, hvis Fader, Hr. Erlend Endridssön til Losne var gift med Gudrun, en Datter af Alf Haraldssöns tredie Datter Ingeborg. — [6]) Sön af Hr. Sigurd Jonssön, Drotset og Rigsforstander.

j Hallingedaal Item skenem. j oslo Item til sama triding Gitzska mz ollom lwthom och lwndom och allo thy gotzse ther vnder ligger j Romsdaal och j swndmøre It. yriøn j seniene mz bodom· holmana It. kerlingewiken It. stena It. lenwoga It. Hwndestada i qwidafiorden It. all tredie parten aff landworden i øyefiorden grylefiorden och toskana It. til then sama triding kom thetta effther^na gotz i hielt land It. Valøy oc fotaberg It. fogle It. sandnæs It. føliger alle the iorder som ligger j vogafiordwngh It. Nwtasæther for nordhan mawid It. owangord i brækko It. præstwland It. owisgerde It. høkaland It. borger i glwmsø It. aller iorder j vnsth It. alle jorder j føtalar' mz thy selweide ther wnder ligger och kom thetta for^na lwther vppo hr. alff knwtssons part mz siin sysken mz thera adra hwartwege parte samtykkio. Er thetta then andra delen aff før^nom arff hwall i sogn mz allom lwthom och lwndom mz allo thy gotzse j sogn som for^de arff tilhører It. thz gotz okerfiord It. liid (i) swnhordland It. en gord viid næsit It. alt thz gotz i nordfiorden It. till sama triding sandrøyen all i finmarken mz spek och landworden hwarie ij oren samfæst och thz tredie orth beholder alt kongen It. berg j senien mz the holme som ther nær ligge som hether sandword oc grimsholmen It. teistewiken It. nedre garden i birkøn[1] It. heleland It. sanda It. en gord i aristafiorden It. all tridie parten aff landworden i øiefiorden j gryle fiorden och toskana It. til then same deel kom thetta effther^na gotz i hieltland Papøy mz sith sielwede It. vodrist It. byrstada[2] It. alle iorder i maweds otting It. iordene i iale It. kom thenne for^na lwter. vppo hr. otte matssons part mz syn syskene mz thera andra hwartwege parta samtykkio. Ær thetta

[1]) Birkön eller Börkön, som det heder nedenfor, er den bekjendte Bjarkey ved Haalogaland. — [2]) Vodrist og Byrstada (Byrstaðir), er altsaa den rette gamle Form for det nuværende *Wedrista* og *Busta* (Samll. VI. 503. 513.)

then tridie delen aff for[nom] arff dwnis a heligelande mz allom lwtum och lwndom och mz thy gotzse ther vnder ligger It. halff landworden j vegin xij f. i landzskyld It. alth thz gotz i swrendalen och andrestade i edøyen lænet som hører til for[dc] arff It. til same triding mydfiorden j sæniene mz treelen oc hoop It. owergorden i børkøien It. balliswiken It. kryt øyen It. slagha stada It. en gord i aristafiorden It. all tridie parten aff landworden i øye fiorden gryle fiorden och toskana It. til then sama triding kom thetta effther[ne] gotz i hieltland Nws mz allo thy gotz som ther vnder var lagth It. iordene j brwsøy [1] It. odwristanes It. i tingwalda sokn It. j dalatingom It. luneidestingom [2] hwalsøy och næsting mz sielewede som ther till hører Och kom thenne for[na] lwther vppo arald kane paa hwstrws vegne frw ingerd och hennes syster ffrw sigrit mz thera adra hwartwege parta samtykkiu It. toompter i berghen ære en nw ooskipt och obytte It. kan och nagoth gotz ytermere op-spøries som ekke ære nw fore ossz komit och ekke her vttryckes too skal thz framdeles koma til rette byte Hawe vij for[ne] gotz swo likat och iampnath som for[nat] stor eff-ther wore samwethe och rette skyndsæmd effther registre oc bewisning som fore oss komen æro Saa ath ey tykker oss nagon mon eller fordeel vara i then ene lwth mere en j then andra Och thz seie vij for en fwl reth och ordh-skwrdh Och til ythermere visse oc sanninde henge vij vore secrete och insigle for thetta breff Som giorth var i ber-ghen Are oc degie som fore segher"

---

[1]) Bressay synes saaledes, uagtet det i Haak. H. S. forekom-mende *Breiðeyjarsund*, at have hedet *Brúsey*, ikke *Breiðey*. som i Samll. VI. 485 antaget. Navnet *Brúsey* minder om Jarlen Bruse. — [2]) Navnet *Dalaþing* er saaledes dog, som Hibbert be-retter, den oprindelige Form for det nuværende Delting, ikke, som af mig (Samll. VI. 502) antaget, *Deildarþing*. Lunziesting sees ligeledes at være en Fordreielse af *Lundeiðsþing*, ikke *Lundarþing*.

Til ydermere vissen oc sannen och høgre forwaring dher om ad thz for[ne] skiptes breff lydher ordh fraa ordh som her for[wat] stor dhz vethe wij mz vore insigle som her henge nedhanfore dhenne vidisse som giordh var i berghen die decollacionis sancti iohannis baptiste

mdxvj.

ET BIDRAG TIL DEN GAMLE NORDISKE POESIES CHARAKTERISTIK[1], af Grimúr Thomsen.

INDLEDNING.

Hvis det er forunderligt, at den gamle nordiske Mythologi udenfor selve Norden saa sjelden og saa ufuldstændig er bleven gjort til Gjenstand for en anden Betragtning end den blot antiquariske, saa er det ikke mindre mærkeligt, at Nordens gamle Digtekunst næsten slet ikke er bleven seet fra et videnskabeligt Standpunkt, at man der ikke har lagt Mærke til de poetiske Elementer, som den senere nordiske Digtning vel har udviklet, men hvis Styrke, Friskhed og Grandiositet den maaskee intetsteds har opnaaet.

Den stærke tydske Tænker, som i sin Religionsphilosophi, hvor alle forskjellige Religioner skulde dröftes og deres Væsen aabenbare sig, har sprunget den gamle nor-

[1]) Da denne Afhandling alt for længere Tid siden har været færdig til Trykken, saa maa det ikke forekomme Nogen underligt, at den paa enkelte Steder ligner en Afhandling i „Nordisk Literaturtidende", om den islandske Literatur, som jeg förster skrev, efter at disse Bemærkninger for længe siden vare færdige, ikke at tale om at saavel Gjenstandens som Forfatterens Identitet i den Henseende maa være den bedste Undskyldning.

diske Religion over, og end ikke nævnet den med eet Ord, den samme har i sin Æsthetik eller Poesiens Philosophi, hvor det samme historiske Hensyn bliver taget, forglemt den nordiske Digtekunst. Dette er conseqvent. Thi har man slaaet en Streg over den nordiske Mythologi, saa forbigaaer man passende den nordiske Poesi. Men den samme Philosoph har optaget alle den nordiske Digtnings Potenser i Skildringen af den romantiske Poesi; han har blandt dennes Principer opstillet den energiske afsluttede hensynslöse Personlighed, den formelle Villje, (Shakspeares Macbeth, Richard d. 3die), han har som en af den romantiske Poesies Grundtyper accentueret den indesluttede, dybe Charakter, der ikke kan komme til Yttring, men stille kjæmper sin ensomme Kamp med sig selv og enten ubemærket gaaer under (Ophelia), eller styrter sig ud af sig selv, styrter Andre og selv styrter med (Hamlet). Dette er ikke conseqvent. Enten bör man holde sig til de enkelte poetiske Typer, saaledes som de træde frem i de enkelte Digterværker, og ikke videre spörge om den nationale eller individuelle Aand, hvori saadanne have deres dybere Rod, eller man bör give alle de optagne Typer deres tilsvarende Almeenaand, bör opsöge de tilsvarende Potenser, og henstille den religiöse og nationale Baggrund, hvoraf hver især er udtraadt. Har man, og det med Rette, viist den græske og classiske Verden, dens mythiske Aand og Sagnkreds, förend man fremdrager de forskjellige individuelle Typer, saa bör man hverken heelt forbigaae den gamle nordiske Aand i dens religiöse, folkelige og poetiske Fremtræden, eller ved Behandlingen af den romantiske Poesi tabe de Elementer af Sigte, som den har faaet andetsteds fra end fra Christendommen, og som dog ligesaa egentlig tilhöre den, som de christelige, ja forsaavidt endogsaa mere individuelt, som de ere udsprungne af dens egen Naturgrund, og ved Jordbundens

Historiens og Folkecharakterens Baand ere knyttede til den. Man söge en specifisk christelig Aand saalænge man vil i Macbeth og Richard d. 3die, saa meget er afgjort, at Shakspeare mere var en nordisk end en christelig Digter i de Öjeblikke han undfangede og udviklede hine Charakterer. Man gjöre nok saa længe Hamlet til en levende Type for den romantiske Aands kjæmpende Reflexion og bundne Indesluttethed, han er og bliver dog ret egentlig en tilbageholden og indadvendt *nordisk* Natur med hele dens gjærende Dybde, med hele dens tause Ordrighed. Hamlet taler kun i Monologer.

Man gjör Uret i at oversee de historiske og nationale Potenser, som aldrig lade sig tilintetgjöre af nogensomhelst religiös eller politisk Krise. De lade sig kun modificere. Ahasverus vilde kunne fortælle os, at den moderne Græker dog bestandig har noget tilfælles med Krigeren fra Salamis og Thermopylæ, at der hos vor Tids Romere dog bestandig ere Træk af Hannibals Fiender, og at der i Gudbrandsdölens Stemme dog idetmindste er en Klang fra Harald Haarfagers Tid. Det Physiognomiske holder sig, skulde Aanden fordampe? Sproget gjemmer en gammel Klang, skulde Charakteren forsvinde? den ydre Natur er den samme, skulde da Beboernes Natur reent være forandret?

Nei, den nordiske Aand, som var för Christendommens Indförelse, den nordiske Poesi, som tilhörer denne Aand, har mere end en blot antiquarisk Interesse; den kan endnu paavises i den christelige Tid, den klinger endnu efter i den romantiske Poesies bedste Frembringer, derfor tör den ikke forbigaaes i Poesiens Philosophi, endnu mindre i dens Historie.

Et Beviis herpaa möder os strax i *Sólarljóð* i Edda; hele Digtet bærer umiskjendelige Præg af först at være blevet til i en christelig Tid; de gamle Guder ere flygtede,

og Hvidechrist har indtaget deres Plads, men den dybe Energi, afvexlende med resignerende Ro, der netop er den nordiske Aands Særkjende, aander os imöde i denne herlige Digtning. *Sólarljóð* har, ligesom alle Aandsprodukter, der staae paa Grændsen af tvende Verdenstilstande, den dobbelte Charakteer, som altid kommer op, hvor forskjellige Elementer möde hinanden og dels staae i et udpræget Modsætningsforhold, dels smelte sammen, alt eftersom den væsentlige Enighed eller Uenighed, den indre Lighed eller Ulighed mellem de i Baggrunden kjæmpende Verdenstilstande mere eller mindre dukker op. Saaledes finde vi i denne Digtning den hedenske Dæmonik ligeoverfor en christelig Rörelse og Ydmyghed, Odins Snuhed og Verdensklogskab fra *Hávamál*, den egentlige nordiske Weltweisheit ligeoverfor den christelige Morals Reenhed. Men endelig overraskes vi ved enkelte Afsnit i dette Digt, hvor det Hedenske og det Christelige dække hinanden, hvor den catholske og den nordiske Mystik falde sammen, og hvor den christelige Smerte gjenklinger i den hedenske Melancholi. Vi troe at læse en Oversættelse af Dantes Inferno i *Sólarljóð* St. 53-75, men pludselig blive vi overraskede ved Reminiscentser fra *Völuspá* og de mythiske Eddasange, som t. Ex. St. 55 56 især fölgende Vending:

Norðan sá ek ríða
niðja sonu,
ok voru sjö saman,
hornum fullum drukku þeir
hinn hreina mjöð
or brunni baugregins.

hvorimod St. 58-75, paa enkelte nordiske Accorder nær, have en gjennemgaaende Dantesk Klang. Med St. 76 begynder den hedenske Sang igjen, indtil st. 82-83, der ere helt christelige, og det endog i den Grad, at man ikke

sjelden den Dag idag paa Island slutter Ligtaler med de tre sidste Linier i st. 82:

drottinn minn
gefi dauðum ró,
hinum líkn er lifa!

(Vor Herre give de Döde Ro, men dem der leve Naade!). Den lille Episode i Digtet St. 10-14, som omhandler to Venners Splid over en Qvinde, er derimod ligesaa nordisk som christelig, og saaledes har man i dette Digt heelt igjennem det mest slaaende Exempel paa det aandelige Udtryk for tvende Verdenstilstandes indre Kamp, der i al deres Ulighed dog have inderlig beslægtede Momenter.

Dette underlige Slægtskab er det nemlig, som laaner den nordiske Poesi sin Hovedinteresse. Det er dette Slægtskab, der stadfæster et saa dybt Hav mellem Nordens hedenske Poesi og den classiske Digtning, og som stiller den hen som et i Hedenskabet aldeles enestaaende Phænomen, der kun en enkelt Gang finder noget Analogt i den orientalske og indiske Mystik. Men det er ogsaa blot Naturreligionens poetiske Toner, som den nordiske Poesi har tilfælles med den indiske og persiske, thi den orientalske Yppighed og Vellyst, den indiske Rosenduft og Blödhed, alt dette maatte fryse ihjel i Nordens Vinterkulde; dens dybe klare Stjernehimmel og rene Snee maatte vise Orientens vellystige Polygami tilbage, og istedetfor denne maatte ad Naturens Vei, navnlig i Forholdet til Qvinden, en saadan Kydskhed og Reenhed i Sæder indtræde, som den Christendommen ad Aandens Vei udviklede i den middelalderlige Catholicismes og Riddertids bedste Periode.

Man vilde let kunne inddele og bestemme de forskjellige Verdens og Folkeudviklingens Epocher efter Mandens Forhold til Qvinden til de forskjellige Tider og hos de forskjellige Folk; og hvor passende vilde det ikke være, netop at gjöre de tvende Slægtfaktorers, de tvende Gene-

rationspotentsers Forhold til hinanden til Inddelingsgrund i Slægtens egen Historie. Her være det nok at erindre, hvorledes Qvinden i Orienten aldeles prisgaves Mandens Tyranni, og hvorledes hun, der, foruden Despotiets og Raahedens egen Byrde, tillige maatte bære den forögede Krænkelse, at skulle dele denne Byrde ei alene med *een* Anden, men med en Legio Medbeilerinder, thi i dette Tilfælde er Byrdens Deling Byrdens Mangfoldigelse, her var og er Polygamiet lovligt; i Grækenland gjenfinde vi en lignende Nedværdigelse af Qvinden; et inderligt og skjönt Forhold hörer til Undtagelserne, og findes her fornemmelig som Elskerens aandrige Samqvem med Hetæren; selv Sönnen er knapt voxen, förend han lader Moderen föle en lignende Myndighed, som den Faderen udöver over ham; Telemachos truer sin Moder med at sende hende bort fra Ithaka til hendes Fader, for at Beilerne der kunde gjöre hinanden hendes Haand stridig, han byder hende at gaae op til sine Terner o. s. v. Vel kan man just ikke benævne Qvindens Stilling i den græske Verden som Polygami, men Forbindelsen mellem den ene Mand og den ene Qvinde er lös; i Trojanerkrigen gjenfinde vi Slavindeforholdet, og i Athens skjönneste Udvikling i statslig og kunstnerisk Henseende er netop Hetæreforholdet meest udviklet, som, hvor aandrig en Diotima end er, dog ingenlunde svarer til Ægteskabets Værdighed, saa meget mindre som en Diotimas Elsker netop derved gjör sin retmæssige Hustru Uret. Ogsaa i Rom er Qvinden endnu baade kjöbt og solgt; hendes Opdragelse er forsömt og hendes ethiske Stilling underordnet; Manden kan forskyde hende efter Behag og tage sig en anden i Stedet; han elsker andre Qvinder, hun elsker andre Mænd; Forskjellen er kun den, at han gjör det aabenlyst, hun gjör det skjult; Ægteskabet er i Rom uethisk og usandt, og Skjörlevnet hörer der til Dagens Orden.

Saaledes er i det Hele Hedenskabets ægteskabelige Forhold. Norden gjör Undtagelse. Den gamle Nordbo behandler Qvinden med Agtelse; han er kydsk og reen i Sæder, og derfor avler han, som Tacitus siger om Germanerne, sunde og stærke, modige og frie Sönner, en Skræk for Romere og andre vellystige Sydboer. Derfor har den nordiske Qvinde ogsaa sin faste og uanfægtede Stilling i Samfundet; hun opdrager Börnene, gjör Husets Gjerning, staaer Manden bi med Raad og Opmuntring, læger Krigerens Saar, styrker den hjemkomne Kjæmpe med Mjöd og Munterhed, og bereder ham en vederqvægende Hvile i en uplettet Ægteseng. Hendes Mod og Snildhed samsvarer hans, og mangen Gang har den nordiske Mand Qvinden at takke for sin Redning og Seier (See f. Ex. Gísla Saga Súrssonar; Njáls Saga; Grettirs Saga o. s. fr.; Hakon Jarl). Hvo der attraaer en Qvinde maa i Norden paa lovlig Maade anholde om hendes Haand hos Forældrene, og er hun ikke fornöiet med Mandens Behandling, eller finder hun sig paa anden Maade utilfreds, saa vender hun tilbage til sine Forældres Huus og kan siden ægte en Anden, som staaer hende bedre an (Laxdæla Saga o. m. fl. St.). Derfor er der i Nordens Hedenskab saa hyppige Exempler paa Qvindens Begeistring og ædle Daad; derfor finder man der hos hende en rörende Troskab, Standhaftighed og qvindelig Aands Styrke, som svarer til Mandens Uböielighed, Tapperhed og rolig Hvilen paa sig selv.

Naar man derfor har sammenlignet den nordiske Poesi med den klassiske, saa kan dette kun forsvares, forsaavidt man har villet vise den Grundforskjellighed, der hersker derimellem. Klassicismen er skjön og harmonisk; Nordiskheden er ophöiet og dissonerende; i hiin gaaer Aanden op i Formen; i denne er Aanden det absolut overgribende. I hiin holder saavel det Tragiske, som det Komiske sig indenfor det Skjönnes Grændser, i denne fordybes det

Tragiske til Humor, og det Komiske spændes op til det Groteske. Grækeren udtaler sin Lidenskab i hele dens Fylde, og skyer end ikke Interjektionens umiddelbare Udtryk; Nordboen er desto tausere, jo dybere hans Lidenskab er; han föler alt for stærkt Aandens Incommensurabilitet med Formen, Lidenskabens Uopgaaelighed i Udtrykket, til at han skulde værdiges at give den Luft; der indtræder det Humoristiske; thi i Lidenskabens stærkeste Kamp bliver det Ydre ofte det Modsatte af det Indre. Narrens og Uvidenhedens, Dumhedens og Naivitetens, Glædens og Overgivenhedens Maske staaer den hævngjerrige, forbittrede, energiske, snilde og bedrövede Nordbo i saadanne Tilfælde ofte bedst an; han ligger i Askekrogen og skaber sig som et umælende Dyr, medens han ruger over Hævn og Ærgjerrighed; om Vígaglúmr og hans Slægt siges, at det var de Frænders Skik at lee, naar de havde Hævn i Sinde; derfor anföres det saa ofte i de islandske Sagaer, som jo altid fra en vis Side maa betragtes som Kunstværker, at den eller den vidste at beherske sine Lidenskaber: *hann var stilltr vel.* Det mærkes ikke paa den ægte Nordbo, om han er vel fornöiet med en Andens Ord og Handlinger eller ikke; skiften Farve er hyppig det eneste Vidnesbyrd om den indre Kamp; den tvetydige Mine, Svarets Dobbelthed, er Fienden den eneste Paamindelse om at være paa sin Post. Ordet er saa lidt som muligt Formidler imellem Tanke og Handling. Med Lidenskabens Umiddelbarhed holdes der til Raade, den spares til Handlingens Energi. Nordboen vil ikke i Ord spilde den mindste Draabe af den kostbare Lidenskab; han gjemmer den og lader den gjære, indtil den kan modnes i Handling. Ligesaa dramatisk og plastisk som den nordiske Pathos derfor paa sin Maade bliver i Handlingen, ligesaa malerisk, musikalsk og mimisk, ligesaa lyrisk er den i sin förste Opvaagnen, hvor den strax trænges tilbage, og kun et Glimt

af Öiet, kun en Bæven i Stemmen, kun en Dirren ved Læben, kun den flygtige Bleghed, bære Vidne om hvad der foregaaer der inde.

Slight are the outward signs of evil thought,
Within, Within, t'was there the spirit wrought,

siger den moderne romantiske Digter; man skulde troe han tænkte paa en gammel Nordbo. Men selv paa dette Stadium bliver Lidenskaben ogsaa dramatisk, naar et lille tvetydigt Ord, en huul Latter, et mörkt Svar, röber dens Styrke. Det er Rolighedens Pathos. Subjektet magter Lidenskaben tilfulde; det kan udgyde den draabeviis. Denne rugende Dæmonik kjender Grækeren ikke noget til; hos ham er Lidenskaben identisk med dens Udtryk; hans Pathos er veltalende; vel kan ogsaa der et dæmonisk Anströg komme med, forsaavidt som jo enhver Lidenskab, ifölge sin Natur, er dæmonisk, kun ikke under det Intensives, men tvertimod under Umiddelbarhedens og den fuldstændige Yttrings Form.

I den christelige Poesi finder man derimod hos de störste Digtere den samme Intensivitet. Thi for ikke at nævne de utallige Exempler herpaa, som findes hos Shakspeare, (t. Ex. hiin guddommelige Scene i Richard d. tredje, IV. Akt 2. Sc. mellem Richard og Buckingham) Byron og Oehlenschläger, ville vi blot anföre de verdensberömte fire Ord af Alfieris Don Filippo, som indeholde Alt, hvad der er til af dramatisk Intensivitet. Hertug Alba, der vil overbevise Philipp den anden af Spanien om Dronningens ulovlige Kjærlighed til Infanten Don Carlos, förer ham til en Havedör af Glas, hvorigjennem Tilskuerne kunne skimte Don Carlos og Dronningen, der sidde i en fortrolig Samtale; hvorpaa fölgende Ordvexling, ledsaget af det behörige Minespil, finder Sted: Alba: *vedisti* (saae du?); Kongen: *vedi* (jeg saae); Alba: *udisti* (hörte du?); Kongen: *udi* (jeg hörte).

Naturligere er derfor Sammenligningen mellem den orientalske og den nordiske Poesi. Denne fornægter ikke sit Udspring. Ligesom Nordens er Orientens Aand ophöjet, men ikke harmonisk skjön; det Tragiske sukker dæmonisk; det Komiske leer grotesk; begge spille over i Humor. Som en Fölge af Naturreligionens vidtdrevne Konseqventser, blive Billederne i deres Grandiositet ofte uskjönne, og Orientalismen derfor ofte komisk, uden Vidende og Villie.

I Indiens Mythologi blive Billederne ofte monströse og overskride selv det Groteskes yderste Grændse. Det Sandselige, især Generationsmysterierne, forblandes saaledes med det Abstrakte, at man istedetfor anskuelige Billeder snart faaer *Frazen*, som man ikke kan, snart ikke vil anskue; som til Ex. hiin berömte Episode af Râmâyana om Gangås Nedstigen. Isbjerget Himavân, Bjergenes Fyrste, havde avlet to Döttre med den slanke Menâ, nemlig Gangâ, den ældste, og den skjönne Umâ, den yngste. Denne bliver gift med Rudras, d. v. s. Sivas. Af dette Ægteskab fremkomme vilde ufrugtbare Bjerge. Hundrede Aar, siger og skriver *hundrede Aar* laa Sivas i ægteskabelig Omfavnelse med Umâ, uden Afbrydelse, saa at Guderne, forskrækkede over Sivas's Kraftighed og i deres Frygt for det forventende Foster, bede ham at meddele Jorden sin Kraft. Dette Sted i Digtet have Oversætterne i Almindelighed forbigaaet, fordi det saa aldeles tilsidesætter al Tugt og Blufærdighed. Sivas opfylder Gudernes Bön, hæver Omarmelsen, og slynger til Jorden sin Sæd, der, paavirket af Ilden, frembringer det hvide Bjerg, der adskiller Indien fra Tartariet. At Umâ herover bliver meget fortörnet, forstaaer sig af sig selv. Saaledes gaaer den indiske Phantasi udover Forstandens og Fölelsens Grændser, og bliver pludselig, midt i sin störste Pragt og Ödselhed paa grandiose Billeder, fattig og upoetisk. Paa andre Steder bliver den hvad man kunde kalde kuriös,

ikke saa lige komisk, thi den har et Anströg af noget Dæmonisk; naar saaledes Kjærlighedens Gud Rama i Maaneskin rider paa en Papagöie, saa veed man egentlig ikke hvad man skal gjöre ved dette Symbol; man troer der stikker Noget under; der er det dæmonisk; men i det Samme maa man lee ved denne besynderlige Sammenstilling af Papagöier og Maaneskin. Absurd-komisk kunde man kalde Indianernes Brahmvorden, hvor en Parias t. Ex., ved i saa og saa mange Aartusinder at staae paa det ene Been og stirre paa sin Næsetip, kan blive til Brahm eller det Absolute, som saa reducerer sig til det abstrakte Intet. Men der hörer sandelig ogsaa, selv for en Parias, Meget til at kunne blive til Intet. Indiens grandiose og brogede Natur har derfor i dens Poesi saaledes givet en yppig og spraglet Phantasi Overvægten, at Smag og Konseqvents aldeles ere overseete. I Norden har Phantasien derimod, trods sin Grandiositet, vidst at holde sig reen og kydsk; en yppig Natur har der ikke bragt sin Mangfoldighed ind i den; en mild og venlig Himmel, en frugtbar Jordbund har der ikke fristet Poesien til at lægge Accenten paa Materie i Stedet for paa Aand; der har tvertimod Menneskeaanden i sin Kamp med en karrig og opsætsig Natur faaet daglig Anledning til at hærde sig selv, og saavel i Poesien som i Realiteten overvinde den trodsige Materie. Derfor höre saadanne Sidestykker til Indiens *Frazen*, som Ymersmythen, til den förste opvaagnende Folkeaands Phantasifrembringelser, hvor Fölelsen af Naturens Overlegenhed endnu er det Overveiende; det forholder sig med dem ligesom med de orphiske og eleusinske Theogonier i Grækenland, der bevislig ere opstaaede i den tidligste Klassicisme, og snarere maa betragtes som overleverede Rester af den ægyptiske Symbolik, end som selvstændige græske Myther.

Med den persiske Digtning har Nordens gamle Poesi det tilfælles, at begge mangle Dramet. Denne Lighed er

ligesaa lidt tilfældig, som den Ulighed, at denne er rig af dramatiske Situationer og Charakterudviklinger i episk Form, medens hiin i denne Henseende ikke har bragt det videre, end til den mohamedanske Types lyriske og episke Monotoni. I Norden ere Charaktererne skarpt og eiendommelig, individuelt og forskjellig udviklede; i Persien er Individuationen, skjöndt ikke fuldt saa glebæ adscripta som i Indien, dog endnu trælbunden i den overmægtige tyranniske Substants; Despotiet staaer absolut over de undersaatlige Relationer; og har Mahmud af Gasna end fire hundrede Digtere ved sit Hof, med en Digterfyrste i Spidsen, saa er det mere for at de skulle besynge ham, det Absolute, end for at de skulde nedsænke deres Aand i det gjærende Folkeliv og et rigt Nationalindhold af Lidenskab og Handling. Firdusis Nationalepos, Schah Nameh, er derfor mere en Række mythiske Traditioner, end noget egentlig historisk Epopee. Enweri er Fyrstens, Vesirernes, Digternes og Damernes begeistrede Enkomiast. Perseren er nemlig iſölge sin Religion og sit Folkeliv fortrinsviis henviist til Kjærligheden og dens Lovprisning; heller ikke der, ja end ikke i det stenige og golde Arabien fornægter Orienten sig, Muhamedanismen er det forenende Centrum; Polygamiet og Koranens Paradis har i sig selv en alt for stor Tilnærmelse til Poesiens frie Livs og Verdensanskuelse, til at ikke Eudaimonismen paa alle Punkter skulde vedblive at være de orientalske Digteres Yndlingsthema. Derfor er ogsaa Perseren Nisami den yppigste og yndigste Erotiker. Paa den anden Side er Religionen, og nærmere Koranen, samt en eudaimonistisk Verdensvisdom et Thema, der af sig selv maa tiltrække Perseren. Og det er derfor i Dschelal-eddîn Rumis religiöse Dithyrambik, i Saadis verdenskloge, med Anekdoter og Eventyr indflettede Didaktik, i Dschamis ophöjede Mystik, at man især finder en vis Lighed med den nordiske Digtning. Zoroasters Ild opflammer

endnu denne glödende billedrige Lyrik, men det er netop Billedrigdommen og den yppige Form, der med den zoroasterske kydske Baggrund nærmer sig til, men med den muhamedanske Baggrund af Qvietisme og Vellyst fjerner sig fra den nordiske Digtning. Men i den arabiske Alvor, hvori Mohamedanismens Verdensbetydning, som fatalistisk Energi, Hævn og Hensynslöshed er det overveiende Element, troe vi undertiden ligefrem at gjenfinde den nordiske ophöjede Subjektivitet. Arabien var jo Prophetens eget Födeland, og i dens Digtning vedligeholdt Mohamedanismens primitive Tendents Fatalismen sig derfor passende. Derfor ere Antaras, Amrus Tarafas og Zoheirs Digte saa stolte, ædle, truende, djærve, kydske og ophöjede. Det med Naturen, med religiöse og politiske Fiender kæmpende Individ er endnu ikke kommet til Forudnydelsen af det moslemitiske Paradises yppige Glæder; det bliver staaende ved Kampens Lyst og Conflikter, som Midlet til at komme i dette Houriernes og Ambraduftens sandselige Elysium.

Hævnens Inderlighed, Skildringens Simpelhed, men netop derfor ogsaa dens Styrke i den arabiske Digtning, minder stærkt om enkelte af de historiske Eddasange, f. Ex. *Helga qviða Hundíngsbana* o. a. Det er den samme vældige, stolte og hævnlystne Subjektivitet, der ikke tager Hensyn, den samme krigerske Fryd og hærdede Mandsmod. I Formen er der en lignende Simpelhed, som netop derved forhöjer Alvoren og viser tilbage paa Stemningens overgribende Styrke; det er den nordiske Intensivitet og Inderlighed.

Denne Lighed imellem den arabisk-mohamedanske Digtning og den nordiske har sine ligefremme Grunde i de Verdensanskuelser, hvem de hver for sig tilhöre. Fatalismen og Troen paa sin egen Kraft slaae nödvendig over i hinanden; den blinde Nödvendighed og den formelle Frihed beröre hinanden; Forskjellen er ene den, at i Fatalismen

sættes Nödvendigheden udenfor Subjektet, men i Troen paa sig selv indenfor Subjektets eget Omraade. Det handler i förste Tilfælde i Kraft af en fremmed, i sidste Tilfælde i Kraft af sin egen Frihed. Men ligesom jo Alt, hvad Fatalisten gjör, er nödvendigt, i det han kun handler i Kraft af Skjæbnen, saaledes have jo de Handlinger, som resultere af Troen paa *mátt sinn ok megin*, en ligesaa uomtvistelig Nödvendighed, da en höjere Lov, end Subjektets egen, for deres Vedkommende ikke bliver anerkjendt; og da den formelle Frihed fremdeles jo finder sin Grændse i Dilemmaet, idet det af to modsatte Muligheder kun kan virkeliggjöre den ene, saa kan Handlingen fra dette Synspunkt snarere siges at være fremgaaet af Subjektets egen indre Nödvendighed, end af dets Frihed. Friheds-formalisten gjör hvad han vil, men han kan kun ville det ene; Fatalisten gjör hvad Skjæbnen vil, men den kan kun ville det han gjör, thi ellers gjorde han det ikke. Derfor er Hensynslösheden den samme hos den arabiske Mohamedaner, og hos Nordboen. Lidenskaben er hos begge lige ubunden. Er förat Overbeviisningen om Handlingens Overeensstemmelse med Ærens Love tilstede, saa skrides der til Værket, uden at see til Höire eller Venstre; seire de, er det godt, falde de paa deres Gjerning er det ogsaa godt, thi det er Skjæbnens Villje, enten denne nu boer i selve Subjektet, eller den staaer over og udenfor samme. Hermed staaer de nordiske Norners Tvetydighed i Forbindelse, thi paa den ene Side ere de et Fatum, men paa den anden Side ere de magteslöse, begge Dele fordi de ere forlagte indenfor den menneskelige Villjes eget Omraade.

Denne Mohamedanismens Beröring med Nordiskheden er iövrigt kun tilstede, saalænge der er Tale om den islamitiske Fatalisme, eller rettere sagt om Mohamedanismen i Kamp; dens fredelige Qvietisme og dennes sandselige Eudaimonisme med hele dens Apparat af Houris, Opium, Ambra og Vellyst, er Nordboen vederstyggelig, thi han er

selv i sin Rolighed fremadstræbende; han er enten ubændig eller han resignerer; kun ikke paa indisk. Kan han ikke beseire Hindringerne, saa finder han sig i Forholdene og kjæmper sin Kamp saa godt han kan. Gunnar paa Hlíðarenda, som seer sin Död imöde, efter at hans Hustru har nægtet ham en Haarlok til Buestræng, gjör ikke det mindste Forsög paa at tiltvinge sig Lokken, eller tage den med Vold, saa let det end maatte være ham, og det skjöndt han veed fuldtvel, at hans Fiender aldrig vilde kunne beseire ham, saalænge hans Bue er istand; heller ikke opgiver han Modet, men kjæmper med Hellebarden og falder. Nordboens Resignation er ingen slöv orientalsk Apathi, men en ny Form for Rolighedens Pathos; han tager sig sammen i sig selv og forsager ikke, hvor ulige end Kampen er, denne være nu med ugunstige Livsforhold eller Fiendens Overmagt, med Venners og Frænders Utroskab, eller ydre ubetvingelige Hændelser. Ligheden mellem den nordiske og mohamedanske Verden og Poesi er egentlig kun slaaende i dennes arabiske og saraceniske Skikkelse, i dens Conflikter saavel med den i Arabien tidligere herskende Religionslære som med Christenheden i Europa og under Korstogene. Ridderlighedens Treenighed, Ære, Trofasthed og Kjærlighed, ere saavel den arabiske Mohamedanismes, som Mauriskhedens, Nordiskhedens og den middelalderlige Christendoms herskende Potentser. Dette förer os tilbage til Sammenligningen imellem den christelige og den nordiske Poesi.

Naar vi allerede i Begyndelsen have sögt det egentlige Sammenligningsled imellem begge i det Ophöjede og Overgribende, i Aandens absolute Overvægt over Materien, og Indholdets over Formen, saa maa det dog ikke forglemmes, at saadanne ophöjede Momenter findes paa visse

Punkter mere eller mindre i alle Verdenstilstande, idet nogle efter afbrudte Aandslyn ere faldne tilbage i Naturens Cultus, andre derimod have fundet deres Tilfredsstillelse i Aandens Gaaenop i Materien, Indholdets i Formen, og saaledes historisk have löst deres Opgave ved i den fuldendte Formskjönhed og den harmoniske Individualitet at finde Aandens muligst adæqvate Udtryk. Selv Klassicismen, hvorom det Sagte fortrinsviis gjælder, har, især i sin Opkomst, saadanne ophöjede Tillöb. Foruden de förste Theogonier, Mythen om Erebos og Nyx, Mythen om Demeter og Kora, den orphiske Dionysos, og hele den Sagnkreds, der tilhörte de eleusinske Mysterier, hvor, efter Clemens Alexandrinus, saadanne Rester af ægyptisk, phoenicisk og chaldæisk, altsaa orientalsk Cultus, blev gjort til Gjenstand for mystiske Dramer, maa mange Momenter af den klassiske Heroisme, især Hercules-mythen, denne Personifikation af Aandens Herredömme over Materien, henregnes til det Ophöjede. Oraklerne, Dionysosfesterne, i det Hele denne Guds Cultus, den fra Ægypten overleverede Sphinxmythe, indeholde fremdeles mange Momenter heraf. Og af klassiske Enkeltheder, hvor ophöjet er ikke Apollo, som for at passe paa sin Sön, Phaeton, der med uerfaren og dödelig Haand skal styre Solens udödelige Vogn, fölger efter ham ridende paa Sirius (Σείριου νῶτα βεβώς)? Men vi træffe det i Hellenismen dog kun som Naturens Ophöjede, thi selv hvor Subjektets, hvor Aandens eget Ophöjede synes at bryde frem, saa er det nærmere beseet kun Lidenskabens, kun Affektens gjærende Naturgrund, der bryder dæmonisk frem, men ikke den frie Aands Höihed, der i Nordiskheden og i Christendommen blandt Andet skjönnest og meest imponerende viser sig i Lidenskabens, i denne mægtige Naturkrafts, endnu mægtigere Beherskelse. Grækeren giver sig Luft, men, han forbause os end nok saa meget ved denne friske, fyrige og sydlige Lidenskab, som han i hele

dens Umiddelbarhed og Ubændighed lader yttre sig, ganske anderledes imponerende er den stærke, bredskuldrede Nordbo, der skjælver af Harme, men holder sig. Hans Affekter ere ligesaa store, maaskee langt större, hvem kan vide det, men han har desuden denne Stolthed, der skaber Rolighedens Pathos, denne Stolthed, der ligger i Bevidstheden om Aandens Værd og Overmagt over Naturen og det Sandselige. Der er fremdeles for Nordboen en ny Anledning til at gjöre Aandens Magt gjeldende imod Naturens vilde Kraft, i selve den umilde og oprörske Natur, som han bestandig maa aftvinge dens tarvelige Gaver; kun tvungen yder den, heri finder han en idelig Stimulus til at hærde sig lige over for den. Grækeren derimod har netop Anledning til det Modsatte, til barnlig at tye til Naturens Skjöd, og umiddelbart at hengive sig til den frie Nydelse af de milde Gaver, Naturen med moderlig Ömhed rigelig tilbyder ham. Derfor staaer han i Harmoni med Naturen, og igjennem den med sig selv, medens Nordboen kun igjennem Kamp kan haandhæve sin Selvstændighed lige over for den.

Paa den hebraiske Ophöjethed har allerede Longin gjort opmærksom, i det han netop anförer Momenter af den som de mest træffende Exempler paa de fire Hovedegenskaber, ῥώμη, δεινότης, ἔκστασις, ἔκπληξις, som han tillægger det Ophöjede. Han citerer med Rette: „vorde Lys og der blev Lys", som et saadant i Sandhed ophöjet Udbrud, ligesom i det Hele Jehovah's Stilling til Jödefolket og dettes deraf fremgaaende National- og Charakteerudvikling med Rette er bleven henfört til det Ophöjede.

Jeg nævner Hebraismen tilsidst, fordi denne har *Aandens* Ophöjede tilfælles med Christendommen og Nordiskheden, medens det derimod i Orientalismen næsten kun er Naturens Höjhed, som gjör sig gjeldende.

Naturens Ophöjede hörer fortrinsviis de pantheistiske Religioner til, thi naar Naturen er Gud, saa er den derved det Höjeste, og staaer som saadan over Mennesket og dets Aand. Föres Gud derimod ad den klassiske Polytheismes Vei ind i Menneskelivet og staaer idetmindste med den ene Side bunden i Naturen, med den anden i Individernes Række, saa faae vi den harmoniske, den skjönne Individualitet; vi faae den ei blot menneskevordne, men endog i menneskelig Form idealiserede Naturmagt. Aandens Ophöjede har hjemme saavel i Monotheismen, hvor Gud staaer baade over Naturen og Menneskene, — enten han nu, som i Jödedommen, er en vilkaarlig Selvhersker, eller han, som i Mohamedanismen er den blinde Nödvendighed, — som i en Polytheisme, der ved sin Trudsel om et Ragnarökkur og sin Forjættelse om Gimle og Alfader humoristisk staaer over sig selv og egentlig talt er en forborgen Monotheisme.

Det afgjörende Charakteristiske ved det gamle Norden er nemlig dette religieuse Selvmord, der först begynder Livet, denne Tilbageholdenhedens saliggjörende Mystik, som stiller de gamle Guder ind under en uundgaaelig Skjæbne, et Fatum, der selv atter döer for den nye frie Alfaders Haand. Hvad er Smerte i al dens Höihed og Styrke, hvis det ikke er Odins og de övrige Asers Bevidsthed om Ragnarökkur, Bevidsthed om deres egen Forgjængelighed, og dog spares intet Offer for saa længe som muligt at forhale den frygtelige Stund; Tyr giver sin Haand, Odin sit Öje, men ak, dog er intet vundet, thi Fenrisulven samler Kræfter og Midgaardsormen voxer, saa det er en Rædsel. Loke lever og hans Afkom; men Baldur döer og kan aldrig mere kaldes tillive. Hvad er Glæde, hvis det ikke er Odins Fryd over den List som lykkes; Thors stolte Selvfölelse, og Einherjarnes daglige Seier. Ere ikke Aserne saa glade, som selv Guderne kunne være det, da de ved Hjelp af

Odins List have bundet Fenrisulven med den fine Lænke; eller hvor udvider ikke Thors Bryst sig af Stolthed, da han har trukket Midgaardsormen op til Baadens Rand, drukket Havet dets Ebbe til og styrtet Loke. Hvad er endelig Humor, hvis det ikke er denne Ragnarökkurs Streg over Guderne, der endog selv vide, at de ingen sande Guder ere, og midt i al deres Kamp og travle Id ere sig denne Forkrænkelighed bevidste. Denne „Gudernes Skumring", der truende svæver over dem med et nordisk Vintertusmörkes dunkle Forfærdelse, medens Stormen bruser i Yggdrasils Grene og Nidhöggur gnaver dets Rod, indeholder en Rædsel, der ved den gjennem Mulm og Mörke lysende Udsigt til Gimle og Alfader stiger til verdenshistorisk Humor. Man har af denne Grund mistænkt Ragnarökkurmythen for at tilhöre en christelig Tid, men foruden at den jo saa inderlig er indvævet i hele den nordiske Gudelæres Væsen, at denne i sin Heelhed isaafald maatte beskyldes for det samme, saa er det sandelig en uvidenskabelig Anke, da det meget mere maa regnes Odinslæren til dens störste Fortrin, at den lider under en dyb Hemmelighed, som indeholder Anelser om Christendommen og dens Seier, thi hvad var det vel som Odin hviskede i Baldurs Öre paa Baalet? Dette Mysterium, hvorpaa hele det gamle Nordens dybe Grunden altid strander, er et subjektivt Sidestykke til Ragnarökkurmythens Objektivitet.

Endnu er der dog eet Hovedpunkt i Nordiskheden, hvoraf det Aandsophöjede fornemmelig der har udviklet sig. Da nemlig Valhalla nu engang er et beleiret og bekæmpet Olymp, der ikke hviler frit og uanfægtet, da det ikke blot er udsat for Jætternes daglige Angreb, men da det desuden med alle sine Guder, hvor vældige disse end ere, og hvor fast det end selv staaer, dog kun er en Borg, som tidligere eller sildigere skal styrte for höjere Magter, saa mister det Heltenes Tillid; disse Heroer staae ved deres

Mod og Styrke selve de höje Guder for nær, til at de kunne hengive sig til dem med Troens Inderlighed og Forströstning, naar disse Guder end ikke ere almægtige. Derfor opgiver Helten dem, og sætter sig selv som sin egen Gud; han troer paa sin egen Kraft og Styrke *(hann trúir á mátt sinn ok megin).* Og her faae vi Kilden til den nordiske Stolthed i sin Uböjelighed, til den nordiske Uforfærdethed, dette Heltemod, der aldrig svigter, aldrig flygter for nogen Overmagt, der er den Brynie, som trodser ethvert Vaaben, der er Sværdet, som bider Staal saagodtsom Klæde, og derved skabes endelig Helten, hvem ingen Klinge kan saare *(sem engin járn bíta).* Her er Kilden til den nordiske Hævn, thi den krænkede Helt er en krænket Gud; hvo der fornærmer ham, begaaer en formastelig Gjerning. Naar vi betænke, at man fra det subjektive Standpunkt i det Hele taget kan inddele de forskjellige verdenshistoriske Individer i tvende Slags, nemlig, om jeg saa maatte sige, i Spinozister og Fichtianere, — i dem der troe paa en Skjæbne, der har udkaaret dem til sit Organ (Napoleon) — og dem der kun troe paa sin egen Lykke, og derfor handle udaf deres egen aandelige Livsfylde, (Cæsar — *fortuna Cæsaris),* saa have vi deri det bedste Beviis paa den subjektive Aands Ophöjethed, som nödvendig maatte fremgaae af Troen paa egen Kraft.

Vi skulle i denne Afhandlings anden Deel betragte, hvorledes denne den nordiske Digtnings Hovedcharakter træder frem i de forskjellige Eddasange og Sagaerne.

DEN NATIONALE OLDKYNDIGHED I TYDSKLAND.[1]

Reisebemærkninger af J. J. A. Worsaae.

I.

Medens Oldforskernes Opmærksomhed forhen isærdeleshed ja næsten udelukkende var rettet paa den ægyptiske, græske eller romerske Oldtid, synes den nu mere og mere tillige at ville vende sig mod de nationale Oldtidsminder i Europas forskjellige Lande. Aarsagen hertil maa nærmest söges i de kraftige nationale Bevægelser, som i dette Aarhundrede levende yttre sig navnlig hos skandinaviske, tydske og slaviske Folk. Med en större Selvfölelse hos Tydskerne er der vaagnet en stærkere Trang til at lære den Tid at kjende, da de vare ublandede og uberörte af den græske eller romerske Cultur og da altsaa det Eiendommelige hos enhver Stamme traadte frem i sin fulde Reenhed. Folkene have tilfulde indseet, at de ikke ville kunne udvikle sig selvstændigt og frit, med mindre de ved Siden af græske og romerske ogsaa optage deres egen Oldtid i deres Bevidsthed og söge Næring af dens rige Arv. Hvad Under derfor, at man med hidtil ukjendt Iver har sögt at efterforske de vigtigste nyeuropæiske Folkestammers förste Bopæle, Indvandring og tidligste Cultur?

---

[1]) Forfatteren agter, om muligt, efterhaanden i dette Tidsskrift at give lignende Udsigter om Oldkyndighedens Stilling udenfor Norden og især deleshed i de nærmest tilgrændsende Lande, hvis Oldtidsminder staae i den nöieste Forbindelse med vore. Det maa imidlertid erindres, at nærværende Afhandling gaaer ud paa baade at oplyse Nordboerne om de antiqvariske Forhold i Tydskland og at give Tydskerne adskillige Vink om den mangelfulde Maade, hvorpaa Oldkyndigheden hidtil er bleven dyrket hos dem. Denne Afhandling udkommer derfor ogsaa paa Tydsk (Kjöbenhavn 1846 hos F. H. Eibe).

at man i den Hensigt ikke alene randsager de gamle Skrifter, men at man for at opklare disses Udsagn tilmed undersöger alle Grave og Mindesmærker fra Fortiden og omhyggelig opbevarer de för formedelst deres Simpelhed endog foragtede Oldsager af Steen eller Metal?

Det er dog en Selvfölge, at de Folk, der i Oldtiden have spillet en betydelig Rolle og som endnu beboe deres Fædres Land, maa tidligere og mere föle sig tiltrukne af Oldtiden, end de der enten intet Mærkværdigt have udfört eller ved Oldtidens Slutning have maattet udvandre til fremmede Lande. Saaledes bliver det forklarligt, at den nationale Archæologi mindre har fundet Fremgang i Frankrige og England, som först ved Christendommens Begyndelse modtog Hovedstammen af deres nuværende Befolkning, men at den derimod fornemmelig er bleven dyrket i Skandinavien og Tydskland, der fra umindelige Tider have havt omtrent de samme Indbyggere som nu, og at den da igjen især har havt sit Hjem i Skandinavien. Det laa i Oldtiden udenfor Romernes Hærtoge; det sendte Colonister mod Östen og Vesten og svulmede af Kraft, medens de fleste andre Lande havde Mangel derpaa; det har endnu den Dag i Dag som Vidne om dets Betydning i Oldtiden en langt större Mængde Oldtidslevninger, end nogetsomhelst andet Land i det nyere Europa. Imidlertid er en almindeligere Interesse for Oldforskningen heller ikke her bleven vakt, för i Begyndelsen af dette Aarhundrede, men det vil neppe kunne nægtes at Folket i en sjelden Grad har aabnet Öiet for Fortidens Minder og at i forholdsviis kort Tid Oldtidsvidenskaben har vundet temmelig fast Fod eller i al Fald gjort vigtige Fremskridt. Hvor rigt bl. A. det Kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn er, tör forudsættes som bekjendt. Man kan med god Grund paastaae, at det i sin Art er den betydeligste Samling i Europa.

I Tydskland var det Befrielseskrigen (1813) som fremkaldte et nyt nationalt Liv hos Folkene og med det en större Sands for de fædrelandske Mindesmærker. Efterat det trykkende franske Aag ved Sammenhold og Enighed var bleven afkastet og efterat det tydske Statsforbund var kommet istand, opstilledes Tydsklands Eenhed, som det Maal, hvortil Folkene skulde stræbe. For at vække og nære Nationalfölelsen fremdrog man ikke alene allehaande Levninger fra Middelalderen, Digte, Folkeböger o. s. v., men man gik tilbage til Oldtiden og opsamlede möisommelig Alt, hvad der i de gamle Skrifter var bevaret om Folket i dets Barndomstid, om dets Sprog, Gudelære, borgerlige Forhold, Levemaade, Sæder og Skikke. I denne Henseende have *Brödrene Grimm* ved deres bekjendte Skrifter indlagt sig store Fortjenester og skaffet deres Navne en god Klang i tydske Ören. Men snart lærte man at indsee, at de skriftlige Efterretninger alene for sig ikke vilde kunne give et klart Billede af det tydske Folks Oldtid, og at man derfor hyppig vel meget maatte udfylde det Manglende ved Efterretninger, der gjaldt andre, om endog beslægtede Folkefærd. I Grimms tydske Mythologi er t. Ex. det skandinaviske Element saa overveiende, at naar det tages bort, vil det Meste af Indklædningen med det Samme forsvinde og næsten kun Gudenavnene blive tilbage. Vel have de gamle Skandinaver og Tydske, som Folk af samme Hovedstamme, vistnok havt adskillige religiöse Forestillinger tilfælles, ligesom de havde mange overeensstemmende Indretninger og Skikke, men det bliver dog altid misligt ubetinget at drage Slutninger fra det ene Folk til det andet. For altsaa i Tydskland selv at hente Oplysninger til de skriftlige Efterretninger, begyndte man at anstille Undersögelser af de derværende Gravhöie og andre Mindesmærker fra Hedenold, hvorved man tillige forbandt Oprettelsen af Museer for fædrelandske Oldsager.

De faa Samlinger af den Art, som allerede tidligere existerede, havde mest været *Raritetskamre;* först nu bleve de betragtede fra et videnskabeligt Standpunkt som det uundværlige Grundlag for en omfattende fædrelandsk Archæologi.

Et vigtigt Beviis paa, at denne Interesse for Oldtidsstudiet ingenlunde opstod tilfældig hos Enkelte, men at den virkelig havde en höiere Berettigelse, indeholdes i den Kjendsgjerning, at der i Löbet af neppe tredive Aar er overalt i Tydskland stiftet henved *fiirsindstyve* Selskaber for tydsk Oldkyndighed og Historieforskning, og det synes, at der fremdeles vil blive stiftet endnu flere. Saagodtsom alle disse Selskaber have anlagt, tildeels betydelige, Samlinger af fædrelandske Oldsager og foranlediget mange vigtige Undersögelser, hvis Resultater ere nedlagte i deres talrige Aarsberetninger og Aarböger. Naar nu hertil kommer, at Regjeringerne paa flere Steder, navnlig f. Ex. i Schwerin, have oprettet Samlinger af Oldsager og ydet Oldtidsstudiet kraftig Understöttelse, maatte man i Sandhed have god Grund til at troe, at den fædrelandske Oldkyndighed i Tydskland for Öieblikket stod paa et saare höit Trin. Men dette er meget langt fra at være Tilfældet. Snarere maa man sige, at den endnu er i sin förste Barndom.

Allerede en nærmere Betragtning af den Maade, hvorpaa de tydske Samlinger af Oldsager ere ordnede og opstillede, lader formode noget Saadant. Paa en antiqvarisk Reise, jeg i Aaret 1845 foretog gjennem Tydskland, havde jeg Leilighed til at see de vigtigste Samlinger i Meklenborg, Preussen, Sachsen, Österrige, Baiern, Baden, Elsas, Hessen og Hannover, men jeg tör ikke nægte, at med Undtagelse af de under Lisch staaende ypperlige Samlinger i Schwerin, der vistnok maae ansees for de bedste i Tydskland, samt af Samlingerne i Kiel, Strelitz og maaskee et

Par Steder til, vare alle de övrige opstillede uden Orden og videnskabelig Conseqvents. I en ofte endog paafaldende Grad vare Oldsager fra de forskjelligste Tider og Folkefærd blandede med hinanden. Enten havde man kjendelig slet ikke fulgt noget System eller ogsaa var den först i Danmark af Thomsen fremsatte og ved Lisch's samtidige Undersögelser i Tydskland bestyrkede Inddeling af Oldtidsminderne i tre Aldere misforstaaet, saa at man f. Ex. henförte alle Oldsager af Steen til Steenalderen og af Bronce til Broncealderen, blot fordi de vare af Steen eller Bronce, uden Hensyn til at mange Steensager kunne hidröre fra en sildigere Tid, idet de bleve benyttede af fattige Folk, længe efterat de mere Formuende havde erhvervet sig Metal, ligesom man naturligviis ogsaa vedblev at forfærdige Smykker af Bronce, uagtet Jernet allerede almindelig brugtes til Vaaben og skjærende Redskaber. I Forbigaaende være det sagt, at en ikke ringere, ja stundom selv en större Uorden er eiendommelig for alle Tydsklands Samlinger af Levninger fra Middelalderen. Især-deleshed gjælder dette om det i Henseende til Indholdet ganske fortrinlige „Historisches Museum" i Dresden. Sagerne ere her smukt opstillede som Sole, Maaner, Stjerner o. d., men det er ikke muligt at opdage nogen fornuftig Plan i Ordningen af det Hele. Chinesiske, indiske, persiske og tyrkiske Sager ere hensatte midt imellem Stykker fra det femtende, syttende eller attende Aarhundrede og fra Europas forskjellige Lande. Det er en sörgelig Sandhed, at denne uskateerlige Samling — den vigtigste i sin Art i Tydskland — ved den nyeste Opstilling ovenikjöbet har lidt uerstattelige Tab, idet adskillige af de sjeldneste og mærkeligste Stykker ere stödte ud formedelst deres Skröbelighed og Ælde! Man tænke sig, at der ikke engang hverken i Museerne i Dresden, Wien eller i nogen anden större tydsk Vaabensamling findes en særegen Af-

deling for tydske Vaaben, som idetmindste kunde give Beskueren en klar Forestilling om, hvilke Vaaben og Rustninger der i de forskjellige Aarhundreder bleve benyttede i Tydskland! Man synes overhovedet ikke endnu her at være kommet til den Erkjendelse, at de historiske Samlinger skulle give et levende Billede af de svundne Tiders Liv, og at de saaledes ved at anskueliggjöre Historien skulle tjene til paa eengang at opklare Betragterens Forestillinger og vække en större Lyst hos ham til at lære Fortiden at kjende. Man har i Reglen ladet Samlingerne formeget beholde Udseende af at være Pulterkamre for Curiositeter og Ragerier. En Uindviet, der ikke er istand til selv at henföre enhver Ting til dens rette Plads, hvilket i alle Tilfælde kræver baade moden Indsigt og betydelig Aandsanstrængelse, lukkes ind og slippes ud igjen overvældet af Massen og som Fölge deraf overmæt. Istedetfor at han skulde have modtaget et velgjörende og belærende Totalindtryk, medbringer han kun Erindringen om noget fremragende eller curieuse Enkeltheder, der naturligviis snart glemmes, fordi de mangle et fast Stottepunkt. At under disse Omstændigheder Samlingerne af Gjenstande fra Middelalderen og den nyere Tid ikke destomindre have talrige Besög, ligger deri, at mange eller vel endog de fleste Stykker paa een eller anden Maade staae i Forbindelse med Personer og Begivenheder, der ere almindelig kjendte og som altid have en vis Grad af Interesse for Publikum. Men om den tydske Oldtid er Kundskaben uden Sammenligning betydelig ringere i Folket. Oldsager fra en saa fjern Tid kunne ikke tiltale Folket som Enkeltheder, men först som et Heelt, og netop fordi de tydske Samlinger af Oldsager i Almindelighed ikke have givet Beskueren Leilighed til klart at opfatte de ældre Indbyggeres Levemaade og Culturforhold, have de manglet den

Understöttelse af Folket, som er en aldeles nödvendig Betingelse for saadanne Samlingers Opkomst.

Det kan ikke omtvivles, at de antiqvariske Samlinger i Tydskland for Öieblikket vilde have indtaget en ganske anden, betydningsfuld Stilling, naar Oldtidsvidenskaben tidligere havde kunnet löse en af sine Hovedopgaver, nemlig at afgjöre, til hvilke bestemte Folkefærd og Tidsrum Oldsagerne vilde være at henföre, med andre Ord, naar det var lykkedes at bringe Oldtidsminderne ind under et fornuftigt, almeengyldigt og fordomsfrit System. Men uagtet Alt hvad der er skrevet herom i Aarsberetninger og Aarböger, hersker der endnu den störste Uovereensstemmelse mellem de tydske Archæologer. I Meklenborg har den höist fortjente Lisch, som för antydet, sluttet sig til de nordiske Forskere og antaget Inddelingen i Steen-, Bronce- og Jernalderen; han har derhos villet vise, at Steenalderens Mindesmærker maatte hidröre fra et ubekjendt forhistorisk Folk, Broncealderens fra germaniske Stammer og Jernalderens fra Venderne eller Slaverne. Men allerede i Pommern har Giesebrecht, skjöndt rigtignok ikke med Held, sögt at bekæmpe disse Anskuelser. I Berlin og i det Hele i Memmeltydskland har man hverken opstillet noget nyt Princip eller, saavidt det synes, bestemt sluttet sig til noget ældre. Forskerne her have forholdt sig temmelig indifferent, men dog maaskee meest nærmet sig til den nysnævnte Inddeling i tre Aldere. I Österrig og tildeels i Baiern er Interessen for de romerske Oldsager saa overveiende, at der kun lidet tages Hensyn til de keltiske eller germaniske Mindesmærker, hvilke tilmed hyppig udgives for romerske, end sige at man skulde ville systematisere den nationale Archæologi. I det sydvestligste Tydskland eller i Baden, hvor man omtrent er ved Grændsen af det gamle keltiske Land Frankrige, spores derimod kjendelig en meget stærk Tilböielighed til igjen at henföre

altfor mange Oldtidslevninger til Kelterne. Den kyndige og særdeles fortjente Forsker H. Schreiber i Freiburg erklærer ikke alene Broncealderens Sager for keltiske, men han mener endog at Broncealderen er gaaet forud for Steenalderen, idet de germaniske Stammer, der kom efter Kelterne og fordreve dem, vare saa raae, at de benyttede Værktöi og Redskaber af Steen og at de fölgelig forstyrrede den gamle keltiske Broncecultur. Endeel af Jernalderens Sager antager han ogsaa for keltiske, hvorimod dog den bekjendte Wilhelmi i Sinsheim flere Gange har hævet sin Stemme.

Man er altsaa neppe kommet saavidt, at man med nogenlunde Sikkerhed tör fastsætte Tidsfölgen for Oldtidsminderne i de enkelte Lande, Meklenborg dog undtagen, og hvorledes skulde man da kunne opstille disse enkelte Landes Forhold som gjeldende for det Hele? Alligevel have næsten alle de tidligere svage Forsög paa at danne et System indskrænket sig til at fölge en saadan Fremgangsmaade. Det har heller ikke kunnet være anderledes, saalænge man endnu ikke havde skaffet Archæologien et tilstrækkeligt Grundlag ved omfattende Undersögelser af de gamle Grave i alle Tydsklands Egne, og saalænge derfor Systematikerne ikke have havt stor Vanskelighed ved at bringe de forhaanden værende Data i Overeensstemmelse med deres Anskuelser. Thi vel have mange Forskere, og blandt dem især Lisch, Schreiber og Wilhelmi, leveret vigtige Bidrag til en nöiere Kundskab om Gravene, men deres Bestræbelser have först i den seneste Tid begyndt at finde mere almindelig Efterlignelse. Ved Betragtningen af de fleste Oldsagsamlinger föles det bedst, hvormeget man tidligere har forsömt at optegne Oldsagernes Findested og, forsaavidt de ere fra Grave, da tillige Meddelelser om Gravenes Form og Indhold.

Denne Mangel paa et fast Grundlag for Archæologien har især viist sig fordærvelig deri, at man i Tydskland, ligesom ogsaa forhen i Skandinavien, har tillagt Oldtidsminderne en ganske underordnet Betydning ligeoverfor de skriftlige Efterretninger. Uagtet det paa mange Maader har været indrömmet, at disse ere ufuldstændige og altfor ofte upaalidelige, har man ligefuldt stadig opstillet dem som det Udgangspunkt, hvorfra de forskjellige Systemers Rigtighed skulde bedömmes, istedetfor at tvertimod de skriftlige Efterretninger om den ældste Tid for störste Delen aabenbart staae og falde med Oldtidsmindernes Udsagn. Oldforskerne have næsten uden Undtagelse ved Læsningen af de gamle romerske Skribenter dannet sig forskjellige Meninger, som de senere af al Magt have villet anvende paa Levningerne fra Oldtiden. Men de have i Almindelighed ikke betænkt, at Efterretningerne hos de romerske Forfattere vel kunde gjælde enkelte Egne af Tydskland og især de Egne i Syden, med hvilke Romerne idelig kom i Beröring, uden derfor just at passe paa det övrige, navnlig det nordlige og nordostlige Tydskland. Tacitus's bekjendte Skrift: „de Germania", som især deleshed har vakt Splid mellem Oldforskerne, lider endnu af den kjendelige Feil, at Forfatteren har havt den Bihensigt at gjöre de civiliserede Romeres Fordærvelse ligeoverfor de raae Barbarer endnu mere iöinefaldende; det er saaledes naturligt, at de deri indeholdte Skildringer, idetmindste stundom, have erholdt en temmelig stærk poetisk Farve. Hermed er det ikke nægtet, at de romerske Skribenter give uskateerlige Oplysninger om Tydsklands Oldtid, men Oldtidsminderne i Tydskland selv ere og maae dog bestandig være Hovedkilden for vor Kundskab om dets förste Bebyggelse, tidligste Cultur og Forhold især för den romerske Indvirkning begyndte, at sige, naar Mindesmærkerne undersöges, som de bör undersöges, fordomsfrit og omhyggeligt. Skal derfor den tydske Ar-

chæologi nogensinde vinde Kraft og Fasthed, da maa den frigjöres fra sin underordnede Stilling; Oldforskerne maae for Fremtiden nödvendig betragte Forholdet mellem Oldtidsminderne og de skriftlige Efterretninger paa en heel anden Maade, end hidtil.

Imidlertid skyldes det Sandheden at bemærke, at det i Tydskland er forbundet med store Vanskeligheder, at bringe den nationale Oldkyndighed paa fast Fod, og at det navnlig kræver vidtlöftigere og mere omfattende Undersögelser, end i Skandinavien. Medens der her ikkun haves Mindesmærker fra tre eller höist fire Folk, som med temmelig betydelige Mellemrum ere indvandrede efter hinanden, gives der i Tydskland ikke alene Levninger fra mange keltiske, germaniske, slaviske o. fl. Folkestammer, som have havt faste Bopæle der i længere Tid, men ogsaa fra de talrige Folkesværme, der ved Folkevandringen droge igjennem det sydlige Tydskland, ikke at tale om de mange romerske Oldsager, som opgraves i Syden og Vesten, og som ingenlunde altid ere saa bestemt forskjellige fra de ikkeromerske Sager, at de jo nok ofte hos den mindre Kyndige kunne foranledige allehaande Tvivl. Hertil kommer at den nationale Oldkyndighed endnu ikke har vundet tilbörlig almindelig Anerkjendelse og at den som Fölge heraf lider under ydre Tryk. Det er saaledes meget paafaldende, at der overalt i Tydskland, selv i mange meget smaa Byer, t. Ex. Sinsheim, findes antiqvariske Selskaber, som med stor Iver have virket for Oldkyndighedens Fremme, men at man derimod forgjæves i Tydsklands to vigtigste Hovedstæder *Berlin* og *Wien* söger noget Selskab, som fortrinsviis og med Kraft har henvendt sin Opmærksomhed paa de nationale Oldtidsminder, uagtet baade Preussens og Österriges Rigdom paa Oldtidslevninger i höieste Grad maatte opfordre dertil. Med priisværdig Omhu er der paa begge Steder samlet og opstillet græske og romerske Old-

sager, men det havde kun været önskeligt, at man paa samme Tid forholdsviis havde ladet en lignende Omhu komme de nationale Oldsager tilgode. Rigtignok kunne disse ikke i Kunstværd sættes ved Siden af de romerske og græske, men de ere dog heller ikke saa slet forarbeidede eller barbariske, som man ofte a priori forestiller sig, og de fortjene i al Fald neppe i den Grad at tilsidesættes, som det forhen hyppig har været Tilfældet. Det er unægtelig paafaldende, at man i nogle Egne af Tydskland med megen Iver efterspoorer Levninger fra Romernes Tid, uden at de nationale Oldsager derved tages synderlig i Betragtning, endskjönt de romerske Oldsager ikke give stort andre Oplysninger, end hvad der i Forveien af Historien er bekjendt, og endskjönt det er vitterligt, at ikkun overordentlig faa af de i Tydskland opgravede romerske Sager have noget meer end almindeligt Kunstværd. Man overseer altfor gjerne den Interesse, det vilde have, at forfölge den romerske Culturs Indvirkning paa den ældre, indtil denne gradeviis forsvandt og gjorde Plads for en heel ny, der havde den romerske Cultur til Forudsætning. Men dette kan naturligviis först ret træde frem, naar de romerske og græske Archæologer ikke længere afsondre sig fra de tydske Archæologer eller endog see haant ned paa dem, men naar de broderligt og ufortrödent arbeide i Forening med dem. Thi det maa vistnok ansees for mere, end en lös Formodning, at den Adskillelse, som hidtil har fundet Sted mellem Archæologerne, for en stor Deel har været Aarsag i, at den nationale Oldkyndighed ikke har faaet saadanne Organer i de to nævnte Hovedstæder, som man maatte vente, og at bl. A. derved den totale Mangel paa Sammenhold kan være fremkaldt, som er eiendommelig for de nationale archæologiske Bestræbelser i Tydskland.

II.

Det turde altsaa være paa Tide, at de tydske Oldforskere ikke alene fordybe sig i en nöiere Undersögelse af de enkelte Landes Oldtidsminder, men i Særdeleshed at de ogsaa vende Blikket udad saavel mod det övrige Tydskland som det övrige Europa, for tilfulde at opfatte det Enkeltes Forhold til det Hele. Först og fremmest kommer det dog an paa at erhverve et klart Overblik over de vigtigste tydske Samlinger og de af dem fremgaaende Resultater; thi da der allerede gives en saa betydelig Mængde Samlinger i Tydskland, er der god Grund til at troe, at man gjennem dem vil kunne, om ikke fuldstændig bevise, saa dog idetmindste *antyde* den rigtige Betragtningsmaade for de fædrelandske Oldsager i Almindelighed. En saadan Oversigt, som i al Fald maa bidrage til at rette Oldforskernes Opmærksomhed paa de meest gjennemgribende Spörgsmaal, har, saavidt vides, hidtil Ingen forsögt, hvortil vel Grunden nærmest maa söges deri, at ingen tydsk Oldforsker ex professo har havt Leilighed til at bereise Tydskland, for specielt at undersöge dets Samlinger af nationale Oldsager. Men da netop dette var Öiemedet med min Reise i Tydskland sidstafvigte Sommer, maatte jeg, skjönt Fremmed, föle mig stærkt opfordret til at vove det nævnte Forsög paa et almindeligt Overblik, hvorved der fölgelig ikke vil blive taget Hensyn til Samlingernes Historie, Indretning, Paradestykker eller andre mindre væsentlige Omstændigheder. Jeg tör maaskee nok nære det Haab, at mine Bemærkninger, selv om de ogsaa stundom mod min Villie skulde være noget for eensidige eller formeget röbe særegne, fra den skandinaviske Archæologi forudfattede Meninger, alligevel ikke ville savne al Interesse for de tydske Oldforskere. Det er nemlig min Hensigt at gaae ud fra de antiqvariske Forhold i Skandinavien, baade fordi disse i mange Punkter oplyse Sammenhængen mellem

de tydske Oldtidsminder, og fordi Skandinavien, som alt tidligere bemærket, ikke blev underkuet af Romerne og saaledes vedligeholdt den forromerske Cultur længere og mere ublandet, end Tydskland. I antiqvarisk Henseende danner Skandinavien en fuldstændig Modsætning til Grækenland og Italien, og da nu Tydskland ligger i Midten, kan man naturligviis ikke lære Tydsklands Oldtidsminder at kjende uden tillige at have Kjendskab til begge Ydersiderne.

Oldsagerne og Gravhöiene i Skandinavien lade sig bestemt henföre til *tre* Hovedklasser.

Den förste omfatter den saakaldte STEENALDER, der har faaet dette Navn, fordi man dengang i Almindelighed ikke kjendte eller benyttede Metal, men istedet derfor tildannede de fleste Redskaber af Steen. En uhyre Mængde saadanne forarbeidede Flintstykker opgraves overalt i det sydlige Skandinavien, hvorimod de langt sjeldnere forekomme i Norge og det nordlige Sverige. De findes især deleshed hyppig paa Kysterne, hvor ogsaa de for dette Tidsrum eiendommelige Grave i Reglen træffes. Disse Grave, som i Norden kaldes „Steendysser" og „Jættestuer", i Tydskland „Steingräber" og „Hunenbetten", og som indeholde ubrændte Liig tilligemed allehaande Sager af Steen og Been, Smykker af Rav, Leerkrukker m. m., ere byggede af store Stene, der ere stillede sammen med de flade Sider indad, og dækkede med svære Overliggere, saa at de danne ligesom Kamre. Uden om Kamrene er gjerne sat en rund eller aflang Kreds af store Stene. Denne Art af Grave findes hverken i Norge eller det nordlige Sverige. Alt tyder derfor hen paa, at Indbyggerne i Steenalderen, tildeels vel formedelst Beskaffenheden af deres Redskaber, som neppe tillod dem at ernære sig paa anden Maade end ved Fiskeri, ikkun have besat det sydlige Skandinavien og der igjen de meest tilgjængelige Kyster, hvor Leiligheden desuden var bedst til Jagt og Fiskeri, men at de

ikke have trængt op til de nordlige skovrige og klippefulde Egne, i hvis mörke Fjelddale i det Höieste enkelte Nomadestammer streifede omkring.

Fra det fölgende Tidsrum: BRONCEALDEREN, da alle Vaaben, skjærende Redskaber og mange Smykker m. m. bleve forfærdigede af Bronce (en Blanding af omtrent $\frac{9}{10}$ Kobber og $\frac{1}{10}$ Tin), ere tallöse Levninger spredte over hele det sydlige Skandinavien, baade paa Kysterne og længere ind i Landet. I Norge forekomme de kun ganske enkeltviis paa Vestkysten og i det nordlige Sverige paa Östkysten omtrent til Dalarne. Det er altsaa klart, at de nordligste og nordvestligste Egne endnu ikke have været ordentlig beboede. At Broncealderen er fulgt *efter* Steenalderen og ikke omvendt, fremgaaer uomtvistelig af Gravenes Indhold, idet man saare hyppig i Toppen og Udkanterne af en Höi kan finde Broncesager ved *brændte* Liig og paa Bunden *ubrændte* Liig ved Steensager og Ravsmykker; det Modsatte vides ingensinde bestemt at være iagttaget. Gravhöienes Beskaffenhed viser ogsaa tydeligt, at der i Broncealderen maa være indvandret et heelt nyt Folk, saa forskjellige ere Gravskikkene fra de ældre. Höiene indeholde ikke mere store Steenkamre, men sædvanlige smaa Steendynger eller fiirkantede Steenindhegninger, som gjemme de brændte Liig, hvoraf Levningerne fordetmeste ere nedsatte i Leerkrukker; sjeldnere ere Ligene ubrændte og begravede i smaa, flade Steenkister, der dog ikke have nogen Overeensstemmelse med Steenalderens mægtige Gravkamre. Selv Broncesagerne röbe en Indvandring derved, at de strax fremtræde i smukke, smagfulde dertil temmelig nuancerede Former. Foruden de almindelige Knive, Öxer o. d. træffes Sværd, Skjolde, Hjelme og Lurer heelt af Bronce, Smykker og Kar, baade af Bronce og Guld. Jern og Sölv synes derimod at have været ukjendte eller idetmindste ubenyttede Metaller. De

hyppigste Zirater ere spiral-, ring- eller bölgeformige. Ligesom mange Stykker tydelig bære Præg af at være ikkun halvfærdige, saaledes godtgjöre forskjellige Fund, at de nævnte Ting maae være forarbeidede paa Stedet og ikke indförte fra fremmede Lande.

I Broncealderen spores endnu ikke nogen væsentlig Indflydelse af den romerske Cultur; thi de forholdsviis faa Keisermynter fra de to förste Aarhundreder e. C. og de enkelte romerske Kar og andre Sager, som undertiden opgraves især i den östlige og sydlige Deel af Skandinavien og som sikkert ere ankomne ved Handelsforbindelser, kunne naturligviis ikke have havt synderlig Virkning ligeoverfor den gamle Cultur. Först i Jernalderen sees oprindelig romerske Motiver at have gjort sig gjeldende i Ziraterne, der meest danne symmetriske Slyngninger og Arabesker, saavelsom ogsaa i mange Sagers Form. I det Hele taget turde den Smag, der gaaer igjennem dette Tidsrum, være en barbariseret Efterligning af den romerske i den sidste Keisertid. Ikkun Vaabnene og de skjærende Redskaber ere af Jern, men Smykkerne ere af Bronce (meest Kobber og Zink), Sölv, Guld, Electrum (sölvblandet Guld) eller Mosaik. En egen Art Smykker ere de saakaldte Guldbracteater, der ofte kjendelig ere raa Efterligninger af byzantinske Mynter fra det femte, sjette Aarhundrede. Virkelige byzantinske Mynter forekomme ogsaa, samt, især paa Öen Gotland, kufiske Mynter fra det ottende til det tolvte Aarhundrede og ved dem en stor Mængde Sölvsager. I Norge og det nordlige Sverige, hvor Jernalderen synes at være traadt tidligere i Kraft, end i det sydlige Skandinavien, dog fuldstændig neppe för i det femte Aarhundrede, findes en tallös Mængde Grave fra denne Periode. De bestaae enten af lave Jordhöie, omsatte med Steenkredse i forkjellige Former, eller ogsaa alene af Steensætninger, der sædvanlig indeslutte *brændte* Liig. J det sydlige Skandinavien, nærmest i det

gammeldanske Land Skaane og i Danmark, hvor Jernalderens Cultur neppe fuldkommen har fortrængt alle Rester af den gamle Broncecultur för henimod Aar 700, ere Gravene uden Sammenligning sjeldnere; naar de en enkelt Gang findes, danne de gjerne större Begravelsespladser i naturlige Sandbanker, hvor Ligene ere nedlagte *ubrændte*. Saadanne Steensætninger, som de svenske og norske, træffes aldeles ikke i Danmark.

I Hovedsagen er denne Inddeling i tre Aldere ogsaa aabenbart gjeldende for Oldtidsminderne i Tydskland. Men der gives her særegne Forhold, som vel maae tages i Betragtning.

I Nordtydskland, lige fra Holland til Vest- eller maaskee endog til Östpreussen, haves de selvsamme Levninger fra Steenalderen, som i det sydlige Skandinavien. Samlingerne i Holsteen, Hannover, Meklenborg, Pommern og paa Rügen have Overflödighed af Öxer, Meisler, Knive, Landser, Pile m. m. af Steen, især af Flint. Rigest ere Samlingerne i Schwerin og i Strelitz. Ligeledes træffes i disse Strækninger aldeles tilsvarende Steengrave med store Steenkamre, som gjemme ubrændte Liig og Flintsager. Men jo mere man fjerner sig fra Kystlandene, desto færre blive Steenalderens Grave; de forekomme da endnu kun ved de större Floder, som Oderen og Elben, indtil de omtrent ved Thüringen ganske forsvinde. Allerede Syd for Meklenborg begynde ogsaa Oldsagerne af Steen betydelig at aftage i Mængde. Det fædrelandske Museum i Berlin indeholder vel en heel Deel Steensager, men af disse ere mange fra Ditmarsken. Istedetfor Flinten træde nu efterhaanden blödere Steenarter „Craubacher" o. d. og ligesom Steensagerne aftage i Antal, saaledes aftage de ogsaa i Afvexlingen af Former. De antiqvariske Selskabers Samlinger i Halle og Leipzig indeholde kun nogle faa Öxer, et Par Meisler og adskillige Hamre af blöde Steenarter;

thi Knive, Landser, Pile og andre lignende charakteristiske Steensager, findes ikke mere. Længere mod Syd ere Steensagerne endnu sjeldnere. I Böhmen, Österrige, Baiern, Baden, Elsas og Hessen höre selv Steenhamrene til de ualmindelige Fund, uagtet det er hævet over hver Tvivl, at de der fordetmeste, for ikke at sige altid, ere borede med Metalcylindere og saaledes forarbeidede og benyttede i en Tid, hvor man vel havde Metal, men hvor dette endnu var kostbart; de findes derfor ogsaa meest i Gravene i Forbindelse med Sager af Bronce og Jern, som f. Ex. i nogle af de bekjendte Höie, Wilhelmi lod undersöge ved Sinsheim. Da Steensagerne i det midterste og sydlige Tydskland fölgelig ikke kunne henregnes til Steenalderen, *kan der alene i Nordtydskland være Tale om en Steenalder.*

Ogsaa Mindesmærkerne fra Broncealderen fremtræde i störst Antal i Nordtydskland. Deres Overeensstemmelse med de skandinaviske er særdeles iöinefaldende. I Holsteen, Hannover og Meklenborg træffes brændte Liig og Broncesager i Udkanterne af Höiene og paa Bunden i store Steenkamre ubrændte Liig ved Steenredskaber, hvilket godtgjör, at Steenalderen ogsaa her er gaaet forud for Broncealderen, ligesom i Skandinavien. De almindelige Gravhöie fra dette Tidsrum indeholde heller ikke store Steenkamre, men kun Steendynger eller i det Höieste smaa Steenkister, og da de tillige, i Modsætning til de ældre Grave, dække brændte Liig, tyde de aabenbart hen paa en ny Indvandring. Vaabnene og Smykkerne ere af selvsamme Metalblanding og forarbeidede paa selvsamme Maade som de nordiske; endog Spiral-, Ring- og Bölgeziraterne ere til den Grad lige, at man maatte ansee de nordtydske og skandinaviske Broncesager for at være stöbte paa eet Sted, naar man ikke vidste, at der baade i Meklenborg og Pommern er opdaget bestemte Spor til, at Sagerne ere forarbeidede i Landene selv. Fundene bevares i Rostock,

Neu Strelitz, Greifswalde (hos Dr. Fr. v. Hagenow) og Berlin. Den hele Forskjel imellem Forholdene i Nordtydskland og Skandinavien synes at bestaae deri, at i Skandinavien ere Broncesagerne baade talrigere og mere imponerende; idetmindste hidtil har man ikke i Nordtydskland truffet de prægtige Skjolde eller Lurer af Bronce: alene et Fragment af en Luur er, hvis jeg ikke tager feil, fundet i det Hannoverske og gjemmes i v. Wächters Samling i Hannover. Iövrigt have Broncealderens Mindesmærker en ganske anden Udbredelse i Tydskland end Steenalderens. De strække sig, om endog sjeldnere, gjennem Vest- og Östpreussen, (hvorfra adskillige Broncevaaben, Redskaber og Smykker ere bragte til det fædrelandske Museum i Berlin), desuden ned over Schlesien samt hele det midterste og sydlige Tydskland. Imidlertid ere Samlingerne i Mellemtydskland: i Halle, Leipzig, Dresden (hos Dr. G. Klemm), samt i det slaviske Land Böhmen: i Prag (Stændernes og Baron Neubergs Samlinger), langtfra saa rige paa Broncevaaben og andre Sager fra Broncealderen, som de nordtydske Museer. Man seer tydeligt, baade at Broncesagerne ere i Aftagende og at der indtræde Nuancer i Ziraterne, hvorved dog Hovedformerne af de korte tveeggede Sværd uden Pareerstang og de övrige Vaaben m. m. blive uforandrede. Endnu skarpere kommer dette tilsyne i Sydtydskland. Broncesagerne indskrænke sig meest til Sværd, der ovenikjöbet ere temmelig sjeldne, Celter, Paalstave, Landsespidser, Knive og forholdsviis faa Smykker. Nordens prægtige Vaaben, mangeartede Smykker og Broncekar ere ukjendte her. Hverken blandt de temmelig talrige Sager fra Broncealderen, som opbevares i det keiserlige Mynt- og Antikcabinet og i Ambrasersamlingen i Wien, og som deels ere fundne i Ungarn, deels i Österrige, ei heller blandt Broncesagerne i Grätz, Linz, Salzburg, München, Freiburg (hos Dr. H. Schreiber),

Basel, Strasborg eller Maintz, fandt jeg et eneste Stykke prydet med de i Nordtydskland og Skandinavien saa hyppige og eiendommelige Spiralzirater! Derimod saa jeg stundom Ringzirater baade paa Bronce- og Guldsager fra Broncealderen, t. Ex. paa den saakaldte Guldhat i „Antiqvarium" i München, der aabenbart ligesaavel er et Kar, som de smaa runde, ogsaa med Ringzirater prydede Guldskaaler, der gjemmes i det antiqvariske Selskabs Samling i Augsborg. Disse Guldskaaler have en slaaende Lighed med adskillige i det oldnordiske Museum i Kjöbenhavn, paa hvilke der kjendelig i sin Tid har været anbragt Hanke; de ere alle forarbeidede paa samme Maade, nemlig udhamrede af eet Stykke Guld, og prydede med de samme Ringzirater. Ogsaa til „Guldhatten" haves Sidestykker i Kjöbenhavn; kun ere disse mere runde og bugede. Men saadanne Ligheder fremhæve Forskjellene desto stærkere. Istedetfor Spiralziraterne forekomme sædvanlig paa Broncesagerne en egen Art Striber eller Linieforziringer, der enten slet ikke, eller kun yderst sjelden sees i Norden; en Bronceplade i Antikcabinettet i Wien er saaledes prydet med lutter Striber, hvorimod saagodtsom alle lignende Plader i Norden have Spiralzirater. Længere mod Syden i Schweits begynde Paastavene og Celterne at antage særegne Former; de blive fladere og mere forzirede, hvorved de mere synes at ligne de gamle italienske og græske Broncesager, end de nordligere. Paa Grund af disse Forskjelligheder i Broncesagernes Zirater og Form kan man allerede antage, at Broncesagerne ikke ere indförte til Tydskland fra et enkelt Folk, som Grækerne eller Romerne, men at de ere forarbeidede i Tydskland selv, hvilket yderligere bevises af de mange overalt i Tydskland opdagede Stöbeformer og Stöbepladser (Giessstätten).

Det er ganske interessant at see, hvorledes Broncealderens Mindesmærker aftage i Mængde i Forhold til som

Levningerne fra Romernes Tid tiltage. I Meklenborg findes vel nu og da romerske Oldsager, blandt hvilke nogle overordentlig smukke Broncekar og Vaser i Schweriner Samlingen især deleshed udmærke sig, ligesom man ogsaa har truffet enkelte romerske Grave. Men dette vil dog aldrig kunne komme i Betragtning mod de tallöse romerske Levninger i Rhinegnene, i Baiern og Österrige. I Reglen ere de romerske Oldsager baade ved Materie, Form og Zirater totalt forskjellige fra Brocealderens; thi forsaavidt de ere af Bronce, synes Broncen sædvanlig at være zinkblandet, istedetfor at den gamle Bronce er tinblandet. De fleste romerske Mihdesmærker ere naturligviis fra Keisertiden, især fra de förste Aarhundreder e. C.

Mellem de romerske Oldsager i Tydskland findes, som bekjendt, ikke sjelden Jernstykker. Det er ogsaa utvivlsomt, at Romerne længe havde havt Jernvaaben og Jernredskaber, da de gik over Alperne til Tydskland. Men det er mere uvist, naar Jernet kom almindelig i Brug her og fortrængte Broncen til Redskaber og Vaaben. Alene det, at der i Sydtydskland og Böhmen opgraves mange saakaldte keltiske Mynter, der ofte ere Efterligninger af Philip af Macedonien og Alexanders Mynter, og som altsaa vistnok ere prægede eet eller to Aarhundreder för Chr., giver dog grundet Formodning om, at Jernet dengang var kjendt i de nævnte Egne, hvorpaa ogsaa troværdige Beretninger hos de gamle Skribenter hentyde. Adskillige sydtydske Grave, som indeholde Jernvaaben, turde derfor nok være fra en saa tidlig Periode, men da de tillige indeholde mange Broceringe og andre af de ældre Stykker eller idetmindste lignende Gjenstande, er der god Grund til at hensætte dem i Overgangstiden mellem Bronce- og Jernalderen. Den egentlige Jernalder, i hvilken der herskede en heel anden og nyere Smag, end i Broncealderen, kan ikke med nogen Sikkerhed föres længere tilbage, end

til de förste Aarhundreder *efter* Christus. I de senere Aar har man nemlig tildeels ved heldige Omstændigheder især i det sydvestlige Tydskland: ved Nordendorf, i Nærheden af Augsborg, i Baden, Elsas, desuden i Schweits ved Baselaugst, Lausanne og fl. St. opdaget en heel Deel almindelige Begravelsespladser fra Jernalderen, som omfatte mangfoldige Steenkister med ubrændte Liig, Sværd, Dolke, Knive, Pile- og Landsespidser, Skjoldknapper m. m. af Jern, Spænder, Plader med gjennembrudt Arbeide, Kjæder af Bronce, Guldsmykker, stundom med indlagte Stene, Mosaikperler o. s. v. Alle Vaabnene, med Undtagelse af Landsespidserne, og Smykkerne have heelt andre Former, end Vaabnene og Smykkerne fra Broncealderen. I disse Begravelsespladser, der ere aldeles charakteristiske for Jernalderen og fuldkommen forskjellige fra de romerske Grave, forekomme romerske Mynter fra de förste Aarhundreder *efter* Christus, men, saavidt vides, ingensinde ældre Mynter. For en nærmere Tidsbestemmelses Skyld er det höist mærkeligt, at man i Baselaugst, hvor der i Oldtiden var en romersk Coloni (Augusta Rauracorum), der endnu blomstrede i Slutningen af det fjerde Aarhundrede, har truffet saadanne Grave, *byggede af sönderslaaede romerske Ligstene og dækkede med Stene, hvorpaa saaes christelige Indskrifter og Kors.* Flere af de i Gravene nedlagte Gjenstande, som jeg tilligemed Ligstenene saa i Hr. Schmids interessante Samling, vare ligeledes betegnede med christelige Kors. Af Mynter var der fundet romerske bl. A. fra Gratian og Valentinian, og desuden en merovingisk Guldmynt! Ogsaa i de tilsvarende Grave ved Bel-Air ved Lausanne traf Fr. Troyon baade romerske Mynter og Mynter fra Carl den Stores Tid; i Gravene ved Nordendorf laae Mynter fra det förste, andet og fjerde Aarhundrede *efter* Christus og saavel der som i Baden og Elsas bemærkede jeg christelige Korsforestillinger paa ikke

faa af de fundne Sager. Da nu de symmetriske Slyngninger og Arabesker, som pryde mange Beslagstykker, Spænder o. d., tydeligt nok pege hen paa en romersk Indflydelse eller vel snarere paa en barbariseret Efterligning af den romerske Smag i den senere Keisertid, er det neppe nogen dristig Slutning, at Jernalderens hele eiendommelige Cultur först har udviklet sig i Sydtydskland, efterat en mere levende Forbindelse med Romerne var tilveiebragt, altsaa i de förste Aarhundreder efter Christus, men at den vedligeholdt sig i den tidligste christelige Tid, ja vel endog til det niende, tiende Aarhundrede.

Samlingerne i Sydtydskland ere altsaa rige paa Sager fra Jernalderen, der indbyrdes ere saa overeensstemmende i de forskjellige Egne og have et saa bestemt Præg, at man med största Lethed vil kunne adskille dem fra alle andre. I Böhmen og Sachsen synes der hidtil at være opdaget færre Levninger fra Jernalderen, men i Brandenborg, Meklenborg og Hannover træde disse atter talrige frem. Her findes ogsaa store, almindelige Begravelsespladser, hvor dér opgraves Sager af samme Art, som de sydtydske. Især gjælder dette om de tveeggede Sværd og Sværdene med een Eg og Pareerstang, Landsespidserne, Pilene og Skjoldknapperne; thi mellem Smykkerne er Overeensstemmelsen baade i Zirater og Materie mindre paafaldende, om de nu endog i Hovedsagen have de samme Former. I Nordtydskland ere de overhovedet mere af Jern, ligesom de ogsaa stundom ere fundne af Sölv, men ikke, som i Sydtydskland, af Guld; heller ikke træffer man længere de i Syden forekommende Plader af gjennembrudt Arbeide, eller Kjæder af Bronce. Væsentligere er dog Forskjellen paa Begravelsesmaaden. I Nordtydskland ere Ligene endnu *brændte* og de tiloversblevne Beenstumper samlede i Askekrukker, i hvilke sammenböiede Jernsværd ikke sjelden ere nedlagte. Herved adskille disse

Grave sig ogsaa fra de samtidige skandinaviske, der, forsaavidt de gjemme brændte Liig, som i Norge og Sverige, kun bestaae af enkeltliggende Höie og Steensætninger; i de almindelige Begravelsespladser i Danmark ere Ligene altid ubrændte, men i Reglen synes Ligene kun at være omgivne med Stene og ikke, som i Sydtydskland, at være begravede i Steenkister. Forövrigt er Overeensstemmelsen mellem de skandinaviske og sydtydske Oldsager fra Jernalderen ikke mindre, end mellem de nord- og sydtydske, ja maaskee endnu större. Ikke alene Vaabnene ere ganske af samme Form, men adskillige af de ovennævnte Beslagstykker og Spænder, der ere prydede med symmetriske Slyngninger og Arabesker, og som opbevares i Samlingerne i Baselaugst, Colmar, Strasborg, Maintz, Augsborg og München, have en höist overraskende Lighed med vore nordiske. I Sydtydskland findes dog adskillige Ting, der ikke træffes i Norden, og omvendt. Men hverken i Nordtydskland eller Skandinavien har man, som i Sydtydskland, i Jernalderens Grave fundet Mynter fra de förste Aarhundreder e. C.; de ældste som forekomme i Gravene i Skandinavien ere byzantinske Mynter fra det femte, sjette Aarhundrede, ellers ere de fra det niende, tiende Aarhundrede. I Meklenborg forekomme ingen Mynter, men vel christelige Indskrifter, hvorved det dog er at erindre, at Christendommen först i det tolvte Aarhundrede begyndte at trænge frem i Meklenborg. I Skandinavien blev den derimod indfört i det ellevte.

Naar vi nu i en kort Oversigt ville samle Resultaterne af det her Udviklede, da bliver det Fölgende:

I den ældste Tid (i Steenalderen) var det sydlige Skandinavien og det nordlige Tydskland eller Egnene omkring Östersöen beboede af en Folkestamme, der af Mangel paa Metal forfærdigede Redskaber og Vaaben af Steen eller Been og som især deleshed synes at have levet af Jagt

og Fiskeri. Den nedsatte sig derfor meest ved Havet og ved de store Floder, hvor den har efterladt sig de svære steenbyggede Gravstuer, som gjemme de ubrændte Liig af deres Afdöde tilligemed deres vigtigste Vaaben, Smykker og Huusgeraad. Men netop paa Grund af Folkets Levemaade og dets Redskabers Ufuldkommenhed, synes det ikke at være kommet længere sydpaa i Tydskland, end til Thüringen, og altsaa ikke at være trængt ind i det bjergfulde Mellemtydskland, som vistnok dengang endnu var opfyldt med store Skove og Moradser, og i det Hele ubeboet.

Senere maa der (i BRONCEALDEREN) være indvandret Folk, som ikke alene medbragte heelt forandrede Gravskikke, men ogsaa Spirer til den förste Cultur, navnlig idet de havde Kjendskab til Metaller: Bronce og Guld, hvoraf de forarbeidede deres Redskaber, Vaaben og Smykker. Efter disse Sagers Forskjellighed og Mængde at dömme, bestode Folkene af flere Stammer, der baade udbredte sig i det östlige og sydlige Skandinavien, i Egnene Syd for Östersöen og over hele det övrige Tydskland. Sysselsatte med at rydde Skove, drive Agerdyrkning og Qvægavl, holdt de sig længe fri for fremmed Indvirkning, indtil henved Christi Födsels Tid Romerne begyndte at krige i Sydtydskland og udbrede deres Cultur der. Jernet blev efterhaanden mere og mere kjendt og benyttet, nye Folkeindvandringer stödte til; den gamle Broncecultur maatte saaledes nödvendig gaae tilgrunde.

Men fra de förste Aarhundreder efter Christus havde der i Sydtydskland hævet sig en ny Cultur (JERNALDEREN), der for en stor Deel var et Afkom af den romerske. Istedetfor Broncealderens Spiral-, Ring- og Liniezirater traadte nu Slyngezirater; Vaabnene fik en hensigtsmæssigere Form, Smykkerne bleve talrigere og mere brogede. Ligene begravedes ikke længere i enkeltliggende Höie, men i store Begravelsespladser. Imidlertid udbredte denne Cultur sig

ikke paa eengang over hele Tydskland, men den synes lidt efter lidt at være antagen og modificeret af flere Folkestammer. Til Nordtydskland og Skandinavien kom den naturligviis sidst, neppe för i det femte, sjette Aarhundrede, hvorfor ogsaa Broncealderens Mindesmærker uden Sammenligning ere bevarede i störst Antal der.

Efter dette vil man, som jeg troer, ikke kunne tvivle om Urigtigheden af den Formodning, at Broncesagerne i Tydskland, ja tildeels ogsaa Jernsagerne skulde hidröre fra en keltisk Urbefolkning og Steensagerne fra Germanerne, der indvandrede senere og fortrængte Kelterne. De virkelige Mindesmærker fra Steenalderen, altsaa hverken de yngre mellem- eller sydtydske Steensager, hidröre ganske sikkert fra et undergaaet forhistorisk Folk, der kjendelig kun har havt en forberedende Bestemmelse. Man turde maaskee alt i det Foregaaende have bemærket, at det muligen endog kunde være meget misligt at ville henföre Broncealderens eller Jernalderens Mindesmærker i Tydsklands forskjellige Egne til en enkelt Folkestamme. En Betragtning af de antiqvariske Forhold i det övrige Europa vil nærmere oplyse disse Spörgsmaal. Det viser sig nemlig at Steenalderens Mindesmærker, af selvsamme Form og Indhold som de nordtydske, strække sig fra Östersöens Kyster langs Nordsöen, Atlanterhavet og endeel af Middelhavet og at de her kun fölge Kysterne eller de större Floder, i ikke altfor stor Afstand fra Havet. Levningerne fra Broncealderen derimod ere udbredte over hele det vestlige, sydlige og östlige Europa; de spores fremdeles ind i Asien, ja man har fundet, at Redskaber og Vaaben af Bronce i ældre Tid ere benyttede i Amerika. Overalt er Hovedformerne og Metalblandingen temmelig overeensstemmende. Til Jernalderens Oldsager og Begravelsespladser i Tydskland ere endelig Sidestykker opdagede baade i Frankrige og England, hvor man ogsaa ved nogle Jernsager

skal have fundet romerske Mynter fra de förste Aarhundreder e. C. Imidlertid siges der i Frankrige endnu at være opgravet Broncevaaben ved Mynter fra det tredje og fjerde Aarhundrede.

Det er efter dette klart, at i Steenalderen have kun Europas Kystlande været bebyggede af det ovennævnte forhistoriske Folk og at de indre Lande först ere besatte i Broncealderen og da af flere Folkestammer. Broncecul-turen har efter al Sandsynlighed ikke været eiendommelig for et enkelt Folk, som Kelterne, men den har været fælles for forskjellige Stammer paa et vist Culturtrin, eller saa-vel for Kelter, som for Græker, Skyther, Germaner og Skandinaver, hvilket meget bestyrkes ved gamle Efterret-ninger om Grækerne og Skytherne. I Sydtydskland kunne Broncesagerne fölgelig godt være keltiske, men i det öst-lige og nordlige Tydskland ligefuldt germaniske og slaviske. Formernes og Ziraternes Overeensstemmelse maa vistnok rettest forklares deraf, at de ere de simpleste og naturlig-ste. Ligeledes tör Jernalderens Cultur ikke tillægges eet Folk alene; den er mulig först grundlagt af Kelterne i Sydtydskland, men den optoges aabenbart senere hos de germaniske, skandinaviske og slaviske Folk. I Meklen-borg kan man med temmelig Sikkerhed sætte Jernalderens Begyndelse ved de slaviske Folks Indvandring i Slutningen af det femte Aarhundrede.

Hvis man tidligere havde havt en klar Forestilling om, at de slaviske Folk i Nordtydskland henimod Oldtidens Slutning vare i Besiddelse af en Kunstfærdighed, der ifölge de talrige Oldsagers Vidnesbyrd ingenlunde var ubetydelig og at de i det Hele taget vare paavirkede af den samme Smag som de tydske Folk, vilde man aldrig saalænge have vaklet med at afgjöre, hvorvidt de berygtede saakaldte obotri-tiske Oldsager, der siges at være fundne i Nærheden af det

gamle Rhetra ved Prillwitz i Meklenborg, og som nu opbevares paa det storhertugelige Bibliothek i Neu Strelitz, ere ægte eller ikke. Som bekjendt kom disse Oldsager for Dagen i to Samlinger, af hvilke den ene, den yngste, der er beskrevet af Potocki, ved en juridisk Undersögelsescommission er tilstrækkelig bevist at være falsk; det er ogsaa Noget, som enhver kyndig Betragter strax vil kunne opdage. Men om den ældre Samlings Historie har man desværre ikke kunnet tilveiebringe fydestgjörende Oplysninger. Siden Masch (1771) udgav sin Beskrivelse over de i den værende formeentlige vendiske Afgudsbilleder og Offerredskaber, hvorpaa der endog stundom med en Art Runer er indgravet Gudernes Navne og Navnet paa det Tempel (især Rhetra), som de prydede m. m., ja lige til den nyeste Tid (idetmindste til 1812) har denne Samling været benyttet baade af tydske og nordiske Lærde som Grundlag for eller dog som et saare vigtigt Bidrag til en nordslavisk og vendisk Gudelære. Fra dette Aarhundredes Begyndelse af har der dog ogsaa været reist meget vægtige Tvivl om denne Samlings Ægthed, navnlig af den samme Mand, Professor Levezow i Berlin, som foranledigede, at den ovenmeldte Undersögelsescommission blev nedsat. Til ham sluttede sig senere Giesebrecht og tildeels Lisch, hvorimod v. Ledebur, G. M. C. Masch, ja selv Jacob Grimm enten sögte at forsvare de fleste af Billedernes Ægthed eller erklærede Spörgsmaalet for at være endnu uafgjort.

Den oftnævnte Samling, som jeg ved den fordomsfrie Bibliothekar Gentzen's Velvillie havde Leilighed til at undersöge gjentagne Gange meget nöie, bestaaer deels af nogle meget raa Stykker, der alle ere forarbeidede omtrent paa samme ufuldkomne Maade, deels af adskillige ulige bedre forarbeidede, som utvivlsomt ere fra en ny Tid. Blandt disse sidste sees Knivskafter fra det syttende Aarhundrede, en Drue, der har prydet Enden af en Skee, en lille Tavle

med David og Goliath, Bagsiden af en Diana — kort sagt Ting, der ere af en saadan Beskaffenhed, at selv de ivrigste Forsvarere af Samlingens Ægthed erklære dem for at være understukne og saaledes ikke at henhöre til den oprindelige Samling. Den yngre Masch henleder netop derfor Opmærksomheden paa, at Samlingen i sin Tid blev solgt i to Afdelinger og at den sidste Afdeling da vistnok havde indeholdt disse Stykker, men herimod har Giesebrecht af en gammel trykt Fortegnelse over den förste Afdeling godtgjort, at der selv i denne fandtes idetmindste en Deel af dem. Allerede dette maa vække nogen Mistanke mod Sælgerens Ærlighed og Samlingens Authenticitet i det Hele. Men de övrige, for ægte ansete Stykker ville ikke længe lade den opmærksomme Betragter være i Uvished. Efter Afbildningerne hos Masch gjöre de saakaldte Gudebilleder og Offerredskaber et slet Indtryk ved deres plumpe Former og ved den forvirrede, meningslöse Sammenstilling af Emblemer. Men i Virkeligheden er deres Udseende langt værre. De ere næsten alle mislykkede i Stöbningen og have slet ikke været afpudsede. Rusten er ingenlunde gammel og naturlig, men bærer Præget af at være frembragt ved kunstige Midler. Gudebillederne ere formede med en höist paafaldende, i egentligste Forstand magelös Raahed og Stymperagtighed. Ved Siden heraf fremtræder det saameget desto stærkere, at der paa forskjellige Steder paa Gudebilledernes Hoved, Bryst, eller Ryg sees smaa, net formede, halvtophöiede Figurer. Disse forestille i broget Blanding: Fugle, Dyr- og Menneskehoveder, en Hind, der forfölges af en Hund, en Vildsvinejagd, *en Amor, som skyder med Bue, en Abe, der gnaver paa et Æble, en kronet Örn,* efter al Sandsynlighed den kronede preussiske Örn! o. s. v. o. s. v. Tildeels de selvsamme og lignende Figurer forekomme paa de saakaldte Offerskaaler og Offerknive, der iövrigt ere ligesaa barbarisk slet stöbte, som

Gudebillederne, ikke at tale om, at Knivene vilde være fuldkommen ubrugelige. Levezow siger med fuld Ret, at ingen anden Nations Kunstprodukter nogensinde frembyde en saadan vilkaarlig Blanding af de meest forskjellige Former og Forestillinger. Det er aldeles aabenbart, at den, der har forfærdiget disse Stykker, har havt et Forraad af smaa Figurer og Relieftavler, som han har indtrykt i sine raae Former og som da senere ere afstöbte med de större Figurer. Han har sikkert nok med fuld Forsæt gjort Formerne saa barbarisk raae, som muligt, for at give sine Produkter Udseende af höi Ælde; thi de ommeldte Patroners og Relieftavlers Stiil og Beskaffenhed viser mere end tilstrækkeligt, *at det Hele er et jammerligt Makværk fra sidste Halvdeel af det syttende Aarhundrede, eller snarere fra förste Halvdeel af det attende.* Til denne Tid henpeger navnlig den ovenfor omtalte kronede preussiske Örn. Sagerne angives rigtignok at være komne for Dagen mellem Aarene 1687 og 1697, men da der mangler al Sikkerhed for denne Angivelses Rigtighed, kan man naturligviis i ingen Henseende tillægge den nogen Beviiskraft. Det bliver mindre forunderligt, at man i forrige Aarhundrede har kunnet lade sig skuffe ved et saa plumpt Bedrageri, naar det erindres, först hvor ringe Kundskaben til Oldtidsminderne dengang var og dernæst, hvor begjærlig man tidligere har været efter at finde hedenske Afgudsbilleder. Selv i dette Aarhundrede har man temmelig almindelig i Tydskland anseet en Deel smaa Metalbilleder, som ikke sjelden opgraves hist og her, for hedenske Afgudsbilleder, endskjönt saavel Metallet, hvoraf de bestaae, som Forarbeidningen bestemt henpeger paa Middelalderen, hvilket nylig yderligere er blevet godtgjort i Frankrig. Fra Middelalderen hidröre ogsaa upaatvivlelig et Par Stykker af Strelitzer Samlingen, som væsentlig adskille sig fra de bestemt falske Ting, nemlig en Lövefigur,

der ved en Runeindskrift paa Ryggen er betegnet „Zernebogh" m. m., en saakaldet „Götterthron" eller en rund, udbuget huul Cylinder samt en Ring, begge ligeledes betegnede med Runer. Löven synes oprindelig at have været et Fodstykke til en stor Kirkelysestage, hvorfor man ogsaa finder Huller i dens Hoved og paa dens Ryg, og „der Götterthron" har kjendelig været Midterstykket i en saadan Lysestage, paa hvilken tillige Ringen sikkert har været anbragt. Baade i Henseende til Metalblandingen og Forarbeidningen stemme de fuldkommen overeens med de Broncearbeider fra den ældre Middelalder, som jævnlig sees i gamle Kirker. Runerne ere tydelig indgravede langt senere. Til Beviis paa Lövefigurens Ægthed har man imidlertid paaberaabt den mærkelige gamle Steenlöve, som ligger udenfor Domkirken i Bamberg, og paa hvis Ryg der med Runer siges at være indhugget: çarni bu. Men under mit Ophold i Bamberg sidstafvigte Sommer undersögte jeg omhyggelig denne Löve *uden at kunne opdage et eneste bestemt Spor af Runer!* og da der heller ikke saaes Tegn til, at der for nylig var anvendt nogen ydre Vold paa Löven, der kunde have havt Runeskriftens Udslettelse til Fölge, maa jeg ansee Beretningen om en Runeskrifts Tilværelse der for höist mistænkelig.

I nær Forbindelse med de to Samlinger af falske Gudebilleder i Strelitz staaer en Samling af smaa Runestene med særegne korte Indskrifter, som skulle være fundne ved Urner i vendiske Gravhöie. Mærkeligt nok har disse Runestenes Ægthed ikke hidtil af tydske eller skandinaviske Forskere været draget i Tvivl, uagtet deres foregivne Finder netop var den Mand, som beviislig forfærdigede den yngste Samling af Gudebilleder, og uagtet man ellers ikke andetsteds i Meklenborg eller tilgrændsende Egne har fundet lignende Runeminder; thi de smaa Steenplader med indskaarne runelige Figurer, som haves i adskillige Sam-

linger i Pommern og Meklenborg, ere fra en ny Tid, ja tildeels forarbeidede af en maaskee endnu levende Mand, og de Runebogstaver, man har troet at see paa nogle i Meklenborg fundne Oldsager af Bronce, ere neppe Andet end en Art Zirater. Det er vel ved et Tingsvidne oplyst, at de nævnte Runestene ere opgravede af Höie, med Undtagelse af een, der virkelig skal være fundet af en paalidelig Mand paa en Mark udenfor Byen Neubrandenborg. Men da det var i denne By, Falskneren boede, er det meget naturligt, at han for at gjöre Bedrageriet fuldstændigt, har henlagt een eller flere Stene udenfor Byen paa Steder, hvor han vidste, at Andre vilde finde dem, ligesom ogsaa, at han hemmelig har nedgravet de samme Stene, som han senere i Forening med Andre drog frem for Dagens Lys. Thi at Indskrifterne paa Runestenene ere falske, kan ikke betvivles. Jeg vil ikke tale om, at Indhugningen af Runerne er overordentlig kludderagtig og total forskjellig fra Indhugningen paa ægte Runestene, og jeg vil endnu mindre henholde mig til, at Indhugningen synes at være foretagen i en ny Tid, da dette har fundet saa bestemt Modsigelse fra en anden Kant. Men jeg vil fornemmelig udhæve, at den store Kjender af de slaviske Sprog og de slaviske Oldsager Schafarik i Prag ikke alene skriftlig har erklæret Indskrifterne baade paa Runestenene og de saakaldte obotritiske Oldsager for „Babelindskrifter" og et „Makværk". Han har ogsaa mundtlig bestemt udtalt til mig, at Sprogformen i Indskrifterne er en Sammenblanding af to forskjellige Sprog, som tidligere urigtig ansaaes for eet og det samme, og at altsaa *Sprogformen alene for sig vilde afgive et fuldstændigt Beviis paa Runestenenes og Gudebilledernes Uægthed!* Dette tilligemed det ovenfor Udviklede maa vistnok hæve al Tvivl, og det er at haabe, at man for Fremtiden ikke vil værdige de fameuse obotritiske Mindesmærker mere Opmærksomhed,

men at man, som Schafarik siger, lader dem „vandre derhen, hvor de höre hjemme — til Helas Nat".

III.

Vi have seet, at den nationale Oldkyndighed i Tydskland ingenlunde staaer saa höit, som man kunde vente, at Samlingerne i Almindelighed ere slet ordnede, Oldforskernes Kræfter adsplittede og deres Bestræbelser langtfra tilbörlig understöttede hverken af de Lærde eller af Folket, men at ikke destomindre en Udsigt over det tilveiebragte Materiale allerede synes at kaste et nyt og uventet Lys over Tydsklands tidligste Fortid. Man sige om de vundne Resultater, hvad man vil, saa er det dog vist, at de grunde sig paa mange Kjendsgjerninger og at de i og for sig ikke indeholde noget Usandsynligt. Under alle Omstændigheder ville de tjene til at vise, hvormeget klarere Kundskaben om Tydsklands Oldtid kan blive, naar Oldforskerne ikke længere over de fremmede Oldtidsminder glemme de fædrelandske, naar de ikke mere lade sig lede af forudfattede Meninger eller holde det adskilt, som aabenbart bör være forenet.

For Oldtidsvidenskabens Fremskriden i Tydksland er det nemlig en aldeles nödvendig Betingelse, at de talrige archæologiske Selskaber maa sætte smaalig Forfængelighed tilside, opgive deres afsondrede Stilling og af al Magt arbeide paa *at danne visse Middelpunkter eller Centralforeninger*, som kunde anvise alle enkelte Iagttagelser deres rette Plads, og af dem meddele det væsentligste Indhold i Centraltidsskrifter, og som stundom ved Sammenkomster kunde give Anledning til at dröfte almindelige, gjennemgribende Spörgsmaal. Disse Centralforeninger skulde ikke alene paa det Nöieste understötte hinanden, men desuden vedligeholde den saa höist vigtige Forbindelse med Udlandets antiqvariske Selskaber, hvilket enten er vanske-

ligt eller umuligt for alle de enkelte smaa Foreninger. Men det er en Selvfölge, at saadanne Centralforeninger alene kunne trives i större Byer, hvor mange Videnskabsmænd og Kunstkjendere af forskjellig Art ere samlede, hvor alle videnskabelige Hjelpemidler haves, hvor de fleste pecuniære Kræfter ere tilstede og hvor der endelig vel ogsaa bedst kunde ventes Understöttelse fra Regjeringernes Side. Da de helst maatte være saa faa, som muligt, kan der neppe være Tale om Centra i andre Byer, end i *Berlin* for Nordtydskland, i *Wien* for det sydostlige Tydskland og i *München* for Sydtydskland; over Berlin vilde man lettest kunne træde i Forbindelse med England, Skandinavien og tildeels Rusland, over Wien med det östlige og sydlige Europa og over München med de övrige sydvestlige og vestlige Lande. Unægtelig var det ulige bedst, hvis der kunde danne sig *een stor Centralforening for hele Tydskland*, men man maa desværre tilstaae, at for at dette skulde kunne udföres og bestaae med Nytte, maatte der være gjort ganske andre Forarbeider, end nu. Med Tiden derimod ville de nævnte Centralforeninger nok smelte sammen til een eller dog indordne sig under en saadan. Hvad der for Öieblikket i höi Grad maa gjöre Oprettelsen af flere Foreninger önskelig, er at disse efterhaanden vilde före det med sig, at samtlige tydske Oldforskere enten hvert Aar eller hvertandet Aar satte hinanden Stevne, for at udvexle deres Anskuelser. Thi naar dette skete, er det utvivlsomt at almindelige Principer snart vilde gjöre sig gjeldende, at Samlingerne som Fölge deraf vilde blive bedre ordnede og vække en större Interesse, der igjen maatte skaffe Sagen en ganske anden Understöttelse hos Folket, og at Oldkyndigheden derved vilde faae et saadant Grundlag, at den kunde stille Oldtiden i et klart Lys og give en heel ny Indledning til Tydsklands Historie.

Men jeg kan ikke andet end udtale min Frygt for, at det muligen turde have lange Udsigter med Stiftelsen af de foreslaaede Centralforeninger, idet, som forhen viist, Interessen for de fædrelandske Oldtidsminder netop er mindst i de nævnte store Byer. Dernæst vil Preussens og Österriges Splittethed i politisk Henseende ufeilbarlig have en hæmmende Indflydelse. München skulde maaskee være det Sted, hvor man nærmest kunde vente at see en Centralforening oprettet. I Baiern har man allerede temmelig tidlig havt Sands for at undersöge Gravhöie og anlægge Samlinger af de i dem fundne Oldsager. For nogle Aar siden gjordes det store Fund ved Nordendorf, som vakte megen Opsigt og sikkert nok har tjent til at henlede Opmærksomheden i mere end sædvanlig Grad paa lignende Mindesmærker. I München, hvor Interessen for og Kjendskaben til de græske og romerske Oldsager er saa betydelig, og hvor mange Kunstkjendere ere samlede, vil det være forbundet med færre Vanskeligheder, end de fleste andre Steder, at adskille de romerske, keltiske og germaniske Mindesmærker. Ja hvad der maa betragtes som et godt Varsel for en Centralforenings Opkomst er, at det Kongelige Baierske Videnskabernes Akademie i München ved en Skrivelse af 10de September 1842 har sat sig i Forbindelse med alle nærværende historiske og antiqvariske Instituter.

Imidlertid vil der efter Forlydende med det Förste blive en almindelig Sammenkomst af tydske Historieforskere, hvilket er et glædeligt Tegn paa, at man nu i Tydskland til den fælles Histories Oplysning begynder at samle de forhen adsplittede Kræfter. Skulde det da ikke være muligt eller rimeligt, at Oldforskerne ville benytte denne Leilighed til ogsaa at skaffe deres Bestræbelser det Sammenhold og den Anerkjendelse, som de saa höilig mangle? Det er jo dog paa Oldtiden at hele Tydsklands Historie

hviler og det tör næppe nægtes, *at det ikke vilde være det tydske Folk værdigt, hvis man i Tydskland ret længe vedblev at dyrke den nationale Oldkyndighed paa samme Maade, som hidtil!*

Kjöbenhavn i April 1846.

BEMÆRKNINGER VED GRÆNDSEBESTEMMELSEN MELLEM NORGE OG SVERIGE I ANDEN HALVDEEL AF DET TRETTENDE AARHUNDREDE, af P. A. MUNCH.

(See E. C. Werlauffs Meddelelse i Annalerne f. 1844–45, S. 147–192).

(Hermed et Kart.)

For alle Oldforskere, der have gjort Nordens ældre Jordbeskrivelse til Gjenstand for nöiere Studium, maa Udgivelsen af dette höist mærkelige Dokument være yderst kjerkommen, og jeg udtaler vistnok enhver sand Oldtidsvens Fölelse, naar jeg paa egne og Andres Vegne bevidner den höitagtede Udgiver vor Tak, saavel for den nöiagtige Udgivelse i og for sig, hvorved Skriftet er bragt til Publikums Kundskab og reddet fra Undergang, som for det Apparat af lærde Anmærkninger og Undersögelser, hvormed han har ledsaget det. Jeg vilde ikke have fundet det beskedent at fremkomme med disse Tillægsbemærkninger, hvis ikke Udgiveren selv paa en vis Maade havde opfordret dertil, og deels mit ved Afskrivelsen af de gamle norske Love erhvervede Kjendskab til flere Codices, deels min fleraarige Syslen med Kartarbeider over Norge, havde sat mig istand til at meddele et Par Notitser, der maaskee ikke ville findes at være uden Værd.

Förs og fremst er det af Interesse, nærmere at undersöge den Codex, i hvilken Skriftet oprindeligen har staaet.

Det findes nu i Pergamentshaandskriftet No. 114 a. qv. i den arnamagnæanske Samling. Oprindeligen har det dog, saavelsom Cod. Membr. 733 qv., udgjort en Deel af den smukke Lovcodex No. 322 folio, der er lagt til Grund for den trykte Udgave af Magnus Lagaboters Gulathingslov. Dette kan skjönnes af flere Bemærkninger fra Arne Magnussöns egen Haand, sammenholdte med Catalogen over Haandskriftsamlingen. I Codex 322 bemærker han, at han fik Bogen af Biskop Worm; paa en Seddel i 733 har han antegnet: „þetta Kalendarium stóð fyrrum í Gulaþingsbókar volumine er ek fékk af biskupi Worm, hvarí ok er Hirðskrá og Kristinréttr, item borgararéttr Hákonar konungs." Af en foran i 322 indheftet Seddel, jævnfört med Kalendarium, sees det at Bogen har indeholdt: 1, Hirðskrá, 2, Borgararetten, 3, nogle Breve paa Latin, 4, „Jólaskrá", 5, „Computistica quædam", 6, et Kalendarium, 7, Noget til Missalet Henhörende, 8, Kristenretten (ældre Frostathings, 9, Om Aager, 10, Gulathingsloven, 11, Bergens Bylov, 12, Retterböder, 13, Norges Grændseskjel mod Sverige, 14, Et Angrebsskrift mod den norske Geistlighed (Anecdoton), 15, Norges Grændseskjel mod Rusland, 16, Om Imbrudage, 17, Retterböder med en nyere Haand. Nu findes i 322 selv kun Hirðskraa, Borgararetten, Kristenretten, Stykket om Aager, Gulathingsloven, Byloven og Retterböderne eller No. 1, 2, 8-12; det övrige, paa Kalendariet, der er blevet No. 733 qv., Jólaskrá (738 qv.), de latinske Breve, det Computistiske og Missalet vedkommende, der savnes (3-7), og de under 17 anförte Retterböder nær, altsaa 13-16, udgjör netop Indholdet af Cod. 114, saaat man ei kan tvivle paa at Sagen forholder sig saaledes, som her antydet. Til yderligere Bestyrkelse tjener den Omstændighed, at Begyndelsen af Grændseskjellet, som af Udgiveren (S. 157) bemærket, ogsaa findes i Cod. Arnamagn. 60 qv., der ei alene er skreven

med samme Haand, som Hovedmassen af 322 f., men endog tydeligen viser sig at være en Reenskrift af denne. Man har flere Exempler paa at Arne Magnussön saaledes deelte de af forskjelligartede Stykker bestaaende Codices i flere, og at han har regnet 114 og 733 blandt Qvarterne, 322 blandt Folianterne, maa kun ansees som en Vilkaarlighed af ham, thi Formatet er aldeles det samme i alle tre Nummere.

Betragter man nu nöiere Indholdet af den oprindelige Codex, og de Hænder, som deri forekomme, erfarer man: at Hovedmassen, nemlig Gulathingsloven, Borgararetten, Byloven og tre Retterböder, er skreven med en smuk Fracturhaand fra K. Haakon V. Magnussöns seneste Tid, omtrent ved 1318 eller 19. Hirdskraa er skreven med en noget yngre Fracturhaand og slettere Orthographi. Stykket om Imbrudagene er ligeledes skrevet med Fractur, men som mere nærmer sig den islandske Form. Kalendariet, hvoraf et vellykket Facsimile meddeles i Langebeks Scriptt. rer. Dann. T. V. S. 384, er skrevet med en stor og smuk Fractur. Derimod er Anecdoton og Grændseskjellet mod Sverige skrevet med *een og samme Haand*, en rask Cursivhaand omtrent fra Midten eller 2den Fjerdedeel af det 14de Aarhundrede. Denne samme Haand, eller idetmindste en meget lignende, har og senere anmærket enkelte anseede Personers Dödsdage paa Kalendariet. Disse Antegnelser ere af Langebek paa föromtalte Sted meddeelte i Artiklen „Fragmenta tria Necrologica Norvegiæ" (Scrr. V. pag. 384-386). Nu er det höist paafaldende, at de Personer, hvis Dödsdage saaledes findes antegnede, alle, paa Kongerne Magnus Lagabøter og Sönnen Haakon, samt dennes Dronning Eufemia nær, höre til eller vedkomme den berömte *Gizke-* eller *Bjarkö-Æt*, hvis Hoved paa den Tid Drotseten Hr. *Erling Vidkunnarsön* var. De ere nemlig:

1. *Gregorius Andressön*, död 3. Januar. Han var en Broder af Fru Gyrid Andresdatter, Hr. Vidkund Erlingssöns Hustru, og saaledes Morbroder til Hr. Erling Vidkunnarsön.

2. *Fru Ingeborg Erlingsdatter*, död 14de Januar. Hun nævnes i Hr. Bjarne Erlingssöns Testamente, og var sandsynligviis hans Syster; see mere derom Munthe i Samlinger til det Norske Folks og Sprogs Historie, I. S. 150.

3. *Hr. Vidkund Erlingssön*, Bjarnes Broder og Drotsetens Fader, död 1ste Mai 1302.

4. *Andres Bjarnesön*, död 4de Juli, för Faderen, Hr. Bjarne til Bjarkö.

5. *Hr. Bjarne Erlingssön*, af Bjarkö, död 7de Juli 1313.

6. *Svein Sigurdssön*, död 27de Aug., ogsaa kaldet Svein Klerk, Fehirder i Bergen og Sön af Hr. Sigurd af Hváll i Sogn; han kalder selv udtrykkeligen Drotseten Erling sin Frænde i et Gavebrev af 11te Januar 1330, hvorved han skjenker ham Trediedelen af sin Fædrenegaard Hváll. (See Samll. I. S. 163).

7. *Fru Gyrid Andresdatter*, död 25de October 1323, Drotseten Hr. Erlings Moder.

Det synes paa Grund heraf ikke at være nogen dristig Slutning, naar vi antage, at Bogen oprindeligen har tilhört Hr. Erling Vidkunnarsön, og er skreven af Geistlige i hans Tjeneste. Dette forklarer os ogsaa, hvorfor Anecdoton her er optaget, thi Erling hörte til en Familie, der ved flere Leiligheder viiste sin Hengivenhed for Kongehuset og Opposition mod Geistligheden. Hans Farbroder Bjarne betragtes som en af de fornemste Ophavsmænd til de Geistligheden under K. Erik Magnussöns Mindreaarighed tilföiede Fornærmelser, og bandsattes som saadan af Erkebiskopen; om hans Myndighed mod Geistligheden vidner ligeledes det mærkelige Diplom hos Thorkelin II., 124, og

som Opponent mod Geistligheden nævnes Erling selv i det i Saml. til d. N. F. Spr. og Hist. S. 354-359 meddeelte Brev. At en saa höitstaaende Mand som Hr. Erling nok kunde önske at have Landets Grændseskjel optegnet, især paa en Tid, da Foreningen med Sverige maaskee kunde bringe det i Forglemmelse, var i sin Orden. Hans Stilling som Eier af Bjarkö og meget Gods i Landets nordligste Dele maatte og gjöre det magtpaaliggende for ham at have Grændseskjellet mod Rusland, hvilket er skrevet med en noget forskjellig, men samtidig Cursivhaand. Da Svein Klerk, der i Kalendariet omtales som död, endnu levede i 1330, og Erling Vidkunnarsön selv, der döde 1355, ikke nævnes, og altsaa maa antages levende paa Nedskrivningens Tid, maa denne sættes mellem hine Aar, 1330 og 1355.

Erling Vidkunnarsöns fornemste Sædegaarde vare *Stofreim* (nu Storeim) i Nordfjord, *Gizke* paa Söndmör, og *Bjarkö* i Nordland. Paa et af disse Steder maa Codex altsaa antages at have været opbevaret. Men for Bjarkö især deleshed taler baade den Omstændighed, at Grændseskjellet mod Rusland findes anfört, og fornemmelig en Antegnelse fra 1550 ved Hirdskraaens Slutning af *Jon Simonssön*, Lagmand paa Agder, hvori han bemærker, at han fik Bogen af sin Broder *Hans Simonssön*, der havde været Kannik i Throndhjem og Kirkeherre (ɔ: Sogneprest) i *Salten* i Nordland. Er Bogen altsaa kommen fra denne Egn, er intet rimeligere, end at den i de senere Tider har været opbevaret ved Stegens Lagstol, og at vi saaledes her have den selvsamme „Steige Lovbog" for os, efter hvilken Lagmanden Paul Helgesön forfattede sin af Udgiveren S. 157 omtalte Oversættelse, og hvori han, iflge sit sammesteds anförte Brev, finder det gamle norske Maal „meget mörkt og sommesteds ulæseligt". Dette bestyrkes endydermere af den Omstændighed, at paa de Par Steder, hvor der i Originalen ere nogle Bogstaver bortslidte, nemlig i Ud-

gavens L. 16 og 17, S. 166, ogsaa i hans Oversættelse findes aabentstaaende Rum. Er dette saaledes den eneste fuldstændige Afskrift af Grændsebestemmelsen, der i flere Aarhundreder har existeret, maa vi saamegetmere prise den gode Genius, der har vaaget over dens Bevarelse, og takke Udgiveren, fordi han har gjort dets Undergang umulig.

Hvad Grændseskjellet selv angaaer, da er det klart, at det bestaaer af 6 Hoveddele, nemlig 1, det ældre Grændseskjel mellem Gautland og Norge, der og findes i Cod. 60 qv., og som ender S. 160 L. 4 f. n.; 2, det nyere, vidtlöftigere Grændseskjel mellem Gautland og Norge, der begynder S. 160 L. 3 f. n., og ender med Navnet Styllaugr (Sturlaugr) Eigilsson, S. 164 L. 9 f. n. Det förste af disse naaer blot fra Nödinge til Lee, det andet til Grimufos, et Par Mile nordenfor Lee-Söen. 3, Grændseskjel fra Straum i Jæmteland sydefter til Lee; begynder S. 164 L. 8 f. neden med Ordene: „Þetta var boret ok suoret", og ender S. 166, nederst. 4, Omtrent samme Grændseskjel, dog kun til Trollagröf og med flere Afvigelser, tilligemed Beretningen om Herjedalens Bebyggelse; S. 168. 5, Jæmtelands Grændse, S. 170. 6, Grændsen fra Kulublik omtrent ved det nuværende Røs No. 57, nordefter til forbi 125 over mod Dalarne eller fra Eidskogen til Særna. S. 172 L. 1-20.[1]

Grændsebestemmelserne No. 1 og 2 stemme i det hele taget overeens. Fra Nauðingjaá, nu Nödinge-Aa ikke langt fra Göteborg, beskrives först Grændsen mellem Ránríke og Gautland. No. 1 springer lige fra *Naudingjaá* til *Rauð-hellisfjall*, No. 2 nævner derimellem *Gamlistígr*. Begge have nu *Akrvík*, *Aur* og *Aura* (*Auro*, ikke *Amo*, S. 162 L. 7 f. o.). No. 1 gaar fra *Aura* over *Aurflá* (Aur-Flaaene ɔ: Sumpene) til *Galgasaur*, No. 2 over *Steroll-*

[1]) Til denne Inddeling af Grændsebestemmelsen er taget Hensyn paa medfölgende Kart.

eller *Strallheiði* til samme Sted. No. 1 gaaer derfra over *Mosafótrinn*, No. 2 over *Bjarnáss* og *Stígsáss* til *Röðina við Rauðumýri*, hvilket Sted maa söges omtrent midtveis mellem Göteborg og Norges nuværende sydöstlige Spidse, og saaledes ei kan være Rögden i Vermeland. Paa samme Maade fortsættes Grændsen nordefter, og stemme begge Grændseskjel i fölgende Navne: *Kýrfjall*, *Skarnhella* eller *Skranhella*, *Kverndølabekkr*, (see Var. af 60 qv.) *Reiná*, *Reinsjór*, *Eikavatn*, *Svartabekks-*, *Svartabrands-* eller *Svartabratts-lækr*; *Hólmavatn*, *Fiskibekkr*, *Langisjór*; *Fylsbekkr*, *Helgatjörn*, *Bjarnsundit í Langavatni*, *Langbrúarnar* eller *Langklappirnar* (*klöpp*, nu „klop", er nemlig en Stokkebro, lagt over en Sump, see Beretningen om Magnus Barfods Död); *Þíðuós* eller *Þjóða-tjörn*[1], der ikke kan være Tidaaen heelt henne ved Mariestad, men fremdeles maa söges paa Bohuslens Grændse og formodentlig er en ubetydelig Indsö; *Búðarbekkr* (efter 60 qv.) *Brotabekkr*, *Gipa*, *Gipsjór*, *Veðilbekkr*, *Kornsjór nyrðri*. Til nærmere Bestemmelse af alle disse Navne udfordres vidtlöftigere Karter end det hermelinske og de övrige, Sverige endnu er i Besiddelse af. Den nu stedfindende topographiske Opmaaling af Landet vil her afgive vigtige Resultater. Saameget synes dog aldeles sikkert, at den anförte Grændse væsentligen er den samme, som den nuværende mellem Bohuslen og de östenfor liggende Landskaber, og at intet af de nævnte Punkter er at söge langt herfra.

Ved söndre Kornsjö ender Bohuslen og begynder den nuværende norske Grændse, hvorover der gives meget nöiagtigere Karter, end der endnu for Tiden existere over

[1]) Man seer af denne Grændsebestemmelse, at Ordet *tjörn*, stagnum, der nu stedse i Norge er et Hunkjönsord, i ældre Tider baade var Hunkjöns- og Intetkjöns-Ord; her forekomme strax efter hverandre: „*or* tjörninni", „*í* tjörnit", „*or* tjörninu".

Bohuslen. Jeg kan saaledes her paa en Strækning, hvor de ved Norges geographiske Opmaalings Archiv opbevarede Specialkarter stod til min Raadighed, tilveiebringe fuldstændigere Oplysninger.

Sundit við hauginn (1) eller *sundsbrú* (2), som nævnes strax efter Kornsjö, er, som Udgiveren rigtigt antager, Sundet og Broen i nordre Kornsjö, der endnu kaldes Haugsundsbro.

Bokena i No. 1 og *bækena* i No. 2 ere begge Feilskrift for *Bókána*, ɔ: Bog- eller Bok-Aaen, der endnu danner Grændsen, og löber ud af Bok-Söen, i No. 1 urigtigt kaldet *Botsjór.* Örnholmen (No. 2) maa ligge i Bok-Söen.

Upvatn i No. 1 er feilagtigt, rigtigt derimod Varianten af 60 qv. *Ulfvatn*, der optager Ulvaaen *(Úlfána)* ved *Ulfárósit* (No. 2). Ulve-Vandet, lidt nordenfor Boksöen, danner endnu Grændsen.

Bosterotjörn (2) er ikke Porskjernsröset, som dertil ligger altfor langt mod Nord; det heder derimod endnu Bustero-Tjörn, og optager en lille Bæk fra det strax nordenfor liggende Tjörn Fiskelös *(Fiskleysa)*; begge ligge noget indenfor den nuværende Grændse ved Röserne No. 14 og 15.

Reyðuvatn, *Reyðuvatn* (af *reyða*, nu Röye, et eget Slags röd Örred) kaldes nu Röivand og ligger i Grændsen. *Stafninn* (ikke *Stafuinn)* maa være omtrent det samme Sted i Store-Lee-Söen, hvor nu Röset 19 er anbragt, og *Kollufjall* Koll-Öen i Lee-Sö.

Gaarden *Rífa* (Rive) *Holt*, *Flataland* (Flateland) og *Krossbør* (Krosby), hvorfra Vidnerne i No. 2 skrives, ligge alle i Aremark Hovedsogn, der naaer fra Grændseröset No. 3 eller Bok-Söen til 19 eller Store-Lee.

Hoibekkr (S. 164) er Hulbekken, ved Hulbeks Rös, No. 28, en Miils Vei nordenfor Koll Öen i Lee.

Slæðakleif, nu Slaklev, ved Slaklevs Rös No. 29.

Rúnafuran maa være et Furutræ, hvori Runer ere indristede.

Hvítaberg, er neppe det Hviteberg, der, som Udg. rigtigen bemærker ligger mellem Galtedalsröset No. 34 og Stenen i Grindefors No. 38, thi det maa efter Grændsebestemmelsens Ord ligge söndenfor *Slóðrufors*, og dette *Slóðrufors* er et Vandfald i den nuværende *Sloraa*, ved Sloreberg, omtr. ved Röset No. 30.

Aurriða-Vatn, ligefrem Örred-Vandet, er maaskee, som Udg. bemærker, en af Hurr-Söerne, maaskee og et eller andet ubetydeligt Vand paa Rigsgrændsen.

Grimufoss kan og læses *Grinnifoss*, hvilket endnu bedre stemmer med det nuværende *Grindefors* ved No. 38.

Fra Lee til No. 32, lidt nordenfor Sloðrufors, dannes Grændsen af Ödemarks Annexsogn til Aremark; mellem 32 og 38 af Rödenes Hovedsogn. De i det her anförte Vidnesbyrd nævnte Gaarde *Kirkjubør* (nu Kirkeby), *Eng*, *Grenimörk*, ligge alle i Ödemark; *Stufsruð* eller Stufuruð, derimod i Rödenes Sogn.

Det er saaledes klart, at Grændsen fra Boksöen til Grindefors i ældre Tider næsten aldeles var den samme, som nu. Kun i Egnen ved Röserne No. 14 og 15 samt 28 böiede den lidt længere ind mod Vest.

Mærkeligt er det, at Grændsebestemmelsen nu slipper for en ikke ubetydelig Strækning, nemlig langs Römskogens, Sidskogens og en Deel af Eidskogens Sogne, eller fra Röset No. 38 til 57. Fortsættelsen, omtrent fra 57 til Herjedalens Begyndelse, anföres, som oven bemærket, först under No. 6, eller tilsidst. Aarsagen er ikke let at udfinde, med mindre man skulde troe at det endnu paa den Tid, da Grændsebestemmelsen affattedes, ikke var ganske afgjort, hvilket af Rigerne der kunde tilegne sig Vermeland, idetmindste den vestligste Deel. Virkelig synes det

under No. 3 anförte Grændseskjel fra Straum af og sydefter at antyde en saadan Usikkerhed, thi medens No. 2 fortsætter Grændsen et Stykke nordenfor Lee, altsaa mellem Marker og Vermeland, og No. 4, det speciellere og virkelig overholdte Grændseskjel for Jæmter og Helsinger (þetta landamæri hafa Jamtar ok Helsingjar haldit síðan löndin váru bygð, S. 168) ikke længer end til Trollegrav, gaaer No. 3, hvilket vi kunne kalde det ældre eller Lodins Grændseskjel (Lodin opgik nemlig dette Raamerke paa en Tid, da Ingen i Straum endnu kunde Fadervor) fra Trollegrav sydefter ligetil Thingvalle-Öen i Venern og derfra tversover vester til Lee, hvor netop Vermeland og Dalsland stöder sammen, hvorved det altsaa aabenbar strider mod No. 2, idet det gaaer langt udenfor mod Öst. Ogsaa er det mærkeligt, at dette Grændseskjel, saalænge det vedkommer Jæmteland og Herjedalen, endnu gaaer saa temmelig i Detail, men hvor Herjedalen slipper, gjör betydelige Hop — Feimufjöll — Frengsendi — Þingvöllr — Lee — landsendi; hvilket klarligen synes at antyde at Vedkommende, uden at ville indlade sig paa nærmere Detail, hvor de ei vare kjendte, kun fremsætte et almindeligt Sagn om Grændsens omtrentlige videre Retning, medens deres Erklæring, heller at ville falde end give efter, vidner om at Tvist herskede angaaende denne Sag.

Det ovenomtalte Stykke, for hvilket ingen nærmere Grændsebestemmelse findes, udgjör omtrent 4 Mile. Der er dog ingen Grund til at antage at den ældre Grændse her har været synderlig afvigende fra den nuværende, saamegetmere som der her findes store, i ældre Tider sikkert uveisomme, Skovstrækninger, hvorom ogsaa Navnene Römskogen (Rymskógr) Sidskogen (Seiðskógr) og Eidskogen (Eiðaskógr) tilstrækkeligt vidne. Afdelingen No. 6 begynder ved Kulublik, nu Kulblik, en Gaard i Eidskogens Sogn lige ved Grændseröset No. 57. *Helgisjór*, nu Helge-Sö,

mellem 58 og 59; Holmen ligger lidt nordenfor den nuværende Grændse. *Vaxubrú*, som maaskee er en rigtigere Læsemaade end *Vaxnbrú*, er Broen over *Vaxa*, nu *Vexen* elle Nesaaen, der lidt östenfor Röset No. 68 falder i Vrangselven. *Hólmrinn flati* er maaskee den Holme i Udgaardssöen, hvor nu Röset 71 findes; maaskee og en Holm i den nærliggende Holmsjö. *Verald* er Varild-Söen paa Grændsen mellem Röset 75 og 76. Kungadalr á Fringsskógi og *Vennu-* eller *Veimu-berg* har det ei været mig muligt at gjenfinde, men da det derefter nævnte Punkt, *Munlaugarós* upaatvivlelig efter Udgiverens Mening er at söge ved Rögden i Nærheden af Röset 86 eller Muldhaugaklinten, kan man ved hine neppe tænke paa saa östligt beliggende Steder som ved Fryksende, men de maa være at söge omtrent i Grændsens nuværende Löb ved Solöer. Overhovedet er det vel og noget betænkeligt at antage Frengr at være gaaet over til „Fryk"; idetmindste er her i Norge endnu Navnet „Freng" almindeligt, og har vel oprindeligen været et Appellativ, hvis Betydning nu ikke længer kjendes, dog findes neppe noget Sted af dette Navn, uden ved en eller anden Indsö. *Elduberg* er maaskee Elge- eller Adlerklinten, hvor Röset No. 94 findes. *Hokskelda á Hvirfilsskógi* er maaskee Höklingen ved No. 98. *Rísberg*, nu Riisberget, ligger i Vaaler Sogn i Solöer, næsten en Miil vestenfor den nuværende Grændse. *Hyljufjall*, nu Höljefaldsröset No. 111; *Gautelf* er her Klar-Elven, af hvilket Sted det saaledes viser sig at Elven i Oldtiden ogsaa ovenfor Venern havde dette Navn. *Miðit í Grønárosi* er ved Grönoset, hvor Grönaaen falder i Trysil- eller Klar-Elven, omtrent ½ Miil indenfor den nuværende Grændse. *Miðit* betyder her sikkert et Sigtepunkt ligesom i det i Handlingar rörande Skand. Historia T. XVII. S. 26 forresten yderst slet aftrykte Raagangsbrev af 1316, hvor Talemaaden „í mið ok í merki" fore-

kommer. *Falúdalr* og *Falu (Fölu) fjall* er Fuludal og Fulufjæld ved Fulu-Aaen, det nordligste Hovedtillöb til vestre Dal-Elven. Paa Fulufjæld ligger den bekjendte Top Faxefjæld, over hvilken Grændsen vel ogsaa i ældre Tider maa have gaaet, men maa derpaa have böiet mere mod Öst end nu, det vil sige indbefattet Idre og Særna Sogne indtil Trollegraf. *Brostnarhella* maa altsaa söges paa den sydlige Grændse af Særna Sogn, og *Sannar* er maaskee Særna selv eller et Sted i Nærheden.

Grændsen mellem Solöer og Österdalen paa norsk, og Vermeland og Dalarne paa svensk Side var altsaa fra Kulublik af, eller langs Vingers og Grue's Prestegjælde omtrent den samme som nu; i den nordlige Deel af Hofs Prestegjæld böier den langt mere ind mod Vest til Riisberget, gaaer derfra mod Nordöst ind i Trysil ved Höljefaldet, indenfor den nuværende Grændse over Grönoset til Faxefjæld og lige i Öst over Fuludalen til Trollegraf. Det ældre Grændseskjel efter Lodins Opgivelse maa saaledes være blevet kjendt uefterretteligt, og ingen Deel af det nuværende Vermeland tilhörende Norge.

Med Hensyn til Herjedalens og Jæmtelands Grændseskjel, eller Stykkerne No. 3, 4 og 5, da ere de saa vel belyste af Udgiveren, at intet derom er at anmærke, med mindre det skulde være det ubetydelige, at „Ranundarfoss" (S. 166 L. 1) ogsaa kan læses „Rauundarfoss", hvilket bedre stemmer med „Rafundar"; ligeledes at „Rafuode" (S. 168 L. 6) maaskee og kan læses „Rafuonde". Det udprikkede Sted S. 170 L. 9 f. n. ved Ignarsand bör vistnok læses „fisklunini" ɔ: „fiskhlunnindi", en Fiskeplads, Fiskeherlighed. Ordet „lunnindi" forekommer, som bekjendt, i ethvert ældre norskt Kjöbebrev paa Landeiendomme, i Formlen „með öllum þeim lutum og lunnindum er til hafa legit og liggja frá fornu og nýju, til fjalls ok fjöru, engu undanskildu" o. s. v. Hvad forresten den efter

„Handlingar rörande Skand. Historien XVII S. 29-31 citerede Dom af 1480 angaaer, da er det at beklage, at den i hiint Skrift er saare unöiagtigt aftrykt. Jeg troer derfor, at det ei vil være Oldforskerne uvelkomment, naar jeg her til Slutning meddeler den, saavelsom de to övrige derhen hörende Breve, efter Afskrifter, jeg selv har taget efter Originalerne i det kgl. Antiqvitets-Archiv i Stockholm, og for hvis Rigtighed jeg kan indestaae.

Med Hensyn til Tiden, da denne Grændsebestemmelse kom istand, da kan der ingen Tvivl herske om at Udgiverens Mening er den ene rigtige. Til yderligere Bestyrkelse kan anföres, at ogsaa flere af de her nævnte Personer forekomme i Breve fra Aarene 1260-80. Saaledes omtales de S. 166 strax efter Erkebiskop Jon nævnte Geistlige Síra Sighvatr og Síra Erlendr ogsaa i Forliget i Tunsberg af 1277 (Thorkelin II 72) som Chorsbrödre i Nidaros og Capitlets Befuldmægtigede; ligeledes i Erkebisp Hákons Brev af 16 Aug. 1267 (Thorkelin II. 55). Sigurd Pertill forekommer og under Navnet *fertill* (i Var. *petill)* i Hák. Hák. S. Cap. 203, Fornm. S. IX. S. 468; at han var Lagmand i Oslo har jeg allerede i Anmærkningerne til Fornm. S. 12te Bind S. 457 paapeget. Dette sees af et mærkeligt Document, der findes i den store og mærkelige Eidsiva Lov-Codex No. 309 fol. i den arnamagnæanske Samling, og indeholder en Grændseforretning mellem *Fraun*, nu Frougn eller Fron, og *Bjarka*, nu Bjærke, omtrent 3 Mile söndenfor Christiania og ½ Miil nordöstenfor Dröbak. Da ogsaa en anden i det norsk-svenske Grændseskjel forekommende Mand, Erling Lagmand, her nævnes, og en udtrykkelig Tidsbestemmelse forefindes, meddeles det her in extenso, forsaavidt det er læseligt:

Þesse ero sonn ændimerki medal fraunar oc biarku, or gatu minninu a biarku þui er nordan er fyrir bœn þa hefia up ændimerki medal fraunar oc biarku oc þedan or

gatu minninu j kialdu nokkura þedan skammu fyrir nordan, oc þa or kialdunni oc j mosa nokkon austanuerden oc fran æ meder mosanum, oc er nu lagder mosen innan gardz biarku til twns En þedan or mosanum fæller bæickiarrysli eit, og sidan or þui baickiarrysli oc sua j fossen a skialdarrudi [1], oc þedan oc j fialskardet þet er ær j uæstanuærdu rudz gærdi, oc þer skil rudz garda oc skialdarudzs garda, oc sidan fyl'gr asenom norder æ medan gærdit uinz, en sidan or asenom oc æn j bæickiarrisli annet, oc þar sem þet bæickiarrisli þryter, þa er þedan at retre synn norder j rotueltis tiarn, en or þui tiarne þa er lœker ein norder j fra, oc sidan or þeim lœc, þa fæller bæcker ein oc þedan oc ut meder riuiardale thet er synstedall endilongum alt til sioar nider thet er j kiœyinne [2], Nu ero þesse sonn ændimerki mædal frouna oc sua biorku oc þesse uatar at þui male þorgauter syslumader eiriks iarls gunnar. æindridi. loden. æiriker skald. huskallar konungx. dol'gr sueinson oc synir hans þriir suein. þorgils: oc olaver: jon salt, prester. asbiorn prester a frounu: ogmundr a kracostadum [3]: ornulfuer a husabœ [4]: ormer a sunbœ [5]: oc ozzor sun hans: þorgeir þorlax sun: þorgeir a bilberabæc,: þorder þuione: bryniolfuer asbiarnason: haluarder þorlagsson: þorallder ulfson: oc brœðer hans eilifuer oc haluarder a flautaspielde [6]: þorgeir œysteinson þorgeir kærir: þorgeir a hestnese: œyiulfuer þorgardzson: þeir brœder a glozliid [7] alfuer oc geirlauger: nordmader asbiornarson. Anno domini m°. cc°. lx°. vi°. skildu þa þrættu oc almagan firir hollzete: oc ællænder rauder broder hans: epter han. mæltu a fraunar utuægh, Skildu tha amunder logmader j tunsbergi oc ellinger logh ᛉ a raumariki. siurgder pertil logh ᛉ i oslo. oc amunder

[1]) Nu Skjælderud ved Frougn. [2]) Nu Kjöien nede ved Söen. [3]) Nu Kraakstad Kirke paa Follou. [4]) Huseby S. f. Bjærke. [5]) Sundby lidt östenfor Frougn. [6]) Nu Flöispjæld nær ved Frougn [7]) Gloslid i samme Egn.

giællkyri epter þui som magnus konongr son hakon konongs baudh þeim vm: sua at þeir ridu oc ranzsakadu ændamerkin oc syndiz theim thet. oc thet sagdu their at thau uaro ændamerki sonn oc reet thau sem fyr uaro nafndh oc munkar j howdhœy eigu en þeir .... ghum hins helga olafs konongs .... j gangu .... b ... er abote .... dan simian dan þorkel dan þ ..... d.n ... ter oc broder helgi. En hælgi biscop j oslo gærda .... til þord prouast a gærp .... ozzor b .... at skoda thetta maal oc their soghdu at th ... uaro rett ændamerki som fyr ero n .... þesser ... ld ... logh .... gun ... askie .... sigurder anb .... sson hæi ..... oc anbiorn mylnu mæstær ..... Sigurder .... g .... aas oc jammælter ....

Ogsaa dette Document bestaaer af 3 Dele. Det förste fuldstændige Vidnesbyrd bekræftes af 30 Mænd, hvoraf den förste, Thorgaut, var Erik Jarls (Sverrers Broders) Syssel-mand; dette Vidnesbyrd hidrörer altsaa fra 1189 eller 1190. Det næste er fra 1266; her nævnes Ögmund, Lagmand i Tunsberg, Erling, Lagmand paa Raumarike, den samme, der forekommer i Grændsebestemmelsen S. 172, Sigurd Pertil, Lagmand i Oslo og Ögmund Gjaldkyre. Det tredie Stykke, hvorved de to foregaaende bekræftes, staaer i Codex paa en ny Side og er forstörstedelen udslidt; dog seer man at Biskop Helge har udnævnt Thord, Provst paa Gerpin (nu Gjerpen ved Skien), til at undersöge Sagen. Helge var Biskop i Oslo fra 1304 til 1321, og i denne Mellemtid falder altsaa Documentets Affattelse.

ANHANG.

De tre jæmtelandsk - herjedalske Breve,
meddeelte i Handlingar rörande Skand Historia. T. XVII. S. 29-37.

a) S. 29-31.

Alle mæn the som thetta breff See ældher høra helsom vy iiij oc xx gørom witherleget (medh) thetta varth opna breff ath anuo domini mcdlxxx° vppa lagtingeno a sprodeydeno sancte botolffs apthan kom fore oss oc fore alle lagrettæna skellegen man swein j tores ass oc clagade vppa alles therres vægna the dandemen som byggiæ oc boo j wemædall, ath nokra aff the dandemæn j owiik myskæ oc bergh[1] oc swndhæ soknom gingo foro, oc riudh(o) in vppa thørres skogæ oc marker oc giorde them vedepell bade vppa landh oc wathn oc tha nemfde jon j digranæs som tha stodh i fogwta stadh forscriffnæ iiij oc xx i dom ath ranzaka then forscrifna kæremall kraffde vy tha lagmannen til oss medh lagbokennæ ath han skwlde lathæ oss høra landhaskrana som han oc giorde som swa byriar landamæren mellom jemtælandz oc helsingalandz først j wiikmaro bæk a toraldz eydæ oc j sothnoren vidher hafra oc j rodz engh oc j risastein oc j elffwer tiorn oc j roddowardowarda oc j redars skardh oc j hasioar rw oc j birkkyls bergh oc j elgsdall oc j hundz haugh epther vats fallum oc swa vester j glee thetta ær the gambla merkæ mellom herredal oc synnerstæ fiordongh oc swa haffwer varet sidan skule jerll han doo, nw epther swa dan gamol merkæ æro til tha domdom vy medh fwllom dom ath eyngen skal epther thennæ dagh ganga in ppa annera eygedeler in (offwer) merken oc jemtar vtoffwer fornemfde me(r)ke vtan hwo som her øffwer ganger ytermere sware sektom epther thy som lagbok vattær yther mer her om

---

[1]) Noget utydeligt, saaat man istedetfor „oc bergh" ogsaa kunde læse Sebergh.

gior jegh asbiorn sæmundson lagman j jemtelandh min orskurdh vppa fornemfde mall til sanende her om henger jon j digranæs sith jncigle medh lagmanzens oc medh domaronom swa mangæ som jncigle haffwa som ær Olaf j wallum morten j øn sigurdh j hegliid mognus niclisson firi thet breff som giorth var dagh oc ar som før sigher &c.

b) S. 32, 33.

Alle mæn the som thetta breff See ældher høra helsom vy som hær epther næffnæs som ær jon digranæs karl mortensson Eric michielsson sigurdh j qvislom biornkarl j filgabakka oc simon sigurdhsson gorom vitherliget medh thetta vart opna breff ath anno dominj mcdlxxxsecundo dominica trinitatis mandagen the nest epther varom vy j proff oc skogagangho næffdhæ medh lagmanen mellom mognus oc olaff j ælffwennæ oc vemedals manna at skodha oc ransaka huadh oss ther om sannastæ tyktha vm eith skoga merkæ som j landa skranna star som heither byrkils bergh huilkit fornemfde merkæ thw vitnæ som ærw thwa gammle mæn Søff(rin) j clyffrøø oc sigurd j qvislom før vppa boken sworet haffde, oc fornemfde sigurdh giik medh oss til eith bergh som ligger mellom ij siøø som kallas byrkina oc saghde swa thet ær thet sama byrkylsbergh som j landa skranna star, oc loth oss æn see eit annat landamerkæ som ælghsdal heither oc ther vester j fra eith bergh som hether hunds haugher huilke merkæ som oc standa j landaskranna, nw epther swa dana vitnis burdh tykthæ oss the merkæ san oc gildh vara oc at skilia magho jemtalandh oc vemedal vtan nokorn framdelis annat sannare proffwa kan til sannende her om hengiom vy var jncigle swa manga aff os som incigle haffwa for thet breff som giort ær (j qvislom) dag oc ær som før sigher & c.

c) S. 34, 35, 36.

Ffor allom mannom som thetta breff se æller høra læsas kænnoms wi xxiiii bondher j jamptaland Som her æpther

nempnoms medh tesso waro øpno breffwe Som ær andres i vigge. martin i ø. mattis i hoff. olaff i valla. josse i malinge. magens i ass. sten j arwiik. bent i backa. olaff i kroka. jacob i klæppa. nils kætilsson. olaff svenzsson. olaff i sanda. olaff i twnnewagh. tiwar i ø. sigurd j vestanaa. eric i hylia. trwels i hal. pedher i longo svidia. jon i magensass. sven i ass. henric i vigge. pedher i gerde ok bertil i klaxass Ath aren æpther gwdz byrd mcdlxxxiii Oppa jamptamot varom wi fornemfde nempde ok kraffde aff vælbornom manne pedher karlsson fogode i iamptaland ok i dom sætte i mællan jamptaland ok dala j sva matto At the trætade om skoga merke tha kom for oss for^de^. xxiiii. try proff medh sin breff ok jncigle fore sæt som nw nylika haffde gangit aff jamptaland Ok all try proffwen segia enzs J første proff war xj men J annat proff var xxiiij men ok j tridie proff var ok xxiiii men Ok bondher aff jamptaland haffde sent dala men breff ok bod Ath the skwlde haffwa møth proffwen oppa hasioarrw oppa sættan dagh som erich lagman i trondem haffde bvdit Ok dala men ey vilde komma til proffwen tha dømdom wi fornemfde xxiiii medh fvllan dom ok allan medh fornemfde pedher karlssons rade ok nærffwarw Ath all try proffwen skwldo wara gil stadvgh ok obrytelikin som the gangen waro Som ær fraa hasioarrw ok til birkils bærgh Som war lanzskraa ok wtwisar &c. Item kænnoms ok wi fornemfde xxiiii Ath dala men waro for oss tha wi saatom domin ok kænde sik skogen til eeth bærgh som hether børkuis bærgh som liggher hart nær bærgh sokn j jamptaland thet merke dømdom wi fornemfde xxiiii ogilt for lanzs merke ffor then skwl Ath war lanzskra ok fornemfde try proff gaa moth dala men ok børkuis bærgh. til mere visse ok bæther forffwarningh. henge wi fornemfde domsmen war jncigle for thetta breff Som ær andres j vigge martin j ø. olaff i sanda mattis i hoff olaff i valla ok erich i hylia

Oss flerum ey jncigli agande vppa thenne tiid Scriffwit oppa jamptamoth samma aar som før ær sakt &c. &c. Item all the merke som thore ille opresthe dømde wi fornemfde xxiiii ogild for then skwl konwngs breff finnas ey for the merke. wtan thet skal wara konwngs almenningh oppa baada sidor lanzs merken som war lanzskra vtwisar Alt thet som ey ær skatta skogh skal bliffwa konwngs almenningh &c.

ARNMØDLINGESLÆGTEN I NORGE. En genealogisk Undersögelse, grundet paa Fagrskinna, af P. A. Munch.

Blandt de Slægter, som i Oldtiden og længer ind i Middelalderen blomstrede i Norge, er vel neppe nogen saa mærkelig, som den saakaldte Arnmødlinge- eller Arnunge-Æt, saavel formedelst dens Talrighed, som især fordi den endnu var ved fuld Kraft paa en Tid, da de fleste ældre Slægter havde ophört, eller idetmindste vare forsvundne af Historien. Störstedelen af Slægtens mere anseede Personer forekomme vel i de vidtlöftige Kongesagaer, men dens egentlige Stamtavle lige til Haakon Haakonsöns Tid og den eneste Beretning om dens förste Udspring finder man blot i det saakaldte Noregs konungatal, en efter alle Mærker norsk Bearbeidelse af Landets Historie, der blot er at betragte som en lidt forskjellig Recension af den saakaldte Fagrskinna, eller Ættartal Noregs Konunga. Da dette Oldskrift íngensinde har været udgivet[1], og Slægten selv blot leilighedsviis, efter som den af Norges Historieskrivere berörtes, er bleven omtalt, vil det ei være uden historisk Interesse, her at gjennemgaae hiin Stamtavle, forfölge

[1]) Stamtavlen selv er dog nu aftrykt i Scripta hist. Islandorum, 12te B.

Slægten saavidt muligt, til den ophörer eller forsvinder, og dvæle ved dens mærkeligste Medlemmer. Stamtavlen selv bærer alle Mærker paa Troværdighed, og vinder i Interesse derved, at den, hvilket siden vil sees, omtaler Kong Haakon Haakonsön som samtidig.

Stamfaderen til Slægten kaldes FINNVED DEN FUNDNE; hans Æt, siges der, er ubekjendt og det fabelagtige Sagn tillægges om ham, at han blev funden i en Örnerede, indsvöbt i Silke. Han maa have levet i den förste Halvdeel af Harald Haarfagers Regjering. Hans Sön, Thorarin Bullibak, omtales ikke noget andet Sted, heller ikke dennes Sön, Arnvid. Arnvids Sön var ARNMOD JARL, efter hvem Ætten kaldtes Arnmødlingerne. Denne Arnmod er neppe nogen anden end hiin Arnmod af Önundarfjorden, som efter Jomsvikingasaga deeltog i Slaget i Hjörungevaag tilligemed sine Sönner, Arne og Find [1]. Thi baade passer det med Tidsregningen, efterdi Arnmod Jarls Sön, Arne, maa have været i sin bedste Alder paa Olaf Tryggvesöns Tid, og tillige siger Olaf Tryggvesöns Saga C. 90, hvor han ogsaa omtales, at han var en stor Kæmpe og mægtig Mand. I Jomsvikingadrapa nævnes han endog som den tredie Hövding ved Siden af begge Jarlerne. Arnmod dræbtes af Vagn Aakesön. Af hans Sönner omtales tre, Arne, Find og Arnfind [2], hvoraf Arnmødlingetal nævner kun Arne, Jomsvikingesaga Find og Kongesagaerne Arnfind.

Arne Arnmodsön var en rig og mægtig Lendermand og en stor Ven af Olaf den Hellige, paa hvis Tid hans Sönner allerede vare voxne. Arnmödlingetal giver ham blot Sönner, Kalf, Thorberg, Thorbjörn, Find og Arne:

---

[1]) See Jomsvik. S. Cap. 42. [2]) Ol. H. S. Cap. 211. Heimskr. O. H. S. Cap. 240. Texten i Olaf den Helliges Saga feiler her, idet den sammensmelter Arne med Faderen Arnmod. Den her nævnte Arnfind, som ledsagede Kalf, har vistnok været Arnes Brodersön, efter Heimskringla's Sigende.

Olaf den Helliges Saga nævner desforuden Aamunde, Kolbjörn og Arnbjörn, samt Datteren Ragnhild [1]. Af disse ere Kalf, Thorberg, Find og Arne de mærkeligste. Kalf ægtede Sigrid, en Söster af den mægtige Thorer Hund i Bjarkö og Enke efter Ölver paa Egge, hvilken Kong Olaf den Hellige lod dræbe, fordi han var en af Hedenskabets ivrigste Talsmænd. Allerede fra den Tid af synes Kalf ikke at have været Kongen saa hengiven, som hans övrige Brödre; rimelig har hans Kone og hendes Familie, der aldrig ret kunde forliges med Olaf, virket paa ham. I den Tvistighed, som opstod, da Islænderen Stein Skaptesön havde dræbt Kongens Aarmand, og beskyttedes af Thorberg Arnesön, lode Find, Thorberg og Arne sig bevæge til at sværge Olaf bestandig Troskab; Kalf derimod vilde intet love. Endnu værre blev Forholdet, da Olaf lod hans Stifsönner, Thorer og Grjotgard, dræbe, uagtet den sidste havde fældet hans Broder Arnbjörn; da Haakon Eriksön Jarl mod Slutningen af Olafs Regjering kom til Norge, gik han over til hans Parti, og lod sig af sin Hustru overtale til at vorde hans haandgangne Mand. Siden drog han over til England til Knut den Store, der lovede ham at han mod Titel af Jarl skulde blive Statholder i Norge, hvis han kunde bevæge Folket til Opstand mod Olaf. Kalf lod sig lokke ved disse Löfter, drog over til Norge, og udrettede sit Ærende alt for godt, thi Olaf maatte, som bekjendt, bide i Græsset ved Stiklestad. Imidlertid mærkede Kalf snart, at Knut havde bedraget ham. Om Jarlsnavn var ikke længere Tale, og derimod sendte Knut sin Sön Svein over til Norge som Konge. Kalf blev derfor misfornöiet, forligte sig med sine Brödre, der hidtil, som Venner af Olaf, havde staaet i et spændt Forhold til ham, vægrede sig endog ved at drage i Leding

---

[1]) Ol. H. S. L. 105. Rauðúlfs Þ. C. 1. Heimskr. C. 118. Den her optagne Læsemaade „*Þormóðsson*" er aabenbar feilagtig.

med Svein mod Tryggve Olafssön, og reiste tilsidst med sin Ven Einar Thambeskjælver til Kong Jaroslavs Hof i Rusland, hvor Olaf den Helliges Sön Magnus opdroges, for at tilbyde denne Regjeringen over Norge. Magnus blev ogsaa Konge og Kalf nöd en Stund stor Anseelse, men Kongen kunde dog aldrig ret glemme, at Kalf havde kæmpet mod hans Fader: engang, da de vare ude at besee Valpladsen paa Stiklestad, gav han saa utvetydigt tilkjende, at han ansaa Kalf for en af sin Faders Banemænd, at denne fandt det raadeligst, strax at flygte, og begav sig til Öerne i Vesterhavet, hvor han længe opholdt sig som Viking [1]. Mest var han hos den orknöiske Jarl Thorfind, der var gift med hans Broder Finds Datter Ingeborg. Med ham deeltog han i Slaget i Petlandsfjorden, hvor han hjalp til at overvinde Ragnvald Brusesön [2] (1046). Efter en langvarig Landflygtighed skaffede Find ham Fred og alle hans Værdigheder i Norge tilbage under Harald Haardraade, men denne, der stedse sögte at skille sig af med de selvraadige Magnater, magede det saaledes, at han paa et Tog i Danmark overvældedes og fældtes af Fjenden [3] (1055).

Find Arnesön var Olaf den Helliges troeste Undersaat. Hans Iver for Kongens Sag grændsede i Striden mod Oprörerne næsten til Raseri, thi selv sin egen Broder Kalf, vilde han, hvis man kunde faae ham fat, have hængt; endogsaa da han laa haardt saaret paa Valdpladsen ved Stiklestad, hvor han havde kæmpet med störste Tapperhed, og Kalf kom hen til ham, slængte han et Sax efter ham. Kalf lod dog ham, saavelsom Thorberg og Arne, der ligeledes vare haardt saarede, helbrede, og boede de under Svend Alfivesön rolig paa deres Gaarde, uden at

[1]) Om alt dette see Olaf den Helliges Saga i Formn. Sögur og Heimskringla. [2]) Orkneyinga Saga S. 64-70. [3]) Heimskr. Har. Sig. S. Cap. 53. 54.

dog Find lod sig bevæge til at vise Broderen Venskab, förend denne svigtede Knytlingernes Parti. I Begyndelsen af Harald Haardraades Regjering levede han i den bedste Forstaaelse med denne; han var gift med hans Broderdatter Bergljot, og Kongen med hans Broderdatter Thora; altsaa var der dobbelt Svogerskab mellem dem. Find var Lendermand, og boede paa Yrje paa Östraat. Undertiden var han i Vesterviking. Da Kongen havde ladet Einar Thambeskjælver og hans Sön Endride dræbe, frygtede han Almuens Vrede, og især den mægtige Haakon Ivarsön paa Oplandene, en Frænde af Bergljot, Einars Enke. Han bad derfor Find, som var meget anseet og beslægtet med alle de mægtigste Familier, at stille Gemytterne tilfreds. Find lovede det, paa det Vilkaar, at Harald skulde kalde hans Broder Kalf tilbage; han var og heldig nok til at berolige Almuen, men med Haakon Ivarssön havde det et daarligt Udfald. Uagtet Find endog tog sin Svigersön, Orm Jarl, en Dattersön af Haakon Jarl, og Frænde af Haakon Ivarsön, til Hjælp, vilde denne dog intet höre om Forlig, uden han maatte faae Magnus den Godes Datter, Ragnhild til Ægte; hun vægrede sig ved at ægte Nogen, som ikke idetmindste var Jarl, og dertil vilde Kongen ikke udnævne Haakon, saalænge der var en anden Jarl i Landet. Haakon reiste vred ned til Svein Ulfsön i Danmark; ogsaa Find var saare opbragt. Imidlertid döde Orm Jarl, Haakon lagde sig ud med Svein, drog op til Norge, forligedes med Kongen, blev Jarl og ægtede Ragnhild, men kort efter var det, at Kalf faldt i Danmark; herover blev Find saa forbittret, at han drog ned til Kong Svein, som gjorde ham til Jarl over Halland. I Nissaa-Slaget stred han i Sveins Hær, men blev fangen; Harald Haardraade tirrede ham; Find blev heller ikke Svar skyldig; dog lod Kongen ham uskad drage bort[2].

---

[1]) Olaf II. S. i Fm. S. og Hkr. [2]) Harald Sig. Saga i Fm. S. og Hkr.

Finds Datter, Ingeborg, var to Gange gift; först med den mægtige Thorfind Jarl i Orknöerne, siden med Kong Malcolm Ceanmor [1] i Skotland. Hun havde med Thorfind Sönnerne Erlend og Paul, der begge vare Jarler, hvorfor hun kaldtes Jarlemoder. Paul og Erlend deeltoge begge i Harald Haardraades Tog til England. Paul var gift med en Datter af Jarlen Haakon Ivarsön [2]; hans Sön med hende, Haakon, maatte formedelst Uenighed med sine Fættere forlade Orknöerne, og opholdt sig en Tidlang i Sverige. Efter Magnus Barfods Thronbestigelse kom han til Norge, og opmuntrede denne til at gjöre et Tog til Vesterhavets Öer. Paa dette Tog besatte han Orknöerne, og sendte baade Paul og Erlend til Norge; Erlends Sönner, Magnus og Erling, tog han med paa Færden til Irland. Ved Tilbagereisen lod han Erling blive tilbage i Orknöerne, og indsatte ham tilligemed Haakon til Formyndere for sin Sön, den unge Sigurd, hvilken han udnævnte til Konge i Orknöerne og Syderöerne. Magnus derimod, som paa det hele Tog mest havde syslet med Religionsövelser, flygtede fra ham, efter andre Beretninger först paa det andet Tog til Irland, og tyede til den skotske Konges Hof [3]. Paul og Erlend döde pludseligen i Norge, endnu förend Magnus var vendt tilbage. Erlend efterlod sig tillige en Datter, Gunhild, hvilken Magnus lod ægte Kol, en Sön af den tappre Lendermand Kale Sæbjörnsön fra Agder, der var falden paa Toget. Kol fik med hende store Besiddelser i Papö, men drog dog tilbage til sine Fædrenegaarde i Norge [4]. Ved Magnus Barfods Död, hvorved ogsaa Er-

---

1) Orkn. S. S. 86. 90. 2) Orkn. S. S. 92. 3) Orkn. Saga, Magn. Helg. S. og de vidtlöftige Kongesagaer henföre hans Flugt til det förste Tog, Heimskringla til det andet. 4) Orkn. S. Pag. 116. Magn. Barf. S. C. 25. Sæbjörn, Kols Bedstefader, var en Sön af den under Olaf Tryggvesön og Erik Jarl bekjendte Thorleif Spake. — Efter Orkn. S. var det ikke i Papö *(Papa-Westra)*

ling Erlendssön faldt, reiste Haakon Paulsön over til Norge, og blev af hans Sönner udnævnt til Jarl over Orknöerne. Siden maatte han dele Herredömmet med Magnus Erlendsön, der og af de norske Konger indsattes til Jarl over Halvdelen af Øerne. En Tidlang var der Enighed mellem begge Jarlerne, men tilsidst kunde Haakon ei modstaa sin Herskesyge; der udbröd Uenighed; en Sammenkomst blev berammet til Fredens Oprettelse, og ved denne Sammenkomst lod Haakon Magnus svigagtigen myrde (1110). Magnus blev siden canoniseret og Orknöernes Skytshelgen. Haakon regjerede siden alene over Orknöerne, gjorde et Pilegrimstog til Rom og Jerusalem, og döde i Fred. Haakon efterlod sig to Sönner, Paul og Harald, og en Datter Margrete, af forskjellige Mödre. Haralds Moder, Skotlænderinden Helga, tilligemed hendes Syster Frakark, sögte ved et forgiftet Klædningsstykke at rydde Paul af Veien, men ved et Uheld kom Harald til at iföre sig det, og döde under de skrækkeligste Smerter, efterladende sig en Sön, Erlend. Paul herskede en Stund i Rolighed, men fik snart en farlig Fjende i Kale, en Sön af hiin omtalte Kal Kalesön og Gunhild Erlendsdatter. Kale udnævntes af Sigurd Jorsalafar og Harald Gille til Jarl under Navnet Ragnvald efter Ragnvald Brusesön, og forlenedes med Halvparten af Orknöerne [1]. Paul vilde naturligviis ei give Slip paa sine Besiddelser, og Ragnvald var en lang Tid uheldig imod ham; endelig lykkedes det en af hans Tilhængere at overrumple Paul paa en Jagttour. Paul blev strax fört fangen til Maddád, Jarl i Atjokle (Athole), der var gift med hans Halvsyster og Haralds Heelsyster Margrete. Han kom aldrig mere tilbage til Orknöerne; efter Nogles Beretninger skal han endog være bleven blindet og

Kols Besiddelser laae, men i Papule (*Paplay*), der maa söges enten paa Rossey eller Ragnvaldsey.

[1]) Orkn. S. S. 169-174.

dræbt (1137)[1]. Han skjænkede höitidelig sin Deel af Orknöerne til Maddads og Margretes Sön, Harald, da han dog heller vilde, at han skulde faae den, end Ragnvald. Ragnvald blev imidlertid ene Jarl over Orknöerne, og regjerede med stor Glands. Med en mærkelig Beredvillighed deelte han siden Besiddelserne med Harald Maddadsön, som gjorde Fordring derpaa. Ragnvald gjorde et Tog til Jerusalem med Endrid Unge, Erling Skakke og flere norske Stormænd; paa dette Tog (1153-1155) udmærkede han sig meget. Ved Hjemkomsten fandt han store Uroligheder mellem Harald Jarl og Harald Haakonsöns efterladte Sön Erlend, der af Kong Malcolm var udnævnt til Jarl paa Caithness, og nu fordrede en Deel af Orknöerne, hvori han siden af Harald Gilles Sönner blev bekræftet. Ragnvald gjorde först fælles Sag med Erlend, siden med Harald, og efter nogle Uheld fældte disse Erlend paa Daminsö (1157). Under Ragnvalds Fraværelse havde den norske Kong Öystein gjort et Tog til Skotland og England: paa dette fangede han Harald Jarl, og nödte ham til at löskjöbe sig for 3 mk. Guld[2]. Ragnvald dræbtes ved Forræderi 1158, og blev efter sin Död anseet som en Helgen. Hans Datter Ingegerd var gift med den anseede Erik Slagbreller, af Helgas og Frakarks Familie, med hvem han havde flere Börn, Harald, Magnus Mange, Ragnvald, Ingeborg, Elin og Ragnhild. Arnmødlingetal nævner kun Harald og Magnus.

Harald Maddadsön herskede nu en Tidlang uforstyrret, og omtales i Sagaerne som en af Orknöernes fornemste og mægtigste Jarler[3]. Foruden Orknöerne og Hjatland

---

[1]) Orkn. S. S. 214-218. [2]) Orkn. S. S. 324. Ing. Har. S. C. 20. Heimskr. Gillunga S. C. 20. [3]) Han var nöie beslægtet med det skotske Kongehuus, thi hans Fader Maddad var efter Orkn. S. S. 176, en Brodersön af den skotske Konge Malcolm Ceanmor, og saaledes en Sönnesön af Kong Duncan, der i 1040 dræbtes af Macbeth, samt Fætter af Kong David, död 1153.

havde han, som de fleste af hans Formænd, ogsaa Caithness i Len af den skotske Konge. Han var förft gift med Affreka, Syster af Duncan, Jarl af Fife: med hende havde han Börnene, Henrik, Haakon, Helena og Margrete; siden forsköd han hende og egtede Hvarflöd, en Datter af Malcolm Mac Head, Jarl af Murray; hans Börn med hende vare Thorfind, David, Jon, Gunhild, Herborg og Langlif[1]. Da Harald, formodentlig efter Svigerfaderens Död, havde besat Grevskabet Murray, kom han i Uenighed med Kong Vilhjælm af Skotland, som gjorde et Indfald i Caithness, hvorved Harald blev bragt i saadan Knibe, at han maatte love at udlevere Kongens Fjender, sætte sin Sön Thorfind til Gissel og give Slip paa Halvparten af Caithness, hvilken Halvpart Kongen gav til Harald unge, Ragnvald Jarls Sön, der af Magnus Erlingsön ogsaa havde faaet Halvparten af Öerne med Jarlsnavn, og var ankommen med en Hær og mange raske Folk, hvoriblandt Sigurd Murt, en Sön af Ivar Galle, der faldt i Slaget paa Ilevolden i Magnus Erlingsöns Hær, og paa mödrene Side nedstammede fra Ragnhild, Paul Jarl I's Datter. Det förste Löfte opfyldte ikke Harald; Thorfind derimod blev sendt som Gissel. Mellem Harald den Ældre og Yngre kom det naturligviis til Stridigheder og efter enkelte Beretninger maatte hiin förft flygte til Man, og der skaffe sig Forstærkning. Ved Vik paa Caithness kom det til et Slag mellem dem, hvor Harald den Unge og Sigurd Murt faldt; tillige Lifolf Skalle, gift med Haralds Syster Ragnhild. Harald Maddadsön seirede, dog ikke uden at tabe mange Mænd. Den faldne Harald ansaaes siden som en Helgen. Nu underlagde Harald Maddadsön sig Caithness. Kong Vilhjælm vrededes herover, og Harald böd Forlig, men Kongen vilde ei ind-

[1]) Orkn. S. S. 396 404, sammenholdt med det mærkelige Anhang til Chron. regum Manniæ, der hidtil ene fandtes i Johnstone's Antiquitates Celto-Normannicæ Pag. 49, men nu meddeles som Anhang ved Slutningen af nærværende Afhandling. Ork.S. nævner ikke Haralds Svigerfader.

römme dette, uden at Harald lovede at skille sig ved sin anden Hustru, tage den förste igjen, og stille Gisler. Dette nægtede han, og Vilhjælm solgte nu Jarldömmet over Caithness til Ragnvald, Kongen af Syderöerne, hvis Fader Gudröd var Sön af hiin Ingeborg, Haakon Paulsöns Datter. Ragnvald underlagde sig Landet, men aldrig saasnart var han borte, för Harald lod en af hans Sysselmænd dræbe, drog over til Caithness, indtog det, og blindede Biskop Jon i sin Harme. Kong Vilhjælm drog strax imod ham, men det kom dog til et Forlig, hvorved Harald og Indbyggerne i Caithness maatte betale en svær Pengesum, men han beholdt Landet. Imidlertid var hans Sön Thorfind blindet [1]. Nu herskede han en Stund i Fred. Harald Unges Broder, Magnus Mange, var falden mod Magnus Erlingssön i Slaget i Sogn [2]. Da Haralds Svoger Olaf og Hallkell Huk siden i Orknöerne havde stiftet Öskeggernes eller Guldbenernes Flok, der var Kong Sverrer til meget Bryderi, opstod der Fjendskab mellem Kongen og Jarlen, hvilket endtes med at denne maatte over til Norge tilligemed sin Frænde Skalden Bisp Bjarne, der nedstammede fra Herborg, Paul I's Datter. Det kom til et Forlig i Bergen (1194), hvorved Hjatland aldeles blev ham frataget, og tillige skulde Kongen have Halvparten af Sagefaldet i Orknöerne [3]. Med Harald fulgte en Ombudsmand

[1]) I hele denne Fremstilling af Stridighederne mellem Kong Vilhjælm og Harald Jarl har jeg i det Væsentlige fulgt det i forrige Note omtalte Anhang, da det paa Tiden nær, som det urigtigen henförer til Kong Sverrer og Aar 1196, synes mest at stemme med Sandheden, saameget mere som man her erfarer Aarsagen, hvorfor Jarlens Sön, Thorfind, blev sendt som Gissel, medens Orkn. S. uden videre melder, at han blev blindet (Pag. 418). Desuden nævner kun hiint Anhang udtrykkelig, at Slaget forefaldt paa et Sted ved Navn Vik, og stemmer saaledes med Arnmødlingetal, der netop siger; „*Haraldr jarl er féll i Vik.*" [2]) Foruden Arnm.tal see Sverres S. C. 90, 93 og Örkn. S. S. 406. [3]) Sv. S. C. 124, 125t

fra Kongen, Arne Lörja, tilbage. Saalænge Sverrer levede, gik alt godt, men efter hans Död 1202 lod Harald Arne dræbe, og underlagde sig igjen Hjatland, hvilket han beholdt til sin Död 1206. Hans Sön Henrik blev Jarl af Ross i Skotland[1]; David og Jon fik Orknöerne. De indgik et Forlig med Kong Inge Baardsön, hvorved de maatte betale en betydelig Bod, men fik Hjatland tilbage. David döde 1215, og Jon herskede saaledes alene. Jon bivaanede den store Forsamling i Norge 1223, hvorved Haakon Haakonsöns Rettighed til Norges Krone blev anerkjendt; 2 Aar efter indgik han Forlig med Kongen, og satte sin Sön Harald til Gissel, hvilken dog druknede Aaret efter. Jon dræbtes 1230 af Snækoll Gunnesön, (en Sön af hiin Ragnhild, Harald Unges Syster, der ogsaa siges at have været gift med Lifolf Skalle), fordi han forholdt ham nogle Eiendomme, han troede at have Arveret til efter sin Oldefader, Ragnvald Jarl[2]. Efter Jons Död kan man, idetmindste efter de hidindtil opdagede Kilder, ei længer forfölge Orknö-Jarlernes Slægt med fuldkommen Sikkerhed. Jons Eftermand var Magnus II, og vel siges der i et Document, at han var en Sön af Jon, men dette Document er meget forvirret, og gjör næsten enhver af hans Eftermænd til Sön af sin Forgænger. Imidlertid er der dog störst Rimelighed for at antage det[3]. Magnus döde 1239, og efterlod sig efter hiint Document en Sön Gilbert, hvis Sön Gilbert, Jarl over Orknöerne og Caith-

[1]) Orkn. S. S. 366. [2]) Hák. Hák. S. C. 171. [3]) Dette Document er nemlig et Brudstykke af den skotske Heraldiker Sir James Balfour's Catalogue of the Scottish nobility, et Haandskrift i the Advocates' Library i Edinburg. Brudstykket er trykt i Barry's History of the Orkney islands, og indeholder Rækken af de orknöiske Jarler. Hvad der gjör dets Udsagn om Magnus og Jon troværdigt, er, at der endog i Margen findes tilskrevet med en anden Haand, at Jon var gift med Blanc Basse, den skotske Kong Vilhjælms Datter; dette lyder paa et nöie Bekjendtskab til Sagen. Balfour var Lord Lion king at Arms under Carl I.

ness, döde 1256 [1]. Han havde to Börn, Magnus, der blev Jarl efter ham, og Mathilde, der synes at være bleven gift med Malise le Spere, Jarl af Stratherne i Skotland. Magnus var nylig för Haakon Haakonsöns Död i Norge, og fulgte Kongen paa Toget til Vesterhavet; 1267 indgik han i Bergen et Forlig med Magnus Erlingsön, hvori Harald Maddadsöns Forlig med Sverrer væsentligst blev taget til Fölge, og Hjatland saaledes paany skilt fra Orknöerne. Magnus döde 1273. Hans Sön Magnus IV. blev 1276 af Magnus Lagabøter i Tunsberg gjort til Jarl, og döde 1284 uden mandlig Afkom [2]; han succederedes af sin Broder Jon, der 1300 ægtede en Datter af Kong Erik Magnussön. Efter Jons Död fulgte hans Sön Magnus, der 1320 nævnes som Jarl af Caithness blandt Skotlands Magnater. Hans Frue Catharina nævnes i et Par Diplomer (See Samll.

[1]) Gilbert kaldes i Annalerne ogsaa Gibbon, efter Skotternes Maade at forkorte Navnene paa. Hiin Jarlrække af Balfour er her yderst ufuldstændig, da den giver Magnus Jonsön blot Sönnen Gilbert og Datteren Mathilde, og lader Gilberts Sön hede Magnus, hvilken da bliver vor Magnus V, eftersom den netop fortæller om ham, at han i 1312 var Vidne til en Fred mellem Kong Robert Bruce og Haakon V i Norge, og ligeledes til en mellem disse Konger stedfunden Bekræftelse af det ældre Forlig om Syderöerne. Vel blive der efter den oven antagne Række næsten altfor mange Led mellem Jon og Magnus V, men det Orkneyinga Saga tilföiede Diplom, hvilket her maa være afgjörende, paastaaer udtrykkeligt, at der vare to Jarler ved Navn Gilbert, Fader og Sön. Anderson omtaler den yngre Gilbert som Jarl af Angus: det kan heel vel have været Tilfældet. Siden nu det sidstnævnte Diplom udtrykkelig giver Gilbert II Datteren Mathilde, og Balfours Jarlerække her tydelig sammenblander forskjellige Led, er det rimeligt at antage denne Mathilde og den hos Balfour nævnte for een og den samme. Hendes Sön Malise Spere's Alder bliver da passende; thi, naar han i Aarene 1369-75 havde de allerede fuldvoxne Dattersönner Alexander af Ard og Henrik St. Clair, maa han da have været meget gammel, og er maaskee födt henved 1290. [2]) Annall. regg.

til det norske Folks og Sprogs Hist. 6 B.) Magnus döde uden mandlig Afkom, og efter hans Död synes stor Forvirring at have hersket med Hensyn til de forskjellige Prætendenter. Som hans Eftermand nævnes Malise le Spere, Jarl af Stratherne; i hiint omtalte Document siges, at det var den ovennævnte Malise, som i Kraft af sin Hustrues Ret succederede; imidlertid modsiger det sig selv ved siden at yttre Tvivl om, hvo der var hans Hustru. Desuden maatte han i saa Fald være alt for gammel; bedre er det derfor med Barry at antage denne Malise for en Sön af den ældre. Malise var to Gange gift, förs med en Datter af Jarlen af Monteith, dernæst med en Datter af Hugo, Jarl af Ross, maaskee en Ætling af Harald Maddadsöns Sön Henrik. Hans Datter af förste Ægteskab blev gift med Weyland af Ard: deres Sön var Alexander af Ard; af hans 4 Döttre af andet Ægteskab blev een, Lucie, gift med Lord William de St. Clair, deres Sön var Henrik af St. Clair; Margrete med den svenske Ridder Erengisl Sunesön [1], af fornem Æt; een med Gotfred eller Gothorn le Spere; deres Sön hed igjen Malise le Spere. Endnu för Jarl Malise's Död opstod der Uroligheder om Successionen. Man finder

---

[1]) Denne Erengisl eller Arngisl's Navn er i det omtalte latinske Document forvansket til „*Here Ginsill de Swethrick partibus oriundus*". I en engelsk Oversættelse deraf, forfattet i 1554, og trykt hos Barry, kaldes han dog "*Hergisill borne in the parts of Swecie*". Torfæus kalder ham baade Argisel og Eringislus, og man kan ei blive klog paa, om han har antaget disse Navne for at betegne een og samme Person. Erengisl var efter Messenius's Theatrum nob. Sv. en Sön af Lagmand Sune, Rigsraad, og Catharine, Erik Glyssings Datter. Han var tre Gange gift, först med Margrete, hvilken vel har været Malise's Datter, dernæst med Ingeborg, Datter af Erik Gudmarsön, og sidst med en Agnete. Hans Syster var gift med Ulf Sparre, og Moder til Ridder Karl Ulfsön Sparre, der tilligemed Erengisl i 1360 dræbte Hertug Bengt Algotsön, der havde forskudt sin Hustru, Carls Syster og Erengisles Systerdatter, faa Aar i Forveien.

i mange Diplomer og ved flere Anledninger Erngisl Sunesön nævnt som Jarl i Orknöerne fra Aarene 1343 til 1392, og han skal ogsaa i Kraft af sin Hustrues Rettigheder have været der paa Stedet og taget en Deel i Besiddelse; dog levede han sin meste Tid i Sverige, og tog kraftig Deel i dets indre Uroligheder [1]. Imidlertid har man et Brev fra Duncan af St. Andrews af 1357, til Kong Magnus Smek, hvori han paataler den afsatte Jarl Malise's Rettigheder. Senere seer man, at Henrik af St. Clair i 1369 og 1370 blev sat til Bestyrer af Öerne af Haakon; 1375 gjorde denne Alexander af Ard til Hövedsmand over Öerne paa et Aar, men 1379 indsatte han igjen Henrik til Jarl, hvorved baade Alexander og Malise le Spere den Yngre, som altsaa ogsaa maa have gjort Fordringer paa Jarleværdigheden, maatte frasige sig sin Rettigheder [2]. Da man seer, at Malise den Ældre i 1355 forbröd sine skotske Besiddelser [3], har maaskee dette og været Tilfældet med de orknöiske; han har formodentlig begaaet en stor Forbrydelse. Alexander af Ard har vel neppe nogensinde været anseet som Jarl i Orknöerne; Caithness havde han med Jarletitel arvet efter Bedstefaderen, der testamenterede det til sin ældste Datter, og var efter det orknöiske Diplom og hiint Brev af Haakon kun norsk Hövedsmand paa en Deel af Öerne. De egentlige Prætendenter til Jarle-

---

[1]) See Suhm's Historie af Danmark, 13de og 14de Deel, paa mange Steder. 1343 var Erengisl med at bevidne Magnus Smeks Morgengave til sin Dronning Blanka. 1356 forpligtede han sig med Flere til at overholde de Skaane af Erik Magnussön forundte Privilegier. 1357 nævnes han udtrykkelig i den Amnesti, Magnus Smek gav sin Sön Eriks Tilhængere. 1361 love Erengisl, Karl Ulfssön o. fl. at garantere Haakon Magnussöns Löfte om at ægte den holstenske Prindsesse Elisabet. Ligeledes omtales han i Breve fra 1371, 82, 88, 89, 92, dog i det sidste kaldes han blot Ridder. Han maa altsaa have givet Slip paa Jarletitlen. [2]) See om alt dette Torfæi Orcades. [3]) Balfours Jarlerække.

værdigheden vare altsaa Henrik St. Clair og Erengisl Sunesön (Malise le Spere synes ogsaa kun at være kommen lidet i Betragtning). Da nu det Orkneyingasaga vedföiede Diplom udtrykkelig siger, at Henrik gik til Kong Haakon d. VI. og af ham fik Jarleværdigheden, ligesom dette ogsaa sees af de föromtalte Diplomer, og da paa den anden Side Erengisl var hans Broder Eriks stadige Tilhænger mod ham og Kong Magnus, antager man vel rimeligst, at Henrik i Virkeligheden har hersket over Öerne, og at Erengisl af Magnus eller Haakon er bleven afsat, men har beholdt Titelen til sin Död. Alexander af Ard solgte Caithness og al sin Mödrenearv til Kong Robert I. af Skotland og döde uden mandlig Afkom [1]. Malise Spere blev i 1380 brugt som Gesandt i Norge, men dræbtes 1390 paa Hjatland af Jarlen, da denne formodentlig frygtede for at forstyrres i den rolige Besiddelse af sit Jarldömme[2]. Hverken Alexander af Ard, Malise le Spere eller Erengisl efterlod mandlige Arvinger: den Sidste havde rigtignok Börn af samme Ægteskab, men som ei vedkomme denne Æt. Henrik af St. Clair var först gift med Florentine, den danske Konges Datter[3], med hvem han ingen Börn havde; siden med Johannes, Datter af Walter Haliburton, Lord af Dirleton; deres Sönner hedte Henrik og Jon. Efter Jarlens Död, der synes at have fundet Sted för 1400[4], herskede hans Moder en Stund og derefter Sönnen Henrik II. Denne havde det Uheld i 1405, da han skulde före den skotske Konge Robert III's Sön Jacob i hans Mindreaarighed over til Frankrig, at komme i engelsk Fangenskab dog var dette for Jarlen ikke af lang Varighed[5]. Hans Broder Jon gjorde Erik af Pommern sin Hyldest, uvist

[1]) Det orknöiske Diplom. [2]) Af Dipl. Arn. Magn. Fasc. 100, No. 5, 6 sees det at Malise paa Hetland ulovligen havde tilegnet sig meget Jordegods. [3]) Barry S. 196. [4]) Han skal efter det orknöiske Diplom være falden, stridende tappert til Fædrelandets Forsvar. [5]) Baryr, S. 197; Walter Scott, hist. of Scotl. Vol. I. Cap. 16 i. Sl.

om i sit eller Broderens Navn (1418), dog kun for Hjatland. Henrik var gift med Egidia Douglas, Lord William Douglas af Nithisdales eneste Arving. Han döde 1420, og fulgtes af sin Sön Vilhjælm af St. Clair, dog ikke umiddelbart (Skotlænderen David Meyner og efter ham Bispen Thomas af Tulloch bestyrede Öerne indtil 1434). Han aflagde först Erik af Pommern, siden Christian den Förste (1462) sin Hyldest. Under ham bleve Orknöerne og Hjatland pantsatte (1468) til Skotland, og Norge mistede for stedse disse ældgamle Besiddelser, der hidtil vare Borgen for dets Magt i Vesterhavet. Paa Öernes egen Stilling har denne Begivenhed vist ikke gjort stor Forandring; Jarlerne herskede fremdeles som för, uden nogen Indblanding af deres Lehnsherre, og vare desuden allerede langt mere skotske, end norske. Vilhjælm döde 1479. Han var to Gange gift, först med Margrete af Douglass, Datter af den berömte Archibald Tineman, Jarl af Douglas og Hertug af Touraine, siden med Marjory af Sutherland. Med den förste havde han Sönnen Vilhjælm, formedelst sin Ödselhed kaldet „the waster" eller Ödelanden, der af samme Grund gjordes arvelös med Hensyn til Lehnsgodset. Med Marjory havde han Sönnerne Vilhjælm og Oliver, af hvilke den förste blev Jarl af Caithness, den anden Herre til Roslin, thi Orknöerne overdrog Faderen, uvist af hvad Grund, til Kronen. Fra Vilhjælm Ödelands Sön, Henrik St. Clair til Dysart, nedstammer den senere Green af Familien St. Clair [1].

---

[1]) Jeg har her fulgt Crawfurds Jarlerække i hans „Peerage of Scotland", da han synes at være langt bedre underrettet, end Barry: denne gjör derimod William the Waster og Wilhelm III. til samme Person. Maaskee hiins Död för Faderen har været Aarsag i denne Forvirring. Wilhelm I. af St. Clair kalder sig, efter Balfour, i et Diplom *Villielmus de Sancto Claro, comes Orcadiæ, Duck de Oldenburghe, Dominus Sinclare, Dysart, Causland, Roslyne, Herbertshire, Pyntland, Nidsdale & Noviburgi, limi-*

Han blev Lord i 1489. Hans Sön Vilhjælm forsögte tillige med Georg af Caithness, Lord Vilhjælm af Caithness's Sön, at sætte sig i Besiddelse af Orknöerne, men de vare uheldige mod Hövdingen i Kirkwall, Sir Jacob St. Clair, en fjærn Slægtning af dem: ved Bigswell paa Rossö kom det til en Fægtning (1527), hvor Georg faldt og Vilhjælm fangedes. Fra Vilhjælm († 1570) nedstamme i 4de Led paa Sverdsiden Johan af St. Clair († 1667), hvis Svigersön Johan af Herminstouns Sön Henrik († 1725), blev Lord af St. Clair. Dennes Sön hed John; hans Börn, hvis han havde nogen, leve maaskee endnu [1].

Haakon Paulsön Jarls Datter Ingeborg blev, som ovenfor omtalt, gift med Olaf Bitling, Littling eller Klining

---

tum orientalium & occidentalium præfectus, Baro de Ecford & Cavertone, magnus Scotiæ Admirallus & Camerarius, & aurei velleris eques. Allerede hans Fader blev efter Balfour af Christian den förste gjort til „*Duck de Oldenburgh*": hvorledes dette forholder sig, lader sig ikke let afgjöre. Maaskee har den danske Kongedatter, med hvilken Henrik I. efter Barry's Sigende blev gift, været en Fyrstinde af det oldenburgske Huus, men er af senere Skribenter, uvidende om Tiden, naar dette Huus tiltraadte den danske Throne, bleven antaget for allerede dengang at være en en Datter af Danmarks Konge. Forresten er det at mærke, at man efter Aarstallet i hiint bagefter Orkn. S. aftrykte Diplom skulde antage Vilhjælm for at have været Jarl allerede i 1403, men efter den gamle Oversættelse deraf hos Barry, seer man, at det rette Aarstal er 1446, 12 Aar efter Vilhjælms Tiltrædelse.

1) Af samme Familie var vistnok Georg Sinclar, der var Hövedsmand for de skotske Tropper i Calmarkrigen, og faldt i Guldbrandsdalen 1612. — Man har et Diplom fra en David Sinclare, hvor han kalder sig Ridder, Hövedsmand paa Kongsgaarden i Bergen og Landshövding i Hjatland, og det i 1479, efter Öernes Overdragelse til Scotland; af andre Diplomer (Arn. Magn. Saml. Fasc. 100 No. 6 & 7) sees han at være död henved 1512, og at have testamenteret sit Gods paa Sandfriarö i Hjetland til Dr. Hans Eek af Gestryaland. See norske Saml. 6 B.

(maaskee betegnende lav Statur), en Sön af Godred Crovan, Konge paa Man og Syderöerne, hvor han selv blev Konge 1103. Olaf var flere Gange gift, eller havde idetmindste flere Medhustruer, saaat det er vanskeligt at afgjöre, hvilke af hans Börn ogsaa vare Ingeborgs. Orkneyinga Saga tillægger hende Gudröd, der efter sin Faders Mord 1143 blev Konge efter ham, erobrede Dublin, var to Gange i Norge, stred 1161 i Slaget ved Oslo paa Kong Inges Side, men forlod ham forræderisk. Den manske Krönike derimod siger, at hans Moder var Affreka, Datter af Fergus af Galloway, og at Olaf med Concubiner havde Sönnerne Ragnvald, Lagman og Harald, og en Datter (Ragnhild), der blev gift med Sumarlid af Argyle[1]. Til en af disse har dog Ingeborg ventelig været Moder, og derfor er det sikkrest at omtale dem alle, med tilhörende Slægter. Gudröds Brödre ere ikke af nogen Betydenhed, han selv var gift med Fingala, en irsk Prindsesse, og havde Sönnerne Ragnvald, Ivar og Olaf, af hvilke Olaf, som ægtefödt, skulde have succederet ham ved hans Död 1187, men maatte vige for den ældre, Ragnvald, der blev en af de mægtigste Fyrster i Vesterlandene. Hans Forsög paa at erholde Caithness er omtalt; han synes ikke at have gjen-

[1]) Denne Sumarlide af Argyle kaldes i Orkn. S. Sumarliði Höldr, og hans Rige *Dalir i Skotlandsfirdi;* hans Slægt *Dalverja-Ætt* (Pag. 382.). Sumarlide kaldes af O'Flaherty i Ogygia en Sön af Gilbrigid, Sönnesön af Gil Adomnan, og siges han der i 8de Led at nedstamme fra en Godred. Johnstone (Ant. Celto-Norm. Pag. 259 Not.) antager ham for identisk med den tidligere i Orkn. Saga omtalte *Höldboði,* paa Grund af at Sumarlide altid har Tilnavnet *Höld*, og at han af Irerne kaldtes *Somhrle-Buidhe* (den blonde Sumarlide), hvilket gaeliske Adjectiv af vore Forfædre kan været föiet til Binavnet Höld. Efter Orkn. S. dræbtes Sumarlide af Svend Asleifssön paa et Vikingstog; de skotske Beretninger og den manske Krönike lade ham falde paa et Tog mod Skotland ved Renfrew.

taget det. Hans Broder Olaf indskrænkede han i Förstningen blot til Öen Ljodhus eller Lewis, siden lod han ham fængsle af den skotske Konge William, men maatte dog tilsidst give efter for ham, og dele sine Lande med ham, efter en haard Kamp, hvori hans Sön Godred Don[1] endog blev fangen og blindet. Ragnvald understöttedes herved af sin Svigersön, den mægtige Alan af Galloway, der meget foruroligede de norske Besiddelser paa Syderöerne. Ragnvald faldt 1228 eller 29, og hans Sön Gudröd, som siden, uagtet sin Blindhed, synes at være bleven Konge over en Deel af Öerne, döde 2 Aar efter[2]. Sumarlid af Argyle, Gudröd Olafsöns Svoger, var en herskesyg og mægtig Mand, som ofte foruroligede hiin, og, da han ei længer kunde eller vilde bekæmpe ham, lod sin Sön Dubhgal udnævne til Konge i Öerne, og det synes, som denne og hans Familie har holdt sig i Syderöerne[3]. Foruden Dubhgal, havde han og Sönnerne Ragnvald, Angus og Olaf[4]. Dubhgals Sönner, Duggal Skrøk og Dungad (Duncan) kaldtes alle Konger i Syderöerne, men fortrængtes 1230 af deres formeentlige Broder, Uspak, der en Tidlang ukjendt havde været i Haakon Haakonsöns Hær, men

---

[1]) Saaledes skrives Navnet i den manske Krönike. Kunde man her antage en Feil i Læsningen af Haandskriftet, og at der egentlig skulde staae Dou eller Dow, vilde vi her netop faae Gudröds Tilnavn „den Svarte", thi „dubh" eller „dhu" betyder paa Gaelisk „Sort". See Ann. Regg. [2]) I Striden med Olaf var Ragnvald nöd til at bede den engelske Konge om Understöttelse. Man har saaledes et Diplom af 1205, hvor Kong Johan tager ham i Protection; af 1206, hvor han faaer Leidebrev til England, og af 1212, hvor han erklærer sig for en „*homo ligius regis Angliæ*". (Altsammen hos Rymer). For at slippe denne Lehnspligt tog han siden sit Rige til Len af Pavestolen, og investeredes i 1219 af Pave Honorius ved en Guldring (Johnst. S. 151). [3]) Hák. Hákonsöns S. C. 163 omtaler nemlig hans Sönner som Konger i Syderöerne. [4]) Orkn. S. S. 382 nævner blot de 3 förste.

siden beviiste sin rette Herkomst, og af Kongen fik Kongetitel tilligemed Navnet Haakon. Uspak döde kort efter, og den egentlige Herre over Öerne var nu Olaf Gudrödsön, den Svarte, der holdt sig især ved den norske Konges Hjælp, hvem han og stedse var tro[1]. Efterat være skilt fra sin förste Hustru, Johanna af Cantire, ægtede han Christina, Datter af Ferquhard, Greve af Ross. Olaf döde 1237, efterfulgtes af sin Sön Harald, der herskede roligen, blev bekræftet i Riget af Haakon Haakonsön, og slagen til Ridder af den engelske Konge Henrik III. Harald drog 1249 over til Norge, hvor han ægtede Kong Haakons Datter Cecilie, Enke efter Hr. Gregorius Andressön, men omkom med hende paa Tilbageveien i Dynröst (Sumburgh. Roost), 1250[2]. Hans Broder Gudröd var allerede död för ham; hans anden Broder Ragnvald blev Konge efter ham, men myrdedes samme Aar, og nu fulgte Harald, Gudröd Dous Sön[3]. Denne reiste til Norge og blev her holdt tilbage af Kong Haakon, som derimod udnævnte til

---

[1]) Imod Slutningen af sin Regjering har han dog nok maattet söge den engelske Konges Hjælp under Löfte om Lenspligt, eller idetmindste Alliance, thi i et Brev af 1235 fra Kongen i England til Statholderen i Irland heder det, at Olaf, saalænge han er England tro, kan fra næste Paaske have i Irland 40 Nbk., *100 cranocos frumenti*, *5 dolia vini.* (Rymer). I sit sidste Aar synes han at have villet tiltræde en Reise til Norge ifölge Kongens Indstevning, thi af 1236 og 37 har man Breve af Henrik II., hvori han lover ham, i hans Fraværelse at beskytte hans Lande. — [2]) Harald blev slagen til Ridder af den engelske Konge, efter den manske Krönike i 1247, maaskee heller 1246, da man fra dette Aar har et Leidebrev for ham, udstædt af Henrik III. [3]) Denne Harald har maaskee selv været deelagtig i Forgængerens Mord, da den engelske Konge i et Brev, dat. Westminster 21. Apr. 1256 befaler sine Mænd, ikke at tilstæde Harald Gudrödsön, Ivar, og de övrige Medskyldige i Mordet, Adgang til Riget. Denne Ridder Ivar omtales og i den manske Krönike, og troes at være den föromtalte Ivar, Gudröd Olafsöns Sön.

Konger Jon, Sön af Dungad (ɔ: Duncan) Dubhgalsön og Dubhgal, Roderiks Sön og Ragnvald Sumarlidsöns Sönnesön[1], hvilke forbleve hos ham en Stund og gjorde Toget med til Halland. Jon blev forstödt af Mans Indvaanere, og gik i den skotske Konges Tjeneste. Dubhgal derimod blev Haakon tro, og har formodentlig beholdt en Deel af Syderöerne, (selv efterat Magnus, den sidste af Olaf Gudrödsöns Sönner, var bleven Konge 1252) og herskede til sin Död 1265. Jon er vistnok en Fader eller Bedstefader af den Jon Mac Dugal af Argyle, Herre til Lorn, som i Aarene 1306-1308 var Robert Bruce's bittreste Fiende[2]. Dubhgal, Roderiks Sön, nævnes i Magnus Lagaböters Saga og i Annalerne, hvor hans Död ansættes til 1267, og havde en Sön, Erik, der stod i norsk Tjeneste, og döde 1287[3]. Dubhgals Broder Alan var maaskee Stamfader til Slægten M'Rory. Foruden denne Roderik havde Ragnvald Sumarlidsön ogsaa Sönnen Donald, hvis Sönner Angus og Alexander vare Stamfædre til betydelige Slægter i Skotland. Donalds Slægt kaldtes siden M'Donald. Angus's Sönnesöns Sön, John M'Donald, titular Lord af

---

[1]) Langebek antager Rudre (Roderik) her at have været Sön af Sumarlide, der atter skulde have været Sön af Sumarlide af Argyle. O'Flaherty derimod, som af Sumarlid den Ældres Sönner blot nævner Ranulphus (Ragnvald) og Duhgallus (Dubhgal), giver hiin udtrykkelig Sönnerne Roderik, hvis Efterkommere hede M'Rory, og Donald, Stamfader til Slægten M'Donald. [2]) W. Scotts History of Scotl. I. Cap. 8. 11. De övrige ovenstaaende Beretninger om Kongerne af Syderöerne ere tagne af Chron. Reg. Manniæ og Hákon Hákonsöns Saga. [3]) Brudst. af Magn. Lagab. Saga. Arn. Bisk. Sag. S. 98. Thork. Dipl. S. 104, hvor han er med at udstede Instruxen for de Gesandter, der paa Dronning Ingeborgs Vegne sendtes til Danmark. I Hákon Hákonsöns S. C. 313 nævnes Erik Duggalssön, og i Varianten „*faðir Duggals konungs*"; dette maa dog være en Feil, istedetfor „*son Duggals konungs*", efter hvad ovenfor er viist.

Ross, maatte 1474 aldeles underkaste sig den skotske Konge Jacob. Foruden disse mandlige Led af den syderöiske Kongefamilie, maa endnu erindres Olaf den Svartes Datter Affreka, gift med Englænderen Johan af Courcy, Herre af Ulster, der 1205 blev forjaget derfra af Walter de Lacy [1], og Ragnvald Olafsöns Datter Maria, gift med en Herre af Waldebeof, hvis Sönnesön Johan i 1306 gjorde Fordring paa Man [2].

Det er forhen omtalt, at Ingeborg Jarlemoder efter Thorfind Jarls Död 1064 ægtede den skotske Kong Malcolm Ceanmor. Hun havde med ham Sönnen Duncan, hvilken de skotske Skribenter kalde en Frillesön. Duncan forjog i 1094 sin Farbroder, Usurpateuren Donald Bane og besteg Skotlands Throne, men blev selv efter et Aars Forlöb dræbt ved sin Halvbroder Edmunds Anstiftelse. Duncans Sön var Vilhjælm, hvilken Orkneyinga Saga kalder „hinn ágæti"; han udmærkede sig som Anförer i Kong Davids Armee og deeltog i Slaget ved Northallerton 1138 mod den engelske Kong Stephen, hvor Skotlænderne bleve slagne. Hans Sön Vilhjælm Ödling (æðeling ɔ: Prinds af Blodet), hvilken alle Skotter vilde have til Konge [3].

Det er ligeledes tilforn omtalt, at Find Arnesön havde en Datter, Sigrid, der var gift med Jarlen Arne Eilifsön. Deres Börn vare Ögmund og Ragna. Ögmunds Börn vare Munan og Astrid, der var gift med Gautlænderen Sone, hvis Sön Karl i Gillungernes Tid var Jarl dersteds, og saare mægtig. Karl lod sig af Magnus Blindes Parti overtale til at gjöre et Indfald i Viken, men blev med Skam slagen tilbage paa Krokaskoven (1137), i hvilket Slag hans Morbroder Munan faldt [4]. Karl var gift med Brigida, Harald Gilles og Dronning Ingerids Datter; hun havde först været

[1]) Chron. reg. Manniæ. [2]) Langebek Scriptt. III. 238. [3]) W. Scott. hist. of Scotl. I. Cap. 3. [4]) Inge Har. S. C. 3. 17. Hkr. Gill. S. C. 2. 17.

gift med den svenske Kong Inge Halsteinsön, og ægtede efter Karls Död Kong Magnus i Sverige; dernæst Jarlen Byrger Brosa i Sverige [1]. Ragna, Orm Jarls Datter, ægtede Svein Sveinsön, Sönnesön af Lendermanden Erlend af Gerde, en af Oprörerne under Olaf den Hellige. Sveins og Ragnas Sön, Kyrpinge-Orm, ægtede den under Magnus Barfod bekjendte Svenke Steinarsöns Datter Ragnhild, og havde med hende Sönnerne Ögmund Dreng og den berömte Jarl Erling Skakke, Kong Magnus Erlingsöns og Sigurd Jarlsöns Fader, og gift med Sigurd Jorsalafarers Datter Christine. Kyrpinge-Orm havde ogsaa en anden Kone ved Navn Ragnhild, Skule Tostesöns Datter; deres Datter var Aasa, som blev gift med en Nikolaus; deres Sön var Björn Buk [2], en af Kong Inges Tilhængere, der siden ogsaa, paa Grund af Slægtskab og Svogerskab, (han var gift med Margrete, Bisp Nikolaus's Syster), tog Magnus Erlingsöns Parti, og faldt med Erling Skakke i Slaget paa Kalvskindsageren [3]. Björn havde været gift med Margrete, en Datter af Dronning Ingerid og Arne paa Stodveien [4], og Syster af Bisp Nikolaus i Oslo; deres Sön var Nikolaus, der deeltog i Kuflungernes Parti med Kong Sverrer [5].

Arne Arnmodssöns Sönner, Thorbjörn, Amunde, Kolbjörn og Arnbjörn omtales ikke, undtagen forsaavidt der siges, at den Sidste dræbtes af Grjotgard Ölversön [6], Formodentlig maa de være döde længe för Kalf, Thorberg,

---

[1]) Inge Haraldss. S. C. 21 Heimskr. Gillunga S. C. 22, Byrgers og hendes Börn vare Jarlerne Philip og Knut, og Datteren Ingegerd, der blev gift med den svenske Kong Sverker, og var Moder til Kong Johan Sverkersön. [2]) Heimskr. Har. Sag. S. C. 103. [3]) Sverrers S. C. 37. [4]) Inge Har. S. C. 16. Heimskr. Gill. S. C. 16. [5]) Sverrers S. C. 104. [6]) Ol. H. S. C. 161. Hkr. O. H. S. C. 175, 176.

Find og Arne, da kun disse nævnes som Familiens Repræsentanter. Fra Thorberg og Arne nedstammede den övrige Æt, thi heller ikke Kalf og Find synes at have efterladt sig mandlige Arvinger. Thorberg boede paa Öen Gizke paa Söndmör, og efter dette Herresæde kaldtes hans Slægt Gizke-Ætten, en af de rigeste og mægtigste i Norge. Thorberg var gift med Ragnhild (efter Arnmødlingatal hed hun Astrid den ubaarne eller aarbaarne) en Datter af Erling Skjalgsön[1]. Med hende havde han flere Börn. Datteren Thora blev gift med Harald Haardraade, og saaledes Stammoder til de efterfölgende Norges Konger. Hans anden Datter Jorun ægtede Islænderen Ulf Uspaksön, der havde deeltaget med Harald i hans Tog i Syden og siden af ham blev udnævnt til Stallar. Ulfs Sön hed Jon stærke paa Raasvold, dennes Sön Erlend hinalde, og dennes Sön var igjen den bekjendte Erkebiskop Öystein, der i saa höi Grad udvidede Geistlighedens Magt[2]. Han fik Magnus Erlingsön til at offre Norges Krone til St. Olaf, og saaledes gjöre Riget til et Len af Kirken: en Bestemmelse, der endog blev indfört i Landsloven[3], og som stedse gav Anledning til Tvistigheder, der ei bleve bilagte för ved Forliget i Tunsberg under Magnus Lagabøter 1277. Med Kong Sverrer levede Öystein i bestandigt Uvenskab, ja maatte endog for en Tid drage i Landflygtighed. För sin Död (26de Januar 1187) forligede han sig dog med ham[4]. Öystein havde en Broder, Thorberg, hvis Sön, Erlend, maaskee er den Erlend Thorbergsön, som under Haakon Haakonsön drog til Jerusalem med Roar Kongsfrænde[5].

Ulf Stallars Datter Brigida, var Moder til Sauda-Ulf, hvis Sön, Peter, ved Harald Gilles Död med flere andre

---

[1]) Ol. H. S. C, 131. Hkr. O. H. S. C. 148, [2]) Hkr. Har. Har. Sig. S. C. 38. [3]) Den ældre Gulathingslov C. 2. [4]) Sv. S. C. 30. [5]) Hák. Hák. S. C. 30.

Hövdinger opmuntrede Thrönderne til at tage Haralds Sön Sigurd til Konge. Paa Thinget i Throndhjem, hvor Hövdingerne i Kongens Navn besluttede at begge Brödrene, Sigurd og Inge, skulde forene deres Vaaben mod Sigurd Slemmedegn, bar Peter den femaarige Konge, og fik deraf Tilnavnet Byrdarsvend[1]. Hans Broder hed Find, og blev hængt af Sigurd Slemmedegn: derfor var han og en af dem, som efter Slaget i Hvalöerne lod den fangne Sigurd pine paa det Græsseligste[2]. Peter havde to Sönner, Svein og Ulf fly, hvilken sidste var en af Kong Sverrers ivrige Tilhængere og Lendermænd. Hans Datter, Sigrid, var Moder til Peter af Husestad, som under Haakon Haakonsön blev Erkebiskop efter Guttorm (1224)[3], og döde 1227. Han heldte den hele Tid mest til Ribbungernes Parti[4].

Thorberg Arnesön havde to Sönner, den ædle og modige Öystein Orre, der faldt i Slaget ved Standforbridge efter de störste Tapperheds-Pröver — han oplivede en Stund Kampen paa det Hidsigste efter Kongens Fald, hvilken Dyst kaldtes Orrahríð — og Ögmund i Gizke. Ögmunds Börn vare Ingeborg, der var gift med Lendermanden Erik Aslaksön af Aurland, som under Magnus Barfod blev hængt formedelst Deeltagelsen i Steigar-Thorers Oprör, og den mægtige Skofte i Gizke[5], der var gift med Gudrun, en Datter af Olaf den Helliges Merkesmand Thord Folesön[6]. Skofte var en af Magnus Barfods fasteste Stötter; med sine tappre Sönner fulgte han ham paa hans förste Vesterhavstog, og i den svenske Krig, da Magnus blev overmandet af Gauterne, og med Nöd og Neppe kunde slippe fra dem, lettede Skoftes Sön, Ög-

[1]) Inge Har. S. C. 1. 10. Hkr. Gill. S. C. 1. 9. [2]) Inge Har. S. C. 13. Hkr. Gill. S. C. 12. [3]) Sv. S. C. 51, 54, 81, 102. [4]) Hák. Hák. S. C. 100. [5]) Sammesteds C. 131, 142, 143, 159. [6]) Magn. Barf. S. C. 5 - 7. Hkr. Magn. Barf. S. C. 4 - 6.

mund, med egen Livsfare Kongens Flugt ved at iföre sig hans Vaabenkjortel. Alligevel opstod der Uenighed mellem Skofte og Kongen om noget Dannefæ; ingen vilde vige for den anden, uagtet baade Skofte selv og hans Sönner Find og Ögmund forskjellige Gange sögte at tale Kongen til Rette. Skofte forlod derfor Landet tilligemed sine 3 Sönner, Ögmund, Find og Thord, og seilede til Middelhavet. Skofte döde i Rom; hans Sönner döde ligeledes paa Reisen [1]. Efter Armödlingatal havde Skofte endnu en Sön, Paul, der formodentlig formedelst sin Ungdom er bleven tilbage i Norge [2]. Ved ham vedligeholdt Slægten sig. Skofte havde to Döttre, Ragnhild og Thora. Ragnhild blev gift med den mægtige Hövding Dag Eilifsön i Vigen [3], deres Sön var den berömte Gregorius Dagsön, Kong Inge Haraldsöns troeste Ven og Raadgiver, der fældtes af Hakon Herdebreds Folk paa Isen over Bæfjaa ved Fors i Elvesyssel (d. 8de Januar 1161) [4]. Armödlingatal nævner en Sön af ham, Gunnar. Her nævnes ogsaa 3 Döttre af Dag Eilifsön, Gyrid, Baugrid og Sigrid. Baugrid blev Abbedisse i Gimsey Kloster, hvilket hendes Fader havde stiftet [5]; Sigrid ægtede Haldor Brynjolfsön paa Vetteland, en Sön af Brynjolf Ulfalde, der igjen synes at have været en Sönnesön af Brynjolf Ulfalde den Gamle, som af Olaf den Hellige fik Vetteland [6]. Haldor blev dræbt af Haa-

[1]) See om Alt dette Magn. Bf. S. i Fm. Sögur og Heimskringla.
[2]) Hans Sönnesön, Paul Flida, var nemlig endnu en Dreng 1181, i Slaget i Saltösund, og virkede mest under Hákon Hákonsön.
[3]) Inge Har. S. C. 21 Hkr. Gillunga S. C. 21. [4]) Hák. Herdebreds S. C. 15. Hkr. Hák. Herdebr. S. C. 14. [5]) Sammesteds.
[6]) Hák. Hdbr. S. C. 11. Hkr. Hák. Hdbr. S. C. 13. Ol. H. S. C. 64. Hkr. Ol. H. S. C. 60. I Orkneyinga Saga S. 92 forekommer en Slægtrække, der ei vel lader sig forene med den Qvenstaaende, thi der siges, at Paul Thorfindsön Orknøjarls Datter Thora var gift med Brynjolf Ulfaldes Sön Haldor, med hvem hun havde Sönnen Brynjolf, der ægtede Gyrid Dagsdatter. Den her nævnte Haldor

kon Herdebreds Folk, der omringede hans Gaard, brændte den, og nödte Sigrid, hans Kone, til at flygte i sit blotte Linned. Ved samme Leilighed fangede Haakons Folk Amunde, en Sön af Kong Inges Fostbroder Gyrd Amundesön og Gyrid, Sigrids Syster (1161). Foruden Gregorius omtale Kongesagaerne endnu en Sön af Dag Eilifsön, Vatn-Orm, en mægtig Lendermand i Tunsberg og den sydvestlige Deel af Vigen, der dog var saa uheldig, at lade Sigurd Slemmedegn undslippe ved en Leilighed, da han nær kunde have fanget ham [1]. Thora Skoftedatter ægtede Aasolf paa Rein, en Sön af Skule, der var en Sön af den engelske Jarl Toste Godvinson, og som efter Faderens Fald i Slaget ved Standforbridge fulgte tilligemed Broderen Ketil Krok Olaf Kyrre til Norge, hvor begge bleve meget anseede. Skule fik af Kongen mange store Gaarde rundt om i Landet, og ægtede Gudrun, en Systerdatter af Harald Haardraade [2]. Aasolf paa Rein havde foruden Ottar Balle Sönnen Guttorm, der var 3 Gange gift, först med Elrid, en Datter af den anseede Jon Smörbalte paa Möre, hvis Sön Halkell Huk bragte Harald Gille med sig fra Irland, dernæst med Bergljot, og 3die Gang med Sigrid [3].

---

kan umulig være Haldor den Ældre, da denne levede for tidligt, heller ikke saa let den Yngre, da denne atter kunde synes at have levet for sildigt til at have været gift med den henved 100 Aar afdöde Paul Jarls Datter, og endnu mindre rimeligt er det, at hans Sön, Brynjolf, skulde været gift med Faderens Hustrues Syster. Hvis man nogenledes vilde rime dette sammen, maatte man antage at Thora var födt i Faderens sidste Leveaar, altsaa henved 1100; at Haldor den Yngre har ægtet hende meget ung, og med hende haft Sönnen Brynjolf. Efter hendes Död har han maaskee ægtet Sigrid Dagsdatter, og hendes Syster Gyrid, Enke efter den i 1160 dræbte Gyrd Amundsön, er senere bleven gift med Brynjolf.

[1]) Inge Har. S. C. 5. Heimskr. Gill. S. C. 5. Sigurd Slemmedegns S. i Morkinskinna Cap. 6. [2]) Heimskr. Har. Sig. S. C. 103. [3]) Sammesteds ligeledes i Fagrskinna. Sigrids Moder var en

Guttorms Sön med den sidste var Baard paa Rein, der blev gift med Kong Sverrers Syster Cecilia, uanseet, at hendes forrige saakaldte Mand, Folkvid Lagmand i Vermeland, med hvem hun havde Sönnen, den mægtige Jarl Haakon Galin, endnu levede. Baard faldt i Slaget i Florevaag (1194)[1]. Hans Sön med Cecilia var Inge; efter Cecilias Död ægtede han Ragnfrid Erlingsdatter, og havde med hende Sönnen Skule. Disse 3 sammenbragte Brödres Slægtskab afstedkom mange Forviklinger og Uroligheder. Haakon Galin sögte forgjeves at tilvende sig Norges Krone; Inge derimod blev efter Kong Guttorms Död (1204) udvalgt til et Slags Rigsforvalter med Kongetitel. Da Haakon Haakonsön derfor efter Inges Död (1217) gjorde Fordring paa sin retmæssige Arvedeel, gjorde Skule ham denne mod al Rimelighed stridig, idet han paastod at være Inges Arving, ei alene til hans private Eiendomme, men og til Thronen. Som bekjendt, maatte Skule give efter, blev Jarl, derpaa Hertug; hans Datter Margrete ægtedes af Kong Haakon; alligevel gjorde han Oprör og dræbtes ved Elgesæter Kloster[2]. Han havde foruden Margrete to Döttre, Ingerid, der ægtede Knud Jarl, Hakon Galins Sön, og Rangrid; samt med Andreas Skjaldarbands Kone, Ingeborg, en uægte Sön, Peter. Foruden Skule havde Baard 3 Sönner, Sigurd, Aasolf og Guttorm[3], og to Döttre, Sigrid, (der, efter at være gift med Thorgrim af Leanæs og Jon af Östraat, blev Abbedisse i Reinskloster[4],) og

Systerdatter af Danekongen Knut den Store. Et gammelt Slægtregister i No. 22 fol. Arn. Magn., nu aftrykt i Samll. til det norske Folks og Sprogs Historie, 5te Bind, giver ham til Hustru istedetfor Sigrid, Ingeborg, Datter af Paul Skoftesön i Gizke med Sigrid Thorkelsdatter, og siger, at Ingeborg först var gift med en Kolbjörn paa Greipstad.

[1]) Sv. S. C. 120. [2]) See om alt dette i Hákon Hákonsöne Saga.
[3]) Hákons, Guttorms og Inges S. S. 96. (Fornm. Sögur Vol. IX.)
[4]) See flere Steder i Hák. Hák. Saga.

Ingeborg, der blev gift med Alf af Thornberg[1]. — Alf af Thornberg nævnes som Skule Jarls Svoger ogsaa i Sturlunga Saga, hvor der fortælles, at han beredvillig modtog Sturla Sighvatsön, da denne paa sin Udenlandsreise kom til Norge[2]. Alfs og Ingeborgs Sön var Erling Alfsön, med Tilnavn den Unge, en senere meget fornem og anseet Mand. Under Haakon Haakonsön bar han et af Scepterne ved Magnus Haakonsöns Kroning, og deeltog i Vesterhavstoget. Han var under Magnus Lagabøter overværende ved Grændsebestemmelsen mod Sverige 1268 og 73[3], og var med at undertegne Tunsbergforliget 1277. Til ham tog den fordrevne svenske Konge Valdemar sin Tilflugt, og tilligemed sine Sönner Alf og Find udnævntes han blandt Voldgiftsmændene ved det Forlig, man i Götaelven prövede at faae istand mellem Valdemar og hans Broder Magnus. Han synes at have været Lendermand eller Sysselmand i Viken; thi to for den Egn udstedte Retteboder ere nærmest henvendte til ham, Thorer Haakonsön og Audun Hugleiksön. Erling döde 1282[4]. Hans Sön Alf er bleven altfor navnkundig i Nordens Historie, og hans Hændelser ere for ofte beskrevne, til at vi her udförligere skulde beskrive dem[4]. Han blev ofte brugt i udenlandske Anliggender, og som Gesandt, især til England; dog ere hans Bedrifter i Krigen mellem Norge og Danmark mere be-

---

1) See Hákons, Gutt. og Ing. S. i Fornm. S. S. 96 og 97. Peder Claussön har her skrevet „Alf af Throndberg", hvilket har forledet den islandske Oversætter til at skrive „*Alfr af Þrándarbergi*", den samme Alf forekommer dog senere i Hákon Hák. S. C. 198 og 219 blandt Skules Tilhængere. 2) Sturl. S. Vol. 2. P. 147. Her staaer „*Þórubergi*" feilagtigt for „*Þornbergi*". 3) See Ann. Lang. Scr. III. Pag. 109, 112. Peder Cl. Sn. S. 797. Cod. Arn. 114 Qv. 4) Arne Biskops S. C. 47. 5) See især Anm. til Werlauffs Afhandling om Krigen mell. Danmark og Norge i Nordisk Tidsskr. 2 Bind.

römte. I Aaret 1286 udnævntes han til Jarl [1], og kalder sig derfor i de Breve, han udstedte i England, hvor han samme Aar var som Gesandt, Oliverus (ɔ: Álfr, Alver) de Monte Spine (en ordret Oversættelse af Thornberg), Comes de Saresburg eller Sarfsburg [2], hvilken Fordreielse af Navnet har forledet mange til at ansee Oliver for en langt anden Person end Alf. Andre have besynderlig nok troet, at Montespine er en Oversættelse af Tunsberg, hvilket ei lader sig tænke (*tún*, Gaardsplads, *spina*, Torn) og ere derfor ikke blevne opmærksomme paa hans Æt, der dog benævntes efter Hovedbölet [3], ligesom det tydeligt kan sees, at Alf er opkaldt efter Farfaderen. Paa denne besynderlige Feiltagelse har allerede Werlauff gjort opmærksom i den citerede Artikel af Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. I en Fuldmagt, udstedt til Alf, kalder Kong Erik ham dilectus consanguineus noster [4]; thi hans Fader Erling var efter det Ovenanförte et kjödeligt Södskendebarn af Eriks Farmoder, Dronning Margrete Skuledatter. Alf nöd ikke længe hiin Höihed, thi 1287 dræbte han, uvist hvorfor, den anseede Halkell Ögmundsön Krökedans, og blev derfor gjort fredlös. Han holdt sig en Stund skjult i Sverige, deeltog derpaa i den nordiske Krig paa egen Haand, men blev fangen og steiledes ved Helsingborg 1290 [5].

Aasolf paa Rein og Thora havde ogsaa en Datter, ved Navn Sigrid. Hun ægtede den omtalte Hallkell Huk,

---

1) See Annalerne hos Langebek. Vol. II. S. 115. 2) See flere Breve hos Rymer. Hans Jarldömme maa have ligget for Störstedelen i Borgesyssel. hvilket efter det Ovenanförte er rimeligt nok. 3) Det var den betydelige Gaard Thanberg paa Ringerige, der forhen virkelig hed Þornberg. Man har flere slige Exempler paa bogstavelig Oversættelse af de norske Navne. Saaledes forekommer i Breve hos Rymer fra 1289–90 en Nordmand ved Navn Terricus de campo ludi, paa Fransk Terri de chaump de jeu: dette Stedsnavn er *Leikvangr* (nu Lekanger) i Bergens Stift. 4) See Rymer ved 1286. 5) Herom findes de fornödne Efterretninger hos Suhm Vol. X–XI.

og havde med ham to Sönner, Simon Skalp og Jon, der begge bleve gifte med hver sin Datter af Kong Harald Gille, Simon med Marie og Jon med Margrete[1]. Simon og Jon stode Kong Inge troligen bi; den förste fældte Kong Öystein og faldt i Slaget ved Oslo, hvor Inge selv blev dræbt[2]. Hans Sön Nikolaus opfostredes hos Farbroderen Jon, og der var efter Kong Inges Fald Spörgsmaal om at udnævne ham til Konge under Jons Formynderskab. Jon frabad sig det, og Magnus Erlingsön blev valgt[3]. Imidlertid fattede Erling Skakke fra denne Tid Mistanke mod Frænderne, og paa Toget mod Haakon Herdebred, hvorved denne blev fældet, angreb Erling Jons Gaard, tog Nikolaus fangen, og magede det saa, at han faldt i Slaget; nogle sige endog, at han dræbtes af Erlings egne Folk[4]; derfor tog Jon en Stund Parti mod Erling; siden traadte han igjen over til hans Parti mod Sverrer, og gik med sine Sönner oftere frem og tilbage mellem Partierne[5]. Jon havde 3 Sönner, Hallkell, Ragnvald og Gregorius. Hallkell ægtede Ragnhild, en Datter af Erling Skakke, og var derfor Kong Magnus's Parti meget hengiven[6]. Efter Magnus's Död sögte Hallkell at hjælpe hans Sön Sigurd paa Thronen, og skaffede ham ved Fleres Hjælp et stort Parti, især paa Orknöerne, hvorfor denne Flok kaldtes Öskjegger; selv kaldte de sig, for at vise deres Foragt mod Birkebenerne, Guldbener. De vare en Stund temmelig heldige, men i Slaget i Florevaag knækkedes deres Styrke: Sigurd selv faldt, og med ham Störste-

---

[1]) Inge Har. S. C. 21. Hkr. Gill. S. C. 22. [2]) Inge Har. S. C. 29. Hák. Herdbr. S. C. 19. Hkr. Gill. S. C. 32. Hák. Herdbr. S. C. 18. [3]) Hák. Herdbr. C. 21. Heimskr. Magn. Erl. S. C. 1. [4]) Hák. Herdbr. S. C. 26, 28. Hkr. Magn. Erl. S. C. 6, 7. [5]) Sv. S. C. 77, 78. [6]) Sv. S. C. 138. Ragnhild var först gift med Jon Thorbergsön af Randeberg. Magn. Erl. S. C. 21. Heimskr. Magn. Erl. S. C. 30.

delen af Hövdingerne, hvoriblandt Hallkell[1]. Han efterlod en Sön Ragnvald, der siden sluttede sig til Baglerne, og dræbtes af Bönderne paa Folden, som fandt at han som Sysselmand tyranniserede dem. Jons anden Sön, Ragnvald, faldt, stridende for Magnus Erlingsön, med denne i Sogn. Den tredie, Gregorius, hörte derimod til Birkebenernes Parti og var Kong Sverrer tro. Siden, da Birkebenernes Parti saagodtsom deeltes, synes han at have holdt til Skules Side; idetmindste raadte han fra, altfor overilet at vælge Haakon Haakonsön til Konge; dog stred han ei mod denne, thi han omkom paa en Reise fra Kjöbenhavn, förend Hertug Skule udstak Oprörsfanen. Med ham uddöde denne mægtige Slægt, der af Fædrenegaarden paa Söndmöre kaldtes Blindheimsslægten[2]. Guttorm paa Rein's Sön af andet Ægteskab var Aasolf, hvis Datter Thorbjörg i sit Ægteskab med Erik Gryfil havde en Sön, Aasolf[3]. Denne Aasolf er sandsynligviis hiin Aasolf Bonde paa Östraatt, der i Haakon Haakonsöns Saga kaldes Skule Jarls Frænde[4], thi at antage, at Skules Broder Aasolf skulde menes herved, er vel umuligt, naar man bemærker, at Aasolf Bonde, eller Aasolf paa Östraat, som han og kaldes, var gift med Baugeid, en Datter af Jon paa Östraat og Skules Syster Sigrid; men efter de Tiders strænge Kirkelove var det neppe mueligt at faae sin Systerdatter til Ægte. Desuden havde han vel da været kaldt Jarlsbroder, og havde vist heller ikke saa ivrigen kæmpet imod ham, ja endog været en af Anförerne ved hans Drab, hvor stor end den Uenighed var mellem dem, som efter Haakon Haakonsöns Saga Cap. 194 opstod angaaende Arven efter hans Sviger-

---

[1]) Sv. S. C. 118-120. [2]) Hák. Hák. S. C. 161 og mange andre Steder i samme Saga. [3]) Hkr. Har. Sig. S. C. 103. Fagrskinna. [4]) Hák. Hák. S. C. 18, 50, 161, 187. Cap. 68 kaldes han — hvis det er den Samme, Aasolf Kongsfrænde, hvilket ogsaa vel lader sig forsvare, da hele Skule Tostesöns Æt var beslægtet med Kongehuset.

moder Sigrid. Om Skules övrige Brödre intet mere. Thorbjörg, Aasolfs Moder, ble Sverrers Systersön Roar Kongsfrænde. af förste Ægteskab vare Döttrene Rang Gudrid. Rangrid ægtede först Björn Byr den raske Fredrik Köne, en fornem Man hjemske og Tilhænger af Haakon Herdel Sigurd Markusfostre; han blev fangen o ling Skakke [1]. Rangrids og Björns Börn Ingeborg. Elrid var 3 Gange gift, först m feld: deres Börn vare Kynjad og Thorgr paa med Kong Magnus Haraldsön [2]; d Christina, som ægtede Baglerhövdingen R endelig med en Lagmand i Gautland: dere Rangrids og Fredriks Datter var Astrid, s Ingeborgs Sön var Thorstein Skalmold. I Datter, ægtede Jæmtlænderen Guttorm Ös röd omtales ikke videre.

Paul Skoftesön i Gizke var gift me meget anseet Kone [3], og havde Sönnen I

---

[1]) Magn. Erl. S. C. 12. Hkr. Magn. Erl. C. Sig. S. C. 103. Fagrskinna. Denne Magnus H Magnus den Blinde, da neppe nogen anden K forekommer paa de Tider, med hvem hun ku været gift. Alligevel er det besynderligt, at Baard Guttormsön, skulde have en Datter, der i 1134 kunde være anden Gang gift med Magn deren Baard levede endnu i 1194, og havde en 1240. Guttorm af Rein maa upaatvivlelig have mel ved sit sidste Ægteskab med Baards M maaskee tænke paa den i Inge Har. S. C. 14 13 nævnte Kong Magnus, Harald Gilles Sön, ham, at han var meget svag, og kun levede ei rimeligt, at han var gift. [3]) See Fragmen Fm. S. 7 B. Hiint gamle Slægtregister i No

Magnus Erlingsöns Lendermand og tro Tilhænger: Kong Sverrer selv erklærede ham urokkelig. Han deeltog i Slaget i Saltösund, hvor han var saa heldig at tage det Skib, hvorpaa hans Sön, Drengen Paul Flida, der for nylig var fangen af Birkebenerne, befandt sig[1]. Paul Flida var under Haakon Haakonsön Lendermand, og paa Birkebenernes Side; dog heldte han noget til Skule Jarls Parti. Han deeltog tilligemed sin Sön Peter i den store Forsamling 1223. Denne Peter, der snart kaldes Peter i Gizke, snart Peter Paulsön, var Skule Jarls Lendermand, men holdt dog med Kongen, efterat hiin havde gjort Opstand. Engang ansaaes han alligevel for at have ladet nogle Varbelger, han kunde have fanget, slippe hort, men det synes ikke at have haft videre Fölger. Han deeltog siden i Slaget i Oslo. Han bivaanede Kongens Kroning, Ledingen til Halland (1253), og döde Vaaren efter (1254)[2]. Hans Sön Nikolaus i Gizke havde været med i den sidste Færd; derimod deeltog han ikke i Kongens Tog til Orknöerne, men blev tilligemed flere anseede Mænd tilbage hos Kong Magnus[3]. Nikolaus döde 1264; med ham uddöde Gizkemændenes mandlige Linie; han efterlod en eneste Datter, Margrete, der baade formedelst sin Herkomst, Skjönhed og Rigdom ansaaes for det bedste Parti i Landet[4].

Arne Arnesön var gift med Geirthrud, en Datter af Erling Skjalgsön. Som Brödrene Find og Thorberg fulgte han Olaf den Hellige i dennes Landflygtighed, og kæmpede

Magn. Saml. giver ham derimod til Hustru Sigrid, Datter af en Thorkel paa Fogl, og Döttrene: 1. Ingeborg, först gift med Kolbjörn paa Greipstad, siden med Guttorm paa Rein, 2. Sigrid, gift med Gudmund paa Stadheim, og Moder til Asgaut Raud paa Sult.

[1]) Magn. Erl. S. C. 26. Hkr. Magn. Erl. S. C. 35. Sv. S. C. 50. 51. 53. 86. [2]) See oftere i Hák. Hák. S. [3]) Hák. Hák. S. C. 319. [4]) Magn. Lag. S. Fragm.

tappert i Slaget ved Stiklestad. Hans Sön Jo
med Rannveig, en Sönnedatter af den mægtige T
til Bjarkö i Halogaland [1], en af Olaf den Hellig
Fiender, der endog i Slaget ved Stiklestad skal
ham sit Banesaar, men som dog strax efter ha
blandt de Ivrigste til at erkjende hans Helligh
sidst gjorde en Pillegrimsreise til Jerusalem,
ikke vendte tilbage. Med Rannveig kom Jon
viis i Besiddelse af den store Gaard Bjarkö,
denne Green af Arnmödlingerne kaldtes Bjark
Gaarden til de sildigste Slægter forblev ved F
Jons gamle Dage havde han den Ubeha
Steigar-Thorer i Opröret mod Kong Magnus
opbrændte hans Gaard paa Bjarkö og et g
der tilhörte hans Sön Vidkund. Denne va
Magnus Barfods ypperste Lendermænd. H
Deel i begge hans Toge til Irland; i det
Slag i Ulster, hvor Kongen faldt, fældte ha
mand, og tog Kongens Sværd Lægbider m
den [2]. Under Magnus Barfods Sönner stod
Thord, der var gift med hans Slægtning Gu
Ingemar af Ask, og var paa Kong Sigurd
hederne ved Sigurd Ranesöns Proces [3]. A
Vidkund Jonsön henved Aar 1137-38, d
husede den ulykkelige Kong Magnus Blin
Slemmedegn havde taget ud af Klosteret,
til et Skjul for sine egne Planer [4]. V
Broder, Sigurd Hund, der af Magnus B

---

[1]) Ol. Hell. S. C. 239. Hkr. Magn. God. S
dette see Magn. Barf. S. i Fm. Sögur og H
S. Cap. 24. 25. 30. [4]) Inge Haralds. S. C.
S. i Morkinsk. C. 7. Hkr. Gill. S. C. 6.
„*bróðurson Knúts*", men det oplyses ei, h
rimeligviis maa disse Ord være indkomne ved

Landflygtighed [1]. Vidkunds Sön Erling nævnes blot i Arnmödlingatal; hans Börn vare ifölge dette Vidkund og Ragna. Vidkund maa være identisk med den Vidkund Erlingsön af Bjarkö, der omtales i Sverrerssaga C. 74, og beskrives som en smuk attenaarig Yngling, der i Aaret 1183 nylig havde taget ved sin Fædrenearv. Efter Sverrerssaga havde Vidkund to Systre; maaskee Arnmödlingatal havde sagt det samme, hvis ikke netop her en Lakune indtraf. Vidkund var en Tilhænger af Magnus Erlingsön, og dræbte i Ögisfjörden Kong Sverrers Sysselmand Thorgils; men Vaaren efter, da han med sine Systre drog sydefter paa sit store Skib Guldbringen, blev han overfaldet og fældet af Baard Guttormsön og Ivar Selka, der toge Skibet med alt dets Indhold. Hans Syster Ragna var efter Arnmödlingatal gift med Lagmanden Bjarne Mardsön af Halogaland, der under Kong Sverrer hörte til Baglernes Parti, og siden bivaanede den almindelige Forsamling under Haakon Haakonsön. Bjarne Mardsön nævnes i Tillægget til den ældre Gulethingslov som Forfatter af det der optegnede nye Sagetal. Vidkund Erlingsön har rimeligviis ingen Börn efterladt sig. Under Haakon Haakonsön omtales en Erling i Bjarkö, som deeltagende i Vesterhavstoget. Da dennes 3 Sönner hedte Bjarne, Vidkund og Jon, er det vel sandsynligt, at Bjarne Mardsön har arvet Bjarkö, og at hiin Erling er hans Sön. Skulde man nemlig antage Erling for en Sön af Vidkund, kommer man först i Forlegenhed med dennes unge Alder [2]; desuden blev det da

[1]) Ol. H. S. C. 239. Hkr. Magn. G. S. C. 12. Magn. Bf. S. C. 37, Heimskr. Magn. Barf. S. C. 27. Fagrskinna. [2]) Vidkund var nemlig i 1182 kun 18 Aar, og havde nylig taget ved Arven, var derfor rimeligviis ikke gift. Men var han endog dette, eller havde han nogen Sön, maatte denne være föd i det seneste 1183. Og at antage, at denne Sön skulde være den i Hák. Hák. S. C. 328 forekommende Erling i Bjarkö eller at denne i sit 80de Aar

mere besynderligt, at Navnet Bjarne, der för ei brugtes i Familien, nu skulde være kommet derind. Gjör man ham derimod til en Sön af Bjarne, er intet rimeligere, end at han, efter Skik og Brug, har opkaldt sin ældste Sön [1] efter sin Fader, og givet de andre de allerede ofte forhen i Familien forekommende Navne Vidkund og Jon.

At den under Magnus Lagabøter og dennes Sönner saa ofte forekommende Bjarne Erlingsön af Bjarkö er hiin Erlings Sön, trænger ikke engang til noget Beviis: endog blot Godsets Navn gjör det tydeligt. Bjarne forekommer i Diplomer og offentlige Forhandlinger fra 1277 til hans Död 1313, og sees at have været en af Norges rigeste og mægtigste Magnater. I latinske Diplomer hos Rymer og andetsteds kaldes han Bernardus eller Bernerius de Byrkereye, Berkelay, Bertereige, og har som Lendermand Titelen Baro, hvilken Værdighed han allerede beklædte i 1277 [2]. De vigtigste Forhandlinger, hvorved Bjarne blev brugt, vare, foruden Forliget til Tunsberg, Ægtepagten mellem Kong Erik og den skotske Prindsesse Mar-

idetmindste skulde have deeltaget i det besværlige Vesterhavstog, er urimeligt. Ligesaalidet gaaer det an at antage 2 Mellemled, at nemlig hiin Vidkund har efterladt en Sön Erling, der atter er Bedstefader til den Ovennævnte, thi da kommer der for mange Led paa de faa Aar, og desuden er det i begge Tilfælde hartad umuligt, at en saa vigtig Families Repræsentanter aldrig skulde have været nævnte i Sagaerne, ikke engang ved Mödet i Bergen 1223. Men dette er netop Tilfældet, og hvad der end mere bestyrker den ovenfor fremsatte Gisning, er at ingen anden af Familiens Lemmer nævnes ved hiint Möde, end just Bjarne Mardsön, der forekommer blandt de throndhjemske Magnater. Det er saaledes saagodtsom utvivlsomt, at det er tilgaaet, som ovenmeldt.

[1]) Bjarne maa nemlig, som Hovedgaardens Besidder, have været den ældste. Neppe skulde Erling, hvis han var Vidkunds Sön, have opkaldt sin ældste Sön, Hovedbölets Arving, efter sin Fasters Mand. [2]) Forliget til Tunsberg, hos Thorkelin.

grete, sluttet i Roxburgh 1281 [1], Fornyelsen af Forbundet mellem England og Norge i Calmarvon 1284, Gesandtskabet til Sverige og Danmark til Tvistighedernes Bilæggelse 1285 [2], Udstædelseu af Beskyttelses-Brevet for Erik Glippings Banemænd, Tunsb. 1287 [3], Stilstanden til Hindsgavl 1295 [4], Successionsordningen af 1302, hvor han nævnes blandt Rigets Raad [5], Forliget mellem den svenske Kong Byrger og Brödre 1305 [6], Freden til Kjöbenhavn mellem Norge og Danmark 1309 [7], og det fornyede Forlig mellem Skotland og Norge i Inverness 1312 [8]. Han var en ivrig Forfægter af de kongelige Rettigheder mod Geistligheden, hvilket især sees af Pave Honorius's Brev til Kong Erik af 1285, hvori hiin klager over den Cleresiet skeete Overlast, og omtaler at Erkebispen endog havde bandsat Bjarne, som dog ei bröd sig derom [9]. Ligeledes har man et Brev af Erkebisp Jörund af 1290, hvori han tilkjendegiver at have indstevnt Bjarne for sig, fordi han havde forbrudt sig mod Kirkens Ret, iblandt andet paa Vaagen i Halogaland havde han forbudt Brugen af den saakaldte Vaagebog og paabudt, at kun den ældre Kirkeret skulde gjelde [10]. I hiint Brev siges han at være en af den unge Konges Formyndere, og i begge, med flere, kaldes han Bjarne af Gizke. Han har altsaa tillige besiddet dette Gods, og naar man af hans 1308 eller 9 affattede Testamente [11], foruden andre Breve seer, at hans Hustru hed Margrete, bliver det klart at denne Margrete er hiin ovenomtalte eneste efterladte Datter af Nikolaus af Gizke, med hvem altsaa Bjarne har

[1]) Rymeri foedera. [2]) Thorkelin II. S. 104. [3]) Torfæus IV. 376. [4]) Peder Claussöns Kongekrönike. Suhm XI, 203. [5]) See Thorkelins Udgave af Kóngaerfða og Ríkisstjórn. [6]) Suhm XI, 507–8 [7]) Hvidtf. qv. S. 116–119. Suhm XI, 611. [8]) P. Claussön 832. Suhm XI, 692. [9]) Torfæus IV, 372. [10]) Thorkelin II, 124. [11]) Suhm XI. 594. Bjarne döde 7 Juli; see Necrol. hos Langebek V. 385, hvor han, dog urigtig, troes at være Cannik i Bergen.

faaet hele dennes Formue og Jordegods. I hans Testamente, hvilket mærkværdige Diplom er brændt, og hvoraf kun en daarlig Oversættelse er tilbage, omtales hans Broderkone Gyrid Andresdatter, hans Brodersön, hans afdöde Hustru Margrete, hans afdöde Sön Andres, og dennes efterladte Datter Kristine; ligeledes en Öiegaard, Systerdatter af hans Hustru, men her maa dog formodentlig en Feil være indlöben, da for det förste dette Navn ei er norsk, for det andet siges udtrykkeligt i Magnus Lagabøters Saga, at Margrete var Nikolaus Petersens eneste Datter og Arving. Desuden nævnes her en Fru Ingeborg Erlingsdatter. Capt. Munthe har i Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie (I. S. 150) gjort det heel rimeligt, at hun maaskee var en Syster af Jarl Alf Erlingsön, og gift med den anseede Kantsler, Baron og Ridder Thorer Haakonsön eller Biskopssön († 1317), som siden synes at have været gift med den omtalte Kristine, Bjarnes Sönnedatter, der saaledes bragte ham det hende testamenterede Gizke. Deres Datter og Arving af Gizke synes den i flere Diplomer omtalte Elin Thorsdatter at have været [1]. Med sin förste Kone havde Thorer Sönnen Haakon, Ridder og Rigsraad, † 133*, og Datteren Kathrine. Haakons Sön var formodentlig Stig til Mannvik, Sysselmand over Skiens Syssel 1332-35 [2].

---

[1]) Saml. til d. n. F. og Sp. Hist. l. c. S. 150, 151. Med alt dette bliver det dog rettest, at antage Ingeborg for en Syster af Bjarne, baade fordi hun nævnes i hans Testamente, og tillige fordi hendes Dödsdag (14 Jan.) anmærkes i hiint Nekrologium hos Langebek, der foruden Kong Haakon og hans Dronning kun indeholder Personer af Bjarkö-Slægten og dermed Besvogrede (Gregor Andressön, Vidkund Erlingsön, Andres Bjarnesön, Bjarne, Ingeborg og Gyrid). Svein Sigurdsön var nemlig Erling Vidkundsöns Frænde. Men i saa Fald har hun neppe været gift med Thorer.

[2]) Saml. l. c. S. 160, fg.

Bjarnes Broder hed Vidkund; han skal være död 1ste Mai 1302, altsaa förend Bjarne, uden derfor at være ældre Broder, saavel fordi, hvad ovenfor er anmærket, Bjarne skrives oftere til Bjarkö, som og fordi denne, hvor han nævnes sammen med Broderen, altid indtager den fornemste Plads. I de fleste af de Forhandlinger i England, hvori Bjarne deeltog, var ogsaa Vidkund med, og kaldes han der kun miles (Ridder), hvor Broderen kaldes Baro. Hans Navn fordreies der til Vivenus, Viuenus, Vineunus, hvis det ikke snarere er feilagtig læst istedetfor Vincunus, Vicunus eller Vitcunus. Iblandt Cautionisterne ved Stilstanden til Hindsgavl, hvis Navne Peder Claussön yderst slet har optegnet, nævnes en Vedmund Erlandssön, der formodentlig er den samme. Hans Hustru var hiin ovennævnte Gyrid Andresdatter, en Syster af Gregorius Andressön [1]. Hun döde 25de October 1323, og havde han med hende Sönnen

Erling Vidkundsön. Om denne ere alle de forhaandenværende Data saaledes samlede af Capitain Munthe i Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie, I. S. 129 fg., at vi her blot kunne indskrænke os til at omtale det Fornemste deraf. Erling blev Drotsete efter Kong Haakons Död, og paa Rigsforsamlingen 1323 i Oslo udnævnt til Rigsforstander i Kong Magnus Smeks Mindreaarighed, hvorfor ogsaa hans Segl bestandig tilligemed Kongens hænger for i norske Brevskaber, udstædte inden

---

[1]) Saml. l. c. S. 129. Suhm XI. S. 632. I Saml. l. c. S. 29 sammenholdt med Registret til förste Bind antages hun at være en Datter af Andres Plytt, Drost og Fehirder under Haakon Haakonsön og saare anseet under Magnus Lagabøter. Imidlertid synes hendes Broder Gregorius's Navn at tyde paa, at disse Södskende maaskee kunne være Sönnebörn af Hr. Gregorius Andressön, der var gift med Haakon Haakonsöns Datter Cecilia og var en Sön af Hr. Andres Simonsön, en Broder af Baglerkongen Philip.

1333. Efter denne Tid ophörte han og at være Drotsete, hvilket Capt. Munthe med stor Rimelighed tilskriver de Uroligheder, hvori han tilligemed Ulf Saxasön, Jon og Sigurd Hafthorssönner indviklede sig. Siden var han Sysselmand paa Söndmör, gjorde en Pillegrimsreise til Rom, var en Tid i engelsk Fangeskab, hvorfra han udlöstes af Erkebisp Olaf i Nidaros, og döde 1355. Hans Hustru var den omtalte Elin Thoresdatter, der synes at have været Hr. Thorer Haakonsöns Datter med Kristine, Andres Bjarnesöns Datter. Deres Börn vare Bjarne Erlingsön, Ridder, död för Faderen, Vidkund (lat. Vvienus), Gyrid, f. 1329 eller 30, og Ingeborg.

Ingeborg Erlingsdatter blev gift med Hr. Sigurd Hafthorsön [1], en Sön af Hafthor Jonsön, der var gift med Kong Haakon den V'tes Datter Agnes. Sigurds og hans Broder Jons Deeltagelse i Urolighederne med Erling Vidkundsön er omtalt; siden deeltoge de og med Ivar Ögmundsön, Drotsete, i dennes Stridigheder med Kong Magnus 1339, hvorved en af Brödrene skulde have aspireret til Thronen [2]. Sigurds Börn vare Haakon og Agnes, gift med Ridderen og Rigsraaden Hr. Jon Marteinsön, der med hende fik den store Gaard Sörum (Suðrheim) paa Romerige, som havde tilhört Sigurd og Faderen Hafthor. Jon Marteinsön döde paa en Romfærd 1440; hans ældste Sön Magnus synes at være död för Faderen, men hans anden Sön, Sigurd, var en mægtig Mand, der 1439 blev Rigets Drost, og Rigsforstander 1448, hvilken den norske Almue efter Christoffer af Baierns Död i et udstedt Diplom erklærede at ville have til Konge istedetfor nogen Udlænding. Hans Hustru var Philippa, Datter af Hans, Greve af Eberstein til Neugarten i Bagpommeren, og deres Sön Junker Hans Sigurdsön til Sörum, der döde ugift 1490, efterladende et uhyre Jordegods, der deeltes mellem De-

---

[1]) Saml. l. c. S. 130. [2]) Saml. l. c. S. 144.

scendenterne af Hr. Alf Haraldsöns tre Döttre, Agnes, Gro og Ingeborg [1]. Haakon Sigurdsön til Gizke, Sigurd Hafthorsöns Sön, var gift med Sigurd Erlendsdatter, Datter af Erlend Philipsön til Losne i Sogn [2]. Haakon döde 1407, samme Aar som Svigerfaderen.

Jon Marteinsöns Datter, Katharina, var to Gange gift, först med Ridderen og Rigsraaden Alf Haraldsön (til Sandbo), der efter Sigende skal have været en Descendent af Alf Erlingsön, dernæst med Jöns Hjerne. Den Sidstes Descendenter ere mindre mærkelige: den Förstes to Döttre med hende, Agnes og Gro, ægtede, hiin den svenske Rigsraad Knut Jönssön (Roos) til Mörby, Lagmand i Vestergautland, denne den norske Rigsraad og Ridder Matts Jacobsön (Römer). Knut Jönssöns Börn vare Datteren Ragnfrid og Sönnerne Alf og Jöns; Alf holdt sig mest i Norge, hvor han blev den mægtigste Godseier i Landet, især ved Arven efter Hans Sigurdsön; Jöns derimod forblev svensk, og var en Fader til den bekjendte Rigshofmester Thure Jönssön, der faldt fra Gustav Wasa, og myrdedes, som man troer, efter Christian den Andens Tilvirkning i Konghelle 1532. Hans Sönner Lars og Jöns, bleve Gustav tro; deres Familie tabte sig efterhaanden mere og mere.

Alf Knutsön, der nu repræsenterede hele Gizke-Ætten, og saaledes var i Besiddelse af Hovedsædet selv, döde henved 1496. Hans Kone var Magnhild Oddsdatter, af den mægtige saakaldte Finneslægt (efter Gaarden Finne paa Voss); med hende havde han Börnene Knut, Odd og Karine. Knut Alfsöns sörgelige Skjæbne er bekjendt, hvorledes han nemlig blev svegen og myrdet 1502. Knut var först gift med Gyrvild (Geirhild?) Eriksdatter Gyllen-

[1]) See det ovenfor i dette Bind (S. 92-96) meddeelte Skiftebrev.

[2]) Herom see Saml. l. c. S. 39, 40, 445, og andet Bd. S. 121, 122. Nyt danske Magaz. I. S. 71.

stjerna, Datterdatter af Kong Karl Knutsön; dernæs Merete Ivarsdatter, der siden blev gift med Svante Knuts Börn vare Karl og Erik, hvilke begge faldt hiin i Christian den Andens Tjeneste, denne i det holmske Blodbad, samt Datteren Bodil, der ægtede sken Hr. Fader Nilsön Sparre til Hjulstad i Söderma Deres Datter Gyrvild arvede saavel efter Moderen efter Jfr. Karine Alfsdatter (til Grefseng), der död 1536, hele Slægtens Eiendomme, en uhyre Mængde gods. Gyrvild var tre Gange gift, först med Sv Peder Nilson Grip til Vinæs, dernæst med Hr. Trui stand og endelig med Hr. Lauge Brahe. Hun döde lös 1605, efterat have skjödet Kronen sit meste G

Matts Jacobsöns Sön med Gro Alfsdatter va Römer, hvis Datter Ingegerd var gift med den sidste Rigsdrotset, Nils Henriksen (Gyldenlöve). Hun v mægtig Kvinde, fik flere Lehn i Norge af den Krone, hun omfattede aldeles den danske Interesse da alle hendes 5 Döttre bleve gifte med danske mænd. Hendes eneste Sön, Henrik, blev Kannik i T hjem, og döde 1568; fra hendes Datter Lucie, de gift med Jens Tillufsön Bjelke, nedstammer den bjelkeske Familie. Hendes Datter Margrete var gi

[1]) Naar det i Schönings Papirer (s. Saml. til d. n. F. 442) heder, at Fru Gyrvild nedstammede fra Malise le Sp er det ei urimeligt, at en af hans Sönner, hvis han havde kan være flygtet til den besvogrede Erengisl i Sverige, og have forplantet Ætten, saamegetmere som hiin i et Brev fr (Arn. Magn. Saml. Fasc. 100 No. 5, 6.) kaldes *Malis* (*Sperra* betegner i det ældre Sprog en Sparre); han syn og at være beslægtet med Hafthorsönnerne, da han tvist dem om en Arv. En Ivar Sperra paa Hjatland, vistnok af Familie, forekommer i 2 Breve, et af 1299 (Arn. Magn. Fasc. 100. No. 3 a.) og et andet af 1307 (Arn. Magn. Fasc. 100 No. 5. a.).

Vincents Lunge, der dræbtes 1536. Ingegerd selv döde ikke för 1555 [1].

Ragnfrid, Knut Jönssöns Datter, ægtede Aslak Thordsön (Baad), der af Karl Knutsön sattes med Einar Fluga til Statholder i Norge 1449. Deres Sön var Knut Asläksön, hvis Sön Knut Knutsön til Moland, Ridder og norsk Rigsraad, henrettedes under Christian den Anden.

Thora, Thorberg Arnesöns Datter, blev, som bekjendt, gift med Harald Haardraade. Den fra hende nedstammende Slægt, den norske Kongeæt med Tilbehör, er altfor bekjendt af Sagaerne, og altfor ofte behandlet til her at gjennemgaaes, især deleshed, da vi lade Arnmødlingetal selv fölge til Slutningen. Kun ville vi bemærke enkelte, blot i Arnmødlingetal omtalte Data. Her tillægges Magnus Barfod foruden Sönnerne Sigurd, Öystein, Olaf, Harald Gille og Sigurd Slemmedegn endnu en 6te Magnus Röde. Ogsaa siges der, at Sigurd Slemmedegn havde en Datter, Ingegerd, der ægtede Haakon Klo. Denne Haakon Klo maa være den fornemme Mand paa Orknöerne af samme Navn, der var en Sön af Haavard Gunnesön, og Datterdattersön af Jarlen Paul Haakonsön, men herved kommer man dog i Forlegenhed med Orknöyingasagas Udsagn om Sigurd Slemmedegn: „*Þá fylgði honum Auðhildr, dóttir Þorleifar Moddansdóttur, er síðan átti Hákon kló,*" thi af dette maa Haakon sluttes enten at have været gift med Audhild eller Thorleife (hvilken af dem, bliver man ei klog paa), men efter Arnmødlingetal snarere antages netop at være Frugten af denne Forbindelse mellem Sigurd og Audhild, der havde været gift med Erik Stræta, og ved ham var bleven Moder til Erik Slagbreller [2]. Haakons og Ingegerds Börn vare Haavard Halte, Sigurd, Harald og Erik.

---

[1]) Herom see især Samll. 3. B. 3. Hefte paa flere Steder.
[2]) Orkn. S. S. 142. Torfæus (Orcades S. 91) fortæller derimod,

Cecilia, Kong Sverrers Datter, omtales kun engang i denne Konges Saga; efter Arnmødlingetal blev hun gift, först med Einar, siden med Gregorius Kik. Denne Einar, der forekommer under Benævnelsen Prest og Kongsmaag, var en mægtig Lendermand under Kong Sverrer og dennes Efterfölgere. Han havde under Haakon Sverressön Syssel paa Rogaland, var iblandt dem, der antoge Guttorm Sigurdsön til Konge, og forestod tilligemed Peter Stöber hans Opfostring. Einar blev overfalden af Baglerne i Stavanger, og trolöst dræbt mod givet Leide (1206)[1]. Gregorius Kik, Cecilias anden Mand, omtales i Sverrers Saga som en mægtig Mand paa Halogaland[2], siden synes han at være kommen til Hjatland, da han ved Rigsforsamlingen i Haakon Haakonsöns Saga kaldes „Gregoríús kíkr af Hjatlandi," hvis dette ellers ikke er en Feil i Sagaerne istedetfor „Hálogalandi".

Arnesönnernes Syster, Ragnhild, var gift med den mægtige Lendermand og Hövding, Haarek af Thjotta, Eivind Skaldaspillers Sön. Han antog under Olaf Tryggvesön Christendommen, og hjalp ham siden at udbrede den, hvorved han just ikke viste sine fordums Forbundne nogen Ærlighed; han synes ogsaa altid at have været af en trædsk Character. Olaf den Hellige var han meget fjendsk, forlod ham paa Danmarkstoget, og satte sig siden i Spidsen for de oprörske Bönder, hvem han var med at anföre ved Stiklestad. Ved Magnus den Godes Thronbestigelse vilde han gaae ham til Haande, men blev, tildeels efter Kongens

at Audhild blev gift med Hákon Pik, en Sön af Sigurd paa Vestnes i Rolfsö. I saa Tilfælde bortfalder Vanskeligheden, men Torfæus maa da have haft et fra de til Udgaven benyttede forskjelligt Haandskrift af Sagaen, thi i Varianterne nævnes Intet om Hákon Pik.

[1]) Sv. S. C. 178. Hák. Gutt. Ing. S. C. 1, 4, 5. Claussön S. 535. [2]) Sv. S. C. 154. Hák. Hák. S. C. 86.

Önske, dræbt af Aasmund Grankelsön [1]. Der omtales ved denne Leilighed i Sagaerne en vidtlöftig Beretning om Stridighederne mellem Aasmund og Haareks Sönner, hvilken desværre nu er tabt. Vi kjende ei til mere af Haareks Æt, end hans to Sönner, Einar Fluga, en overmodig og mægtig Mand, som under Harald Haardraade var Lendermand og havde Oppebörselen af Indtægterne fra Finmarken [2], og Find, hvis Sön Haakon var Fader til Ulfhild, der först var gift med den danske Kong Nikolaus, dernæst med Inge Halsteinsön i Sverige, endelig med Kong Sverker Carlsön. Deres Sön var Carl Sverkersön, Konge af Sverige [3]. Videre kjender man ei til Haareks Efterkommere. Maaskee den i det 15de Aarhundrede levende Ridder og Rigsraad Einar Fluga, som af Carl Knutsön 1449 tilligemed Hr. Aslak Thordsön udnævntes til Statholder i Norge [4], nedstammede fra Haareks Sön af dette Navn.

Til Slutning anföre vi Arnmødlingetallet [5] *i Oversættelse.*

En Mand hed Finnvid den fundne; han var funden i en Örnerede, indviklet i Silkesvöb; hans Herkomst er ubekjendt. Fra ham nedstammer den saakaldte Arnunge-Æt. Hans Sön var Thoraren Bullibak, Fader til Arnvid, Fader til Arnmod Jarl; fra ham nedstammer den Æt, der kaldes Arnmødlingerne. Hans Sön hed Arne; Arnes Sönner vare Kalf paa Egge, Thorberg, Thorbjörn, Find Jarl og Arne.

[1]) Ol. H. S. C. 240. Hkr. Magn. G. S. C. 13. [2]) Snegluhalles Thatt. [3]) Har. Haardr. S. i Hkr. C. 102. Nikolaus maa altsaa have skilt sig ved hende, da han siden ægtede Margrete Fridkolla, Inge Steinkelsöns Datter. Ligeledes maa Inge Halsteinsön, der, som ovenfor er viist, var gift med Brigida, Harald Gilles Datter, have ladet sig skille fra denne, da hun sidenefter sees at være bleven gift med Kong Magnus Henriksön. [4]) Samll. I. S. S. 76. Nyt danske Mag. S. 72. [5]) See Scripta hist. Isl. X, p. 111-117.

Thorberg Arnesön var gift med Astrid hiin ubaarne, en Datter af Erling paa Sole og Astrid Tryggvedatter, Olaf Tryggvesöns Syster. Arne Arnesön var gift med Geirthrud, en Syster til Astrid hiin ubaarne.

Thorberg Arnesöns Börn vare Öystein Orre, Ögmund, Thora og Jorun. Thora fik Kong Harald Sigurdsön til Ægte; deres Börn vare Kong Magnus (Fader til Kong Haakon Steigarthorersfostre) og Kong Olaf med Tilnavn Bonde; han var Fader til Kong Magnus Barfod, der var Fader til Kong Sigurd (Jorsale-Sigurd), Kong Öystein, Kong Olaf, Kong Harald, Sigurd Slemmedegn, Magnus Röde og Thora[1]. Kong Sigurds Sön var Kong Magnus med Tilnavn Borghildsön; hans Moder var Borghild, en Datter af Olaf af Dal. Magnus fik Christine, Knut Lavards Datter, men havde ingen Börn med hende. Kong Sigurds og Malfrid Haraldsdatters Datter var Christine, der blev gift med Erling Jarl; deres Börn vare Kong Magnus og Ragnhild, der blev gift med Hallkell Jonsön. Kong Öystein Magnussöns Datter var Marie, der var gift med Gudbrand Skaphogsön; deres Sön var Olaf med Tilnavn Ulykke (úgæfa). Kong Harald Gilles Börn vare Kong Inge, Kong Sigurd, Kong Öystein, Kong Magnus og Birgitta, der blev gift med Magnus, Kong Inges sammödre Broder; siden blev hun gift med Jarlen Byrger Brosa: deres Börn vare Philip Jarl, Knut Jarl og Ingegerd, der blev gift med Kong Sverker; deres Sön var Kong Jon. Kong Sigurds Börn vare Kong Haakon og Kong Sverrer,

[1]) Her er i Texten en Feil; Magnus Barfod staaer der nemlig: „*hann var faðir .... ok Magnúss rauða*". Derpaa staaer der „*þóro börn ok Sigurðar konongs var Magnús* &c.", nu omtales nedenfor, at Sigurd havde Magnus Blinde med Borghild; det, som staar, er altsaa meningslöst, ligesom man og saavel af Sagaerne, som af selve Slægtregistret erfarer, at Thora, der ei för er omtalt, var Magnus Barfods Datter. Jeg læser derfor: — „*ok Magnúss rauða ok þóru, börn Sigurðar konongs.*"

Sigurd Markusfostre og Cecilie, der först blev gift med Folkvid Lagmand. Kong Sverrers Börn vare Haakon, Kong Haakons Fader, Sigurd Lavard, Fader til Kong Guttorm, Christine, der blev gift med Kong Philip, og Cecilie, der först var gift med Einar, dernæst med Gregorius Kik. Folkvids og Cecilies, Kong Sigurds Datters, Sön var Haakon Jarl; han var gift med Fru Christine: deres Sön var Knut Jarl. Cecilie blev siden gift med Baard Guttormsön paa Rein: deres Sön var Kong Inge, Guttorms Fader. Thora, Magnus Barfods Datter, ægtede Loft Prest[1], deres Sön var Jon, Fader til Paul Biskop, Sæmund og Orm. Sigurd Slemmedegns Datter var Ingegerd, der blev gift med Haakon Klo; deres Sönner vare Haavard Halte, Sigurd, Harald og Erik.

Agmund, Thorberg Arnesöns Sön, var Fader til Skofte i Gizke. Skoftes Börn vare Agmund, Thord, Find, Paul, Ragnhild og Thora, der ægtede Aasolf Skulesön; deres Sön var Guttorm paa Rein, Fader til Baard, Fader til Kong Inge, Hertug Skule, Guttorm og Sigurd. Hertug Skules Börn vare Dronning Margrete, som er gift med Kong Haakon, Ingerid og Rangrid. Paul Skoftesöns Sön var Nikolaus Kufung, Fader til Paul Flida og Ragnhild[2]. Aasolfs og Thora Skoftedatters Datter var Sigrid, Moder til Jon[3] Hallkellsön, Fader til Gregorius. Ragnhild Skoftedatter blev gift med Dag Eilifsön: deres Börn vare Gregorius, Gyrid, Baugeid og Sigrid, som blev gift med Haldor Brynjulfsön paa Vettaland. Gunnar hed Gregorius's Sön.

Jorun Thorbergsdatter blev gift med Ulf Stallare; deres Börn vare Jon stærke og Birgda; Jons Sön var Erlend Himalde; dennes Sönner Öystein Erkebiskop og Thorberg,

---

[1]) Presten Loft Sæmundsön fra Island, hvis Sön Jon Loftsön, Snorre Sturlesöns Fosterfader, var den rigeste Mand i Landet paa sin Tid. [2]) Ragnhild omtales ei i Sagaerne. [3]) I Texten staaer feilagtig Ivars istedetfor Joans.

Fader til Erlend. Birgdas Sön hed Saudolf[1], Fader til Peter Byrdasvend, Fader tll Ulf Fly og Sigrid, Peter Erkebisps Moder.

Find Arnesön Jarls Datter var Ingeborg Jarlamoder, der var gift med Thorfind Sigurdsön Jarl; deres Börn vare Jarlerne Paul og Erlend, Fader til Magnus Jarl den Hellige, Erling og Gunhild, Moder til Ragnvald Jarl, Fader til Ingegerd, der var gift med Erik Slagbreller[2]; deres Sönner vare Harald Jarl, som faldt i Vik og Magnus Mange, som faldt i Sogn. Jarlen Paul Thorfindsön var gift med en Datter af Haakon Ivarsön Jarl: deres Sön var Haakon Jarl: hans Börn vare Paul Jarl, Harald Jarl, Fader til Erlend Jarl, der faldt i Daminsö, Ingeborg og Margrete. Ingeborg blev gift med Olaf, Syderöernes Konge, Margrete med Maddad Jarl; deres Sön var Harald Jarl, Fader til Jon Jarl og David Jarl.

Arne Arnesöns Sön var Jon i Bjarkrö, Fader til Sigurd Hund og Vidkund, Fader til Erling, Fader til Vidkund og Ragna, der var gift med Bjarne Mardsön[3] . . . .

ANHANG.

Det S. 176 omtalte Tillæg til den manske Kongekrönike, der meddeles af Johnstone, i Antiquitates Celto-Normannicæ S. 49-52.

Fragmentum ad historiam regum Manniæ et Insularum pertinens, ex MS. in eodem codice cum chronico Manniæ compacto.

---

[1]) Ellers Sauda-Ulf. [2]) I Texten staaer „*Stakblællr*". [3]) Her ophörer uheldigviis dette mærkelige Slægtregister; der er ingen Anledning til af andre Sagaer at vente at kunne finde Fortsættelsen. Af den Omstændighed, at der siges Margrete, som er gift med Kong Haakon" (*Margret drottning er Hákon konongr á*), ligesom og deraf at Jon og David ere de sidste Jarler, der omtales paa Orknöerne, maa man nödvendig slutte, at det er optegnet under Haakon Haakonsön, og för 1230, Jon Jarls Dödsaar.

MCXCVI. Wilhelmus rex Scottorum intravit Moraviam ad debellandum Haroldum Mac-Madid [1], qui terram illam occupaverat. Sed antequam rex Catanesiam intraverat, Haroldus fugit ad naves suas, nolens contra regem bellum inire. Tunc misit rex exercitum suum ad Tursehem, villam prædicti Haroldi, et castellum suum ibidem situm prostravit. Videns autem Haroldus rex quod rex terram suam ex toto devastaret, venit ad pedes regis et posuit se in viam eius, maxime quia tempestas sæviebat in mare, et ventus erat ei contrarius volenti ad Orcadiam insulam ire; et juravit regi quod adduceret illi omnes inimicos suos, cum rex aliâ vice rediret in Moraviam, et per illam conditionem promisit ei rex tenere medietatem Catanesiæ. Aliam medietatem Catanesiæ dedit rex Scotiæ Haraldo nepoti Reginaldi quondam comitis de Orchaneia et Cataneia. Deinde reversus est rex Scotiæ in terram suam, et Haroldus in Orcadiam. Deinde in autumno rediit rex Scotiæ in Moraviam usque ad Innernarran [2], ut reciperet de Haraldo inimicos suos. Quos quum Haroldus perduxisset usque ad portum de Lochloy prope de Innernarran, permisit eos abire; et sero redeunte rege de venatu, venit ad eum Haraldus ducens secum duos pueros nepotes suos ad tradendum regi obsides. Et interrogatus a rege ubi erant inimici eius quos tradere debuerat, et ubi esset Torfinnus filius eius quem obsidem dare promiserat, respondit: „Permisi eos abire, sciens quod si tradidissem eos vobis, non evaderent manus vestras. Filium autem meum non potui, quia in terrâ illâ non alius est hæres". — Igitur quia ipse conventiones quas fecerat cum domino rege non servaverat, judicatum est eum in captione regis mansurum, donec filius eius veniret et obses fieret. Et pro eo quod ipse

[1]) D. e. Harald Maddadarsön. [2]) Dette Navn retter eller forklarer Johnstone ved *Nairn*.

permisit inimicos regis abire, judicatum est terram quam ille de rege tenebat eum demeruisse. Et rex duxit secum Haraldum usque castellum Puellarum et vincit eum in vinculis, donec homines sui de Orcadia adduxerunt filium suum Thorfinum. Et tradentes eum domino regi obsidem, liberaverunt Haroldum de captione regis. Et Haroldus reversus est in Orcadiam et ibi mansit in pace et quiete, donec Haroldus junior, acceptâ a Svero Birkebeino rege Norvegiæ licentiâ calumniandi medietatem Orcadiæ, adduxit secum Siwardium Murt de Higland et alios multos bellatores et Orcadiam invasit. Et noluit Haroldus senior cum eo pugnam ingredi, et abiit in Insulam de Man, relictâ Orcadiâ; et ibi congregavit navigium et homines multos; similiter fecit Haroldus junior et adiit Insulam de Man, volens congredi cum Haroldo seniore. Sed Haroldus senior ante adventum Haraldi junioris in Man per aliam viam regressus est in Orcadiam cum navigio suo et interfecit omnes quos in Orcadiâ invenit. Quo audito Haroldus junior reversus est in Cathaneia apud Wic et commisit proelium cum Haraldo seniore, et in proelio illo Haraldus junior et omnis exercitus eius interfecti sunt. Quo interfecto Haraldus senior venit ad regem Scotiæ per conductum Rogeri et Reginaldi episcoporum Sancti Andreæ et Rosmarkyn, et obtulit ei copiam auri et argenti pro Cathaneia rehabenda. Cui rex respondit quod terram illam ei traderet si uxorem suam filiam Malcholmi Machat[1] dimisisset et priorem sponsam suam sororem Duncani comitis de Fyf resumsisset et tradidisset in obsides Laurentium clericum suum, Hanef[2], et filium Ingemundi, quod Harol-

[1]) Her anmærker Johnstone: „Jarl af Murray. I det dunfermlinske Cartularium kaldes hans Fader *Head.* Malcolm synes at have været en Svoger til Somerlid". [2]) Rimeligviis den Hánefr, der omtales i Hákon Hákonsöns Saga.

dus facere noluit. Venit ergo Reginaldus filius Somerlid rex de Manniâ ad regem Scotiæ et emit ab eo Cathanesiam salvo regis redditu annuo.

SPROGHISTORISK UNDERSÖGELSE OM DET ÆLDSTE FÆLLES-NORDISKE SPROGS UDSEENDE, og Forsög til at bestemme den olddanske og oldsvenske Mundarts normale Orthographi, Grammatik og rette Forhold til Norröna-Mundarten, af P. A. Munch.

(En Række af Forelæsninger, holdne i Christiania Vaaren 1846.)

FORORD.

En Undersögelse, som den, der her forelægges Publikum, kunde maaskee, efter den blotte Titel at dömme, ansees overflödig, efterat Petersens bekjendte og fortjenstfulde Værk over Sproghistorien har seet Lyset. Men den, der vil værdige disse Linier nærmere Opmærksomhed, vil snart overtyde sig om, at Forfatterens Plan er væsentlig forskjellig fra Petersens. Denne Lærde har kun villet fremstille de nordiske Sprog saaledes som de viiste sig i sine forskjellige historiske Stadier, uden derpaa at bygge Hypotheser om deres ældste Former, eller at abstrahere bestemte Normer for deres rationelle Gjengivelse i enhver af de enkelte Hoved-Epocher. Den nærværende Undersögelse gaaer derimod ud paa, ved Benyttelsen af det Stof, som de senere Tiders mere dybtgaaende comparative Sprogstudium, og de allersidste Tiders nöiere Granskning af vore egne ældste Skriftmonumenter afgive, ei alene at fremstille Mundarterne selv i sin ældre og renere Skikkelse, men fornemmelig, ved at sammenligne dem med sig selv indbyrdes og andre oldgermaniske Sprog, med nogen-

lunde Sikkerhed at udfinde det ældste nordiske Fælles-sprogs omtrentlige Udseende, og stöttende sig hertil baade at opstille faste, rationelle orthographiske Regler for deres Hoved-Stadier, og paavise de nyere Skriftsprogs Forhold dertil. Forfatteren benytter saamegetmere denne Leilighed til især at byde danske og svenske Læsere nærværende Resultater af langvarige Undersögelser, som han virkelig troer at have bragt Hovedomridsene af det egentlige Olddanske og Oldsvenske paa det Rene, og tillige vindiceret deres höiere Ælde eller Stilling i Mundarternes genealogiske Række, end de ældre Norsk-Islandske Mundarter, hvis Held, at besidde en större og interessantere Literatur, hidtil har gjort dem til Hovedgjenstanden for nordisk Sprogstudium. Forfatteren smigrer sig med det Haab, at disse Linjer, der paa en vis Maade supplere den af ham forud i dette Bind leverede Afhandling, maaskee kunne give Anledning til et nöiere Studium af det egentlige Olddanske og Oldsvenske, og navnligen af den for Sprogforskeren saa uundværlige Rune-Literatur, der endnu næsten kan kaldes et ubearbeidet Feldt, efterdi blot de allersidste Aars Runelæsninger i Danmark kunne ansees paalidelige.

De nordiske Mundarter tilhöre, som bekjendt, den store germaniske Sprogstamme, og danne af denne en Hovedafdeling, som man deels har kaldet den skandinaviske, deels, og med större Ret, den *nordiske*, i Modsætning til den anden, som man har kaldet den *tydske* i egentlig Forstand. Det er ligeledes bekjendt, at uagtet man nödvendigviis maa forudsætte et fælles germanisk Ursprog som i sin Tid existerende, og uagtet den store Lighed, som virkelig finder Sted mellem de ældste Sprog i begge Hovedafdelinger, ere dog de Forskjelligheder, der charakterisere det nordiske Element i vore, det tydske i den anden Afdelings Mundarter, saa iöinefaldende, at man neppe et Öieblik kan være i Tvivl om, til hvilken Hoved-

afdeling ethvert Sprog er at henföre. Men det har först været den store Sprogforsker Jakob Grimm forbeholdt at paavise, hvorledes der selv i disse Forskjelligheder, eller i Sprogformernes gjensidige Forhold til hverandre, hersker en saa streng Regelmæssighed, at man derpaa kan grunde hele Rækker af analoge Slutninger fra det ene Sprog til det andet, og at saaledes Sprogene selv paa en vis Maade supplere hverandre.

Da man af let begribelige Grunde aldrig har haft, og heller aldrig vil kunne erholde Monumenter fra det fælles germaniske Ursprog, maa det være af största Vigtighed, at kjende de Mundarter, der i den Form, hvori de ere os opbevarede, ligge det nærmest, og saaledes kunne ansees for at være ældst. Det Fortrin, at kunne opstille det ældste Sprog i en skriftlig opbevaret Form, besidder den tydske Hovedafdeling, idet man, som bekjendt, endnu har betydelige Levninger af den bekjendte gotiske Biskop Vulfila's Bibel-Oversættelse, eller rettere Oversættelse fra Græsk paa Gotisk af det nye Testamente og Septuaginta. Disse Levninger synes imidlertid alle at skrive sig fra Kong Theodoriks Tid eller lidt senere, omtrent Midten af det 6te Aarhundrede, og maa derfor antages at fremstille Sproget saaledes som det taltes af Östgoterne i Italien og Vestgoterne i Spanien under Theodoriks Regjering. Man kan derfor vel neppe antage, at Sprogformerne i disse Haandskrifter aldeles ere, som de i sin Tid flöde fra Vulfila's Pen. Om endog Ordene i sig selv ere de samme, maa dog Orthographien og tildeels de grammatiske Former have undergaaet nogen Forandring, thi intet Sprog bliver vel i 200 Aar staaende paa samme Punkt, allermindst i en saadan Bevægelsens og Sprogforvirringens Tid, som Folkevandringsperioden. Man kan desuden, hvad siden skal vises, af det gotiske Sprogs Grammatik selv paavise, at det i en tidligere Periode, end den, hvori vi kjende det,

dog allerede efterat have faaet hele sin charakteristiske Bygning, har haft Former, der afvege fra de ellers sædvanlige.

Antager man, at enkelte gotiske Brudstykker endog kunne være noget yngre, eller at naae saa langt ned i Tiden som heni det 7de Aarhundrede, kunde man kalde vore ældste Sproglevninger næsten samtidige dermed, eftersom de ældste af Eddadigtene, navnligen Völuspá, neppe er forfattet i nogen sildigere Periode. Men da den ældste Afskrift, hvori vi kjende den, ei er samtidig med Affattelsen, men först hidrörer fra det 13de Aarhundrede, kan den heller ikke i grammatisk og orthographisk Henseende gjöre Fordring paa et mere antikt Præg, og man har endog andre, christelig-asketiske Haandskrifter fra det 12te Aarhundrede, der fremstille Sproget i en langt antikere Form. Mellem de gotiske og ældste nordiske haandskriftlige Sprogmonumenter ligge derfor vistnok idetmindste 600 Aar. Vel gaaer Runeliteraturen maaskee et Par Aarhundreder höiere op i Tiden, men den er dog for ufuldstændig til at man ganske kan sætte den i Klasse med virkelige Böger.

Nærmest den gotiske Literatur i Ælde staar sandsynligviis den oldhöitydske, hvis Levninger tilhöre det 7de, 8de, 9de, 10de og 11te Aarhundrede, men hvis Sprogformer dog antyde et Udviklingstrin, der neppe engang i relativ Ælde berettiger det til at stilles ganske ved Siden af vort Oldsprog. Omtrent samtidige eller maaskee i det Hele taget noget yngre ere de faa Sproglevninger vi besidde af det ældre Nedertydske eller Oldsaxiske. Men derimod besidde vi en stor Mængde Levninger af det angelsaxiske Sprog, saaledes som det taltes i England ligefra det 9de Aarhundrede indtil dets Overgang i det nyere Engelske.

At ethvert af disse tydske Oldsprog ere af Vigtighed for Studiet af vor egen Sproghistorie, er klart, men det vil ligeledes indsees, at Vigtigheden forhöies deels ved Sprogets Ælde, deels ved det nærmere Forhold, hvori det

som en Fölge af Sprogterritoriernes indbyrdes geographiske Beliggenhed maa have staaet til vort eget. Vigtigst bliver os derfor det Gotiske, der ei alene paa Grund af sin Ælde og virkelig antike Form ligger det germaniske Ursprog nærmest, ja saa nær, at det endog umiskjendelig har bibeholdt ikke faa Former uforandrede, men ogsaa i en lang Række af Aar maa have været Nabosprog til de nordiske Mundarter, ja maaskee endog til en vis Tid har været talt i enkelte af de nuværende nordiske Lande. Nærmest det Gotiske kommer i Vigtighed for os det Angelsaxiske, der ligeledes var vort Nabosprog i Vesten, og vedblev en Tidlang at være det, da det Gotiske allerede var forsvundet i Östen. Af mindre Vigtighed bliver os det Oldhöitydske paa Grund af dets Sprogterritoriums fra os isolerede Beliggenhed, og det Oldsaxiske paa Grund af dets ubetydelige Literatur.

Heller ikke kan man fra den Periode, i hvilken et enkelt Sprogs Levninger er optegnede, slutte til Sprogets relative Ælde. Formernes antike Præg beroe paa Sprogets eller Sprogsfammens hele Udviklingsgang, og et Sprog, der förstt senere er kommen til Udvikling end et andet, maa dog i grammatisk Henseende ansees for jevnaldrende med dette, ja kan ofte endog være ældre. Saaledes vise alle Undersögelser, at den nordiske Sprog-Green först sildigere har udviklet sig, end den tydske og at derfor de ældste nordiske Sprogformer i relativ Ælde kun staae tilbage for det Gotiske. Vilde man ved et Slags genealogisk Tabel gjöre sig Sprogforholdene anskuelige, maatte det blive omtrent saaledes:

Stamm. Germanisk Ursprog.

1. Led.	Oldtydsk.			Oldnordisk.		
2.	Gotisk.	N.N.	N.N.	(Öst- og Syd-nordisk.)		(Vest-nordisk.)
3.		Oldhöi-tydsk.	Angel-saxisk. Old-saxisk.	Old-dansk.	Old-svensk.	Oldnorsk-Islandsk.

Den Fremgangsmaade, jeg her agter at anvende, er, ved en Sammenligning deels mellem de ældre og yngre Former i vort Oldsprog selv, deels mellem vort Oldsprog og de övrige germaniske, især det Gotiske, at udfinde, hvilke Former der nödvendigviis maa antages at have ligget til Grunden for dem, der i Sproget allerede vise sig som afændrede: en Slutningsmaade, der ved den Regelmæssighed, under hvilken baade Formforandringen inden vort eget Oldsprogs Enemærker, og Forskjelligheden af de tilsvarende Former i begge eller flere Sprog gjör sig gjældende, ikke kan ansees for at være utilbörlig dristig, men hvis Resultater megetmere med Nödvendighed og saagodtsom ved förste Öiekast paatrænge sig den opmærksomme Iagttager. At Grimm's beundringsværdige Arbeider i hans „Deutsche Grammatik" her blive de vigtigste Hjælpemidler, der endog i mange Tilfælde blot behöve at citeres, for at Gjentagelser kunne undgaaes, er en Selvfölge. Kun hvor jeg troer at være kommen til noget afvigende Resultater, er det nödvendigt at anvende en noget större Vidtlöftighed.

Da Grimm i sin almindelige Fremstilling af Vokalismen paa det klareste har efterviist, hvorledes alle Vokal- og Diphthongformer have udviklet sig af de oprindelige korte Stammevokaler, A, I, U, og da dette Forhold, efter hvilket enhver Vokallyd lader sig henföre til en af de tre Hovedklasser - A - I, - U, aabenbar er grundet i Sagens Natur, behöver jeg ikke at udbrede mig videre derover, men kan antage som erkjendt, at de lange Vokaler *á, í, ú*, ere at ansee som Fordoblinger, de afledede, *e, o, y*, som Tilnærmelsesformer, det förste fra *a* til *i* eller omvendt, det andet fra *a* til *u* eller omvendt, det tredie fra *u* til *i* eller omvendt. Overgangen fra en bredere Vokal til en engere kunne vi med Grimm kalde *Nedtrykning*, fra en engere til en bredere *Brydning*. Betragte vi den gotiske Vokalrække, da finde vi den yderst simpel: *a, i, u, ê, ô;*

med disse Tegn behjælper Sproget sig. De tre förste ere korte, og kunne aldrig være lange, de to sidste ere altid lange. Alle de övrige Modificationer af Vokalerne udtrykkes paa den simpleste Maade, ved diphthongiske Former. Men i Anvendelsen af disse finde Egenheder Sted, der allerede vidne om betydelige Afvigelser fra Sprogets ældste Form, endog inden dets egne Enemærker. Der gives nemlig to Slags Diphthonger, virkelige og tilsyneladende. De virkelige ere de, hvor begge Vokaler skulle höres ligemeget ved Siden af hinanden, og vel endog oprindeligen hver for sig have udgjort en Stavelse, de tilsyneladende ere derimod de, hvor et tilföiet Vokaltegn blot antyder en Modification af det oprindelige, uden Qvantitetsforlængelse. Saaledes er det en Egenhed ved det Gotiske, at *h* og *r* ei taale det rene *i* og *u* umiddelbar foran sig, men fordre en Tilnærmelse af disse Vokaler til *a*, eller en *Brydning* til en bredere Lyd, der udtrykkes ved *ai* og *au*, uden at Qvantiteten derved forlænges. Medens saaledes Præterita som *qvam*, *stal*, *gatam*, regelret svare til Præsentia og Participia præt. som *qvima*, *qvumans*, *stila*, *stulans*, *gatima*, *gatumans*, have Formerne *bar*, *gatar*, de tilsvarende *baíra*, *baúrans*, *gataíra*, *gataúrans*, istedetfor *bira*, *burans* o. s. v., Præt. *rak*, *qvaþ*, have Præs. *rika*, *qviþa*; *frah*, *sahv* derimod *fraíha*, *saíhva* istf. *friha*, *sihva*. Lyden af disse Brydningsformer, der maaskee rettest burde have været udtrykte *ia*, *ud*, maa omtrent have været som et kort *e* og *o*, hvorfor ogsaa græske Former som Ἐλιέζερ, Σολόμων gjengives *Aíleiaízar*, *Saúlaúmôn*. Man kan altsaa betragte disse Brydningsformer som svarende til de sædvanlige ĕ og ŏ, dannede af ĭ og ŭ, og for at adskille dem fra de virkelige Diphthonger *ai* og *au* med Grimm betegnede disse *ái*, *áu*, hine derimod *aí*, *aú*. Der kan vel neppe være nogen Tvivl om, at det gotiske Sprog selv i sin ældste og reneste Skikkelse ei har trængt til disse Brydningsformer,

og at vi saaledes, naar vi skulle tænke os det gamle Reen-gotiske, aldeles kunne udelade dem, ɔ: overalt gjengive dem ved *i* og *u*.

Ogsaa Diphthongen *ei* viser sig aabenbart at være secundair, men naturligviis paa en langt anden Maade end Brydningsformerne. Det enkeltstaaende *e* er nemlig over-alt langt, og er saaledes ei skikket til at danne nogen Diphthong, ligesaalidt som der i Gotisken findes i U-Klasser nogen tilsvarende Diphthong *oi*. Vi ledes derfor til at an-tage, at *e* i Diphthongen *ei* har en anden Betydning og Værdi end ellers. Denne Værdi lader sig temmelig let ud-finde. Sammenligner man nemlig de to til samme Con-jugation hörende, men blot ved Hovedstavelsens Qvantit fra hinanden forskjellige Verber *tamja* og *sôkja* (Old *tem, sœki)* i Præsensflexionen, seer man at Formerne det förste *tamjis*, *tamjiþ*, svarer til det sidstes *sôke* *sôkeiþ*, at altsaa, naar den foregaaende Stavelses Læng ei tillader det efterfölgende *i* som *j* at heftes bagved, lig som ved de korte, *tamj-is*, *tamj-iþ*, men maa höre til d fölgende Stavelse, gjengives *ii* eller *ji* ved *ei*, altsaa *sôke* *sôkeiþ*, istedetfor *sôk-iis*, *sôk-iiþ*. En lignende Fremgan maade finder Sted i Substantivflexionen, naar en Ende *jis* eller *iis* skal tilföies; man kan sige *harj-is*, fordi *a* kort, men derimod kun *haírd-eis*, fordi *haírd* er langt Position; Oldformen er egentlig *hirdiis*. At *ei* saale blot er et orthographisk Tegn for *ii*, er klart, og besty desuden ved Analogien af de stærke [1] Diphthong-Ver Flexion. Thi ved at sammenligne Rækkerne: *niuta*, *n* *nutum* og *smeita*, *smáit*, *smitum* med hinanden indby vil man finde, at en Form som *smiita* istedetfor *sn*

---

[1]) Jeg betjener mig her overalt af Grimms Benævnelser *st* (Rasks *lukte)*, og *svage* (Rasks *aabne)* Nomina og Verber, saavel som af Benævnelsen „*Aflyd*" om Lydskiftet i de v Hovedformers Rodvokaler.

aldeles fuldstændiggjör Overeensstemmelsen ɔ: den förste Vokal i Præteritum s. forandret til *a*, i Præt. pl. udeladt. Aarsagen, hvorfor *ii* er forandret til *ei* synes blot at have været en Egenhed i Udtalen, hvorved det förste *i* er blevet mere aabent; endogsaa *iu* synes næsten at være blevet udtalt som *eu*, da Prokopius gjengiver det gotiske *þiud*-med θευδ (*Þiudeis* - Θεύδης), og det bekjendte *Þiudareiks* næsten altid af de samtidige Skribenter gjengives *Theodericus* eller *Theudericus*.

Aldeles analogt med *ei*. *i*, idetmindste i Flexionsendelser, er i Gotisken *ô: a*. Ligesom nemlig Nominativet pl. *balgeis* (eg. *balgiis)* har Dativet *balgim* og Acc. *balgins*, saaledes svarer til Dat. *fiskam* og Acc. *fiskans* Nom. *fiskôs*. Betegner nu *ei* egentlig *ii*, maa ligeledes *ô* antages at staae for *aa*. De tilsvarende Former i Oldn. hentyde og paa det samme; til Endelsen *eis (iis)* svarer nemlig Oldn. *ir*, som *staðir, bragir*, Acc. *staði, bragi*, medens *fiskr*, har *fiskar*, Acc. *fiska*. Det vil sees at de oldn. Former her kunne ansees som forenklede (s. v. v.) af de Gotiske. Ogsaa de svage Femininformer frembyde en lignende Analogi. Medens Formen *frôdei* (eg. *frôdii)* har Formerne *frôdeins*, *frôdein*, *frôdeinô*, *frôdeim*, og svarer til Oldn. *frœði*, har *tuggô* (udt. *tungô)* Formerne *tuggôns*, *tuggôn*, *tuggônô*, *tuggôm*, der aabenbart svarer til *tunga*, og saaledes antyder at den oprindelige Skrivemaade har været *tuggaa* eller *tungaa*, o. s. v. Man synes saaledes at være berettiget til, idetmindste i alle Flexionsendelser at antage det gotiske *ô* som en orthographisk Form for *aa*. Hvorledes *aa* kan komme til at lyde som *o*, er her ei Stedet at udvikle, men Overgangen mangler ikke Analogier af andre Sprog; vi behöve kun at erindre om Udtalen af vort *aa;* i de ældste islandske og norske Haandskrifter findes det accentuerede *á*, eg. *aa*, sædvanligviis betegnet *o*, f. Ex. *Hocon* f. *Hákon*, og Runeformen ᚭ er selv intet

15*

andet end et dobbelt ᛅ (a)[1]. Forresten Klassen, og er saaledes at ansee som et me Dette er navnligen Tilfældet i alle egentlig der, hvad Grimm i den sidste Udgave af s saa tilfredsstillende har udviklet, opstaae ved (egentl. *a—u)*; det er nemlig Aflydens Særkj Forandringen ved at træde over i en *alde* Vokalklasse, medens *Omlyden* kun bliver s *samme*. Den rene Aflyd er saaledes fra Pr ritum enten *i—a*, eller *a—u*; til Aflyden *i—* som *brenna — brann*, (got. *brinnan — brann)*, *stela — stal*, (got. *stilan — stal)*; til Aflyde ber s. *skapa — skóp*, *grafa — gróf* (got. *sk graban — grôf)*; her maa Formen *skôp*, *skuup*, *gruuf*, da det aldeles vilde stride Charakter, hvis man vilde sætte *skaap*, *gra* holde sig til samme Klasse.

Af de gotiske Vokaler staaer *ê* tilba Som Rodvokal svarer det til det Oldn. *á* formen *æ)*, s. *lêtan* = *láta*[2], *svês* = *sv lœknir*, *êtum*, *sêtum* = *átu*, *sátu*; og til (der dog ogsaa er Omlyd af *á)*, s. *lætan*, *svæ* ogsaa Oldhöitydsken har i disse Tilfælde *â*. I endelser svarer i Oldn. og Angels., der be Vokaler, det enkelte *a* til det got. *ê*, s. *fiska* Det synes saaledes som om ogsaa *ê* i staaer for *aa*, men at en os nu ubekjendt i sag har bragt dette til at nærme sig *i*, el medens det andet *aa* har nærmet sig *u*, og

---

[1]) Den gotiske Form 𐌰 kommer vel neppe, so af det omvendte ȣ (ου) ɔ: *u*, men snarere af Ω, d ω, hvilket öiensynligen er dannet af Mellemformen ogsaa Formen *léta*. [2]) Sammenlign hermed det der snart gaaer over i *ă*, snart i *o*.

Forebyggelse af Misforstaaelse ville vi i det Fölgende, hvor det i *ê* overgaaende *aa* forekommer, betegne det *ää*. Mærkeligt nok findes i de ældste nord. Haandskrifter, hvor *á* ellers betegnes med *o*, neppe nogensinde denne Betegningsmaade, hvor *á* svarer til det got. *ää* eller *ê*. Det eneste Tilfælde turde være Formen *monadagr* for *mánadagr*, dog erindrer jeg aldrig at have seet den förste Form.

De gotiske Vokaler lade sig altsaa henföre til Oldformerne *a*, *aa*, *ää*, *i*, *ii*, *u* — med Diphthongerne *ái*, *áu*, *iu*. Der maa nödvendigviis have været en Periode, i hvilken disse simple Tegn vare de ene brugelige, og i Anförelsen af de grammatiske Former kunne vi derfor, til bedre Overskuelse af Analogien, uden mindste Betænkelighed anvende dem. Det falder vistnok Enhver i Öinene, hvor dette simple Vokalsystem er overeensstemmende med Runernes. Her findes ogsaa oprindelig kun Vokalerne ᛅ, ᛁ, ᚢ. Tegnet for o, ᚭ, er, som oven bemærket, kun en Forkortning for ᛅᛅ; ᛁ er förſt sildigere betegnet med Punkt ᛂ, for ogsaa at bruges som *e*; de oprindelige Diphthongformer *iu* eller *io*, der förſt senere ere blevne *jú* eller *jô*, betegnes i Runeskriften simpelthen ᛁᚢ, f. Ex. ᚦᛁᚢᚦ-*þjóð*. Oprindelig har man vel i Runeskriften aldrig betegnet Fordobblingerne, men brugt ᛅ til at udtrykke *a*, *aa* og *ää*, ᛁ til *i* og *ii*, ᚢ til *u* og *uu*.

Da vort Oldsprog har udviklet sig af de samme Ur-Elementer, som det Gotiske, maa ogsaa det have haft en Periode, hvor Vokalsystemet var ligesaa simpelt, eller hvor man behjalp sig med de tre Vokaler *a*, *i* og *u*. Virkelig findes ogsaa paa de ældste Runeindskrifter Formen ᛁ baade for i og e, ᛅᛁ istedetfor det senere *ei*, o. s. v. Men det ligger i vort Oldsprogs Natur, i det Hele taget at ynde korte Vokaler ved Siden af de lange, og i særdeleshed i Flexionsendelserne ikke at taale disse. Derfor træffe vi allerede i Sprogets ældste Levninger baade korte og lange

Vokaler, saavel hörende til Rödder, som til Endelser, og der forekommer saaledes et vistnok vidtlöftigt, men velordnet og let overskueligt Vokalsystem. De korte Rodvokaler sees ved Sammenligning med det Gotiske tydeligen at være dannede ved Brydning fra *i* og *u* over mod *a*. Naar saaledes vort *ek* svarer til det got. *ik*, *stela* til *stilan*, *horn* til *haúrn*, egentl. *hurn*, *stolinn* til *stulans*, kan man ikke tvivle paa at en Brydning her har fundet Sted, og at Brydningen i vort Oldsprog endog har et videre Omraade end i Gotisken. Vi have endog Former i Mængdeviis, der tydelig vise paa hvilken Maade Brydningen er foregaaen. Saaledes finder man istedetfor den sædvanlige Form *spiall* i de ældste Haandskrifter ogsaa *spill* (som *guðsspill*); *spiall* findes ogsaa ofte ombyttet med *spell*, som *spiallvirki* og *spellvirki*, hvilken Form endog er den almindeligste. For *tjalda* findes *tilda*, f. *gialda gilda*[1]. *Fiall* ombyttes, især i Sammensætninger, med *fell;* istf. *eta*, der svarer til det got. *itan*, findes i enkelte Oldhaandskrifter *iata;* Formen *ek*, got. *ik*, findes undertiden, og altid i Oldsvensk, skreven *iak;* af Navnet *Heðin* findes Afledsformen *Hiaðningar*, hvilket tyder paa en Form *Hiaðin*, *Hiðin*[2]. Vi kunne derfor uden Betænkning opstille denne Række:

i — *ia* — *e*,

hvor *i* saaledes er den ældste, *ia* den mellemste, — *e* den yngste Form; og efter samme Analogi kunde man vel opstille

u — *ua* — *o*,

dog findes aldrig Mellemformen *ua*, og i de ældste Haandskrifter er der altid en Vaklen mellem *u* og *o*, saaledes at *guð* og *goð*, *sunr* og *sonr*, *numinn* og *nominn* findes om hverandre, ligesom *u* i Flexionsendelser næsten altid i de

---

[1]) See Gislasons ypperlige, og for nordiske Sprogforskere uundværlige Skrift „*um frumparta íslenzkrar tungu*, S. 17. [2]) Undertiden findes endog Formen *ie*, s. *ietr* f. *etr*, see Gisl. S. 39.

ældste Skrifter ombyttes med *o*. — Der ere visse Consonantforbindelser, der i det Hele taget foretrække den sammensatte Form *ia* f. *e*, nemlig *l* og *r*, fordobblede eller med en anden Consonant; den taales derimod aldrig foran *mm*, *mp*, *nd*, *nt*. Ogsaa i Angelsaxisken er *i* i de fleste Tilfælde, hvor det staar foran en enkelt Consonant eller andre Consonantforbindelser end af *m* og *n*, brudt over til *e;* foran *r* og *h*, ogsaa i enkelte andre Tilfælde, bruges endog sædvanligviis Mellemformen *eo*, der egentlig skulde lyde *ea*, hvilket ogsaa bruges i den northumberlandske Dialekt. Istedetfor *firran* finder man saaledes oftest *feorran*, north. *fearran*, *veorpan* f. *virpan*, Oldn. *verpa* (opr. *virpa*, siden *viarpa)*.

Men der gives i vort Oldsprog ogsaa en modsat Maade, paa hvilken afledede korte Vokaler opstaae, nemlig ved *Omlyd*, hvor en bredere Lyd nedtrykkes til en engere. Denne Nedtrykning finder altid Sted paa Grund af et i en Afledings- eller Flexions-Endelse fölgende *i* eller *u*, selv om dette i Tidens Löb er bortfaldet. Ved *i* forandres saaledes *a* til *e*, *o* (ɔ: *u)* til *y;* ved *u*, der selv er en bredere Lyd end *i*, kan blot *a* paavirkes, og skulde egentlig blive til *o*, hvilken Form ogsaa findes i en Mængde Haandskrifter, og er endnu brugelig i det vestlige Norge, men sædvanligviis er den dog forandret til *ö*, en Lyd, der i Haandskrifterne betegnes paa forskjellige Maader, i de ældste mest med ǫ. I Flexions- og Afleds-Endelser forandres *a* endog til *u*. Exempler er det i denne bekjendte Sag overflödigt at anföre. Af den Omstændighed, at der i Gotisk ei findes Spor af Omlyd, og at Omlyden idetmindste ved *u* endog i flere af vore Oldskrifter ei anvendes, kan man forresten sikkert slutte, at den ei hörer hjemme i vort rene Oldsprog, men förşt senere har udviklet sig ved en hurtigere Udtale. Yderst vigtig er den for Sproggrandskeren, idet den vidner om bortfaldne grammatiske

Former. Saaledes viser Formen *röð*, at Ordet opr. maa have hedet *raðu; betra*, at Ordet maa have lydt *batira*, o. s. v. Ogsaa Diphthongen *ei*, der svarer til det got. *ái*, maa ansees for at være fremkommen ved at det efterfölgende *i* har omlydt *a*. Paa samme Maade skulde *au* ogsaa omlyde til *öu* eller *ou*, og virkelig finder man i enkelte Haandskrifter denne Form (nemlig *ǫu*, f. Ex. No. 619, see Gisl. S. 25). For at skjelne mellem det dobbelte *e*, som fremstaaer deels ved Brydning af *i* mod *a*, deels ved Omlyd af *a* mod *i*, har Grimm valgt at betegne det förste ved *ë*; jeg bruger her den modsatte Fremgangsmaade, idet jeg betegner det sidste med *ë*, fordi dette stemmer bedre med Analogien af *ö*, Omlydsformen af a.

Vi have saledes i vort Oldsprog denne Række af korte Vokaler:

a — *ë* eller *e* — *i* — *o* eller *ö* — *u* — *y*,

af hvilke

ë } *ö* } er omlydt *a*; *e* brudt *i*; *o* brudt *u*, *y* omlydt *u*.

At hine enkelte, oprindelige Vokaler saavel i Brydnings- som Omlyds-Tilfælde brugtes istedetfor de afledte, maa vel ansees som liggende i Sagens Natur, og navnligen maa det have været Tilfældet i den ældste Runeskrift. Hvor man i Runeskriften har sögt at betegne den, skeer dette somoftest temmelig uhjælpsomt, f. Ex. ved at sætte *u* efter *a*, en Form, der og forekommer i Haandskrifterne, som *aurn* f. *örn*.

Alle de korte Vokaler kunne i vort Oldsprog forlænges, saaledes at *a* bliver til *aa* eller *á*, *e* til *ee* eller *é*, *i* til *ii* eller *í*, *o* til *oo* eller *ó*, *u* til *uu* eller *ú*. Betegningsmaaden er i Haandskrifterne meget vaklende; snart bruges Accentuation, snart ikke, snart Fordobbling; Accentuationen selv betegnes ofte i isl. Haandskrifter *ä*, *ö*, *ÿ*, *w*. At de accentuerede Vokaler virkelig ere Forlængelser af de korte,

sees bedst ved den Qvantitets-Erstatning, som finder Sted ved Consonantudeladelser, hvorom mere siden; f. Ex. naar Formen *tagr*, der findes i Got., gjengives ved *tár*, *dráttr* f. *dragtr* af *draga*, *réttr* f. *rehtr* ell. *rektr*, got. *raihts* (*rihts*), o. s. v. Ogsaa de lange Vokaler ere udsatte for Omlyd ved *i*, saaledes bliver *á* til *æ*, *ó* til *œ*, *ú* til *ý*; disse tre saaledes fremkommende lange Vokaler ere altsaa kun Omlydsformer. At forresten Udtalen af *á* vakler mellem *ao* og *aa*, at det derfor i enkelte Haandskrifter reentud betegnes *o*, som forhen omtalt; at Islænderne nu ikke kjende œ, men ogsaa betegne dette med *æ*, og udtale begge *aj*, er her af mindre Vigtighed at anföre. Udtalen af *é* er nuomstunder paa Island *je*, og som synes efter Oldskrifterne snart at have været *je*, snart *ei*[1], snart simpelthen *é* (som i Fransk). For de fleste Organer er det vel neppe heller muligt, at udtale *ee* anderledes end *je*. Denne Udtale har ellers givet Anledning til, at Enkelte have troet at burde betegne dette *é* anderledes end de övrige accentuerede Vokaler, og derfor skrevet *è*, regnende Bogstavet til de korte. Imod denne Betegningsmaade maa vi her erklære os, thi at *ee* klinger som *je*, kunne vi blot ansee som en Tilfældighed; det er aabenbar det förste, til *j* overgaaende, *e*, som er det Væsentlige; det andet antyder kun Fordobblingen.

Diphthonger i vort Oldsprog ere de föromtalte *ei* (eg. *ai*, omlydt) og *au* samt *ey*, der blot er en ved *i* bevirket Omlydsform af *au*. Men oprindelig gaves der endnu een, nemlig *iu* eller *io*, den samme, der forekommer i det got. *þiud*, *liubs*. Dog er denne Diphthong ophört som saadan allerede i gamle Haandskrifter. Vort Oldsprog har nemlig en Stræben efter, altid at lade en *i*-Lyd foran en bredere Vokal forhærdes til *j*. Derfor er ei alene Diphthongen *iu*

---

[1]) Hvad dette angaaer, see især Hákonarbók, hvor Former som *leir* f. *lér* (Cap. 3) *leit* f. *lét* (Cap. 9) oftere forekomme.

eller *io*, bleven til *ju*, *jo*, men endogsaa Brydningsformen *ia* til *ja*. Men da det ligeledes hörer til Sprogets Charakteer, at en oprindelig lang Stavelse aldrig taber sin Qvantitet, men ved enhver Bogstavforandring, der ellers vilde medföre en saadan, modtager en Compensation, der bestaaer i Vokalens Udvidelse, ere de af Naturen lange Stavelser *iu*, *io*, blevne til *jú*, *jó*, s. *ljúfr* f. *liufr*, *ljóss* f. *lios*; og den Omstændighed, at Brydningsformen *ja* fremdeles er kort, bestyrker paa det klareste hvad der forhen er yttret om dens Jævngyldighed med det korte *i* eller *e*. Paa denne Maade kan Brydningsformen *ja* ogsaa blive deelagtig i *U*-Omlyden, og gaaer da over til *jö*; *I*-Omlyden derimod bringer det oprindelige *i* frem istedetfor *je*; f. Ex. *kjölr*, *kjalar*, *kili*. Denne Tilböielighed til at forandre *i* til *j* yttrer sig endog ved det lange *í*, da Former som *fíandi*, *þría*, *þríu* ere blevne til *fjándi*, *þrjá*, *þrjú* [1].

Ogsaa i Oldhöitydsk og Angelsaxisk findes I-Omlyden; den, der bevirkes ved *u*, hörer derimod udelukkende hjemme i vort Oldsprog. Omlyden i det Angelsaxiske er desuden ingen egentlig Flexions-Omlyd, men vedkommer mere Orddannelsen. De angelsaxiske Vokaler ere i det Hele taget lidet forskjellige fra vort Oldsprogs. Til vort *a* svarer *a*, til vort *i* enten *i*, eller den af det oprindelige *i* opstaaede Brydningsform *eo*; til vort *o* og *u* oftest *o*, ogsaa *u*; ogsaa *ë* er repræsenteret i Afledsformen ved *ë*, *e* svarer til vort ældre *i* eller *e*, og *y* er Omlydsformen af *u*. Til oldn. *á* (med Omlydsform *æ*) svarer *æ*, til oldn. *í* det angels. *í*, til *ó*, *ó*; *ú*, *ú*; og *ý*, *ý*; Omlydsformen œ

[1]) Former, som disse sidste, vise især aabenbart denne Tendents til at sammendrage Lyden af i-a, i-u i een Stavelse, og det er derfor neppe overeensstemmende med Sprogets Charakter, naar Grimm beholder det oprindelige *io* og *iu*. Udtalen af j i Ord som *ljús* ell. *ljós* er i Svensk og flere norske Mundarter endog saa stærk, at l'et opsluges; man siger *jús*, *jós* o. s. v.

gjengives ved *ê*, hvorved man vel og kan forklare Brugen af *æ* i Middel- og nyere Islandsk istedetfor *œ*. Derimod ynder Angelsaxisken ikke de rene Diphthonger, men foretrækker heller en Uddragning af Lyden, eller i det Höieste blot et svagt Forslag; saaledes gjengives det Got. *ái*, Oldn. *ei* kun ved *â*, (s. *hlâf*=*hláibs, hleifr)* og det Got. og Oldn. *áu* ved *eá*, (s. *eádig*=*auðigr); eó*, der ei maa forvexles med det af i brudte *eo*, svarer til Got. *iu*, Oldn. *jó*, *jú*. Der er forresten den Egenhed ved det korte *a* i Angelsaxisk, at det snart yttrer en Tilböielighed til at gaae over i *o*, nemlig foran Consonantforbindelser af *m* og *n*, hvor man baade finder skrevet *man* og *mon*, *lamb* og *lomb*, *svanc* og *svonc;* snart til at nærme sig E-Lyden, enten ved at modtage Forslaget *e*, nemlig foran Consonantforbindelser af *l* og *r*, som *eall* f. *all, heard* f. *hard*. eller ved at gaae over til *ä*, især foran enkelte Consonanter. Denne Overgang, som man ei kan kalde Omlyd, er heller ingen sikkre Regler underkastede, og i det Hele taget forskjellig i de forskjellige Haandskrifter, man finder saaledes *bäc* og *bac*, *hväl* og *hval*. I disse tilkjendegives den ved et *æ* aldeles som den föromtalte lange Vokal, ja ofte endog ved et *e*. De fleste have ogsaa i de nyere Udgaver vedtaget at betegne den med *æ*, og til Forskjel kun accentuere den lange Vokal.

I grammatisk Henseende kunne vi altsaa opstille disse angelsaxiske Vokaler: *a, â, e, ê, i, î, o, ô, u, û, y, ŷ, æ, eá, eó;* og naar vi her fölge den allerede ovenfor vedtagne Maneer, at henföre alle afændrede Vokaler til de oprindelige, og saaledes skrive Sproget, som det har været udtalt i sin förste Barndom, behöver man heller ikke engang at erkjende Brydnings- og Omlydsformerne, men betragte *ê* som *ô*, *y* og *ŷ* som *u* og *û*, og *eo* som *i*. Virkelig hersker og i Angelsaxisken maaskee mere end i noget andet germanisk Sprog en overordentlig Vaklen i orthographisk

Henseende. Ofte finder man *i* og *y* ombyttede, ofte den oprindelige Form *i*, ogsaa *y* anvendt istedetfor Brydningsformen *eo; ä, æ* og *e* forvexles, o. s. v. Men Grammatikeren kan i denne Forvirring kun holde sig til, hvad der viser sig at være det Normale, og den vaklende Brug, aabenbar en Fölge af de forskjellige Tider, hvori Haandskrifterne ere affattede, giver ham maaskee endog her friere Hænder end ved de andre Sprog til, under Opstillingen af en Normalretskrivning, at vælge et vilkaarligt Udviklingsstadium. Man kunde saaledes neppe med Grund anke over en Normalretskrivning, der ei erkjendte Overgangen af *a* til *o, ä* og *ea*.

Der er endnu et for vort Oldsprogs Vokalismus eget og charakteristisk Phænomen at omtale, nemlig en videre Udstrækning af Omlyden, eller, som man kunde kalde det, *den stærke Omlyd*, der bestaaer i den Forandring, en Vokal undergaaer paa Grund af et efterfölgende *j* (forhærdet *i)* eller *v* (forhærdet *u)*, selv om disse Bogstaver i den os bekjendte Sprogform ere bortfaldne. Denne Omlyd træffer ikke alene de forhen omtalte Vokaler paa sædvanlig Maade, men udstrækker endog sin Indflydelse paa *i* og *ei*, der blive til *y* eller *ö* og *ey*. Saaledes vise de gotiske Former *ródjan, fulljan, varmjan*, sammenlignede med de tilsvarende Oldn. *rœða, fylla, verma*, at en Omlyd her har fundet Sted, og at Oldformen maa have været *róðja, fullja, varmja;* ogsaa kommer det bortfaldne *i* eller *j* frem i Præs. Ind., der lyde *rœði, fylli, vermi*, medens de övrige svage Verber af denne Klasse i samme Tempus ende paa Rodconsonanten. Paa lignende Maade fremkommer det bortfaldne *j* eller *i* i Accusativ Sg. af den 1ste stærke Hankjönsdeclination, hvor den lange Rodstavelse ei tillader at opsluge det; f. Ex. *endir*, got. *andeis* (ɔ: *andiis)*, Acc. *endi*, uagtet *fiskr*, der ei har nogen j-Lyd, blot danner Acc. *fisk*. At Ordet *ben* (Saar)

skulde opr. hede *banj*, sees af Gen. pl. *benja*, at *herr* (Hær) eg. skulde hede *harjr*, viser Gen. *herjar*. At *kjöt* (Kjöd) kommer af *kjatv*, viser Dat. *kjötvi*, ligeledes *mjöl*, *öl*, Dat, *mjölvi*, *ölvi*, Angels. *melu* (ↄ: *milu*) *ealu* (ↄ: *alu*). Overgangen af *i* til *y* viser Sammenligningen mellem got. *siggvan* (ↄ: *singvan*) og Oldn. *syngva*, got. *igqvar*, Oldn. *ykkar*, got. *sigqvan*, Oldn. *sökkva*, Got. *riqvis*, Oldn. *rökkr*. Ofte bestaae endog flere Former ved Siden af hinanden, som *Ingi* og *Yngvi*. I meget gamle Haandskrifter finder man endog denne Omlyd undladt, f. Ex. *Frauja* f. *Freyja*.

Om Vokalernes Forlængelse er allerede forhen talt. Der gives vistnok lange Rodvokaler, der som saadanne endog findes i de tilsvarende gotiske Ord; her kan man ikke ligefrem paavise Forlængelsen, der tilhörer Sprogets forhistoriske Periode. Men inden Sproghistoriens Enemærker ligger den Forlængelse, der enten anvendes som Erstatning for en ellers tabt Positionsqvantitet, (s. naar *rehtr* bliver til *réttr*, *tagr* til *tár*), eller som Sprog-Egenhed fordres, naar Rodvokalen blottes i Enden af et Ord, thi i dette Tilfælde maa den altid forlænges. Forlængelse paa Grund af visse paafölgende Consonantforbindelser synes tidligt at have fundet Sted, især i islandske Haandskrifter. De ældste islandske og alle norske fordre kun Forlængelsen foran *lf*, *lg*, *lk*, *lm*, *lp*, *ls*, s. *háls*, *úlfr*, *kálfr*, *gólf*; nyere islandske ligeledes foran *ng* og *nk*.

Om Elision af korte Vokaler i enkelte Mellemstavelser er det her overflödigt at udbrede sig vidtlöftigere, da Elisionen er fælles for alle Mundarter, og desuden synes at have fundet Sted, som en Lettelse for den hurtige Udtale, ligefra den ældste Tid. Saaledes viser vistnok det angels. *heorot*, sammenl. med oldn. *hjörtr* (ↄ: *hirtr*), at Oldformen maa have været *hiratur*, og saaledes *björn*-*biranur*, men disse Slutninger have ingen praktisk Interesse med

Hensyn til vort her fremsatte Formaal. Ligesaalidet er det nödvendigt at dvæle ved Elisionen af *a* og *u* i Flexionsendelser efter *á*, *ó*, *ú*.

Consonantsystemet i vort Oldsprog er, naar man tager tilbörligt Hensyn til Udtale og Retskrivnings-Egenhederne i de forskjellige Haandskrifter, yderst simpelt og let overskueligt, saaledes at man endog kunde behjælpe sig med færre Tegn, end de sædvanligviis i Skriftsproget optagne. Som bekjendt, ere disse:

	Tenuis	Media	stærk Aspirat	svag Asp.	liqv.
for Tungebogstaverne	*t*,	*d*,	*þ*,	*ð*,	*n*,
- Læbebogstaverne	*p*,	*b*,	*f*,	*v*,	*m*,
- Ganebogstaverne	*k*,	*g*,		*(gh) h*,	*ngl*.

Men, som bekjendt, forekommer aldrig *d* i Slutningen af en Stavelse efter en Vokal, de stumme Consonanter og *ṙ*, uden at forandres i den svage Aspiration *ð*, der i de ældste Haandskrifter, som kun kjende eet Aspirationstegn, betegnes ved *þ*; man finder endog i gode Haandskrifter Aspirationen efter *l*, *m* og *n*, hvor den vistnok ene af den Grund ellers bortfalder, at den efter disse Bogstaver neppe er hörlig i Udtalen. Man kan saaledes korteligere antyde Forholdet ved at sige, at Oldsproget i Slutningen af en Stavelse regelret ingen anden Lingvalform erkjender, end Tenuis og den svage Aspiration. Af Gotisk og Angelsaxisk sees at disse Sprog, især det sidste, efter bestemt Conseqvents skjelne mellem þ (ð) og d, f. Ex. *beidan* (oldn. *bíða)* Angels. *bìdan; leiþan* (oldn. *líða)*, Angels. *líðan;* ogsaa i vort Oldsprogs ældste Form maa vel Distinctionen have fundet Sted, men dens Iagttagelse er neppe af nogen praktisk Vigtighed.

Hvad Læbebogstaverne angaaer, da er det bekjendt, at *p* som Begyndelsesbogstav oprindelig ei hörer hjemme i vort Oldsprog; ligesaalidt som i Got. og Angels.; og at Medie- og Aspiratformerne i Enden af en Stavelse stedse

gjengives ved en eneste Lyd, der efter en Vokal nærmer sig *v*, efter en Consonant *b*, og somoftest udtrykkes ved *f*, f. Ex. *nafn* (got. *namô)*, *jafn* (got. *ibns)*, *ljúfr* (got. *liubs)*, *hrafn* (Angels. *hräfen)*, *kálfr*, *gólf* (der ogsaa findes skrevet *kálbr*, *gólb*[1]). Det samme synes ogsaa at have fundet Sted i Gotisk, hvor det blottede *b* bliver til *f;* i Angelsaxisk hersker Forkjerligheden for *f*, i Oldsaxisk derimod bruges endog et med ð aldeles analogt Tegn, nemlig ƀ, hvilket man kunde önske at optage ogsaa i vort Oldsprog istedetfor *v*, som svag Labial-Aspiration, og kun beholde dette sidste, hvor det er forhærdet *u*, og saaledes analogt med det ved Forhærdelse af *i* dannede *j*. Ogsaa den vedtagne Form *pt* skulde egentligen efter Udtalen skrives *ft*, og findes ofte saaledes, s. *aptr* og *aftr;* Skrivemaaden *pt* synes at vidne om en Stræben efter at gjennemföre den bekjendte Regel: Tenuis foran Tenuis, o. s. v. Den ofte ubestemmelige Lyd af *fn*, der snart nærmer sig *bn*, snart *mn*, gjengives i Haandskrifterne hyppigt paa sidstanförte Maade, hvilken i Oldsvensk endog kan kaldes regelret, s. *jamn*, *hramn*, *namn*, (endog *jampn*, *hrampn*, *nampn)*. Naar man skulde skrive aldeles etymologisk, eller saaledes som Sprogformerne maa have yttret sig i det tidligste Stadium, maatte man skjelne mellem de forskjellige Læbebogstaver, og skrive f. Ex. *jabn, namn, hrafn.*

Ganebogstaverne savne et eget Tegn for den stærke Aspiration, der heller ikke nogensinde forekommer. At derimod Media *g* overalt i Slutningen af en Stavelse har været udtalt *gh*, viser den overveiende Brug af denne Combination i en Mængde Haandskrifter. Ja i Runeexemplaret af den skaanske Lov finder man i disse Tilfælde endog Formen ᚼ, der ellers betegner *h*, hvilket Bogstav som svag Gane-Aspiration ellers kun bruges i Begyndelsen af Ord,

[1]) See Gislasons Skrift S. 211.

foran en Vokal eller Halvvokal (*j* eller *v*), og forresten blot betegner en ubestemt Aspiration, ligesom det græske Spiritus Asper. I Gotisk og Angels. bestaae baade *g* og *h* i Slutningen af Stavelser ɔ: for *gh*, dog vakler i det sidste Sprog ofte Skrivemaaden mellem begge, som *þrah* og *þrag;* foran *Lingvaler* bruges stedse *h*. En vis Tilböielighed hos Slutnings-*g*-et til at gaae over i *v* bemærkes allerede i de ældre Haandskrifter, naar f. Ex. *hárr* (höi) Acc. *hávan*, ogsaa findes skrevet *hogr;* endnu tydeligere aabenbarer det sig i Angels., hvor *græg*, *græges* svarer til Oldhöit. *grâo, grâwes*, og begge til Engl. *gray;* klart viser det sig ogsaa i vort nuværende Sprog, hvor *hagi* gjennem *Hauge* er blevet *Have*, *jage* ofte udtales *jave*, *Slag* udtales *Slau*. Paa Orknöerne er ligeledes *Skagi* blevet *Skau*.

At *j* og *v* egentlig blot kunne ansees som Forhærdelser af Vocalerne *i* og *u*, er forhen oftere berört; man finder derfor i Haandskrifterne *j* og *i*, *v* og *u*, om hverandre, ja endog *e* istedetfor *j*, s. *earl* f. *jarl*. Dog have Goterne for *j* et eget Tegn, og hvor *j* forekommer i Begyndelsen af Stavelser, betegne Angelsaxerne endog denne Lyd somoftest med *g* eller *ge*, f. Ex. *geong* l. *jong*, *hergan*, *eardigan*, l. *herjan*, *eardjan*. I flere Ord, der i Got. begynde med *j* og i Angels. med *ge*, og hvor der altsaa i vort Oldsprog skulde være et tilsvarende *j*, er dette endog i temmelig gamle Haandskrifter bortfaldet, f. Ex. *ungr*, (eg. *júngr*), *ár* (eg. *jár*, Tydsk *Jahr*), *ok* (eg. *jok*, Got. *juk*, Tydsk *Joch*); imidlertid finder man dog, hvorvel sjælden, Former med *j*, fornemmelig Ordet *jungfrú*, hvoraf man kan slutte, at den i den allerældste Tid har været almindelig. — Ogsaa *v* er paa en lignende Maade bortfaldet foran de beslægtede Vokaler *o* og *u*, f. Ex. *úlfr*, tydsk *Wulf*, *okr*, Tydsk *Wucher*, Præt. *óx* af *vaxa*, Part. *ofinn* af *vefa*, o. s. v.; man finder virkelig ogsaa

Formerne som *vox*, *vofinn*. Efter Consonanter sammensmelter og *ve* og *vi* til *o* og *y*, f. Ex. *kona* f. *kvena* (gen. pl. *kvenna)*, *Björgyn* f. *Björgvin*. Foran Cons. *l* og *r* har *v* i de ældste Tider kunnet staae i Beg. af Ord; derom vidne det Got. *vlits*, det Angels. *vlite* sammenlignede med Oldn. *litr* [1], og de mange Former med *vr* baade i Got. og Angels., svarende til de norsk-islandske med *r*, f. Ex, *vráiþs*, Angels. *vráð*, n. *reiðr*, Angels. *vrêgjan*, n. *rœgja*. Udeladelsen af *v* foran *r* er dog blot et Kjendemærke for den norsk-islandske Mundart, thi i den dansksvenske er *vr* stedse bibeholdt, ja endog gaaet over i de nyere Skriftsprog. Ogsaa forekomme der flere Steder i den ældre Edda [2], hvor *reiðr* danner Rimbogstav med *vega* og saaledes maa have været udtalt *vreiðr*, ligesom man i enkelte norske Haandskrifter finder *ru* f. *vr*, s. *rueiði*, *rueiðr*, *ruangr*.

Om den udbredte Brug af *h* som blot Aspiration foran enkelte Consonanter, kunne vi fatte os kort, da den endnu i hele sin Udstrækning finder Sted i den islandske Mundart, og kun er bortfalden i Fastlands-Mundarterne.

Söge vi nu af det Foranförte at udfinde det mindst mulige Antal Consonanttegn, hvormed vort Oldsprog kunde nöie sig, faa vi:

for Tungebogstaverne: t, d, þ, n.
for Læbebogstaverne: p, b, f, m.
for Ganebogstaverne: k, g, h,
til at udtrykke j og v: i og u.
og forresten: r, l, s,

Dette er paa det nærmeste de samme Consonanter, hvormed Goterne behjælpe sig; de have desforuden kun særegne Tegn for j og v, for Combinationerne *hv* og *qv*, og for *z*, der dog kun kan kaldes en Modification af *s*. Rune-

[1]) Jævnför her det polske *Wladislaw* = *Ladislaus*. [2]) Œgisdr. 15, 18, 27.

alfabetet har nöiagtigen den samme Consonant-Cyclus, som den ovenanförte, naar undtages, at det oprindelig ikke skjelner mellem Media og Tenuis, idet ᛏ betegner t og d, ᛒ p og b, ᚴ k og g. Först senere har man til at betegne Forskjellen begyndt med Punkteringen eller de saakaldte *stungne Runer*, ᛏ (d), ᛒ (p) og ᚴ (g).

Der er forhen talt om de Assimilationer eller Udeladelser, der have bevirket Vokalforlængelser som etslags Erstatning for Qvantiteten, idet fornemmelig *g*, *h* og *n* inde i, eller i Enden af Ord, ere bortfaldne, og den foregaaende Vokal forlænget, s. *tár* f. *tagr*, Got. *tagr*, *réttr* f. *rehtr*, Got. *raíhts*, *áss* f. *ans*, Got. *ans*, *gás* f. *gans*, Tydsk *Gans*, o. s. v. Disse Assimilationer ere fælles og charakteristiske for hele den nordiske Sprogstamme, og synes derfor at maatte have rodfæstet sig allerede förend den deelte sig i de to ovennævnte Hovedgrene. Derimod gives der et andet Slags Assimilationer, der nærmest synes at tilhöre den norsk-islandske Mundart, og kun for en meget liden Deel findes i den svensk-danske. Dette er den Opslugning af *n*, som finder Sted foran det haardt udtalte eller fordoblede *tt* og *kk*, f. Ex. naar *enkkja* forandres til *ekkja*, *stönkkva* til *stökkva*; *springa* har i Præt. *sprakk* f. *sprankk*, *binda*, *batt* f. *bantt*, o. s. v. Her finder man ældre svenske og danske Former som *enkja*, *stinka*, *bandt*, der ogsaa, med de nödvendige Modificationer, ere gaaede over til det nyere Skriftsprog. Ogsaa den Assimilation, hvorved *nþ*, *nd*, *lþ*, *ld* forandres til *nn* og *ll*, f. Ex. *annarr* f. *anþarr*, *gull* f. *gulþ*, synes ikke at höre hjemme i ældre Svensk og Dansk, hvor man finder Former, som *anþar*, *gulþ* o. s. v. Derimod er Overgangen fra *nn* til *ð* som *maðr* f. *mannr*, fælles for hele Norden, skjönt vistnok Formen *mannr* findes idetmindste paa een dansk Runesteen.

Det maa endelig, förend vi forlade denne forelöbige Udsigt over Oldsprogets Bogstavcyclus, bemærkes, hvorledes det samme Forhold mellem r og s, der findes i Latinen, ogsaa hersker i vort ældre Sprog, nemlig at r i flere Ord er sat istedetfor s, der forekom i den ældre Form, f. Ex. *vera* f. *vesa*, ligesom *arbor*, *arboris* f. *arbos*, *arbosis*. I de ældste Haandskrifter og paa Runestene finder man saaledes Formerne *vesa* el. *visa (vera)*, *vas (var)*, *er* eller *is (er*, saavel Præs. af *vera*, som Relativpartiklen), men dette ere ogsaa de eneste; ellers findes kun *r*. Sammenligning med det Gotiske viser dog, at *s* maa i ældre Tider have været tilstede i ulige flere Ord og Endelser, f. Ex. i alle Comparativ-Endelser, hvor Goterne have *za*, vort Oldsprog *ri* (s. *batiza* = *betri*, eg. *batisi*, *máiza* = *meiri*, eg. *maisi)*, i *huzð* = *hodd* (eg. *horð*, tydsk *Hort*, af at *hirða)*, *razða* = *rödd* (eg. *rörð)*, *aiz* = *eir*, o. s. v. Dog synes et saadant senere til *r* overgaaende *s* kun at have fulgt efter korte Vokaler og Diphthonger, der, betragtede som to korte Stavelser, staa i den samme Kategori.

Sammenholder man nu Hovedresultaterne af den Udsigt, vi her have forsögt at give, vil man finde, at der med temmelig Lethed og Bestemthed lader sig opstille en ræsonneret Normalorthographi for Sproget i dets allerförste Stadium. Det vil kortelig være denne: man slaaer en Streg först og fremst over al Omlyd, siden over Brydningen; ɔ: behjælper sig med Stammevokalerne *a, i, u* og deres Sammensætninger; udelader de svage Aspirater (ð og v), assimilerer ikke *n* med de haarde Consonanter, gjengiver *r* paa behörige Steder med *s*, og indsætter *vr*, maaskee og *vl*, hvor disse Former ved Sammenligning med beslægtede Sprog sees at have været til. Vilde man paa denne Maade restituere f. Ex. et Par Vers af Völuspá til den

ældste Form (dog uden Hensyn til de grammatiske Modificationer), maatte det omtrent blive saaledes:

1. Hliuþs biþ ik allar
   haligar kindir
   mairi (maisi?) ok minni
   magu Haimdallar;
   vilþu at ik valfaþurs
   vîl framtaljak,
   furnspill fîra
   þau ik framist um man.

2. ik man itna
   âr uf burna
   þâ is furþum mik
   fôþiþa hafþu;
   nîu man ic haima
   nîu îviþiur
   mitviþ mâran
   fur mulþ neþan.

At denne Skrivemaade meget ligner den, der er brugelig paa de ældste Runestene, vil strax falde Enhver i Öinene, og det er tillige heel naturligt. Man kunde endog med Hensyn dertil opstille en ræsonneret Rune-Orthographi, hvilken Rune-Risterne, hvis de havde haft nogen Bevidsthed om Grammatik og Lydforhold, burde have fulgt. Negtes kan det heller ikke, at de bedste og ældste Indskrifter ogsaa mest nærme sig de ovenfor antydede Regler, især hvad Consonantsystemet angaaer. I visse Henseender ere Runerne endog nöiagtigere, end Gotisken, thi Mangelen paa et eget Tegn for Bogstavet *o* nöder Runerne til at skjelne mellem ᚭ (opr. *aa)* og ᚢ (opr. *uu)*; de maa saaledes for *ó* (af uu), *ú* og *u* vistnok behjælpe sig med eet Tegn, men derved undgaae de og Sammenblandingen af *aa* og *uu*. Saaledes findes paa de bedste Runestene ᛘᚢᚦᛁᚱ, *móðir*, ᛏᚱᚢᛏᛁᚾ, *dróttinn*, angels. *dryhten*, ja endog Omlydsformen ᚾᚢᚱᚢᚾ ɔ: *norrœnn* (Runestenen fra Eegaae), en Skrivemaade, der, hvor besynderlig den end ved förste Öiekast maa synes, dog er aldeles overeensstemmende med Lydforholdene. Conseqvent bör derfor i normal Runeskrift Aflyden *a*—*ô* stedse gjengives ᛅ—ᚢ, som ᚠᛅᚱᛅ—ᚠᚢᚱ, ᚴᚱᛅᚠᛅ—ᚴᚱᛅᚢᚠ o. s. v. Skrivemaaden ᚠᚭᚱ, ᚴᚱᚭᚠ, maa allerede ansees som et Tegn paa Usikkerhed. Man kan forresten ikke undres over at de

korte, og, jo længere man gaaer tilbage i Tiden, vel heller ikke saa bestemte Mellemlyde *e* og *o*, hvortil ingen egentlige Tegn gives, kun med Usikkerhed og Vaklen ere udtrykte. Saaledes gives *o*, hvad der og er naturligt nok, ofte ved *au*, s. *auk* - *ok*; *e*, hvor det kommer af *a*, ligeledes med *au* f. Ex. *auft* og *auftir* f. *eftir*[1]. Naar *é* findes gjengivet ved ᛦ, f. Ex. paa den söndervissingske Runesteen, ᛚᛦᛏ f. *lét*, da kan det forklares ved en Dialectforskjellighed, der baade nærmer sig den got. Form *láilôt* og den nyere Form *lod*. Brydningen *ia* findes allerede, og muligt kan det og være, at et *ë* er forvexlet med *e*, ɔ: udtrykt ved ᛁ istedetfor ved ᛂ[2]. En mærkelig Overeensstemmelse

---

[1]) Her maa dog bemærkes, at i dette Ord, som nok er det eneste, hvori Skrivemaaden forekommer, kan der ifölge det Foranförte egentlig ei være Spörgsmaal om Omlydsformen *e*, men ene om *a*. Ordet skulde saaledes lyde *aft* eller *aftir*; nu ligger der dog i *f*'et en Lyd af *v* skjult, der kan have udövet en med v-Omlyden analog Indvirkning paa det foregaaende *a*, og forandret det til *au*. [2]) Idetmindste skulde det ved förste Öiekast paa den i Liljegrens Runlära S. 81 meddeelte versificerede Runeindskrift: Han uft siklt til Simkala, turum knari, um Tumisnis, som om Tumisnis (ɔ: Dómisnes) staaer for *Tumisnas*, da man snarest kunde udlede *nes* (Forbjerg) af *nasir* (Lat. *nares*), og ansee *e* som en Omlyd af *a*, især da et j kommer frem i Fleertal (s. *nesjum*). Men erindrer man, at den nuværende norske Udtale af *násir* er „*Naaser*", og at den rette Skrivemaade saaledes vel er *násir*, da finder man Aflydsformen *nes (nis)* - *nás* aldeles conseqvent, og svarende til *ber* (*bir*) - *bár* (*at bera* - *báru*, subst. *bára*), d. e. den regelrette Afledningsform; *nes* (*nis*) bliver saaledes rigtigere end *nēs (nas)*, og Formen *Nesjar*, *á Nesjum*, er altsaa ingen Omlydsform, men eensbetydende med den, der forekommer i Navnet *Nissiá* (ɔ: Nisaa i Halland) og *Nissisdalr* (Nissedal i Thelemarken). Exempler, som disse, vise, hvor vigtige Runeindskrifterne kunne være til Bekræftelsen af mangt et Resultat, som man ellers kun ved Sprogsammenligning og derpaa grundede Conseqventser vinder mere i Form af en Hypothese, end med bestemt Vished, og om hvis Paa-

med den gotiske Skrivemaade *gg* f. *ng*, som *siggvan*, f. *singvan*, *figgrs* f. *fingrs*, ja endog *hh* for *nh* eller *ngh*, s. *huhrus* f. *hunghrus*, *juhs* f. *junghs*, er den, som findes paa enkelte Runestene, hvor ᚴ er sat for ᚾᚴ, som ᛏᚱᛁᚴᚱ f. ᛏᚱᛁᚾᚴᚱ, ɔ: drengr; ja endog ᛏ for *nt* eller *nr*, s. ᛁᚴᛚᛏ f. ᛁᚾᚴᛚᛅᚾᛏ ɔ: England. Uagtet nu den gotiske Skrivemaade nærmest synes at hidröre fra den græske: γγ f. νγ, kan man dog ved Runerne ei undgaae at tænke sig denne Retskrivning som en Overgang til Assimilationen *kk* og *tt* f. *nkk* og *ntt*. Sammenholder man den med Overgangen fra *nn* til *ð*, som *mannr* til *maðr*, ledes man til at forestille sig den ældste Udtale af *n* i Midten og Enden af en Stavelse som noget snövlende, thi den saakaldte Snövlen bestaaer netop deri at *n* og *m* taber den liqvide Character, og blive stumme, *n* til *d*, *m* til *b*.

Det er ei alene i Skrivemaaden af de enkelte Ord, men ogsaa i Ordenes Flexion, at man ved Sammenligning mellem ældre og yngre Sprogpröver, og Sprogene indbyrdes, kan paavise flere Former, der i Sprogenes ældste Periode maa have været brugelige, men i Tidens Löb ere forsvundne. Navnligen er dette Tilfældet med *Reduplicationen*, der kun i Gotisk forefindes i sin Heelhed, skjönt maaskee ikke ganske uforvansket. Grimm har allerede i sin Grammatik saa fuldstændigen efterviist Reduplicationens Oprindelse og Forhold til Aflyden, at vi her kun korteligen behöve at dvæle derved. Aflydens Charakter, er, som ovenfor berört, en Stræben efter Lydafvexling, der tilfredsstilles ved at vælge Vokalerne til Stammeverbets Rodformer i forskjellige Lydklasser, og saaledes vexle, enten blot

a — *u*, som *fara* — *fór*, (ɔ: *fuur)* — *fórum*.
eller *i* — *a* — *u*, som *binda* — *batt* — *bundum*.

---

lidelighed man saaatsige vel var moralsk, men kun ved hiin Bekræftelse bliver juridisk overbeviist. Desto större Skade, at Runeliteraturen endnu er saa lidet kjendt!

Man kunde tilföie at Afvexlingen regelret stræber at gaae ned fra den höieste, eller *i*-Lyden, til den dybeste, eller *u*, saaledes at det Verbum, der i Præs. har *i*, kan gjennemgaae alle tre Classer, medens det, som i Præs. har *a*, blot naaer til *u*, og der endog intet findes, som i Præs. har *u*, undtagen det Got. *trudan*, der dog ogsaa i vort Oldsprog ved Siden af Formen *troða* har *treða*, öiensynligen fordi vore Forfædre fölte det Uregelrette og Ubehjælpelige i *u*-Formen.

Uagtet det er charakteristik for Aflydsafvexlingen, at Stammeformen i Præs. er en kort Vokal, kunde dog endnu Diphthongerne, *ii* og *iu* (Got. *ei* og *iu*, Oldn. *í* og *jú* eller *jó*) modtage den ved at forandre eller bortkaste det förste *i*, og saaledes behandle Diphthongen som om den virkelig bestod af to korte Stavelser. Derfor har man

ii — ai — i.
iu — au — u.

der paa Gotisk lyder som *steigan*, *stáig*, *stigum*; *fliugan*, *fláug*, *flugum*, paa Oldn. *stíga*, *steig*, *stigum*; *fljúga*, *flaug*, *flugum* eller *brjóta*, *braut*, *brutum*.

Men hvor Stammeformen selv allerede i Præs. har en lang Rodstavelse, med en for et Præt. charakteristisk Vokal, altsaa enten *a* med Position (s. *blanda*, *halda*, *falla*) eller en Diphthong *ai*, *au*, eller den enkelte lange Vokal *aa*, vilde Præteritum ikke kunne betegnes paa en fra Præs. forskjellig Maade, hvis man ei kunde hjælpe sig med Reduplikationen, der i Gotisk foregaaer ved at föie en Stavelse, bestaaende af Begyndelsesbogstavet med *ai*, foran Ordet, f. Ex. *haldan*, *haihald*, *háitan*, *haihait*, *slèpan*, (ɔ: *slääpan*), *saislèp*, *áukan*, *áiauk*. Men i alle de övrige Germaniske Sprog er denne Reduplication saagodtsom bortfalden, eller assimileret med Roden selv til en sammendragen Form, der dog bærer tydelige Spor af Sammendragningen. Saaledes viser i Oldhöitydsk Præteritum *hialt* af

haltan, sammenholdt med Substantiver som *fífaltra*, at Reduplicationen der har bestaaet af Begyndelsesbogstavet med *i*, altsaa *haltan* — *hihalt*, (ɔ: *hielt*); *kankan* el. *gangan*, *kikank* el. *gigank*, siden *giank*, ɔ: *ging*. I Angels. ligeledes; *healdan* ɔ: *haldan*, Præt. *heold*, opr. maaskee *hehold*, *slæpan*, *slêp*, opr. maaskee *seslêp*; og især *hêht* (hehet?) af *hâtan*, Oldn. *heita*. Hos os synes Reduplicationsvokalen at have været *ei* eller *i*, da til det Got. *aukan*, *áiáuk*, svarer *auka*, *jók*; *falla*, Præt. *féll*, har vel i sin Tid lydet *fifell* eller *fefell*. Man vil letteligen indsee Nödvendigheden af at accentuere den sammendragne Vokal, og Urigtigheden af at skrive *fell*, *fekk*, istedetfor *féll*, *fékk* (f. *fénkk* af *fá*, sammendraget f. *fanga*); man finder disse Former ofte skrevne endog *feell*, *feekk*. Forresten synes Reduplicationsformen allerede i den fjærneste Oldtid at være bleven saaledes sammendragen. Ikke engang i Runemonumenterne og de ældste Eddadigte findes Spor af den længere Form [1]. Den staaer kun i Gotisk tilbage som en Levning fra Ursproget, og den synes i sin Heelhed neppe engang at kunne passe for vort Oldsprogs os opbevarede Bogstavsystem.

I Personal- og Modalflexionen synes derimod enkelte Forandringer, der nu charakterisere vort Oldsprog, noget senere at være indtraadte. Hvor nemlig en Omlyd stadig,

[1]) Man har tænkt sig, at det *gengengo*, der paa eet Sted forekommer i den ældste Afskrift af Völuspá, kunde være en Levning af Reduplicationen, men ved at undersöge Codex vil man finde at Formen kun hidrörer fra en Afskriverfeil af det sædvanligste Slags. Afskriveren har nemlig endt en Linje med de Stavelser: *þa gen-*, og skulde nu fortsætte i næste Linje med *-go regin*; han har glemt at förste Stavelse af *gengo* allerede var skreven, og har saaledes begyndt Linjen med *gengo regin*; nu staaer der altsaa: feilagtigt: *þa gengengo regin* &c. Paa de övrige Steder, hvor denne Linje kommer igjen, staar kun Begyndelsesbogstaverne *þ. g. r.* &c.

og som et Kjendemærke, er herskende, uden at det Bogstav, der virkede Omlyden, længer er synligt, maa man nödvendigviis antage, at den var tilstede, saalænge Omlyden endnu ei var kommen i Brug, thi det er kun Omlyden selv, der kan erstatte det bortfaldne Kjendemærke; uden Omlyd og uden Charakteervokal vilde Formens nödvendige Kriterier ikke være tilstede. Det er ogsaa en i det Hele taget temmelig stadigen fulgt Regel i de Mundarter, der ei ynde u-Omlyden, at bibeholde den, hvor den virkende Vokal ei længer er tilstede i Formen. De mest charakteristiske Former sees lettest ved at betragte et Par gotiske Paradigmer, sammenholdte med det oldhöitydske, f. Ex.

		Præs. Indicat.	Conjunct.	Præt. Indic.	Conj.	Inf.
Got.	s.	giba	gibáu	gab	gêbjáu [2]	giban
		gibis	gibáis	gabt	gêbeis	Part.
		gibiþ	gibái	gab	gêbi	præs. gibands,
	pl.	gibam	gibáima	gêbum	gêbeima	præt. gibans.
		gibiþ	gibáiþ	gêbuþ	gêbeiþ	Imper.
		giband.	gibáina	gêbun [1]	gêbeina	gib.

(Dualis er her udeladt, da denne Form, som kun egen for det Gotiske, paa dette Sted ei kan tjene til nogen Oplysning.)

						Imp.
Oldhöit.	s.	kipu	kepê	kap	kâpi	kepan
		kipis	kepês	kapi	kâpîs	Part.
		kipit	kepê	kap	kâpi	præs. kepantêr
	pl.	kepamês	kepêmês	kâpumês	kâpîmês	præt. kepanêr
		kepat	kepêt	kâput	kâpît	Imper.
		kepant	kepên	kâpun	kâpîn	kip.

Af den oldhöitydske Form, der har vedligeholdt de ældre Endelser mere, sees det tydeligt, at de gotiske Endelser —*am*, —*um*, *áima*, *éima*, oprindeligen maa have lydt —*ams*, —*ums*, —*áimas*, —*eimas;* over-

[1]) (gääbum, gääbuþ, gääbun.) [2]) (gääbjau.)

föres derhos hvad der tidligere er bemærket om det Got. *ei* = *ii*, herpaa, faae vi Formerne i Præt. Conj.

gêbjáu, gêbeis; gêbeima, gêbeiþ, gêbeina,

restituerede til de oprindelige:

gääbiáu, gääbiis; gääbiimas, gääbiiþ, gääbiina;

og sammenstilles disse Former med Præs. Conj.

gibáu, gibáis, gibái, gibáimas, gibáiþ, gibáina,

viser det sig tydeligt, at de charakteristiske Conjunctiv-Endelser for begge Tempora ere

— *au* — *is* — *i*, — *imas*, *iþ*, *ina*,

forbundne, i Præs. ved Bindevokalen *a*, i Præt. ved Bindevokalen *i*, samt at 1 Pers. s. Præs. Conj. saaledes egentligen skulde hede *gibâu*, ɔ: gibaau, ikke *gibáu*, medens 3 Pers. s. Præt. Conj. skulde hede *gêbei* ɔ: *gêbii*, *gääbii*, ikke det korte *gêbi*.

I de svage eller aabne Verber viser sig en maaskee endnu mere bestemt Analogi; sammenholder man nemlig Præsensflexionen i alle de af Grimm saakaldte 3 Klasser, nemlig I. a.

Ind. s. *tamja*, *tamjis*, *tamjiþ*,
pl. *tamjam(s)*, *tamjiþ*, *tamjand*,
Conj. s. *tamjáu*, *tamjáis*, *tamjái*,
pl. *tamjáima(s)*, *tamjáiþ*, *tamjáina*.

I. b.

Ind. s. *dômja*, *dômeis*, *dômeiþ*,
pl. *dômjam(s)*, *dômeiþ*, *dômjand*,
Conj. s. *dômjáu*, o. s. v.

II.

Ind. s. *fiskô*, *fiskôs*, *fiskô(þ)*,
pl. *fiskôm(s)*, *fiskôþ*, *fiskônd*,
Conj. s. *fiskô*, *fiskôs*, *fiskô*,
pl. *fiskôma(s)*, *fiskôþ*, *fiskôna*,

III.

Ind. s. *þula, þuláis, þuláiþ.*

pl. *þulam (s), þuláiþ, þuland*

Conj. s. *þuláu, þuláis* o. s. v.

samt Præteriterne

tamida, dômida, fiskôda, þuláida —,

og oplöser man Formerne *ii ei ô* efter de foranförte Regler til *ii* og *aa*, faaer man

tam-i-a, tam-i-is, tam-i-iþ, o. s. v

dôm-i-a, dôm-i-is, dôm-i-iþ —

þul-a-a, þul-a-is, þul-a-iþ; —

og da Formerne *fiskôs, fiskôþ, fiskôda*, som Grimm rigtigen bemærker, ere sammendragne for *fiskôis, fiskôþ*, o. s. v., ligesom Conj. *fiskô* f. *fiskóau*, faaer man ogsaa dette:

fiska-a-a, fiska-a-is, fiska-a-iþ, fiska-a-ida;

med andre Ord: Endelserne blive overalt de samme, i Præs. Ind. og Conj. som i de stærke Verber:

a — is — iþ, — am(s) — iþ and

áu — áis — ái — áima (s) — áiþ — áina;

og Præteritum — ida;

med den Forskjel, at Bindevokalen i förste Klasse er *i*, i anden og tredie Klasse er *a*. Det vil ligeledes indsees, at det havde været rigtigere, at forene anden og tredie Klasse til een, med *a* til Bindevokal, og kun dele den i to Afdelinger, den förste indeholdende de Verber, der allerede i Stammen have et *a*, som *fiskôn* ɔ: *fiska-an;* den anden indeholdende dem, der savne dette *a*.

Sammenligner man nu hermed Personal- og Modal-Flexionen af Verberne i vort Oldsprog, vil man snart bemærke den samme Analogi, kun med Modificationer, der maa ansees som Sprogets Egenheder, f. Ex.

	Præs. Ind.	Conj.	Præt. Ind.	Conj.
s.	gef (eg. gefi)[1],	gef-i	gaf, —	gæf-a el. gæfi.
		(uden Omlyd)	gaft	gæf-ir
			gaf	gæf-i
	gefr (eg. gef-ir)	gef-ir		
	gefr —	gef-i		
	gef-um[2]	gef im	gáfum	gæf-im
	gef-it,	gef-it	gáf-ut	gæf-it
	gef-a	gef-i	gáf-u	gæf-i

Allerede her aabenbarer sig den Forskjel fra det gotiske i de stærke Verbers Flexion, at det Oldn. for det förste foretrækker mere enkelte og korte Endelser, med *i* og *u*, for de længere og aabnere gotiske; at det for det andet i Præs. Ind. s. maa have haft en Bindevokal *i*, der senere er bleven opslugt, men har efterladt Omlyden. — Præteritum Conj. har ogsaa her haft Bindevokalen *i*, ligesom i Gotisk: den efterladte Omlyd lægger det tydeligt for Dagen. Med Undtagelse af 1ste Pers. Sing., der dog og i Præt. kan ende paa —*i*, have ligeledes her begge Conjunctiver fælles Endelser, Præs. uden, Præt. med Bindevokal *i*. Man kommer vistnok Sandheden meget nær, naar man opstiller den ældste Form saaledes:

	Ind.	Conj.		Ind.	Conj.
Præs.	gef-i	gef-i	Præt.	gaf	gáf-i-a el. gáf-i-i
	gef-i-r	gef-ir		gaft	gáf-i-ir
	gef-i-r	gef-i-		gaf	gáf-i-i
	gef-um (s)	gef im (is)		gáf-um (s)	gáf-i-im (is)
	gef-it	gef-it		gáf-ut	gáf-i-it
	gef-an	gef-in (a)		gáf-un.	gáf-i-in (a)

---

[1]) Da i-Omlyden her gjör sig gjældende, hvor den foregaaende Vokal er modtagelig derfor. [2]) Aarsagen til at -*am*, Oldhöit. *amês*, allerede i Præs. i vort Oldsprog er gaaet over til -*um*, synes at være den *v*-Lyd, der ligger i det labiale *m*, ligesom det forhen er bemærket om Formen *aft*, der i Runer skrives *auft*.

Hvad de svage Verber angaaer, da behöves der, naar man erindrer hvad der tidligere er udviklet med Hensyn til *i* eller *j* som Bindevokal, ingen nöiere Forklaring forat vise, hvorledes *tĕm - tĕmr - tĕmr - tĕmjum - tĕmit, tĕmja* staaer f. *tamj - tamj - r, tamj - um, tamj - it, tamj - an;* naar *dœma*, der svarer til det gotiske *dômjan*, har i 1 Pers. Præs. ek *dœm - i*, da er dette *i* kun den samme Bindevokal - i -, der paa Grund af Stavelsens Korthed kan komme frem i de Former af *temja*, hvor en fra *i* forskjellig Vokal* fölger efter, medens den i det langstavede *dœma* (eg. *dómja)*, ellers, ligesom i alle Former af Præs. Conj. *i* stærke Verber opsluges. At den got. Endelse *a - is - iþ* ovenfor blot er gjengivet ved "*- r*, vil især ved Sammenligning med den svage Vokalflexion vise sig at være rigtigt; thi her aabenbarer det sig ligefrem som en charakteristisk Egenhed ved vort Oldsprog, at det overalt udelader det *i*, der i Got. begynder de fleste Endelser, hvis förste Consonant er *s*, *þ* eller *d*. Saaledes har *tamjan* præt. *tamida;* hvis dette *i* var Bindevokalen *j* fra Præsens, maatte *þulan* analogt have *þulada*, men det har *þul - a - ida;* altsaa hörer *ida* til Endelsen, og Bindevokalen j efter *tam* er bortfalden. Analogt har i vort Oldsprog *tĕmja* i Præt. *tam-da;* her er ingen Omlyd, det bedste Tegn til at *j* er bortfaldet. Man kunde paa Grund af denne Analogi fristes til at troe, at i Gotisk Præterita af de langstavede svage Verber af 1ste Klasse, som *dômjan*, *brannjan*, baade have kunnet endes med — *eida* (ɔ: *iida)* og *ida*, thi de fleste tilsvarende i Oldn. beholde Omlyden, s. *dœmda*, *brĕnnda* ɔ: *dœm-ida, brann-i-da*, medens Oldhöitydsken ligefrem danner *prĕnnan-prannta*, og vort eget Oldsprog

---

Derfor bliver og i Nominalflexionen *-am* og *im* til *um*. I Conjunctiv-Endelsen *-im* staar derimod *i* som etslags Sammendragning af *ei*, og er saaledes beskyttet mod Indvirkningen.

endog har *sækja-sókta* eller *sótta*. Som aldeles sikkert kan man idetmindste antage, at den gotiske Endelse *iþ* i 2 Pers. Pl. ei er egte, da den ellers ikke i Oldn. vilde været gjengivet med *it*, men blot ved — *t;* oprindelig maa den have lydet — *aþ*, og Præs. Ind. Pl. saaledes: *-ams*, *-aþ*, *-and*, ligesom Oldht. — *amês*, — *at*, — *ant*. Gjennemförer man i vort Oldsprog Analogien til den anden Klasse af de svage Verber, faaer man ligeledes to Underafdelinger, den ene, s. *fiska*, *elska*, med et *a* i selve Stammen, det andet, som *þola*, *hafa*, uden *a* i Stammen; begge med a til oprindelig Bindevokal, men bortfalden. Derfor kunne Ord, der höre til förste Afdeling, ved det Stammeformen endende *ą* beskyttes mod enhver Omlyd, undtagen den ved *u*, der altid angriber det. Medens saaledes *þola*, *hafa* i Præs. Conj. faae *þÿlda*, *hëfða* (da Formen oprindelig var *þuld-i-a*, *hafð-i-a)*, kan *kalla* i samme Form have *kallaða* ligesom i Indicativ, thi Formen var oprindelig *kalla-d-i-a;* Stammevokalen selv kom ei i Berörelse med det Omlydvirkende *dja*. I Præs. S. Ind. 1 P. maa naturligviis Slutnings-a-et komme frem, man siger *ek elska*, *ek kalla*. At 2 og 3 Pers. S. hede *elska-r*, *kalla-r*, er ligeledes en Selvfölge, uregelmæssigt er det derimod at *þola* med flere lignende har *-i-ir-ir*, s. *þoli-þolir*, *þori-þorir*, istedetfor *þol-þolr-þolr;* ja *hafa* har endog Omlydsformen *hëfi*.

Hvad Participierne angaaer, da er det en bekjendt Sag, at de stærke Former paa — *andr*, *Got.* — *ands*, af Part. Præs., i Oldn. saagodtsom aldeles ere forsvundne [1], ligeledes at Part. Præs. af de kortstavede svage Verber af 1ste Klasse sædvanligviis ende paa — *inn*, men dog i de ældste Haandskrifter og i Vers have beholdt den med det Got. — *iþs* analoge Form — *iðr*.

[1]) Levning er: *sjánds vitni*, istf. *vitni hins sjánda*.

Da Nominalflexionen, eller Maaden, hvorpaa Endelserne föies til Stammeordet, i alle germaniske Sprog fölger samme Analogi som Verbalflexionen, kunne vi ved Paaviisningen af dens ældre Former og Analogier fatte os noget kortere. Der behöves saaledes ei langvarig Sammenligning for at indsee, at den hos Grimm saakaldte anden stærke Declination, (s. *harjis*, *harjis*, *harja*, *hari*, pl. *harjôs* o. s. v., *haírdeis*, *haírdeis*, *haírdja*, *haírdi*, pl. *haírdjôs*, *bandi*, *bandjôs*, *kuni*, *kunjis*, Oldn. *herr*, *hers* el. *herjar*, *her*, *her*; *hirðir*, *hirðis*, *hirði*, pl. *hirðar*; *festr*, *festar*, *kyn*, *kynjar*) kun er en ved *j* eller *i* modificeret Form af förste, og derfor saamegetmere at henföre derunder, som man i vort Oldsprog ogsaa har en lignende Form, modificeret ved *v* (f. Ex. *hjörr*, eg. *hjarvr*, *hjörs*, Dat. *hjörvi*, *kjöt*, *kjötvi* o. s. v.) og det vilde dog være for vidtlöftigt, ogsaa for denne Form at danne en egen Declination. Ligeledes forholder det sig med den saakaldte anden svage Declination; *vilja*—*jins* er i sin hele Flexion ei forskjellig fra *hana*—*ins*, ligesaa lidt som *raþjô* fra *tuggô*, eller Oldn. *vili* ɔ: *vilji* fra *hani*, *kirkja* og *völva* fra *tunga*. Man vil ligeledes indsee, at Formerne *harjis*, Oldn. *herr* ɔ: *harjr*, forholder sig til *haírdeis*, Oldn. *hirðir*, som Præs. *hann temr* f. *tamjr* til *hann dœmir* f. *dómjr*. Betragter man fremdeles, især i Got., de tre tilbageblivende stærke Declinationer (Masc. og Fem. ere her tilstrækkelige, da Neutr. altid slutter sig til Masc.), vil man snart bemærke Grundlaget for Inddelingen;

	I. Masc.	Fem.
s.	fisks	giba
	fiskis	gibós ɔ: gibaas
	fiska	gibái
	fisk	giba
pl.	fiskós ɔ. fiskaas	gibós ɔ: gibaas
	fiskê	gibô

	fiskam	gibôm ɔ: gibaam
	fiskans	gibôs ɔ: gibaas.
	2. Masc.	Fem.
s.	mats	ansts
	matis	anstáis
	mata	anstái
	mat	anst
pl.	mateis ɔ: matiis	ansteis ɔ: anstiis
	matê	anstê
	matim	anstim
	matins.	anstins.
	3. Masc.	Fem.
s.	sunus	handus
	sunáus	handáus
	sunáu	handáu
	sunu	handu
pl.	sunjus	handjus
	sunivê	handivê (ɔ: juê)
	sunum	handum
	sununs.	handims.

Det vil nemlig for det förste sees, at Masculinerne *fisks* og *mats* i Sing. declineres aldeles paa samme Maade, at nemlig de blotte Endelser — *s* (opr. maaskee *is) is*, *-a* umiddelbar ere föiede til Roden. I Plur. derimod ere Endelserne *m* og *ns* tilföiede, i 1 ved Bindevokalen *a*, i 2 ved Bindevokalen *i;* Nominativerne *aas* og *iis* vise en Fordobbling af Bindevokalen, og Gen. *ê* kan maaskee være en Contraction af *aê* i 1, og *iê* i 2. Den samme Forskjel giver sig tilkjende i Femininerne, kun at disse have mere udvidede Former; Genitivmærket i S. er saaledes i 1 *as*. i 2 *is*, paa begge Steder forbunden med Stammen ved *a;* Plur. N. den samme Fordobbling af Charaktervokalen som i Mask.; Gen. sandsynligviis en Sammendragning af *aa-aa* i 1, af *ii — aa* i 2. Derimod kan det ikke

negtes, at Dat. og Acc. *anstim, anstins* ere Former, der höre hjemme i Maskulinsflexionen, da de analoge Endelser vilde være *ansteim* ɔ: *anstiim* og *ansteins* ɔ: *ansti-is*, ligesom *gibaam* og *gibaas*. Ogsaa Nominativendelsen i S.-s. i *ansts* synes at være laant fra Masc., da den med *giba* analoge Form vilde være *ansti*, hvis *a* er Bindevokal, eller *ansta*, hvis den blot betegner Casusendelsen, eller og blot *anst*. Om at en saadan Overflytning eller Ombytning af masculine og feminine Særformer ikke er en blot og bar Gisning, men næsten kan siges at grændse til Vished, overbevises man ved et Blik paa No. 3. Her er det aabenbart *u*, der spiller samme Rolle, som *a* i 1 og *i* i 2, Gen. Endensen *handáus* er aldeles analog med *giba-as*, *ansta-is*, og *sunáus* er saaledes en fuldkommen feminin Form. Det *j*, som er kommet ind i Formerne —*jus* og *juê* staaer öiensynligen istedetfor *v* eller *u*, en Ombytning, hvorpaa de germ. Sprog give hyppige Exempler (f. Ex. det Got. *þaúrsjana* f. *þaúrsvana*, Grimm Gr. I. 721), og Nom. *sunvus* ɔ: *sunuus*, samt Gen. *sunvuë* d. e. *sunúu-ää* ere saaledes fuldkommen analoge med *fiskaas*, *fiskaa-ää*, *matiis*, *matii-ää*. Efterat have forudskikket disse Bemærkninger kunne vi visnok uden yderligere Begrundelse opstille fölgende Berigtigelse af de foranförte Declinationsformer som det oprindelige:

Masc.

s.	fisks el. fiskis	mats (matis)	suns (sunis)
	fiskis	matis	sunis
	fiska	mata	suna
	fisk	mat	sun
pl.	fiskaas	matiis	sunuus
	fiskaa-ää	matii-ää	sunuu-ää
	fiskam	matim	sunum
	fiskans.	matins.	sununs.

Fem.

s.	giba (gib)	anst (ansti)	hand (handu)
	gibaas	anstais	handaus
	gibaa	anstai	handau
	giba (gib)	anst (ansti)	hand (handu)
pl.	gibaas	anstiis	handuus
	gibaa - ää	anstii - ää	handuu - ää
	gibaam	anstim	handum
	gibaas	anstiis	handuus.

Sammenlignes nu hermed vort Oldsprogs stærke Declinationer, hvilke her forudsættes som bekjendte, bemærkes snart Analogien, for det förste mellem Verbal- og Nominalflexionen, hvor Goterne foretrække lange, vore Forfædre korte Endelser, dernæst mellem Flexionsrækkerne selv, hvor Kjendevokalerne *a*, *i*, *u* ligesaavel i vort Oldsprog, som i det Gotiske, gjöre sig gjældende. Man seer letteligen, at den gotiske masculine Genitivendelse *is* svarer til vort Oldsprogs — *s*, de feminine *aas*, *ais* og *aus* derimod til *ar*. Det er ligeledes i sin Orden, at Formombytningen i vort Oldsprog endnu har gjort sig mere gjældende end i det gotiske, hvor den först kan siges at være begyndt; og at derfor den feminine Genitivendelse -*ar* hos os er mere trængt ind i Masculinformerne, end de tilsvarende *aas*, *ais* og *aus* i det Gotiske; dog er Brugen af -*ar*, som bekjendt, hos os temmelig usikker og vaklende, og kan til Nöd i de fleste Masculinsgenitiver ombyttes med *s*. Som en Egenhed ved vor Flexion maa det derimod ansees, at et Omlyd virkende *u* og *i* er kommet ind i de feminine Former, og derfra tildeels endog er gaaet over til de masculine. De normale Former (naturligviis uden Brydning eller Omlyd) maatte vel være omtrent saaledes:

Masc.

s.	1. fiskr	2. matr	3. sunr
	fisks	mats	suns

	fiski	mati	suni
	fisk	mat	sun
pl.	fiskar	matir	sunur
	fiska	mata	suna
	fiskum (fiskam)	matum (matim)	sunum
	fiska	mati	sunu

Fem.

s.	1. gif	2. ást	3. hand
	gifar	ástar	handar
	gif	ást	hand
	gif	ást	hand
pl.	gifar	ástir	handur
	gifa	ásta	handa
	gifum (am)	ástum (im)	handum
	gifar	ástir	handur

Men i alle tre Singularformer af Femininet er det ovenomtalte *u* indfört, saaat man maa tænke sig Old-Formerne *gifu*, *ástu* og *handu* baade i Nom., Dat. og Accusativ; det Omlyd virkende *i*, der næsten kunde sammenlignes med det gotiske af *v* dannede *j* er kommen ind i Fem. plur. Nr. 3, hvor Oldformen maa have været *handiur* i N. og Acc., ja selv i Dat. sing. er dette *j* indkommet, *handju*. Af Masculinformerne er Nr. 1 almindeligviis ganske reen; Nr. 2 har allerede overveiende Mængde af Genitiver paa *ar*, og Nr. 3 har ei alene faaet det Omlyd virkende *u* ind i Nominativet, hvilket Former som *mögr* (Got. *magus*), *kjölr* vise, men Declinationen er heelt igjennem feminin, med j-Omlyd i Dativ s., som *syni*, *megi* og i N. plur., s. *synir*, *megir*. Dertil kommer, hvad der vel og kan forudsættes bekjendt, at Formerne af Nr. 1 og 2 i begge Klasser saaledes sammenblandes, at det ikke engang er af practisk Vigtighed, i en oldn. Grammatik at opföre dem som særskilte Declinationer. Hvad Neutralformerne angaaer, da er det noksom bekjendt, at de i N.

og Acc. Plur. fölge Analogien af Fem. Sing.; her kommer derfor og det Omlyd virkende *u* frem.

I de saakaldte svage eller aabne Flexionsformer overskues ligeledes lettelig Analogien; det er her Vokaler og Bogstavet *n* som er fremherskende. Til det got. Masc. *hana -ins -in -an*, pl. *-ans -ane -am -ans*, er det Oldn. *hana -a -a -a*, pl. *-ar -a -um -a*, i det Hele taget svarende, dog naturligviis med stærkere Spor af Udskeielse fra Urformen; til de to Femininformer, den paa *a* som *tuggô* ɔ: *tuggaa*, *tuggaans* og den paa *i* som *managei*, *manageins* ɔ: *managii*, *managiins*, svare *tunga*, *tungu*, og *æfi*, *æfi*. Neutralformen *hjarta* ɔ: *hirta* svarer ligeledes til det got. *haírtô* ɔ: *hirtaa;* Plur. *hjörtu* skulde, som svarende til got. *haírtôna* egentligen hede *hjörtun*, hvilken Form og undertiden forekommer.

Adjectivflexionen skiller sig, som bekjendt, i alle germaniske Sprog i de stærke Former fra Substantivflexionen, medens den derimod paa det nærmeste stemmer med Pronominalflexionen; saa nær, at man, især ved at betragte de gotiske Former, ikke kan andet end antage den for oprunden af en ligefrem Vedföielse af Pronomen til Adjectivets Rod. Det gotiske personlige Pronomen lyder nemlig *is*, *si*, *ita*, Gen. *is*, *izôs*, *is*, Dat. *imma*, *izai*, *imma*, Acc. *ina*, *ija*, *ita;* Pl. *eis* (ɔ: *iis) ijôs*, *ija*, Gen. *izê*, *izô*, *izê*, Dat. *im*, Acc. *ins*, *ijôs*, *ija*. Formen svarer til det Oldhöitydske *ir*, *si*, *iz* o. s. v., det nuværende *er*, *sie*, *es*, men har, som bekjendt, ingen egentlig tilsvarende i vort ældre Sprog, hvor *hann* træder i Stedet, dog kun i Singular. Dog viser den relative Conjunction *er*, der i gamle Haandskrifter skrives *es*, og i Runer endog *is*, at en med hiint personlige Pronomen overeensstemmende Relativform har hersket, thi man kan ikke miskjende Formerne *er* ɔ: *is*, og *sem (sum)*[1] for Genitiv og Dativformen af et

[1]) Det foran tilföiede *s* har sin Analogi i Formen *si*, og i det

saadant undergaaet Ord. Har man nu i det ene Sprog det personlige, i et andet det relative Pronomen af een og samme Correlatrække, og desforuden i begge det demonstrative, nemlig got. *sa*, oldn. *sá*, med gen. *þis*, old. *þess*, der svarer til det græske *τίς (quis)* og *τίς (quidam)*, maa man og tænke sig Rækken at have været aldeles fuldstændig i de tidligere Tider, og at saaledes og et ubestemt Pronomen *is* i Gotisk maa have existeret; dets Flexionsformer maa forresten have været overeensstemmende med det relative, og lignet meget det ovenfor anförte personlige, dog saaledes, at man efter al Analogi vel snarest maa tænke sig Formerne dannede saaledes som vi see dem i det demonstrative *sa, sô, þata*, naturligviis med den Forskjel, at *sa, sô*, som aabenbart tilhörende en anden Form, tænkes ombyttet med de oprindelige, tabte Nominativformer, der vel maa have været *þis—þaa*, eller noget lignende. Declinationen bliver saaledes:

S. (þis) (þaa) þata	Pl. þái - þôs (þaas) - þô (þaa)
þis - þizôs - þis	þizê - þizô - þizê
þamma - þizai - þamma	þaim
þana - þô (þaa) þata	þans - þôs (þaas) þô (þaa).

og i vort ældre Sprog:

(þes) (þu) þat	þeir þær þau
þess - þeirrar - þess.	(ɔ: þair) (ɔ: þaar)
(ɔ: þairrar)	þeirra (ɔ: þairra)
þeim þeirri (þeim)[1]	þeim (ɔ: þaim)
(ɔ: þaim) (ɔ: þairri) (ɔ: þaim)	
þann - þa - þat -	þá - þær (ɔ: þaar) - þau.

Det vil ved Sammenligning mellem den oldn. og gotiske

latinske *sum*, *es*, *est*, ligeledes i *sjá*, Conj. af *em*, *ert*, *er*. At Formen *sem* ogsaa lyder *sum* er igjen et Beviis paa den Omlyd af *v*, der ofte bevirkes ved *m*.

[1]) Formen *því* er et Ablativ eller Instrumentalcasus, som Grimm S. 792 rigtigen bemærker.

Form snart indsees, at den sidste her, mod det ellers Sædvanlige, har lidt större Forandringer eller Afkortninger, end vort Oldsprogs. Saaledes viser oldn. *þeirrar*, eg. *þairrar* el. *þairar*, at den tilsvarende got. Form skulde være *þaizôs*, ligeledes *þáizái* svarende til *þeirri*, og i Gen. plur. *þáizê*, *þáizô*, svarende til *þeirra* d. e. *þairra*. Flexionen af det tabte, ubestemte Pron. *is* bliver med Hensyn hertil saaledes:

	Gotisk:		Oldnordisk:
s.	is - aa - ata	s.	is, es, er; - u(?) - at
	is - áizôs - is		is, es - eirar - is, es
	amma - áizái - amma		um[1] - eiri - um
	ana - aa - ata		an - a - at.
pl.	áis - aas - aa	pl.	eir - ar - au
	áizê - áizô - áizê		eira
	áim		um
	ans - aas aa.		a - ar - au.

Betragter man nu den gotiske Adjectivflexion

1. s.	blinds	blinda	blindata
pl.	blindái	blindôs	blinda
2.	blindis	blindáizôs	blindis
	blindáizê	blindáizô	blindáizê
3.	blindamma	blindái	blindamma
		blindáim	
4.	blindana	blinda	blindata
	blindans	blindôs	blinda

da vil man strax overbevise sig om Rigtigheden af ovenudviklede Theori, og man vil tillige ved förste Öiekast erkjende Dativformen i Sg. Fem. for defect, *blindái* f. *blindáizái*, ligesom man vil indsee at Nom. pl. msc. skulde lyde *blindáis* ikke *blindái*. Analogien aabenbarer sig ligeledes i vort Oldsprog, og interessant er det at bemærke, hvorledes det netop maa være Formen *eirar*,

[1]) Nemlig paa Grund af Omlyden ved *m*.

(ɔ: *airar), eiri* (ɔ: *airi)* og *eira* (ɔ: *aira),* der ved Sammensætningen ere syncoperede, *(blindrar, blindri, blindra* f. *blindairar,* o. s. v), da den blotte Form *-irar,* Got. *izôs,* upaatvivlelig vilde have fulgt Comparativernes Analogi, og bevirket Omlyd (s. *batiza* = *betri),* hvilken i disse Adjectivformer ei finder Sted; man siger *hvatrar, hvatri,* ei *hvetrar, hvetri.* Feminin- og Neutralformen *-u* er ligesom ved Substantiverne bortfaldne, efterladende Omlyd, s. *hvöt,* f. *hvatu* Dat. Sg. neutr. paa *-u* istedetfor *-um,* synes ligesom Formen *því* at være en Levning af det ældre Ablativ eller Instrumentalcasus; — ligesom i Gotisk og Angelsaxisk, skulde de oldn. svage eller bestemte Adjectivformer rette sig efter de stærke Substantivflexioner, men ved en besynderlig Sammensmeltning af Formerne er det hele Fleertal i alle Kjön blevet indeklinabelt, med Endelsen *u.*

Comparationen af Adjectiverne fölger i vort Oldsprog samme Analogi, som i Gotisken, og Oldformerne kunne derved lettelig restitueres. Naar Goterne saaledes have de to Endelser *-ôza,* og *-iza,* s. *blindôza, batiza,* da kan den förste oplöses til *aaza;* omsættes i vort Oldsprog *z* med *r* efter den forhen anförte Analogi, og ligeledes den svage Flexionsendelse *a* med *i,* faae vi *blindaaza* = *blindaari, batiza* = *batiri;* i begge bortkastes den foran Endelsen *-ri* staaende Vokal, *blindaari* bliver saaledes *blindari, batiri* derimod ved Omlyd *betri,* og til begge disse to Hovedformer kunne, som bekjendt, alle Comparativer henföres. Superlativerne rette sig efter Comparativerne. Den i Gotisken fremtrædende Egenhed ved Comparativerne, saavelsom ved Participerne, at deres Femininform retter sig efter den svage Substantivflexion paa *-ei,* ikke den paa *-ô,* gjör sig og gjældende i Oldn., hvor Comparativets og Participets Fem. i Sing. ender i alle Casus paa *i;* i Fleertallet derimod ende ligeledes alle

Casus i alle Kjön paa *i*, ligesom i Adjectiverne paa *u*, en Analogi, som viser at begge disse Endelser ere laante af Femininformen.

Med Hensyn til Pronominalflexionen vil man efter de ovenfor anförte Analogier med Lethed kunne opstille Oldformerne paa de fleste Steder. De Former, der fortjene en speciel Opmærksomhed, ere især *hinn*, *þessi* og Spörgeordet *hvárr*. Til *hinn* svarer det got. *jáins*, Oldhöit. *genër*, nu *jener;* dette tyder paa en nordisk Oldform *jinn* eller *jënn;* nu finder man virkelig ogsaa i de ældste Haandskrifter oftest blot *inn*, *enn*, og Bortkastelsen af *j* er da ganske analog med den i *jár, jungr.* At *h* tilföies et Ord, der begynder med en Vokal, er ingen Sjældenhed. — *Þessi* declineres, som bekjendt, saaledes at Endelsen selv underkastes Flexion, *þessi*, Gen. *þessa*, Dat. *þessum*, o. s. v.; de gamle Runeindskrifter vise derimod at *si* oprindelig kun er et forstærkende Suffix, ligesom det latinske *ce* i *hocce;* man finder nemlig Formerne *þansi* i Masc. Acc. Sg., *þausi* i n. pl., *þási* i Fem. Acc. Sg.; Oldflexionen er altsaa denne:

S.	þessi	þusi (?)	þatsi,	Pl.	þairsi	þærsi	þausi
	þessi	þairrarsi	þessi			þairrasi	
	þaimsi	þairrisi	þaimsi			þaimsi	
	þannsi	þási	þatsi		þási	þærsi	þausi

Det förste Skridt til Forandringen synes at være det, at Endelsen *-si* i Cas. obliqui er bleven til *sa*, hvoraf og den i norske Haandskrifter saa ofte forekommende Neutralform i Dat. *þvísa;* siden har Suffixet antaget flere Casusmærker, er i Neutralformen *þetta* assimileret, og i Maskulinformen *þenna* ombyttet med det eensbetydende Suffix *-na*, der forekommer i Adv. *þarna*, *herna.* — Spörgeordet *hvárr*, der svarer til det Gotiske *hvaþar*, lat. *uter*, viser sig aabenbart at være en Sammendragning af *hvaðarr*, der virkelig ogsaa findes et Par Steder i ældre Viser.

Talordenes Flexion slutter sig i sin Analogi ganske til Adjectivernes og Pronominernes. At saaledes *tveir*, *tvær* oprindelig have hedet *tvair*, *tvaar*, kan ikke betvivles, ligesaalidt som at *þrír*, *þrjár*, *þrjú* oprindeligen maa have lydet *þriir*, *þriar*, *þriu;* Formen *þriggja* sees saaledes tydeligen blot at være en Forhærdelse for *þría*, og paa lignende Maade *tveggja* f. *tvéa*, ɔ: *tvaia*. Deraf synes man og at kunne slutte at Formen *báðir*, *báðar*, *bæði* (begge) er en senere Udvidelse af *bair (beir) baar (bær) bau*, thi Genitivet *beggja* svarer ganske til *tveggja*. Desuden have Goterne virkelig Formen *bái* (ɔ: *báis)* i Nom. pl. Masc. og i Dat. *báim:* Angelsaxerne *bêgen*, *bâ*, *bâ*, ligesom *tvēgen*, *tvâ*, *tvâ*; og endnu existerer i enkelte norske Almuedialecter Former som *bau*, *tvau: bö*, *tvö*. Formen *báðir* er öiensynlig analog med det udvidede gotiske *bajôþs*. — At i' vort Oldsprog Formen *fjórir*, Neutr. *fjögur*, gen. *fjögurra* oprindeligen, ligesom det gotiske *fidvôr*, har haft *d*, hvor der nu staar *g* (jevnf. *tveggja* = got. *tvaddjê)* viser det oldsvenske Landskabsnavn *Fjaðrundaland*, der slutter sig til Rækken *Áttunda land* ɔ: *átta - hunda - land*, *Tíundaland;* „*Fjaðr*" er Brydning for *Fiðr*; *fjögur* altsaa ligeledes f. *figur* eller *fiður*, og den oprindelige Declination vel:

fiðvorir (figvorir sdr. *figerir*, *fíorir*, *fjórir)*, *fiðvorar*, *fiðvor* sdr. *figvor*, *figur*.

Gen. *fidvorra*, *figurra*, *fjögurra* o. s. v.

Fimm er Assimilation af *fimf*; *sex*, Got. *saíhs* ɔ: *sihs*, skulde altsaa opr. hede *six*, siden ved Brydning *siax*, *sex*; *Sjau* ligeledes ved Brydning af *sivu* (got. *sibun) siavu* — *sjau*.

Af Partiklerne er det neppe andre end det mærkelige Suffix *-gi*, Got. *-hun*, der oprindelig baade betegner en Ubestemthed og en Nægtelse, der fortjener nærmere Belysning. Former som *hvargi* (hvor i al Verden), *nærgi*

(naarsomhelst) vise den ubestemte Betydning, *ei - gi* (ikke, egentlig aldrig i Evighed) den nægtende, der desuden end bedre fremgaaer af de mange Exempler, der anföres hos Gislason S. 237-242. Det gotiske *-hun* viser at Oldformen maa have været aspireret og endet paa *n*, s. *ghin* eller noget lignende. Istedetfor Negtelsesformen *gi* findes i ældre Svensk ogsaa *igh*, der neppe kommer af *eigi*, men synes at antyde en Urform *ighi* eller *ighin* af *-gi*. Præfixet *ga* i Gotisk, *ka* i Oldht., *ge* i Angelsaxisk, der med en egen Nuance i Betydningen, oftest collectivt, sættes foran baade Nomina og Verber, og hvoraf det nyere tydske saakaldte Augment er en Levning, maa ogsaa, og vistnok i en betydelig Udstrækning, have fundet Sted i Oldsproget, hvilket enkelte Levninger som *glíkr*, der findes i ældre Haandskrifter for *líkr* (Got. *galeiks*), *gnógr* f. *nógr*, (Tydsk *ge-nug*), tydelig vise. Den collective Betydning viser sig i Ordet *glofi*, Handske, aabenbar dannet af *ga-* eller *ge-* og *lófi*, det Indre af Haanden; ligeledes det angelsaxiske *gerêfa* (egentlig *contubernalis*, siden *comes*, Greve) af *hrôf*.

Præpositionerne *á* (Got. *ana*), *í*, Got. *in* o. fl. vise tydeligt Afkortningen f. *an*, *in* o. s. v.

Efter saaledes at have gjennemgaaet de væsentligste grammatiske Hovedformer, efter hvilke vort Ursprogs Udseende nogenlunde kan godtgjöres, bliver det temmelig let at danne sig et Begreb om de enkelte Mundarters Forhold dertil. Betragte vi nu det ældste *Danske* og ældste *Svenske*, saaledes som det findes fremstillet i Petersens Sproghistorie, finde vi fölgende væsentlige Forskjelligheder fra Urformens Bogstavsystem paa den ene, og de ældste norsk-islandske Sprogmindesmærker paa den anden Side:

Diphthongerne kunne i ældste Dansk og ældste Svensk siges at være forsvundne, *au* med Omlydsformen *ey*, ere blevne til *ø*, *ei* til *é*. (De faa Exempler paa tilbageblevne Diphthonger i de ældre svenske Love, som anföres hos Petersen, 2den Deel S. 178, nemlig *væittar*, *blæiur*, *æighit*, kunne maaskee blot forklares som Lettelser for Udtalen; hvad den gottlandske Mundart angaaer, da staaer den saa ene, at den her neppe kan tages i Betragtning, men maa nedenfor specielt betragtes. I de gode norske og islandske Sprogmindesmærker ere derimod Diphthongerne vedblevne; endog i Norge have de i Almuesproget vedligeholdt sig lige til vor Tid.

I Brydningen fra det oprindelige korte *i* som Rodvokal til det senere *e* er det ældste Dansk og Svensk oftest blevet staaende ved Mellemformen *ia*, s. *jak* f. *ek* *(ik)*, *sjax* f. *sex* *(six)* o. s. v.

Omlyden iagttages næsten ikke. U-Omlyden synes stadigen at være bortfalden foran Endelser med *u*, og blot at være bibeholdt, i Brydningsformerne *ja* ell. *jö*, hvor de paafölgende omlydvirkende Endelser ere bortfaldne; som *bjorn*, *jorð*[1]; det synes som om *a* stedse i dette Tilfælde gaaer over til *o*, eller at *ö* er blevet udtalt som *o*. *I*-Omlyden bruges kun ved Afledninger, som *temja*, *brenna*, f. *tamja*, *brannja*, og ved Fleertalsdannelsen i Femininer og den dermed beslægtede Masculinflexion, som vi ovenfor have betegnet med Nr. 3. Derimod er overalt den sterke Omlyd iagttaget; den, som spores ved Bogstavet *m*, er endog udstrakt videre end i Islandsk, thi Relat. *sem*

[1]) Egentlig kunde man sige, at den norsk-islandske Mundart kun har vedligeholdt Brydningsformen *ia* i grammatiske Former, der kunne modtage, eller have modtaget Omlyd, for heller ikke her at gaae glip af denne Vokalforandring, for hvilken den har særegen Forkjerlighed.

skrives *sum*, Conj. *ef* skrives *of*, *om* el. *um*, og Conj. *nema*, *num* eller *numa*.

De *forlængede Vokaler* synes ingen diphthongartet Udtale at have haft, men at have lydet *aa* (ɔ: *å*), *ee*, *ii*, *oo*, *uu*, *yy*; man finder *á* somoftest skrevet *a*, undertiden *á*, ogsaa *aa*, *o*; at *é* og *ei* paa denne Maade smelte sammen, er klart, men Skrivemaaden *fæ*, *knæ*, *fækk*, viser dog at det förste maa have været udtalt mere aabent. Paa samme Madde kunde det synes som om œ smelter sammen med ø (ɔ: *au* og *ey*); de skrives ogsaa eens i Haandskrifterne, men en lille Forskjel maa dog vel have bestaaet i Udtalen.

I Skrivemaaden af de *korte Vokaler* i Flexionsformerne nærme de svenske og danske Skriftmonumenter sig forsaavidt til de islandske og især de nyere norske, som der ikke nöie skjelnes mellem den mere aabne og lukte Lyd, ɔ: mellem *i* og *e*, *u* og *o*, *y* og *ö*. Men den i hine ældre Tider herskende Usikkerhed i Lydbetegningen, forbundet med en öiensynlig Forkjerlighed hos hine Mundarter til at lade enhver kortere og mere ubestemt Vokallyd nærme sig *e*, har gjort, at der i Haandskrifterne somoftest ei strengt skjelnes mellem *a*, *æ*, *e* og *i*; man finder saaledes *taka* og *takæ*; *skera*, *skæra*, *skæræ*, *skeræ*; *eptir*, *epter*, *æpter* og *æptær*; ja endog den Schva-Lyd, hvormed det blotte *r* efter en Consonant i Enden af et Ord maa udtales, og som Islænderne nuomstunder betegne med *u* (s. *maður*), betegnes i gamle svenske og danske Haandskrifter med *æ* eller *e*, s. *maðær*, *kunungær*, *viðær*, *meðær*, o. s. v. De korte Rodvokaler selv skrives oftere med den oprindelige Form, end i Norsk eller Islandsk, saaledes *u* for *o*, som *kuna*, *kunungær* f. *kona*, *konungr*; den forhen omtalte Brydningsform *ja* staaer ogsaa, efter det ovenfor Udviklede, nærmere Urformen end det norsk-islandske *i*[2].

---

[1]) Mærkeligt er det, hvorledes Oldsvensk og Olddansk ei alene i Forvexlingen af *a* og *æ* (ɔ: *ä*), men ogsaa i den ovennævnte

Forlængelse af korte Vocaler foran visse Consonantforbindelser synes ei at finde Sted i ældre Svensk og Dansk; saaledes viser Formen *siælfr*, hvor *æ* öiensynlig er kort, at Accentueringen *sjálfr* ei har fundet Sted, ligesaa *hiælpi*, ɔ: *hjálpi*, ikke *hjálpi*, der maatte kunne have været skrevet *hjolpi*, der dog ei findes. Foran *ng* og *nk* udtale vistnok de Svenske nu *a* som aa eller o, ɔ: de skrive *å*, s. *lång*, men denne Udtale synes mere at ligne den angelsaxiske Tendents til undertiden at lade det korte *a* blive *o*, som *lang* og *long;* man finder paa lignende Maade *varðer* senere blevet til *vorðer*. Ved Assimilation og Compensation bibeholdes derimod nöiagtigt Vokalforlængelsen; man har endog Exempler paa Assimilationer, der i Norsk-Islandsk ei bruges, som *atær* ɔ: *átr*, svensk *åter*, for *aptr;* paa Runestene ᚡᚢᚡᚢ ɔ: *ánán* f. *annann*.

Consonantsystemet er naturligviis i ældre Svensk og ældre Dansk det samme, som i Norsk-Islandsk, kun med den Forskjel, som vaklende Orthographi medförer. At dvæle ved Brugen og Misbrugen af *þ*, *ð*, *t*, *th*, *bn*, *fn*, *mpn*, o. s. v. vilde derfor være overflödigt, thi disse Ting ere alle uvæsentlige Biomstændigheder, der finde Sted i alle nordiske Skriftlevninger. Derimod ere der væsentlige, af Retskrivningens Vilkaarligheder uafhængige, Egenheder ved Mundarten, nemlig:

Den forhen omtalte Undladelse af Assimilation, der finder Sted, hvor *n* kommer foran *tt* og *kk;* som *enkia*-*ekkia*, *stænka*-*stökkva*, *bant*-*batt* o. s. v. Dog forekommer Assimilationen ofte, eller maaskee sædvanligst, hvor Formen ender med *nkk*, som *fækk*, *gikk*, *sprakk*, o. s. v.,

Forkjerlighed for den enkelte Vokallyd istedetfer Diphthongen stemmer med Angelsaxisk. Ogsaa flere lignende Analogier kunde anföres, der synes at vidne om samme organiske Forhold mellem Angelsaxisk og ældst Nedertydsk, som mellem Olddansk og ældst Nordisk.

og i alle Former af Ordene *drikka* og *þykkja*. Om Assimilationen *átr* f. *aptr*, *ánán* f. *amann*, er strax ovenfor talt.

Assimilationen *nþ* og *lþ* til *nn* og *ll* kjendes heller ikke; der skrives *anþær*, *gulþ*.

Aspirationen *h* foran *r*, *l*, *n* er overalt bortfalden; derimod er Formen *vr* overalt bibeholdt, s. *vrédher-reiðr; vrækæ - reka*.

De her anförte Hovedomrids af Mundartens Egenheder give allerede Stof til enkelte Betragtninger, Retskrivningen vedkommende. Man maa vistnok erkjende, at der endnu intet er gjort for at opstille en Normal-Retskrivning i Oldsvensk eller Olddansk. At ansee Haandskrifternes for den eneste Rettesnor i denne Henseende vilde næsten være endnu urimeligere, end at ansee de islandske som saadanne i denne Mundart, thi selv disse ere, med al deres Fortrinlighed, heel vaklende og ustadige, og de svenske og danske endnu mere. Nu er det vel denne Vaklen og Ustadighed, som netop afgiver de bedste Materialier til Udfindelsen af Oldtidens Udtale og Abstractionen af de orthographiske Regler; derfor aftrykker man Hovedmanuskripterne med diplomatisk Nöiagtighed; men naar Reglerne engang ere abstraherede, gaaer man et Skridt videre, og opstiller det System, som vedkommende Afskriver, hvis han besad det Overblik og de Indsigter, der först ere Resultat af de nyere Tiders Forskninger, vilde have fulgt. Med andre Ord, man opstiller en *Normalorthographi*. Saavidt er man allerede kommen med de övrige germaniske Sprog, og selv med den norsk-islandske Mundart. Man betænker sig ikke, og bör ikke betænke sig paa at aftrykke en Saga, der blot skal benyttes som Haandudgave, d. e. som historisk eller ligefrem grammatisk Hjælpemiddel, med en conseqvent Orthographi, abstraheret fra hvad der er fælles for de bedste Haandskrifter, og berig-

tiget ved etymologiske Hensyn. Jeg vil ikke engang tale om Udgaverne af de latinske Klassikere, hvor den diplomatiske Nöiagtighed forlængst, og medrette, i Haandudgaverne er opgiven. Men nu staaer det tilbage, ogsaa paa samme Maade at behandle de ældre danske og svenske Sprogmindesmærker. Förend dette er skeet, kan det egentlige Studium af Oldsvensk og Olddansk ei finde Sted, uden at Vedkommende först maa gjennemgaae den hele vidtlöftige comparative Forberedelse. Man trænger til Haandudgaver af svenske og danske Love eller andre Literaturlevninger, aftrykte med hiin Normalorthographi; ja man kunde endog meget vel, til Afvexling af Materien, omsætte islandske Sagabrudstykker. Ved Opstillingen af en saadan Normal-Retskrivning er det saa langt fra at man vilde betage Mundarten sine Egenheder, at disse netop derved vilde fremkomme desto skarpere. Fölgende Antydninger ville i denne Henseende være tilstrækkelige:

Den Vokal, hvormed de fleste Forandringer maatte foretages, er *æ*.* Den staaer ifölge det Foranförte istedetfor *a*, f. Ex. især i Infinitiv- og andre Flexions-Endelser; istedetfor *e* og i, f. Ex. *skæra* f. *skera*, *æptær* f. *eptir*; og endelig betegner den ligefrem *æ*. Ogsaa i Islandsk, og især i Norsk finder man ofte *æ* f. e, s. *væra* f. *vera*, uden at man dog betænker sig paa at skrive det med *e*; ligesaa at sætte *i*, hvor der i Haandskrifter ofte staaer *e*. En lignende Fremgangsmaade maatte finde Sted i ældre Svensk og Dansk. Tegnet *æ* maatte blot bibeholdes, hvor der virkelig skulde staae *æ*, ɔ: Omlydsformen af *á*; til at betegne *e* i Rodstavelser, der oprindelig havde *i*, maatte man bruge *e*, i Flexionsendelser derimod, hvor *æ*, *e* og *i* vexle, bruge *i*. Den blotte Schva-Lyd behövede ei engang at betegnes, naar det engang for alle var bekjendt, at f. Ex. *maðr* udtaltes *maðer*, *maðær*. Brugen af *æ* f. *a* er derimod aldeles analog med den forhen omtalte angelsaxiske,

hvor man finder *tæk* og *tak*, *bæc* og *bac*, aldeles vaklende, og hvor Grimm, som bemærket, meget bekvemt har indfört Brugen af Tegnet *ä*. Dette kunde man og, forsaavidt man vilde bibeholde Distinctionen og ikke reentud skrive *a*, ogsaa anvende i ældre Dansk og Svensk, og saaledes skrive *berä*, *sektäs*, *vapnätäk* o. s. v. Man vandt derved at Udtalen eller den sædvanlige Skrivemaade overalt kunde sees, medens dog Etymologien og den nödvendige grammatiske Distinction fyldestgjordes.

Det accentuerede *á* maatte overalt skrives enten saaledes, eller *â* ɔ: med Circumflex, der da og maatte indföres for de övrige accentuerede Bogstaver, thi samme Virkning af samme Aarsag maatte overalt conseqvent betegnes paa samme Maade. Circumflexen vilde endog maaskee forsaavidt være bekvemmere, som man derved vandt at kunne betegne *e*, hvor det staaer for *ei*, med *é*, medens *ê* brugtes i *fê*, *fêkk*. Brugen af *å* er neppe at tilraade. Tegnet er for det förste uskjönt og vanzirer Skriften, dertil er det i sig selv aldeles uetymologisk, og hidrörer fra en Ukyndighedens Tid, da man i Sverige blot vilde antyde den Tilnærmelse til O-Lyden, der ligger i *á*, uden at kjende Bogstavets Natur [1]. Den eneste Anledning, hvorved *å* maaskee kunde være nyttigt at anvende, var paa de Steder, hvor det korte *a* udtales med *o*-Lyd, som i Svensk *lång*, i Dansk *vårðr*.

De övrige accentuerede Vokaler behöve ei nogen yderligere Omtale; man kunde ifölge det nys anmærkede bruge Circumflex til dem alle.

Det korte *u* burde i Rodord overalt bibeholdes, selv hvor der i Haandskrifterne stod *o*, thi Brugen er aldeles vaklende. Conjunctioner som *ok*, *of*, o. s. v. burde vel

[1]) Det var önskeligt, om man ogsaa nu i Svensk vilde opgive det hæslige *å*, og vælge *á*; det sidste Tegn burde dog være det eneste, der anvendtes i Norsk og Dansk, naar man ei brugte *aa*.

neppe skrives med *u*, allermindst det förste, der kommer af *auk*.

Mellem œ, *ø* og *ö* maatte der skjelnes. *Œ* er den sædvanlige Omlydsform af *ô*, *ø* derimod maatte bruges til at udtrykke Diphthongerne *au* eller *ey*, og *ö* blev Omlydsformen af *a*, forsaavidt man fandt det Umagen værdt at bruge andet Tegn end det egentligen rigtigere *o*.

Idetmindste i Svensk maatte *j* bibeholdes i Brydningsformerne *ia*, *io* og de forhenværende Diphthonger *iu* og *io*. Et Spörgsmaal er derimod, om man ikke i gl. Dansk skulde benytte Tvelydformen, hvor den ei begynder Ordet, thi en Sammensmeltning af Lyden synes den senere Udtale *lys*, *bryde* (af *lius*, *briuta)* at antyde, medens i Svensk Udtalen af *j* i *ljús* er saa stærk, at Lyden af *l* ikke engang höres.

Med Hensyn til Brugen af *f*, *v*, *ð*, *þ* og *t* maatte forresten de samme Regler, som i Oldnorsk og Islandsk, fölges. I den reflexive Verbalendelse paa *st*, eg. *sk* (ɔ: *sik)*, hvor i danske og svenske Haandskrifter kun den assimilerede Form *s* findes, behövede man vel neppe at restituere hiin.

Som Pröver paa en saadan Retskrivning kunne fölgende anföres:

Af skaanske Lov: Hos Petersen I. 95.

Barn, um fæð vårðr, þå skal þät hafa guðfaður ok guðmôður at kirkju, ok få sin kristindôm af presti. En vårðr þät svå siukt, at þät må ei til kirkju kuma, ok får þô sin kristindôm héma af andrum manni ellr af kunu, þå standr þät arf, svå sum þät våre kristnät at kirkju; en får þät ei kristindôm, þå står þät ei arf, fore þî at héðin man må ei arfa.

Af jydske Lov: Petersen II. 263. Her ere vistnok allerede de grammatiske Former næsten formeget bortslebne til at Stedet bekvemt kan benyttes som Exempel.

Med log skal land byggäs; en vildi hver man orfäs at sit éghit ok latä men niutä jafnäð, þâ þurfti men ekki log við. En engi log er emgôð (ɔ. jamgôð) at fyllugä sem sanind; en hvarä sum men efir um sanind, þärä skal log létä hvil(k)t sanind er.

Af Uplandslagen. Petersen II. 302.
Lag skulu vara skipað ok satt almenni til stýrsl, bâði rîkum ok fâtœkum, ok skjäl millum rêtt ok ôrêtt. Lag skulu gømas ok haldas fâtøkum til värnär, spakum til friðar, en ôspakum til nepst ok ôgnar. Lag skulu vara rêttvîsum ok snellum til sœmdar, en vrangum ok ôsnellum til rêttningar. Land skulu með lagum byggjas, ok ei með våldsverkum, þý at þâ standi land vel, þâ lagum fylgjas. Varin allir rêttvîsir, þâ þurfti ei laga við.

Ved herefter nærmere at belyse Old-Svenskens og Old-Danskens grammatiske Egenheder ville vi benytte os af ovenudviklede Normalretskrivning.

Ved Flexionerne i Almindelighed, saavel Verbernes, som Substantivernes, træffer man den mærkelige, consequente Afvigelse fra det Norsk-Islandske, at alle de Endelser, hvor man i Gotisk træffer et ved *a* beskyttet *n*, som i N. plur. *haírtôna*, 3 pers. pl. præs. og præt. conj. paa — *áina* og *eina*, hvor i Norsk og Islandsk ei alene *a*, men ogsaa *n* er bortkastet, findes i hine Mundarter *n* som Slutningsconsonant. Saaledes isl. *hjörtu*, sv. d. *hjartun*, isl. *eyru*, sv. d. *ørun*, n. isl. *þeir temi (doment)*, sv. d. *temin*, got. *tamjáina;* n. isl. *þeir hafi (habeant)*, sv. d. *hafin*, got. *habáina;* n. isl. *þeir græti (flerent)*, sv. d. *grætin*, got. *gáigrôteina*, o. s. v. Det ubeskyttede *n* er derimod bortfaldet, f. Ex. i Infinitiverne; kun er det bibeholdt i Nægtelsespartiklen *gin*, got. *hun*, s. *hvargin*, *engin* o. s. v. I Svensk tilföies desforuden i Neutr. plur. af Pronomina og Talord et *n*, der ellers ingensteds synes at

höre hjemme, som *þen* f. *þe* ɔ: *þau; båðen* f. *båðe* ɔ. *bæði.*

At Nominativsmærket i Masc. *r* og Casusendelsen *r* paa mange Steder i gl. Dansk er bortkastet, betegner mere Haandskriftets Nyhed, eller Sprogets större Grad af Udartelse paa Nedskrivningstiden, end en Egenhed ved Sproget, thi paa Runestenene findes Formerne rigtigt, og hvis man f. Ex. havde et egte Haandskrift af Vidrlagsretten fra Kong Knuts Tid, vilde Bortkastelsen sikkert ei spores deri. Derimod kan man antage for sikkert, at naar der allerede i de ældste Haandskrifter findes saa faa Exempler paa Omlýden, maa denne, som Nyhedens rette Særkjende, end mindre have været til i de foregaaende Perioder.

Saavel i Svensk, som Dansk ere de demonstrative Former *sá, sú* ombyttede med *þänn* ɔ: *þann*, *þe;* derfor træder ogsaa *þennä* allerede i Nom. istedetfor *þessi.* Dat. eller Abl. *því* er i Dansk, som ofte i Norsk, forkortet til *þí* ved Bortkastelse af *v;* i Svensk er *ví* sammendraget til ŷ — *þŷ*. I *annarr* finder i Dansk ingen Assimilation Sted, man siger *andrum, andri;* i Svensk findes Assimilationen.

Ved Talordenes Flexion maa bemærkes, at Formen *þriu* baade i Svensk og Dansk bliver til *þrŷ*. *Fjórir* declineres forskjelligt; i Svensk omtrent som i Norsk og Isl., nemlig *fjúrir, fjúrar, fjugur* o. s. v.; i Dansk er derimod Formen syncoperet til *fira.* *Sex* har Brydningsformen *sjax.* Ved Tallet *18* hersker i Svensk den Besynderlighed, at det ei dannes som det norsk-islandske *áttján,* men derimod lyder *åtartån (atærtan,* nu *aderton).* I den skaanske Lovs gamle Dansk findes vel ogsaa *åtartån,* men den Omstændighed, at Formen *atten* er bleven herskende i Skriftsproget, synes at vidne om at den anden Form

átján maa have været overveiende i de Dele af Danmark, der vare Sverige fjærnere.

En Egenhed ved det ældre og nyere Svensk er, at Ordet *vera (esse)* der altid lyder *vara*, uagtet det tilsvarende gotiske Ord er *visan*. I Dansk findes kun *vera*. I Svensk synes enkelte svage Verber, af anden Klasse, der saaledes have Vokalen *a*, kun med forudgaaende *j* og derved bevirket Omlyd, f. Ex. *kerja*, *herjaða*, at kunne danne Præt. som de svage Verber af förste Klasse, hvilke de ligne i Udseende. Idetmindste har *synja* Præt. *sunda* f. *synjaða*, og analogt skulde og *herja* have *harða*.

Reflexivformen *sk* eller *st* er baade i Dansk og Svensk som *s* blevet en simpel Passivform, og som saadan kommen over i de nyere Skriftsprog.

Disse korte Omrids ville rimeligviis allerede være tilstrækkelige til at vise, hvori Old-Danskens og Old-Svenskens væsentligste Forskjelligheder fra det ældre Norske eller Islandske bestode. Det vil letteligen deraf erkjendes, at begge de to nyere Skriftsprog, Dansk og Svensk, paa det nöieste slutte sig til hine ældre Mundarter, og have bevaret alle de charakteristiske Egenheder, som Sprogforandringens uforstyrrede Gang ei har kunnet tilintetgjöre. Vi finde saaledes baade i Dansk og Svensk endnu Levninger af Brydningens andet Stadium, nemlig *ia*, hvor endog de ældste norsk-islandske Sproglevninger have naaet det seneste Stadium, nemlig *e*; f. Ex. *jag*, *jeg* (ɔ: *jäg)*, oldn. *ek*. Vi finde baade i Dansk og Svensk *vr* i Begyndelsen af Ord, hvor islandske Haandskrifter fra det 12te Aarhundrede allerede have mistet *v*'et, s. vred — *reiðr*; vi finde *nk*, hvor de norske og isl. Haandskrifter have *kk*, som *Enke* — *ekkja*; vi finde endnu Former med bibeholdt Slutnings-*n*, som det svenske *varen (sitis)*, de svenske og danske *hvarken*,

hverken, *ingen* o. s. v.; vi finde endelig Reflexivet *s* brugt passivisk. Disse faa, men charakteristiske Exempler ville være tilstrækkelige til at vise, hvorledes det nyere Danske og Svenske have udviklet sig *umiddelbart* af *Olddansk* og *Oldsvensk*, uden nogen mellemkommende Indvirkning af den norsk-islandske Mundart. Det viser sig end ydermere, at det Stadium, fra hvilket det danske og svenske Sprog begyndte at udvikle sig, er meget *ældre*, end det, hvorfra endog de ældste norsk-islandske Skriftlevninger befindes at være, og at dette antike Præg har fulgt hine Mundarter lige til de nyere Tider, medens det Norske og Islandske, hvor de vedbleve at være Talesprog, ligeledes have beholdt de samme, om en mere gjennemgribende Bogstavforandring vidnende Egenheder, der betegne Forskjellen mellem Old-Norsk og Islandsk. Endnu siger man i det egentlige norske Folkesprog, ɔ: Fjælddialecterne, aldrig *vreid*, *vrang*, men *reid*, *rang*; Diphthongerne ere bibeholdte, men *nkk* lyder som *kk*; *Ekkja* — *Enke*, *hèkk* d. e. hang. At antage, at en saadan Udtale nogensinde skulde have hersket i Danmark og Sverige, er en Urimelighed. Et Sprog kan vel *tabe* Urformer, men aldrig gjenvinde dem, og naar vi finde Urformerne endog i meget gamle danske og svenske Haandskrifter, da maa vi nödvendigviis antage dem for at have bestaaet lige fra den Tid, da Stammen, som talte dette Sprog, bosatte sig i Landet [1].

---

[1]) Man vil heraf maaskee klarere, end sædvanligt skeer, indsee, at det i Norge brugelige Skriftsprog i sin hele Form og Nationalitet er *danskt*, og saaledes nærmest har sin Rod i en tildeels fremmed Bund. Det blev indfört som Regjeringssprog ved dynastiske Forhold, men mellem det og de fra Oldnorsken umiddelbart udgaaende Folkesprog er et Dyb, der ei vil kunne fyldes ved Optagelsen af nok saamange norske Talemaader, thi Optagelsen kan dog ikke strække sig til andre end dem, hvis Form tillade en ordentlig Indpodning

Forskjellen mellem Olddansk og Oldsvensk kan forresten i de ældste Tider, f. Ex. indtil *Svein Ulfsson*, umulig have været stor, thi de Særkjender, der stemple dem som Tvillingsöstre af een Hovedmundart, findes hos dem begge. Et Spörgsmaal kunde det nu være, om ikke det gamle Norske f. Ex. paa Harald Haarfagres Tid har haft de samme Egenheder, og först senere skilt sig fra Hovedstammen. Men allerede den Omstændighed, at de for den norske Mundart særegne Hoved-Afvigelser ogsaa findes i Islandsken, vidner om at de vare tilstede för Colonisationen af dette Land, altsaa för 900, og de Levninger man har af Höstlöng, digtet af Halfdan Svartes Samtidige Thjodolf, bære ligeledes dette Præg; kun er Omlyden endnu vaklende. Af det her Udviklede indsees Forholdet mellem de i Oldskrifterne forekommende Benævnelser *dönsk tunga*

---

paa Sprogets Hovedstamme; hvad der er mere heterogent, og derfor maaskee i sin Form mest egte, maa staa ubenyttet, eller viser sig strax som fremmet, ved hvilket ikke engang en conseqvent Retskrivning kan gjöres gjældende. Man har endog Ondt nok ved at enes med sig selv om Orthographien for Stedsnavne, naar disse enten ere oprindelige Appellativer eller have en med Appellativer analog Form. Skriftsproget har saaledes „en *Ager*", „en *Vig*"; skal man nu sætte *Akershuus* eller *Agershuus*, *Laurvik* eller *Laurvig?* Enten maa man synde mod Udtalen, eller mod den orthographiske Conseqvents. Et virkeligt norskt Skriftsprog vilde hæve Vanskeligheden; men et saadant kunde kun blive til ved at abstrahere de nationale norske, og i Oldsproget begrundede Elementer, der ere fælles for alle Provincialdialecter, og ved Indförelsen af en fornuftig etymologisk Retskrivning hæve dette Fælles fra Provincialismens Platitude til et Skriftsprogs Værdighed og Elegants. Sagen var ei utænkelig, om der end vilde hengaae Generationer, indtil den saakaldte dannede Mand vænnede sig til at benytte Nationalsproget. Imidlertid er aabenbart det Hollandske paa lignende Maade fremstaaet, og hævet til et europæisk Skriftsprog, ja det Nyhöitydske selv er neppe anderledes blevet til.

og *norræna.* Det förste er öiensynligen Overbegrebet, og bruges, naar vedkommende Forfatter ei vil henlede Opmærksomheden paa nogen særegen Mundart, *Norræna* derimod er den fra Norge udgaaende, i Norge og dets umiddelbare og middelbare Colonilande talte Mundart, der især i senere Tider, da de grammatiske Former i Dansk begyndte at forviskes, blev dette mere uligt, men dog altid saa ligt at Udlændingen, der kunde Dansk, meget let kunde betragte det som det samme Sprog. Det vil heraf end bedre sees, hvad jeg og tidligere har paapeget, at Begrebet *Nordisk* om Oldsproget ingenlunde svarer til *Norræna*, men svarer til *dönsk tunga.* En oldnordisk Grammatik maatte omfatte baade Olddansk, Oldsvensk og Oldnorsk; en Grammatik, der ene behandlede *Norrænatungen*, maatte först kaldes Oldnorsk eller Norsk-Islandsk.

Der kunde spörges, naar den Egenhed ved Olddansk og Oldsvensk, at ynde de enkelte Lyde fremfor Tvelydene, först tog sin Begyndelse. Dette kan blot besvares ved et nöiere Studium af Runestenene, og endda bliver det vanskeligt nok, thi man kan neppe vide, om ikke de paa Runestenene forekommende Diphthonger have været udtalte enkelt, saaatsige med reuchlinsk Udtale. Negtes kan det ikke, at man idetmindste paa svenske Runestene ofte finder den urigtige Form *stin* ɔ: *sten* istedetfor *stain*, og man kunde ikke sætte ᛁ for ᛅᛁ, hvis det ikke skulde betegne en eneste lang Lyd. Stundum finder man og paa danske Stene *hukr* f. *haukr* ɔ: *haugr*; Formen *hukr* synes at röbe Udtalen *høgr.* Dog bliver man igjen tvivlraadig ved Rimet i den bekjendte Linje af Visen paa den ölandske Wicklebysteen: *traukr i þaimsi huki*; thi her skal *trauk* rime sig paa *huk*, og man maa da enten læse *drøgr—høgi*, eller *draugr—haugi.* Mellemstadiet *ia* i Brydningsrækken *i—ia—e* er forresten allerede temmelig sædvanligt endog

paa de ældste danske Runestene. Paa Jellingestenen staaer saaledes *ias* ɔ: *is, er*; og *Nurviag* ɔ: *Norveg.*

Aarsagen, hvorfor de ældgamle Bogstavforholde bedre kunde fæste sig i Danmark og Sverige, ligger vel mest i indre organiske Momenter, som vi nu umuligen kunne paavise [1], men vistnok ogsaa i den Omstændighed, at Svear og Daner ifölge deres Landes Beliggenhed maatte staae nærmere i Berörelse med de Ursprogstammen renest opbevarende *Goter,* der ei alene i sin Tid boede i de tilgrændsende Lande, men efter deres egne Oldsagn og troværdige Skribenters Vidnesbyrd endog i de Lande norden for Östersöen, der siden bleve Danernes og Svearnes Hjem. Endogsaa Danmarks og de tilgrændsende Landes ældste Fællesnavn: *Gotaland,* eller *Reiðgotaland* og *Eygotaland,* betegner „*Goternes Land*", men Öen *Gotland* eller *Gulland* (eg. *Gutland)* bærer deres Navn den Dag idag [2]. Gotlands afsondrede Beliggenhed, som gjör det muligt at den ældre gotiske Befolkning der kunde holde sig længere end noget andet Sted i Norden, forklarer os ei alene, hvorledes Navnet kunde bevare sig, men ogsaa hvorfor den gotlandske Dialect ved Siden af alle de oven-

---

[1]) I det Hele taget er neppe den Indflydelse til *Forandring,* det ene Sprog udöver paa det andet, saa stor, som man forestiller sig. Et Nabosprog kan meddele det andet endeel lexikalske Former, og indvirke paa Udtalen, men de mere dybt liggende grammatiske Former udvikle og forandre sig efter den indre Progressionslov, der ligger i Sproget selv. Saaledes har man nu begyndt at erkjende, at det engelske Sprog er en ved denne indre Progressionslov fremstaaet moderne Form af det angelsaxiske, med optagne löse og uorganiske franske Lexikalier, ingen Blanding af Fransk og Angelsaxisk. Det danske Skriftsprog anseer jeg ligeledes heller ikke for nogen Blanding af Olddansk og Tydsk, men for en af Olddansken selv fremstaaet nyere Form, med endeel optagne tydske Ord. [2]) Goterne kaldte nemlig sig selv *Gutans,* og Folket *gutþiuda.*

anförte Egenheder, der ellers charakterisere Oldsvensk, endog lige til de seneste Tider har bibeholdt et næsten ganske gotiskt Vokalsystem, med Diphthonger og det ubrudte *i*, f. Ex. *þitta, iru, þair* o. s. v.[1].

Det skulde være mig en Tilfredsstillelse, hvis jeg ved disse Linjer havde henledet Opmærksomheden paa det *umiddelbare* Studium af Oldsvensk og Olddansk, hævdet disse Sprog en selvstændig Plads ved Siden af Norrœnasproget, og antydet Methoden hvorpaa der af det forhaandenværende Stof kunde dannes en fuldstændig Sproglære med Læsebog. Jeg haaber at have godtgjort, at Udgivelsen af en saadan Grammatik og Læsebog for hine Oldsprog ingenlunde kan kaldes noget chimæriskt Foretagende, selv om man for Sprogene forudsatte et noget ældre og mere ufor-

---

[1]) See yderligere Mag. Sæve's interessante Afhandling i Dansk historisk Tidsskrift, 4de B. S. 87-152. Gotlænderne gaae forresten endnu videre end Goterne selv i Forkjerlighed for Diphthonger, idet de endog oplöse *o* i *au*, som *biauða* f. *bjóða*. Man kunde sammenligne denne Form ɔ: *au* for *uu*, med Goternes *ei* f. *i*, med mindre man, hvad jeg snarere skulde troe, heller kan tilskrive denne Afvigelse fra det sædvanlige, en feilagtig Opfatning af en egen Udtale af *bióða* som *biouða* eller *biowda*, en Udtale, der idetmindste endnu finder Sted paa Færöerne, foruden paa mange Steder i det vestlige Norge, hvor f. Ex. *ós* udtales og skrives *ous*. En anden Egenhed, som Gotlandsken har tilfælles med Færöisken og enkelte Mundarter i det vestlige Norge, er en egen Tilböielighed til at give de lange Vokaler og Diphthonger et Slags Forslag af en *i*- eller *e*-Eyd. Hvis disse Overeensstemmelser med Færöisken ikke snarest maatte ansees tilfældige og begrundede i en lignende Udvikling af begge paa samme Maade isolerede Landes Idiom, kunde man tænke paa den Beretning i det historiske Tillæg til *Guta-Lagen* (Schildeners Udg. S. 107), hvor der udtrykkeligen fortælles at Udvandrere fra Gotland bosatte sig paa Færöerne.

vansket Standpunkt, end det, paa hvilket de ældste haandskriftlige Levninger befinde sig, thi Runestenene som Levninger fra et endnu ældre Stadium, i Forbindelse med den strænge, ja som Kemble[1] udtrykker sig *jærnbundne* grammatiske Conseqvents, der aabenbarer sig saavel mellem de nordiske Mundarter indbyrdes, som mellem dem og de övrige germaniske Sprog, tilsteder en fuldkommen sikker Fastsættelse af Sprogformen paa et Mellemstadium, eller hvad man i Mathematiken ved Opstillingen af ei specielt beregnede Led i en Progressionsrække kalder *Interpolation.* Mellemstadiet maatte være det, hvor Sproget endnu ikke havde tabt nogen af de sædvanlige grammatiske Former; for Danmarks Vedkommende vel omtrent det Sprog, som taltes paa Knut den Mægtiges Tid. Naar Sproget engang i en Grammatik var fastholdt og beskrevet, vilde det ligesaa let kunne studeres af Landets egne Börn, som Norrœnasproget, ja lettere, fordi man vilde gjenkjende flere Former uden yderligere Forklaring. Adgang til Sagaliteraturen vilde man ligefuldt bane sig, thi de faa conseqvente Afvigelser i Norrœnasproget lærte man snart at overföre paa Fædrelandets Mundart. Det forekommer mig unaturligt, at den Danske og Svenske först gjennem det Norsk-Islandske skal lære sit eget Oldsprog at kjende; omvendt burde han först lære sit eget, og gjennem dette siden hiint. For Grammatikskriveren og Sprogforskeren i det Store maa Norrœnasproget altid være det vigtigste Hjælpemiddel; men for den Danske eller Svenske, der, uden at være lærd Sprogforsker, blot önsker at kjende sit Fædrelands Oldsprog, ligesom han lærer Tydsk og Fransk for Literaturens Skyld, burde det dog være muligt, at lære det ligefrem ved Hjælpemidler, der ei træde udenfor den fædrelandske Mundarts egne Enemærker. En saaledes erhvervet Kjendskab til

---

[1]) Fortalen til Udgaven af *Beóvulf.*

Oldsproget vilde först give den Danske og Svenske, der ei gransker Sprog og Historie ex professo, en klar Forestilling om det nationale Element, som rörer sig i Fædrenes Tungemaal, og som, uagtet det vistnok paa den ene Side slutter sig til den almeennordiske Eenhed, dog for hver Hovedstamme aabenbarer sig under forskjellige Afvigelser, der dog igjen begrundes af Stammens historiske Udvikling og særegne Deeltagelse i Nordens politisk-nationale Revolutioner. Anskuelsen af Folkeslægtskabernes Forhold vilde derved blive mere levende, og Fædrelandshistoriens Hovedomrids tydeligen træde frem i deres sande Lys.

OM DÖBEFONTEN I BAARSE KIRKE, DENS LATINSK-GOTISKE INDSKRIFT OG SÆREGNE RUNE-ALPHABET VED K. F. WIBORG, MED ET TILLÆG AF FINN MAGNUSEN.

Baarse Kirke ligger i Herredet af samme Navn, i Nærheden af Præstö, og er en nu meget ubetydelig Landsbykirke, der i architectonisk Henseende kun udmærker sig derved, at Taarnet er tilbygget til Vaabenhusets söndre Side, saa at det udgjör en Deel af Vaabenhuset, og altsaa er yngre end dette. Som Kirken nu staaer er den gotisk, og frembyder intetsomhelst Spor af ældre Bygningsstil; den peger paa ingen Maade ud over 15de Aarhundrede. Imidlertid findes der paa Vaabenhusets Loft et colossalt Mariabilled og nogle andre catholske Billeder, der meget ligne de kirkelige Billeder fra 14de Aarhundrede; men at Kirken er endnu ældre, overbevises man om ved den interessante Granit-Font, som staaer fast i Gulvet oppe i Choret. Den er af de almindelige ældre Döbekar, som vare bestemte til hele Barnets Nedsættelse. Oprindelig

meget slet huggen i en storkornet gneusblandet Granit er det ikke at undre over, at dens Ornamenter og Indskrifter ere meget utydelige, især naar man betænker, hvad den kan have liidt först ved Flytning fra Kirkens vestre Ende, hvor oprindelig almindeligviis Fonten havde sin Plads, dernæst ved Kirkens Ombygning, og endelig ved Overmaling. Meddeleren heraf fandt et dobbelt Lag gammel Farve paa den, og det forekom ham, at der endnu laae en tredie Overmaling inderst ved Stenen.

Paa den medfölgende Tegning (Tab. II) vil man see, at den bestaaer af en Fod, hvorpaa den egentlige Kumme hviler. Denne har nederst et rundtlöbende Baand af 1 Tommes Brede, og dernæst kommer selve Kummens Höide af $11\frac{3}{4}$ T. Paa den ene Tegning er Rundingen lagt ud som Frontflade. Man seer nu altsaa at Kummens Yderflade er ved simple Söiler deelt i Feldter af 10 Tommers Brede, med Undtagelse af det længst tilhöire, som er 14 T. bredt. Söilerne, med Gesims men uden Fodstykke, ere forbundne ved to Rundbuer, hver af 5 Tommers Diameter, sammenlöbende i en Spids midt over Feldtet. De tre midterste af disse Feldter have en Indskrift, hvorimod det tilvenstre har et Ornament af Egeblade, det tilhöire et andet, der dannes af to vilde Figurer, ikke ulige Hyacinthglas med Blomsterblade i. Det bemærkes, at Ornamenter, Söiler og Indskrift alt er gjort med simple raa Ridser i Stenen, og ikke ophöiet, som Gjellerupstenene og Fonten i Aakirkeby; dog ere Bogstaverne med bredere Streger.

Med Hensyn til Indskriften seer man strax, at den bestaaer af tre Linier, af hvilke de to överste ere latinske med Majuskelskrift, den nederste er det gamle Runealphabet. I begge Henseender er denne Font af stor Interesse. Der staaer i de to överste Linier:

BONDO FRIS O HEREC FT.
ESGERUS RÖI. HME. FECIT FIERI.

Med Hensyn til *Læsningen* heraf er det tvivlsomt, om Bogstavet o i förste Linie hörer til „Fris" eller til det fölgende Ord, dog er det Förste det Rimeligste; derimod var Ordet „HEREC" meget utydeligt, navnlig de tre sidste Bogstaver; i alle Tilfælde er „HEREC" intet bekjendt Navn, og andet kan det vanskeligt være; men dette er ogsaa næsten ligegyldigt, da Navnet BONDO FRIS staaer saa tydeligt, at det uden mindste Uvished kan læses; „FT" i Slutningen af Linien er upaatvivlelig forkortet for „FECIT", *og denne Döbefont er saaledes maaskee den eneste i hele Landet, hvis Mesters Navn man kjender.* At han har yndet Bladeforziringer, seer man nu nok, og dette har sin Betydning, for saa vidt som man deraf kan slutte, enten at Fonten er hugget i en Tidsalder, da allerede Gryph- og Drage-Ornamenterne, som saa hyppig anvendtes paa disse Döbefonter vare forsvundne, eller maaskee rettere, at den er hugget under geistlig Indflydelse, da Klerker og Munke afskyede Drage-Ornamenterne som Residuer af Hedenskabet. Det sidste synes antageligst, da Fonten idethele, baade ved sin Form, ved sin Majuskelskrift og især ved Runernes Anbringelse peger paa det 12te Aarhundrede. At Steenhuggeren har staaet under geistlig Indflydelse, modsiges ingenlunde ved de mange Slange-Ornamenter, Grypher o. s. v., som man finder baade paa Döbekummer og Kirker, thi vi finde fast altid, at naar Lægfolk have ladet Kirker bygge, da ere de gjængse Slangezirater brugte; hvor derimod Geistlige have bestyret Arbeidet, er der traadt anden Stil frem i andre Former, enten kunstig slyngede Linier, som f. Ex. over Indgangsdören og Vinduerne i Gjörding, eller christelige Fremstillinger, som i Ribe, Vestervig, Dreslette o. s. v.

Dette samstemmer nu fortræffeligt med det rimeligste Resultat, jeg kan udlede af anden Linie af Indskriften. Her er rigtignok atter nogen Utydelighed, idet sidste Bog-

stav i andet Ord synes at være et T, men dog ikke er saa bestemt, at man jo kunde læse det som I, og de tre fölgende Bogstaver ere fuldkommen meningslöse; de synes ved förste Öiekast at være h m og e, altsaa HME; men lægge vi Mærke til, at Stenen just her har liidt meget, hvilket endog sees af det i överste Linie udsprungne Korn, som har frembragt en Prik; lægge vi Mærke til, at Farven paa dette Sted ikke vilde lade sig aftage fuldstændigt, saa kan det meget let være, at det midterste Bogstav er O, hvori da den midterste Streg (Y) er en Ujævnhed i Stenen eller i Farvelaget, ligesom ogsaa at det sidste Bogstav ikke er e, men C. Saaledes læst vilde der staae: „Esgerus Röt (Röi) hoc fecit fieri", et Udtryk, som ikke sjelden forekommer i Middelalderens Latin; selv det tvungne *hoc* vilde ikke stöde de fleste af Middelalderens Ciceroner, da man let vilde underforstaae „opus".

Men hvem er nu denne Esger eller Asger Röi eller Röd, som har ladet denne Font gjöre. Man falder naturligviis lettest paa den Gisning, at det kunde være den berömte Asger Ryg, Absalons Fader. Men imod denne Gisning lod sig indvende, at Formen „Röi" vilde være altfor afvigende fra den rigtige Form Ryg eller Rygh, og at man neppe vil kunne opvise noget analogt Tilfælde, hvor ikke alene *y* gaaer over til det brede *ö*, men ogsaa *gh* til *i*. Læser man derimod „Röt", da er der intet Spörgsmaal om, at dette er Tilnavnet Röd; men hvem er da Asger Röd? Vel see vi af Indskrifterne langs Væggene i Sorö Kirke, at Absalons Söster, Ingefred, havde to Sönner, Alexander og *Asger*, og at Alexander med sin Hustru Margaretha havde en Sön, der hed Absalon Röd; der er nu vel intet Spörgsmaal om, at baade Ingefred opkaldte *sin* Sön efter sin Fader, Asger Ryg, og at Alexander opnævnede *sin* efter sin Morbroder, Erkebiskop Absalon; men hverken tör vi slutte, at Ingefreds Sön hed Asger Ryg, fordi

hendes Fader havde dette Tilnavn, eller at denne Asger hed Röd, fordi hans Brodersön Absalon havde dette Tilnavn. Lægge vi nu hertil, at Sorö Kloster ikke fik Jorder i Baarse Herred för i det 14de Aarhundrede (1358), idetmindste hvis vi tör stole paa Fortegnelsen i Langebeks Script. T. IV, saa maa vi aldeles opgive Haabet om at finde vor Mand i den Absalonske Familie.

Undersöge vi derimod, hvem der tidligere havde Deel i Baarse Herred, da see vi af Valdemars Jordebog (S. R. D. VII, 527), at „tertia pars de Burghus" tilhörte Kronen, og Side 115 see vi, at Roeskilde Bispestol havde Tiende af Baarse By, ligesom det og iforveien er nævnet, at Bispen havde Eiendomme i Baarse Herred. Langt rimeligere er det nu at antage, at Döbefonten med Kirken har staaet under Indflydelse fra Bispestolen, end fra Kronen, idetmindste efter Stilen i Ornamenterne at slutte; og spörge vi da nu, hvilken Bisp af Navnet Asger der kunde tænkes paa, da have vi Biskop Asger af Roskilde, som efter Calend. Nestved. döde Aar 1159, hvilket stemmer fuldkommen med Fontens Udseende. Forresten vilde man jo her maatte spörge, om da Bispen havde Tilnavnet Röd; dette kunde maaskee oplyses af gamle Diplomer; skulde det modsatte befindes, da maatte man see at komme efter, hvo der i hine Tider have været Befalingsmænd paa Burghus; noget sikkert lader sig for Öieblikket neppe sige; men Historikerne ex professo ville venligst have dette Spörgsmaal i Minde.

Endelig er denne Döbefont meget mærkelig for saa vidt, som den afgiver det förste Exempel, som hidtil er bekjendt, paa at ogsaa her i Danmark det gamle Runealphabet er anbragt i Kirkerne, ikke til Indskrift, men blot som Alphabet, som en Opregnen af Bogstaverne, hvad enten de nu ere hensatte saaledes for at udrydde den Overtro, som dermed kunde være forbundet, eller for at

oplyse Menigmand om Runeskriften. Man seer paa Tegningen det gamle Alphabet af 16 Bogstaver, og de tre yngre Runer i Slutningen; kun Bogstavet ᚾ, naud, er utydeligt, idet der er en Ujævnhed i Stenen, som giver det Udseende af to sammentrukne Bogstaver, ᚴ, der da kun kunde være KN; men at dette ikke har været Huggerens Mening, er uomtvisteligt, da K har staaet paa sit rette Sted iforveien, og her alene i Alphabetet er N's Plads. Her have vi da endnu et Exempel paa en Ujævnhed, som sandsynliggjör Fortolkningen af „hoc" ovenfor. At Alphabetet saaledes anbragtes i Kirkerne, have vi Exempler paa baade fra Norge og Sverrig; det findes f. Ex. paa en Klokke i Aggershuus Slotskirke; det findes paa en Steen ved en Indgangsdör i Vesterås Domkirke o. fl. St. I Danmark havde man hidtil intet Exempel; Döbefonten i Baarse beviser saaledes, at denne Skik har været brugt ogsaa her, altsaa i alle de nordiske Riger.

Saavidt herom Mag. K. F. Wiborg.

Maleren Hr. Zeuthen, som efter Anmodning af Selskabets Bestyrelse har kunstmæssig aftegnet denne höist mærkværdige Döbefont, har tilföiet fölgende:

Döbefonten bestaaer af tvende Stykker, det överste, som udgjör Fonten, er 18" höit og 1—3" i Diameter lige i Overkanten, dens Fordybning til Daaben er 19½" i Diameter og 9¼" dyb, det nederste Stykke er Foden og danner en Sexkant med Forziringer, hvoraf kun en Deel sees, da et nyt Gulv, som er fyldt op med Gruus i en Höide af 9", dækker Fodens nederste Deel, dens Höide er 21" fra det gamle Gulv, og 12" fra det nye Gulv, og den er omtrent 1 Alen i Diameter nederst. Paa Tegningen viser den punkterede Linie Höiden af det nye Gulv.

TILLÆGSBEMÆRKNINGER VED FINN MAGNUSEN.

Denne i forskjellige Henseender höist interessante Opdagelse af Mag. Wiborg har glædet mig meget. Hans Undersögelser have allerede viist at Mindesmærket er fra det 12te Aarhundrede.

Efter Hr. Zeuthens senere udförte kunstmæssige Tegninger, jevnförte med den förste Opdagers originale Afridsning og Læsning, troer jeg at den latinsk-gotiske Indskrift bör læses saaledes:

BONDO FRISO ME FECIT
ESGERVS RÖTH (Röih) ME FECIT FIERI

ɔ: Bonde Friser eller Fris (formodentlig fra Frisland) gjorde mig; Esger Röd (Röth eller Röih) lod mig gjöre [1].

De to förste Ord ere fuldkommen tydelige. Förste Bogstav i det 3die Ord ligner mindre M end H, men dette har, i 6te Ord, en anden Form. Det 10de Bogstav i 2den Linie kunde, ligesom Mag. Wiborg först har læst, være et I med en Snirkel paa hver Side oventil, hvorved det er kommet til at ligne et T.

Efter Röt eller Röi synes et Adskillelsestegn at fölge foran H, men burde rimeligviis staae bag efter dette.

Det næste M har en latinsk-gotisk Form, men ligner dog Runernes ᛘ.

Det fölgende forekommer mig at være aldeles tydeligt.

---

[1]) I selvsamme Stil, men i Modersmaalet, læser man paa en norsk Klokke (i Brunsnæs Kirke paa Ringerige): „Þorgeir prester let gera mik, Jon gerþe mik, meþ Gus miskun" (Liljegren Runurk. 1999, fra den endnu ikke udgivne Deel af Schönings Reise i Norge). Denne særegne Skrivemaade, at lade Kar, Klokker, Dörringe og deslige fortælle, hvo der havde forfærdiget eller eiede dem, brugtes allerede af Angelsaxerne og bruges endnu i Island. Dette har jeg allerede viist i Antiqv. Annal. III, 351. Ogsaa paa en norsk Döbefont haves en lignende Indskrift i Runer: "Arnbiorn giorþe mik" (Liljegren, l. c. 1977).

Mands-Egennavnet *Bonde (Bondo)* var fordum, (efter Outzens af Engelstoft og Molbech udgivne nordfrisiske Glossarium) meget almindeligt blandt Friserne og forekommer tit i deres gamle Brevskaber. Nu er det dog for længst gaaet af Brug. Det er og blevet brugt af Danske. Et lignende Mandsegennavn (ældgammelt hos Danske og Friser), med samme Tilnavn *(Bo Fris)*, læses i en svensk Runeindskrift paa en Ring af Metal, indsat i Kirkedören paa Björkestad i Vestmanland [1].

Röth eller *röih* er her, efter min Formodning, et Tilnavn for Skjalm den hvides Sön Esger, Erkebiskop Absalons Fader, kaldet i gamle Skrifter *rögh* (röyh? röih?) eller *rygh*. Han kan rimeligviis have baaret dette Tilnavn fra sin Ungdom af, da Haarets röde, blonde, hvide, mörke eller sorte Farve fordum gav Anledning til slige Benævnelser. Hvis hiint Tilnavn, efter Langebeks og Suhms Mening, rigtigst burde læses *rygh* eller *riigh*, og betyde vort *rig*, mægtig, maatte det vel være yngre, men neppe offentlig, brugt af Esger selv. Mag. Wiborg har anmærket at Esgers Datter, Ingefred, havde en Sön, der kaldtes Absalon röd *(röö)*, den röde [2].

---

1) "Guþ sinne iþær mæster Ruþinger ok Bo Fris o(k) Alfa" (Alfe). Graveuren var rimeligviis samtidig med den nævnte Mester, der havde bygget Kirken eller forfærdiget Ringen, — og har saaledes villet vise ham og hans Medhjælper (?) sin Opmærksomhed. Selv synes han at have heddet Alf. (Liljegren Nr. 1950). — En Mester Bo har og været bekjendt i Danmark; derom har han selv ladet et Rögelsekar i Bregninge Kirke vidne ved denne korte Runeindskrift: „Mester Bo guortha mik" (Scand. Mus. 1802, 1, 60).

2) I Islandsk *rauðr (raudr)*; deri udtales *rau* som *röi*, *rauð* som *röidh*. Begge Skrivemaader forekomme i danske Runeindskrifter paa adskillige Rögelsekar af en Mester Jacob, der paa Latin kaldte sig *ruffus*, men paa Dansk snart *röþ* (þ staaer nemlig her for th i vor Indskrift), snart *rauþ*.

I 3die Linie fölger denne alphabetiske Runerække:

ᚠᚢᚦᚬᚱᚴᚼᚴᛁᛅᛋᛏᛒᛚᛘᛦ ᛏ ᛯ ᛰ

De 16 förste og ellers mest bekjendte Runebogstaver skulde vistnok oprindelig staae her i sædvanlig Orden, men derved maa hemærkes:

Isteden for ᚴ (P) bör her, ligesom Mag. Wiborg rigtig har fundet, egenligen staae ᚬ (N); hvis den överste Skraastreg enten ikke er en Ujævnhed i Stenen eller af Vanvare feilagtig anbragt, kan man dog antage at en runekyndig Person her har villet danne to Bogstaver af en Stav, i Form af en Binderune og saaledes forene dem i en Figur. ᚴ findes i nogle Runeindskrifter, samt i den af Kong Valdemar den 2den (kaldet Seier) sammensatte Runerække og betyder der vort P, ellers i stukne Runer oftest betegnet som ᛔ o. s. v.[1]. ᛔ har den paa Tavlen fremstillede underlige Form i nogle gamle Runeindskrifter.

Vort Runealphabets 3 sidste Figurer höre til de mindre sædvanlige. Saavidt jeg erindrer, have alle nyere Runegranskere anseet dem for blotte Taltegn, uden nogen Bogstavbetydning, samt overhovedet for at være blevne opfundne i nyere Tider[2]. Dette kan jeg ikke antage, især da allerede Johannes Magnus, Olaus Magnus, Ole Worm, Sheringham, den ældre John Olafsen o. fl., ansaae dem for virkelige Bogstaver med særegne Betydninger; deri havde de vel Ret, men de feilede derimod, ved at ville lade dem svare til de sidste Bogstaver i det latinske Alphabet. Jeg mener at man i dem gjenfinder tre Charakterer for vort Oldsprogs Bogstaver, som savnes i de simplere Runer, nemlig disse:

1) ᛏ, en Afændring af *stúnginn týr* eller det stukne ᛏ (T) betydende vort D[3], almindeligt udtrykt ved Figuren ᛑ

[1]) Snorra Edda með Skáldu, Rasks Udgave, S. 302. [2]) See f. Ex. Dr. Brynjolfsons Periculum runologicum pag. 132. Liljegrens Runlära S. 197-198, jevnför S. 40. [3]) Wiborg og Zeuthen havde

(ogsaa som ᛏ, ᛏ) o. s. v. og i mangfoldige andre Variationer. I Formen ᛏ sees den mange Gange i en vidtlöftig, for vort Oldsprog höist mærkværdig Runeindskrift paa den ellers med Billedværker prydede ældgamle Steen-Döbefont i Aakirkeby paa Bornholm, beskrevet af Thomsen i Antiqvariske Annalers 4de Bind; see især S. 147, 148, 149, 150, 151, Tab. III-IV. Bogstavet har man og fundet paa adskillige danske Runestene. Dets forskjellige Anvendelse (idetmindste fra 1002 af) m. m. har jeg viist paa et andet Sted [1]. Der anföres, blandt andet, en Indskrift i Sals Kirke i Hovelberg Herred i Jylland (opdaget 1836 af Skolelærer Christensen), hvor vor Figur med en ubetydelig Forlængelse af den överste Skraastreg til Læserens Venstre tydelig betegner *d* (i Navnet Gunvald). Kruse har fundet det samme Bogstav paa Skivumstenen. Formen ᛏ har man undertiden i Island brugt for Runernes *d* (som omvendt stukket *t*) [2]. Ellers er denne sidst omtalte Form med Tiden gaaet af Brug som Bogstavtegn, men man beholdt den i Gyldentallet som Taltegn for 17. Man læste da Charakteren som en Binderune og kaldte den derfor i Sverige: *Almar, Almaga,* i Island *Aurlygr* (som et Mandsegennavn).

2) ᚷ betyder vist her vort *g* og svarer til visse af dette Bogstavs Former i tydske og angelsaxiske Runer [3].

læst og aftegnet denne Charakter som ᛏ, og dette er virkelig den almindeligste Figur for denne Rune, men det anede mig at den, i en saa gammel Indskrift, maatte have en Form, der mere lignede ᛏ. Vi bade, i den Anledning, Stedets Sognepræst, Hr. Mönster, nöie at eftersee Originalen, og han fandt da virkelig, at Runen havde den Skikkelse, i hvilken den nu fremstilles. Runen ᛆ (a) har han og fundet overeensstemmende med de sædvanlige, ikke som ᛐ (t). Herom har han haft den Godhed at underrette os skriftlig.

[1]) I en Opsats om Runernes *d* eller stukne t, Runamo og Runerne (D. Vid. S. hist. og phil. Afh. 7de B.) S. 329-35, samt endvidere 548, 550 o. fl. St. [2]) Antiqvarisk Tidsskrift 1843-45, S 189. (Jevnför Worm, Mon. Dan. S. 301). [3]) See f. Ex. Alphabeterne

Da dets Figur tit ligner de nordiske Runers ᚼ *(h)*, har man ofte sammensmeltet eller forvexlet begge Bogstavers Former. Saaledes seer man ᚼ sættes for *g* i Aakirkeby-Fontens Runer, samt paa den största af de nyopdagede Skjernstene, paa norske Runestave (fra Aar 1190), ligesom ellers i henved 100 svenske Indskrifter. Charakteren kaldte de Svenske i nyere Tider *tvemaga*, Islænderne *tvimaðr* og lode den blot betegne Tallet 18. Ellers betegnes G ved Runen ᚴ eller ᚴ, kaldet *stúngit kaun* (i gamle svenske Alphabeter hos Joh. og Olaus Magnus ved Figuren ᚼ, som og forekommer paa Runestene).

3) ᛰ er aldeles tydelig den fra Arildstid noksom bekjendte nordiske Rune, kaldet *stúnginn ís*, der stedse har betegnet *e*, f. Ex. paa den af Hr. Christensen for kort siden i Aaret 1836 i Veirslev Kirke i Jylland opdagede Runesteen, i Runealphabetet fra 1022 o. s. v. (Runamo og Runerne S. 302, 551). Dog have de nyere Runegranskere her ganske miskjendt dens Betydning og blot erkjendt den for Taltegnet 19. Den samme Rune sees ellers udtrykt ved ᛂ, dens anden i Danmark almindeligere Form, i Aakirkebyfontens Indskrift. Den her angivne Form har den ellers, som bekjendt, i mange norske og islandske samt endog i gamle grönlandske Runeindskrifter. I Sverige kalder man nu den samme Figur *belgbunden thorn*, *belgthor*, i Island *belgþór*. Ellers henförer Liljegren den selvsamme Charakter, som betegnende *e*, i Form af ᛂ til den gotisk-danske Runerække (Runlära S. 28, Tab. I).

Höist mærkeligt er det at disse 3 sidstomhandlede Bogstavformer, hvilke nyere Kritikere have forviist fra det gamle Runealphabet, her tydelig forekomme, i den

---

hos Wilh. Grimm über deutsche Runen Tab. I, Tegnet for *gilch* (ogsaa *chilch*) i 4 tydske Runealphabeter og udtrykkelig for g i et angelsaxisk — samt som vort ᚼ i et andet, Tab. II., det saakaldte (Alphabetum) Anguliscum.

ellers i Sverige og Island antagne Orden, i en, i Steen indhuggen ægte dansk Runeindskrift, fra 1100tallet. — Det kan og bemærkes at alle Figurerne findes, skjöndt uvist i hvilken Betydning, i de i Steen indhugne Indskrifter, hvilke Strahlenberg opdagede og aftegnede i Permien og Siberien[1].

Naar man nærmere efterseer, hvilke Bogstaver den heromhandlede Runerække indeholder, finder man, tilligemed det nu fra dansk Tale og Skrift forlængst forsvundne þ, disse, udtrykte ved vore sædvanlige Benævnelser.

a. b. d. e. f. g. h. i. k. m. n. o. (p). r. s. t. u. (v). y., som alle brugtes i det gamle og bruges endnu i det nærværende danske Sprog.

Derimod mangle disse, som öiensynlig i nyere Tider ere indförte i vort Alphabet fra det latinske:

c. q. x. z. foruden Diphthongerne *æ* og *ö*.

Denne selvsamme Runerække (med Undtagelse af det, i Form af en Binderune, indskudte K), er i Nordens catholske Tid mest bleven anvendt til det 19-aarige Maaneolds Betegnelser, til hvilke dens Charakterers Tal nöie svare.

Enten man antager at Fonten er oprindelig givet af Biskop Esger i Roeskilde (död 1159) eller af Esger Röih (Rygh) (död efter Suhms Mening 1153, efter Langebeks snarere 1161), er det en vigtig Opdagelse for vor Palæographie, at det os bekjendte ældste danske Runealphabet, et af den fuldstændigste Art som længe er blevet misforstaaet, saaledes er blevet opbevaret lige til vore Dage.

Det er vel muligt at Esger, Absalons Fader, i si[n] Tid har eiet Baarse, eller skjenket Döbefonten til det[te] Kirke; Fonten kan og være flyttet til den fra en anden Kirk[e]

At Nordens Runealphabet her blev anbragt, mener j[eg] er skeet for at lærvillige Ynglinge eller andre der kun[ne]

1) Der nordostliche Theil von Europa und Asien. Stockholm 17[..] 4. Tab. V, d. VII, XI, b.

gjöre sig bekjendte med den Skriftart, som brugtes af Folket. Efter Liljegren er et saadant, i det gamle Danmark, navnlig i Bleking ved Hallahult, blevet indhugget paa Steen, lignende en halv Kværn- eller Möllesteen. En anden Steen af selvsamme Skikkelse, hvorpaa det almindelige Runealphabet er indhugget, er indsat i Ullerydkirkes Muur i Vermeland. I Sverige findes ellers endnu adskillige store Stene, hvorpaa den almindeligste Runerække er bleven anbragt paa en saadan Maade, at den let kunde sees af Almuen (eller andre). I Westerås Domkirke er den indskaaret paa Teglstene. I Sverige saavelsom ogsaa i Norge sees slige Runealphabeter deels retvendte, deels bagvendte, paa Kirkernes Klokker.

I Stockholm har man en Guldbracteat, hvorpaa Angelsaxernes Runerække er indpræget. En Medaille fra Middelalderen, med den latinsk-gotiske Bogstavrække har man ligeledes fundet i Sverige; — i Danmark derimod en temmelig stor Steen, hvorpaa Bogstaverne sees bagvendte, og saaledes indgravede, at de kunne aftrykkes (eller stöbes) som ophöiede Figurer [1].

At Baarse fordum har haft flere, forlængst ödelagte Runeminder, erfares af et lille Brudstykke af en Indskriftsteen, fundet henved 1821 blandt Brostenene i Byens Gade, (Ant. Ann. IV, 233). De angaves at være tagne fra en saakaldet Valdemars Vei, som ligger der i Nærheden.

---

[1]) See Runamo og Runerne, S. 452-53, 620-34, Runurkunder 2003, 2005, Runlära S. 172-73. Antiqv. Ann. IV, 551-52.

NOGLE HISTORISKE NOTISER, SAMLEDE PAA EN REISE I SJÆLLAND, af K. F. WIBORG.

Længe havde Videnskabsdyrkerne forsket i Historien, navnlig i vort Fædrelands, og bestræbt sig for at finde nye Kilder, der kunde kaste nyt Lys over de Partier, som vare forblevne dunkle; men een Slags af historiske Kilder, og det endda af den uforgjængeligste Art, havde man ganske overseet, nemlig vore gamle Bygninger, navnlig dem fra 11te til 14de Aarhundrede. Först i de sidste Tider er Opmærksomheden for disse bleven vakt; först nu begynder man at indsee, at ethvert af vore gamle Monumenter, at enhver af vore gamle Kirker er en Bog med mange Blade, der tidt indeholde de interessanteste Oplysninger; det kommer kun an paa at kunne læse disse Ord, som ere dannede af Steen paa Steen, og en heel ny Deel af Danmarks Historie vil saaledes fremgaae til Lyset, nemlig den danske Konsts Historie. Da imidlertid Konsten altid er betinget af andre Omstændigheder, af Krig og Fred, af Forholdet til fremmede Nationer, ja tidt endog af Enkeltmands Rigdom eller Fattigdom, saa indsees det let, at vore Monumenter tidt maa kunne kaste Lys ogsaa over andre Dele af Fædrelandets Historie. Indsenderen af disse Linier, der med Kongl. Reisestipendium har bereist nogle Dele af Danmark for Monumenternes Skyld, har paa en saadan Reise her i Sjælland gjort et Par saadanne Noticer, der maaskee kunne bidrage til at oplyse nogle dunkle Puncter i Personal-Historien. De ere begge uddragne af to Steenmonumenter, hvor de imidlertid begge ere udtrykte med virkelig Skrift, om hvis Betydning og Indhold der i det Væsentlige ingen Tvivl kan være. Den ene angaaer den bekjendte Gravsteen over Fin Ebbesen i Bjernede Kirke, den anden en Döbefont i Baarse Kirke nede ved Præstö[1].

[1]) Denne sidstnævnte er ovenfor indfört S. 283-288.

OM FIN EBBESEN OG HANS DÖDSMAADE.

Bjernede Kirke ved Sorö er en af vore sex, höist mærkelige, Rundkirker; den er opfört af Ebbe, Skjalm Hvides Sön i den förste Halvdeel af 12te Aarhundrede [1]; men var dengang af Træ; senere opförtes den af Ebbes Sön, Sune, af Steen, og da Sune döde 1186, maa altsaa Bjernede Kirke, som den nu staaer, være bygget mellem 1150 og 1186. Den er indtil en Höide af 12 Alen opfört af Kampesteens-Qvadre med en Muurtykkelse af 2¾ Alen, og slutter sig altsaa i denne Henseende til den Række af Qvadersteens Kirker, som vi endnu have fra det 12te Aarhundrede, især i Vesterjylland. I en Höide af omtrent 6 Alen fra Jorden findes nu paa Bjernede Kirkes nordre Side en Steen, af samme Art og Tilhugning som de övrige, men hvorpaa der findes en Indskrift, som siger. „Her hviler Fin Ebbesen i Herren" („Hic requiescit Fin filius Ebbonis in domino"). Denne Indskrift er hugget med de ældre Munkebogstaver, og, da Bjernede Kirke i hine Tider var et privat Gudshuus, et Familie-Kapel for Ebbe Skjalmsöns Familie, er det vel udenfor al Tvivl, at den Ebbe, hvis Sön Fin nævnes i Gravskriften, er Kirkens förste Opbygger, Skjalm Hvides Sön. — At Bjernede Kirke oprindelig kun var bestemt til Familie-Kapel, bliver indlysende, naar man erindrer, at Ebbe i Forening med sin Broder Asger Ryg samtidig opförte den store Klosterkirke i Sorö, kun lidt over en halv Mil derfra, ligesom ogsaa dens oprindelige Simpelhed, ja selv det, at den byggedes af Træ i en Tid, da man alt sædvanligviis opförte Gudshusene af Steen, vidner derom. Og da nu hele Ebbes Familie blev begravet i Sorö Klosterkirke, saa er det öiensynligt, at Bjernede Kirke hörte til den ringeste Klasse af Helligdomme, til dem nemlig, som kaldtes Landsbykapeller uden Kirkegaard [2].

[1]) Ebbe döde 1150–51. [2]) „Fanum campestre, ubi nullum coemeterium".

Dobbelt mærkeligt bliver det nu, at Fin, en Sön af Opbyggeren og en Broder til Kirkens Restaurator Sune ligger begraven — ikke blandt sine Blodsforvante i Sorö, men i det lille Bjernede, og at denne Fin er en forresten i Historien fuldkommen ubekjendt Person, hvis Tilværelse vi ikke havde vidst, ifald den lille Ligsteen i Muren ikke havde fortalt os den. Ogsaa Molbech i sine Ungdomsvandringer undrer sig over, at netop den Fin, om hvem man iövrigt intet veed, blev begravet i Bjernede, medens hans hele Familie fik Hvilested i Sorö Kirke.

Blandt de forskjellige Gisninger, man har opstillet for at löse denne Gaade, er een, som er mærkelig nok til her at omtales. Den er fremsat af Stedets forrige Præst Nees i de Indberetninger, som afdöde Amtsprovst Mönster, (senere Biskop i Aarhuus) afæskede sine Præster angaaende Kirkerne m. m., hvilke endnu findes i Ringsted Provste-Archiv; en Afskrift af disse Indberetningers konsthistoriske Deel skylder Indsenderen af nærværende Linier Provst Bentzens Velvillie. „Jeg har troet", siger Nees i sin Indberetning, „at jeg i denne Anledning burde anföre et Sagn, som endnu er opbevaret hos gamle Folk og give min uforgribelige Gisning om Anledningen til dette Sagn, der muligen kunde lede paa Spor til dette: hvorfor Fin ei er begravet i Sorö Kirke, og at hans Gravskrift er *udenpaa* Bjernede Kirke." „Sagnet er dette: Den, som ligger begraven under Gravskriften, er en Muursvend. Kirken var nemlig bestemt först at skulle være bygget paa den saakaldte Kirkebanke (paa Præsteenkesædets Jord); men hver Nat blev nedrevet, hvad som om Dagen blev opbygget. Denne Muursvend, der vilde vide, hvorledes denne Nedbryden gik til, lagde sig en Nat ved Kirkebanken paa Luur, men fandtes om Morgenen ihjelslaaet; derpaa begyndte man at bygge Bjernede Kirke, hvor den nu staaer." — „Eftertænker man nu (vedbliver Nees) de

Kabaler, Munkene brugte paa hine Tider, for at faae Bygmesteren til at bygge en Kirke paa det Sted, hvor de vilde have den (hvorom man jo har flere Sagn); eftertænker man fremdeles, hvorofte den, som var imod Munkene, opdagede deres skjulte, skjændige Handlinger, eller dog kunde opdage dem, blev, for at tie, hemmeligen bortryddet, og hans Död angivet som foraarsaget af Gud, eller Satan, og hans Liig behandlet og anseet, ifölge heraf, som vanhelligt; eftertænker man, at Fin, en Broder til Bygmesteren af Kirken, Sune, dog ikke saa ganske kunde behandles med haardeste Foragt, at ikke Broderen ganske skulde opgive sin Byggelyst med Kirken, saa synes der dog at kunne være nogen Grund til min Gisning, at Anledningen til det foromtalte Sagn er denne: Fin, en paa sin Tid oplyst Mand, har seet, hvad Nattenedbrydningen var, og hvorfra den kom, og deels for at fremme sin Broders Önske, og deels for at blotte Munkenes Værk, har besluttet en Nat at belure dem; men disse, sikkert nok altid belavede paa saadanne Dristige, have stræbt at binde hans Tunge, og saaledes ihjelslaaet ham; og da de nu paa denne Maade har angivet ham at være omkommen i en vanhellig Aarvaagenhed, som var stridende mod Guds Villie, og ihjelslaaet af Satan, saa mener jeg, de hverken have fundet ham værdig at begraves i Sorö Kirke eller inde i Bjernede Kirke. Om han skulde være begravet under Kirken, og Kirken bygget paa ham, som Munkene vilde, at en Kirke stedse skulde bygges paa det förste levende Dyr, som saaes, naar Grundvolden skulde lægges, det overlader jeg til Kyndigere at bedömme, men neppe kan det omtvivles, at han jo er död under Kirkens Bygning; thi Stenen, hvorpaa Gravskriften staar, passer saa nöie imellem de andre Graastene — – —" o. s. v.

Saavidt Indberetningen. Man seer, at den stemmer overeens med det Sagn, som Sorterup anförer i sin Af-

handling om Bjernede Kirke[1], „at denne Fin döde, efterat Trækirken var nedreven, men förend Stenkirken var fuldfört, og at han derfor blev begraven udenfor Kirken ligefor det Sted, hvor Indskriften indmuredes i Kirkemuren". Slutningen heraf hænger imidlertid ikke sammen med Præmissen; thi fordi han döde för Kirkens Fuldförelse, behövede man ikke at begrave ham udenfor Kirken, da Jorden her endnu lige saa lidt var indviet som inde i Kirken. Vi have i Pastor Nees's Indberetning atter et af de mange Sagn om Kirker, som bleve nedrevne om Natten, kun at Sagnet ikke udtrykkelig nævner Trolde, Nisser, Elverfolk e. d., hvem ellers slig Nedbryden tilskrives; forresten minder dette Sagn stærkt om den stakkels Degn i Roeskilde, der Natten för Domkirkens Chor skulde indvies, sov ved den nye Muur, da den gamle Biskop Vilhelm aabenbarede sig for ham og med et eneste Næveslag styrtede Sacrariet (Kirkeskibet) i Gruus over ham. Men Degnen kom bedre derfra end Fin, thi han kröb lys levende frem under Ruinerne. Om en Gjenlyd af dette Sagn har naaet til Bjernede, kan neppe afgjöres, men vist synes det at være, at Bjernede-Sagnet har til Hensigt at forklare, hvorfor Steenkirken *ikke* blev opfört paa det Sted, hvor den gamle Trækirke stod, nemlig paa „Kirkebakken". Pastor Nees antager imidlertid, at Sagnet har en historisk Grundvold uden at betænke, at det Sagn, som gjör Fin Ebbesen til en Muursvend, alt derved röber sin totale Upaalidelighed. Men ogsaa selve hans Hypothes tör ingenlunde tiltrædes. Bjernede Kirke var et Landsbykapel. Der har altsaa aldrig været Munke, mindst i et saa stort Antal, at de om Natten skulde kunne nedbryde, hvad der i en heel Dag muredes; rimeligviis har der kun været ansat en Kapellan eller Sacristan, for at forrette Messen; og imod alle de forhaanden værende Grunde herfor tör

[1]) Ann. for nord. Oldk. 1840-41 S. 126.

man ikke vilkaarligt antage, at her har været Munke, hvortil der ikke findes fjerneste Spor. Grunden til Bygningens Forflyttelse fra Kirkebanken til dens nærværende Sted er da ikke at söge i Munke-Intriguer, men meget ligefrem deri, at Trækirken var anlagt, som saa mange catholske Kapeller, paa viden Mark, hvor Veifarende i Forbidragen kunde gaae ind og forrette deres Andagt, og at Sune, da han gjorde den til en Steenkirke, önskede den tæt ved sin Gaard, der höist sandsynligt har ligget ret Nord for den nuværende Kirke [1]. Og selv om Fin virkelig var bleven ihjelslagen af Munke, saa löses ikke herved den Gaade, hvorfor han da intetsteds nævnes, i alle vore historiske Kilder; lad ham ogsaa være anseet for ihjelslaaet af Fanden, som Indberetningen forudsætter, saa vilde dette være en altfor mærkelig og med Obscurantismen og Munkenes Interesse alt for meget overeensstemmende Ting til at den ikke skulde have været opbevaret, idetmindste for saa vidt, at man havde vist af at sige, at en saa berömt Mand som Ebbe Skjalmsön havde haft en Sön, Fin, der kom af Dage paa en gaadefuld Maade. Hertil kommer, at Ligstenen sidder saaledes, at den upaatvivlelig har skullet falde i Öinene; den sidder omtrent 6 Alen over Jorden; og lægge vi hertil, at den kun holder 8 Tommer i Höiden, bliver det meget sandsynligt, at den skal være Mindesteen over en paa Kirkegaarden nær Muren begravet Mand, helst naar man antager ham begraven under selve Bygningsarbeidet, da den nærmeste Plads ved Muren har været opfyldt af Bygningsmaterialier og Stilladser. Det tör da vel ansees for vist, at Fin *ikke* ligger begraven udenfor Kirken. *Forudsat at Stenen sidder paa sit oprindelige Sted*, hvilket er det sandsynligste, naar man dömmer efter Kalkfugerne og Stenens Masse, og naar man lægger Mærke til at den sidder *paa den nordre Side*, netop *lige*

[1]) See Sorterup l. c. 127 *fgg.*

saa höit som Inskriptionerne over Indgangen i den söndre Side, saa at de aabenbart svare til hinanden, saa er det langt rimeligere at antage, at Fin er begravet *i selve Kirkens Muur i Nærheden af Stenen*, en i hine Tider meget hyppig Begravelsesmaade — (man erindre f. Ex. Biskop Vilhelms, Svend Estridsens o. Fl.'s Ligsteder i Roeskilde, Skjalm Hvides og Tokes i Sorö) —; saaledes faaer det sin Betydning baade at Stenen sidder saa höit, og at den sidder udvendig. At nu Fin ligger begraven her, og ikke i Sorö, bliver forstaaeligt, hvis man antager den Gjætning, at Fin kun *forelöbig* var bisat i Kirkemuren, for senere at flyttes til Frue-Kirken i Soer, hvor hele Slægtens Familiebegravelse var [1]; thi neppe var denne Klosterkirke endnu dengang fuldfört; idetmindste blev Cistercienserklostret förrst indviet 1161, og man veed ikke, naar Kirken blev fuldendt. Ligesom nu Fjenneslöv Kirke — ogsaa oprindelig et Privatkapel — blev midlertidig brugt til Begravelse for enkelte Medlemmer af Familien, (navnlig vare Skjalm Hvide og Toke bisatte der), saaledes har maaskee ogsaa Bjernede Kirke modtaget Fins Been, for derefter at afgive dem til Sorö. Men om Skjalm og Toke vide vi, at Absalon flyttede dem fra Fjenneslöv til Soer 1161, — om Fin vide vi ikke, hvad enten han ligger i Muren endnu, eller hans Been ere förte til Sorö, hans derværende Ligsteen forkommet med saa mange andre, og kun den oprindelige blevet indsat igjen i Bjernede. Denne Hypothese er imidlertid ikke nödvendig; thi efter det 12te Aarhundredes Kirkestil, maa der upaatvivlelig have været en Indgangsdör paa Kirken ogsaa *i nordre Side, lige for den nuværende*, d. e. *under Liig-Stenen*. Spor af denne Dör vilde sikkerlig findes, naar Kalken blev afrevet af Væggen, og det er saaledes en fuldkommen hæderlig Plads,

[1]) See „Beskr. af Mindesm. i Sor. Ac. Kirke" o. s. v. af Wendelboe og Estrup S. 16.

Fin har. At en nordre Indgangsdör har existeret oprindelig. er ingen lös Gisning; thi den stötter sig paa Analogi med idetmindste hundrede andre Kirker fra samme Konstperiode. Men hvis nu Fin hviler i Muren ved nordre Indgang, da kan neppe hans Bisættelse der være forelöbig; *thi den har da udgjort et væsentligt Punkt i selve Bygningsplanen*, og hans Liig kunde da ikke ret vel flyttes, da Stenen derover ikke kunde borttages, som symmetrisk svarende til Stenen paa söndre Side. Det Spörgsmaal bliver da kun tilbage, hvorfor Historien aldeles fortier Fins Navn. Dette Spörgsmaal finder sin Besvarelse i den Antagelse, *at Fin var et Barn;* död i sin Barndom er hos hans Frænder Mindet om ham udslettet i deres bevægede, daadrige Liv, og det er saaledes intet Under, at Historien tier om ham, idet den har nok at gjöre med at fortælle hans Slægtninges Bedrifter. Stenens ubetydelige Störrelse synes ogsaa at vidne om, at den skjuler et Barn; den er kun 13-14 Tommer bred og 8 T. höi. Der bliver kun tilbage den Indvending, at hvis Fin döde som Barn, maa der have været en altfor stor Forskjel imellem hans og hans Broders, Sunes, Alder, da Sune allerede ved Kirkens Opbyggelse har været en Mand i sin kraftfuldeste Alder, medens Fin var et Barn. Men denne Indvending falder bort, naar man antager den höist rimelige Formodning, *at Fin har været begravet först i Trækirken* og er blevet flyttet derfra til Steenkirken, maaskee da denne indviedes, ligesom Skjalm og Toke bleve flyttede til Sorö, da Klosteret indviedes.

Det sandsynligste Resultat bliver altsaa dette, at Fin döde som Barn, og blev begravet i Trækirken, *da ikke engang Choret*[1] i Sorö Kirke, der kort efter sin Ind-

[1]) Trækirken var opfört för 1150, og rimeligviis ikke saa faa Aar för, medens Mariekirkens Chor först 1150-51 modtog Ebbes og Asgers Been kort efter dets Indvielse.

vielse modtog baade Asger Rygs og Ebbes Been, var færdigt, og at det lille Lig dernæst, da Trækirken forvandledes til en Steenkirke tæt ved Gaarden, blev indsat i Indgangen af den nye Kirke, *hvor Ligstenen kunde sees fra Gaardens Vinduer, hvor endnu Ragnhild, Fins Moder*, Ebbes sidste Hustru, *levede* († 1161). Nærmere at belyse „Indberetningens" Gisning, at Kirken skulde være bygget ovenpaa Fin, fordi den „skulde bygges paa det förste levende Dyr, som saaes, naar Grundvolden skulde lægges", er vel overflödigt, især da denne Gisning modsiger den foregaaende, i selve Indberetningen, at han blev dræbt under Bygningens Opförelse, da Grundvolden alt længst var lagt. I alt Fald var det jo da ikke et levende Dyr, men et dödt Menneske, paa hvem man havde bygget Kirken.

FORNLEMNINGAR FRÅN STENÅLDERN FUNNA UTI ÖSTERBOTTEN I FINLAND; af JACOB FELLMAN.

OFELBART hafva Finnarnas, som många andra i sednare tider befunna vilda folkslags äldsta handaslöjder och redskaper varit förfärdigade af sten, träd och ben. De som af dem qvarblifvit till vår ålder äro hufvudsakligast af sten, såsom strids- och jagt-vapen, hvartill man först begagnade störar, i hvilka sedan stenar isattes i ändan, som tjente till klubbor. Dessa begynte man forma antingen genom huggning eller slipning till sådana man önskade och hade behof utaf, så att de blefvo lättare att bära, bättre och elegantare för ändamålet. Förmodligen klyfde, hvässade och filade man dem mot andra stenar och för att denna afsigt bättre skulle vinnas, inrättade man dertill egna slags hugg- og slipstenar af grofre och

finare stenarter, hvilka följde med på resor, ströftåg och vandringar, hvaruti man under lediga stunder och hvilo-tider hvässade sina vapen och öfriga, efter tidens sätt, nödiga redskap, samt med deras tillhjelp tillverkade nya. Så uppkommo hvarjehanda stenklubbor, hamrar, kilar, yxor, hyflar och andra verktyg. Dessa voro till en del endast hackade eller skråfligt rundade, sådána man än oftare finner längre upp åt landet eller närmare landtryggen, och åter af finare arbete, om ej eljest tillfälligheten gjort det, mera närmare åt kusten. Häraf vela vi icke gissa eller draga den slutsatsen att de gröfre voro äldre och begagnades då redan när Östersjöns vågor sköljde öfver finska slättlandet flera mil uppåt landtryggen, och ju längre tillandningar inkräktade hafvet, ju längre led tiden framåt och med den utvecklade sig den långsamt framskridande konsten; eller att dessa skråfliga af inländsk stenart naggade eller huggna klubbor tillhört ortens aborigines eller urfolket och de slipade, af utländsk stenart, hitkomna genom dessa nejder besökande fremlingar, eller att de förra blifvit begagnade mot anfall från kustsidan och ju längre tillandningar inkräktade hafvet, ju längre sträckte sig kustvärnet mot de angripande och fälttåget flyttade sig med landets tillvext lägre ned ifrån landtåsen åt hafvet; så att, då man i mer mån, uppåt landet, finner de skråfligaste stenklubbor, så upptäcker man några mil lägre ned dem dels skråfliga och dels glatt slipade och närmare kusten nästan mera af de glatt slipade och ej sällan af sådana stenartre som man ej finner inom landet; utan berätta vi blott vår erfarenhet och äro dermed nöjda att menniskorna i barndomen af all konst bodde der vi nu hafva berg, och ju mera de utbredde sig åt kusten, dess mera steg hon i konst, händighet, samt slutligen i odling och fredliga yrken, samt begynte jägta efter vinst och beqvämlighet tills hon af det på berget längre qvarblifna barbariska lynnet oroades

och till och med plundrades och utjagades. Uppmärksamhet måste fästa sig vid den elegans, hvarmed många af dem utmärka sig och i de, i hårdaste stenslag, inbragte hål, hvilka äro merendels cirkelrunda. Man kallar dem i orten tidt stridsklubbor och de hafva äfven efter den tidens behof varit dertill användbara. I dessa hål fästade man längre och kortare skaft alt efter krigarns eller jägarns styrka och klubbans storlek. Alla dessa verktyg tjente icke ensamt till vapen samt krigets och hämndens bragder, utan till bruk af yxor, hamrar, knifvar, hyflar m. m.; torde dock, som sagan förmäler, hos det äldsta folket varit äfven deras vanliga anfalls- och försvars-medel. Dessa vapen och verktyg måste man tillskrifva en så hög ålder, att de i dem vidhäftade skaft redan af tiden blifvit förstörda, men sjelfva stenarna, hvilka dertill användes, såsom stenyxor, hyflar, klubbor, och de stenredskaper, hvarmed de förstnämnde hvässades, trotsa tidens åverkan, finnas och upptäckas icke sällan i vårt land. Särdeles har man funnit dem i Wasa vesterom landtryggen eller i de socknar som derifrån luta åt Östersjön, kanske derföre att man norr- och österut fäst mindre uppmärksamhet å dem. Dessa stenredskap äro i afseende å ämnet, hvaraf de äro gjorda, af flera slag — de som taga eld på stål och som icke taga eld på stål, de förstnämnde kisel, jaspis, granit eller qvarts-artade, de sednare gneis- och gråsten-artade; i afseende å arbetets beskaffenhet i slipade eller eljest huggna; dock de slipade till en stor del af sådant slags sten som ej finnes i vår ort, — likväl synas äfven meteorstenar dertill vara begagnade. Många, ja de flesta innehålla en betydlig portion kisel, men äro likväl få bland dem af så kallad flintsten. Numera uppgräfver man dem sällan vid byar, ty de hafva der blifvit undangömda af odlarens plog och redan uppplockade eller eljest som hin ondes redskap till en del förstörda, till en del ock af vidskepliga eller

dem som låtit begagna sig till vidskepelsen använda som trolldoms-redskap, hvarföre de äfven kallas *nujan kivet* (trollstenar). Af allmogen anses de alla, utom klubbor och hamrar, som sådana de äro, nedkomna från luften och af sådant folk föregifvas de hafva varit åskviggar, hvilka under åskväder nedfallit på jorden; — de eftersökas gerna af trollkarlar och förvaras som skatter. Efter sådana trolldomsidkares död äro de någon gång af andra förstörda, någon gång af trollmännen sjelfva förintade — eller träffat i fördomsfriares händer, utan att man altid fått kunskap hvar de blifvit hittade. Märkvärdigt är att en och annan blifvit funnen vid träskstränder i vattenbrynet, någon gång på mossor ofvan torfven. Att man i krigsbruk bytte stenyxor och flisor, insatta i stänger, mot klubbor var förmodligen för att gifva sina vapen större tyngd och kraft. Dessa klubbor gaf man antingen aflång eller rund form med iborradt hål midt på, då klubban var rund, eller något åt ena ändan, då den var aflång. Dessa aflånga voro vanligen plattade i ena ändan och något spetsiga i den andra; dock att man för skaftet vanligen med noggrannhet utsökt tyngdpunkten. De kiselartade fynden, eller sådana som eljest äro af mycket hård stenart, äro merendels väl behållna, om ej någon för mycket pröfvat dem på sitt eldstål eller sin hammare; men de af gneis och dylikt något af ålder skröpliga och förvittrade, så att anledning är att förmoda det ganska många funnits af lösare stenarter, men de hafva ej så utstått tidens åverkan som kisel och qvarts, hvilka, som af tätare och hårdare ämnen, bättre stått mot förvittring och trotsat en högre ålder.

Af dylika stenverktyg, redskap och vapen anföras här följande:

1. En cirkelrund klubba, hvilken vägde emellan 6 à 7 svenska skålpund, funnen under plöjning år 1840, på Paalijärvi hemmans åker i Lappajärvi socken, Alajärvi

kapell. Klubban är medelst huggande eller nagg rundad, af ortens vanliga granit, och på sidorna afpla skall vara ur jorden upptagen med jernrör eller skaf nande en isbila af half alns längd, hvilken var så af r förstörd att den knapt mera hängde i hop; denna lemning af jernskaftet har likväl icke egarn till stene utan har hittarn af den samma, en bonde, sålunda be

2. En mindre ditto, icke aldeles cirkelrund, af stenart än den föregående, dock af granit, men lösk hvarföre den tycktes mycket förlorat sig genom förv väger endast 3½ skålpund; hålet för skaftet var k tum i diameter och ej fullkomligt i tyngdpunkten. klubba är äfven för några år funnen på Paalijärvi b i ett stenrör. Begge dessa klubbor kallades af b *nujat* eller *nujan kivet* (d. v. s. stridsklubbor [1]).

Af dylika oslipade och endast medelst huggni gade eller rundade stenklubbor, alla af granit, fin utom ofvannämnde, fyra i Comminister J. F. Rei lingar, af hvilka två blifvit funna i jord inom sa järvi kapell — den ena om 4½ och den andra om punds vigt; men de tvenne öfriga hafva blifvit Ilmola socken.

3—4. Två stenyxor af finare hård och svar funna i Alajärvi, af 5 à 6 tums längd, 2 à 3 tums l ½ á ¾ tums tjocklek.

5. Ett mindre stenredskap eller verktyg af stenart liksom de föregående [2]. Af dylika sten

---

[1]) Bönderna tro dem vara begagnade, utom fordomd sista klubbekriget, då allmogen i Österbotten, dertill u Hertig Carl, uppreste sig mot sin Konung Sigismun ett grufveligt härtåg mot Konungens polska Ryttare 1597, tills de af Konungens förtrogna anförare Clas Fl liter nedergjordes och de fångna på det grymmaste

[2]) Af samma beskaffenhet som jag år 1844 till Kong

gröfre och finare materia, finnas flera i Reinii och Emeleés samlingar — funna i Kyro, Ilmola och Alajärvi socknar.

6. En skottspole- (väverskytt-) formad hvit finkornig stenart med djupa fåror å alla fyra sidor, liksom något egg-hvasst deri blifvit gnidet, funnen i Storkyro socken. — Kallas här slungsten [1].

Alla förenämnde stenar har Comminister Reinius upplåtit till Finska Litteratur-Sällskapet i Helsingfors, der de förvarats sedan år 1841.

7. För några år sedan fanns i Alajärvi kapell å Hannulabacka hemman, vid gräfning af mjåken, under torfven en stenyxa af ytterst finkornig svart stenart, 6 tum lång, $2\frac{1}{3}$ tum bred vid bältet, $1\frac{1}{2}$ tum i andra ändan; eggen var mycket hvass och afplattad å andra sidan. Stenarten var ganska hård och tog eld på stål. Denna stenyxa förvaras i Comminister Reinii samling.

8. En kilartad eller i huggjernform danad sten af mycket fin svart flintartad stenart, slipad med hvass trubbig spets, funnen vid stranden af Kärna holme vid Lappajärvi insjö.

9. En rund sten af inländsk hvit qvarts med djup fåra på ena sidan, funnen äfven vid vattenkanten å samma holme. Skulle ej fåran eller ingrafningen vid sidan finnas, vore denna sten ej olik de stenar Lapparna i hedendomen begagnade vid sin gudstjenst ofvanpå sina invigda stengudar, den de kallade *velges gedge* (hvit sten), hvilken var satt på flatan ofvan den sten som egenteligen dyrkades och hette *gedge ibmet* (stengud); ehuru denna sten är

---

Sällskapet insändt, hvarom dess Secreterare Rafn i enskildt bref skrifver till mig på följande vis: „Den lille Kile af sort Sten med en tilsleben Eg afviger i Formen noget fra de Kiler, som almindeligviis findes her i Danmark og ligner mere adskillige som ere hidbragte fra Sydhavsöerne."

[1]) Häraf afgick 1844 ett exemplar till Fornskrift-Sällskapet.

något mindre än jag hört *velges gedge* af Lapparna beskrifvas. — Denna sten finns i Comminister Reinii samling.

10. På Lappajärvi prestegårds egor fanns, invid mangården, om sommarn år 1845 vid uppgräfningen af potäter i en gammal bohlåker, en af ogenomskinlig hvit flintsten tillhuggen och formad kniflik pil, 5 tum lång, 1¼ tum bredast ¼ tjock, hvass i hvardera ändan, ehuru den ena ändan är spetsigare och den andra trubbigare; men på begge flata sidor och vid kanterna naggad.

11. En hyfvelartad sten af mycket fint svart flintartadt stenslag, funnen i Lappajärvi socken, Alajärvi kapell, vid plöjning af en åker.

12. En stenknif danad af vanlig meteorsten, funnen i Kärsämäki kapells Venetpalo by af Pyhäjoki socken, elfva mil ifrån hafskusten, vid plöjning af en åker.

13. En stenhammare, utmärkt väl conditionerad, tycks vara af sandstensart, ehuru svart. Denna stenhammare har mindre ögla eller hål för skaftet än ofvanbeskrifna funnen i Pojo, — är funnen af en bonde i Kurikka kapell af Ilmola socken, derifrån Doctor Emeleé erhållit den år 1815; — han eger den än. En med denna lik stenhammare eges af Lagman Sundii arfvingar, funnen åt Lappå ö.

14. Flera små stenkilar, af samma slag som Nr. 5 ofvanföre, äro funna i jorden i Alajärvi kapell af Lappajärvi pastorat, i Ilmola och Storkyro socknar, af hvilka många än förvaras hos Emeleé och Reinius. Och finner man endast olikhet i bältet och i storlek, samt i stenens finhet och form.

15. Flera här så kallade slungstenar (väverskyttformade stenar, se No. 6) vanligen af hvit, eller hvitartad sten, äro funna i Alajärvi, Storkyro och Ilmola, af hvilka en del än äro att ses hos Emeleé och Reinius. — Föga äro de begagnade till slungstenar, som de här benämnas, dertill skulle icke de djupa fåror, som man ser i alla kanter,

varit behöfliga. — Märkligt är att de flesta af den slags stenar äro af hvit qvarts.

Fortegnelse over de af Forfatteren, Pastor Jacob Fellman til Lappajärvi i Vasa Län i Finland til Oldskrift-Selskabet for Museet oversendte Oldsager:

1. En væverskytteformet Steen af Kvarts, 3¾ T. lang, med Rille om Kanten og dybe indslidte Ridser paa de to flade Sider, omtalt ovenfor under Nr. 6 (cfr. N. Tidssk. f. O., 1 B., Fig. 48.). Den er funden i Lappajärvi paa Kärnån Saari.

2. En ganske lille, 1¾ T. lang og 1½ T. bred, Kile af Basalt med en noget tyndere tilsleben Nakke. Den er ganske som de smaa Kiler, der endnu paa flere Ögrupper i Sydhavet bruges indsatte i et tykt Skaft til at borthugge den ved Glöder forkullede Deel af et Stykke Træ, som skal udhules. See ovenfor Nr. 5. (Cfr. a. St. Fig. 11, men den her omtalte fra Finland er meget kortere og ikke gjennemboret).

3. En 6½ T. lang Huulmeisel af Hornsteen, ligesom den foregaaende af sort Farve, omtalt ovenfor Nr. 11. (Formen aldeles som a. St. Fig. 16).

4. En knivformet Steen, 6¾ T. lang, tveegget, men uden bestemt Skaft; den er flad sleben paa den ene Side og er paa den anden Side sleben skraa ned fra Midten, der altsaa danner en ophöiet Kant; den Spidsen modsatte Ende (Skaftet) er tykkere og mere afrundet end Bladet. Den er af samme Steenart som den foran nævnte Huulmeisel og omtales ovenfor Nr. 12.

Nr. 3 og 4, der ere to höist interessante Stykker, indsendtes som Gaver fra Pastors-Adjunkten Johan Frederik Reinius.

5. Et aflangt Beensmykke, 3¼ T. langt og lidt over en Tomme bredt, fra Utsjoki i Lapmarken; dette Stykke

kan ikke ansees for en egentlig Oldsag, men er ikke destomindre, som af finsk Oprindelse, meget interessant paa Grund af de rigt indgraverede höist charakteristiske Zirater.

SAGNET OM AASGAARDSREIEN; ved P. A. Munch.

Det er en bekjendt Sag, at de fleste Lande blandt sine Nationalsagn tælle eet eller flere, der handle om den vilde Jagt, eller et natligt Tog af vilde Skarer, der til Menneskenes Forfærdelse og ofte Fordærvelse farer frem gjennem Luften i flyvende Fart, med Larm og Stöi, med Heste og Hunde og Vaabengny. Tydskland har saaledes blandt andre den vilde Hackelnberg, Danmark Palnejægeren og Kong Valdemar. Alle disse Sagn pleie i Hovedsagen at stemme overeens deri, at de berette om en eller anden, i Livet vældig og anseet Mand, der efter Döden böder for en uoverlagt Yttring, hvorved han sætter Opholdet i Nærheden af en eller anden elsket Gjenstand, eller paa et eller andet Yndlingssted over Saligheden i Himmerige. Saaledes er det Valdemars bekjendte Ord om Gurre, eller om Vordingborg, der fordömme ham til hiin natlige Omstreifen; og den Omstændighed, at et Sagn, der öiensynligen er meget ældre, ogsaa har kunnet blive overfört paa ham, viser temmelig klart, at det hörte til de staaende, eller at hine Tiders fromme Overtro ansaa en slig Fordömmelsesdom som en uudeblivelig Fölge af deslige uoverlagte Yttringer, Yttringer, som Kongen uden al Tvivl virkelig har tilladt sig. Man synes derfor endog at være berettiget til, i ethvert saadant Sagn, ligemeget hos hvilken Nation, at söge hiint Træk som dets Hovedmotiv, og, forsaavidt Sagnet intet skulde indeholde deraf, da at ansee det i den

Skikkelse, hvori det er forhaanden, som mangelagtigt, og trængende til et Supplement, som det nysnævnte.

I en saadan mangelagtig Skikkelse har hidtil det norske Folkesagn om Aasgaardsreien været fremstillet. Man har blot vidst at fortælle om et vildt Tog af natlige Hærskarer, med Kvinden *Guro Rysserova* i Spidsen; man har ikke vidst, af hvilke Væsener Toget bestod eller hvorhen det stevnede. Almuens hurtige Udtale af Navnet, omtrent som *Aasgaareien*, *Aasgereien*, har foraarsaget, at man i at nedskrive det etymologisk har vaklet mellem Formerne *Ásgarðsreið* (Aasgaardsridningen) og *Ásgoðareið* (Aas-Gudernes Ridning), og i begge Tilfælde har man antaget det for at være Guderne selv, der saaledes sværmede omkring. Men ved denne Forklaring savner man hiint ovenomtalte, nödvendige Hovedmotiv. Guderne betragtedes af de förste Christne reent ud som Mörkets Aander; der kunde ei være Spörgsmaal om deres Fordömmelse; de til en saadan haard Bod fordömte Væsener maatte nödvendigviis være *Mennesker*. En interessant Opklaring af al Tvivl i dette Punkt giver den nedenfor anförte, hidtil ubekjendte, norske Folkevise fra Thelemarken. Den viser, at Aasgaardsreien er Ridtet til Aasgaard: at de ridende Væsener ere vor Mythologies fornemste Heroer, Sigurd Fofnersbane med Völsunger og Niflunger; at Guro Rysserova er ingen anden en Gudrun, og at Sigurd heller vil fölge hende til Aasgaard, og der være den fornemste, end komme i Himmerige, og der være den laveste. Hentydningerne til de bekjendte Eddasagn ere umiskjendelige. Saaledes forekommer Grane som Sigurds kolossale Hest: Gudrun spiller paa Harpe og Gunnar „slaaer Sko", d. e. spiller med Födderne. Guldkisten falder i Rimarfossen, ɔ: Rhinen. Grimhild er derimod blevet Sigurds Moder og Sagnets egentlige Gang synes at være glemt. Man maa heller ikke undre sig over, at Optoget ei er skildret med saa roman-

tiske Farver, som vi, der kjende Eddasagnene, kunde have ventet. Völsungerne og Niflungerne saavelsom Starkad og Harald Hildetand vare for de rettroende Christne paa hiin Tid alle fordömte Syndere; hvis de ei vare dèt, da vilde de ikke engang figurere i Sagnet. Derfor maa den deilige Gudrun finde sig i at faae en Hestehale, hvilket Tilnavnet Rysserova *(hryssi-rófa)* antyder, ja endog at ride paa en Lime (Feiekost), saalænge Sigurd, hvis egen Hest Grane har ondt i Foden, maa laane hendes sorte Hest Skjertaug. Derimod nævnes Bjarmelandsfærd og de paa denne hentede Kostbarheder.

Visen meddeles her i den östre-thelemarkske Dialekt, dog med en efter etymologiske Regler lempet Orthographi. Saaledes er overalt ð tilföiet, hvor det skulde findes, uagtet det snart udtales, snart slöifes; paa de fleste Steder höres det aldeles ikke i Udtalen. I Slutningen af Ord og Stavelser blive ved hurtig Udtale ligeledes g, l, m, n, r, udeladte; man siger *slóg* og *sló*, *var* og *va'*, *til* og *ti'*, *sin* og *si'*; her er Slutningsbogstaverne naturligviis overalt tilföiede. Naar der efter g og k fölger et æ, e, i, y, ö, indskydes altid j, eller rettere g udtales som j, f. Ex. *genge*, udt. *gjengje;* overalt at tilföie dette j syntes unödvendigt. Vokalerne ere accentuerede efter Oldsprogets Regler, saaledes sættes *á* for aa, *í* udtales lukt, *i* derimod næsten som *e*. Hvor hele Stavelser ere syncoperede eller apocoperede, antydes det ved Apostroph, som *'kon* ɔ: *okkon*, os; *'ki*, udtalt *'kji* ɔ: *ekki*, ikke.

ÁSGARÐSREIÐIN.

Og deð var kongins smádrengir,
deir sankast sá víðe omkring,
deir genge sig uppá leikarvöllon
og leika der í ein ring.

Sigurð genge 'pá leikarvöllon,
deir hofmenn sökko'm[1] til fóte,
han slog til ein under öyran
sá sárt deir át honom lóge.

Sigurð var af voxter stór,
han leikað fi' etta skemt,
sárað' sá bleiv deir kongins drengir
og blóð 'pá vollen stenkt.

Om sá talað' deir smádrengir
sá vreiðe som deir vore,
„deð er beðre dú spör efter faðer din
hell' dú ger' 'kon sá sáre."

Sigurð han kastar leikoböllen,
han lyster 'ki lengr át leike,
sá genger han til sin kæra móðr,
hans kinn deir vore bleike.

Deð var nó han Sigurð svein,
opp axlað han sit skinn,
sá genger han út í höge loft
fi'[2] kære móðer sin.

„Höyr dú kære móðer mín,
dú löyser mig af vánde,
dú sege mig af faðers namne;
deð er sá tungt í blýgheit gange."

„Höyr dú, kære sonen minn,
eg vil dig enki egge,
men gakk til greive móð'bróð' dinn,
han kann dig raaðe legge."

---

1) d. e.: *sökko konum*. 2) d. e.: *firi*, for.

„Dú veit nóg, beste móðer mín
at leiðen den er lange;
hokken[1] skal eg af dínom garðe
anten ríðe ell' gange?"

„Folen stender paa stallhúse,
smádrenginn kallar'n Grane,
han skal dig af garðe bera
og føre dig paa bane."

Grinild gekk at stallhúseð
og löyste Grane af bande,
Sigurð stender í stalhúseð
og teker ímót með hande.

Sá tók hann den forgyllte gríme
og viplað om Granes haus:
„ídag skal 'ki smádrenginn læ at mig
fi' Grane skal laupe laus."

Sigurð lagðe 'pá forgyllte saðle
og sprette 'pá gjurða trange;
„Anten skal eg dig stýra ídag
eller dauð efter týgilin hange."

Grinild gekk at stugo inn,
hon blandar mjöð og vín,
sá sender hon deð 'pá höge hesten
til kære sonen sinn.

Sigurð út af garðen reið
með skjold og brynje hjarte,
honoms móðer fylgir sin son af bý,
sá milt er deð móðers hjarte.

---

[1]) d. e.: *hvártgin*, hvilket af to; *hva* udtales na som *ho*.

Deð var nó han Sigurð svein,
han reið fram under líðe,
sá kom der ein rysill af rusto,
bað: han mátte með honom ríðe.

Rysillen kom af ruste neð,
var klædd í serken síðe;
Nasann hadd'n som furuleggen
og augo som tjönnen víðe."

„Vel tör eg láne dig hesten minn
Grane ber 'kon báðe:
lán mig taumen og týgilen
sá vil eg vánen váge."

Femten alen var Graneleggin
— deir mette honom til hov —
Rysillen sprang 'pá Granebakin
og fóten slang pá jorð.

Rysillen reið sá lengi
at Sigurð tók til undrast.
Sá riste Grane honom rysillen af
og ryggin gekk ísundr.

Sigurð reið sig allan dagin,
einki han húse ság,
för han kom sig til Bratingsborg,
der greivegarðen lág.

Og sá talað' den greivekongin
— han sat í sin máltiðs tíð —
„Nó höyre eg deð innan borg,
hokken útaför borgen ríð'."

„Dér tappar mjöð í sylverskálir,
dér lat 'ki tóme stande!
Deð er Sigurð min systerson,
han víker herhít til lande."

„Dér tappar mjöð í sylverskálir
og giver hverandre gott!
kemer Sigurð minn systerson,
han táler sá líteð spott!"

„Grane skal 'pá stallhúseð
eta havre og mjöl,
og Sigurð skal í högeloft
drikke með frugur og möyar!"

„Grane skal 'pá stallhúseð
eta havre og konn,
og Sigurð skal í högeloft
drikke mjöð af sylverhorn!"

Deir ledde Grane 'pá stallhúseð;
smádrenginn kallar'n Sveggi,
han tuktar alle kongins hestar
alle at eine veggin.

Grane stender 'pá stallhúseð,
rorer hann síne runde;
somme slær hann hausen 'sund
og somme tennr af munne.

„Höyre dú deð, dú móðbróð' minn
hot eg vil spörja dig;
veit dú nokkoð om faðer minn
dú dylje deð einki for mig."

„Eg veit nó einki om faðer dinn,
eg búr sá langt af leiðe;
men deð hev' eg lengstom spurt,
hann liggr under marmorsteine."

„Deð var nó hann Sigurð svein,
hann drόg sitt sverð af balge,
„om dú einki seg' mig faðers namneð
sá skal deð koste din skalle."

„Og tíg nó kvar, dú Sigurð svein,
dú stikk dit sverð í skeðin,
eg skal geva dig sylv og gull,
sá mykið dú sja'v vil begjera!"

„Eg skal geva dig gullkista,
eg virkað' í Bjarmeland,
reis sá heimat til móðer din
og skikke dig som ein mann!" —

„Ja skal eg her af garði reisa
með skjendsel og með skamm,
aldr' sér eg atter móðer mín
og aldr' mit fødeland!" —

Sigurð reið ífrá greivegarðen,
í hugin sá var han vreið;
men der hann kemr sér í mörkan skóg,
der møtte hann Ásgarðsreið.

Guðron stilte harpa sín
og Gunnar han slóg skóe,
da reið hann Sigurð 'paa Rimarfossen,
men der braut hann Grane sin fót.

Sigurð reið 'paa Rimarfossen,
dá Grane braut sin fót,
sá sleppte hann nið' den gullkistan.
dá bauð der 'ki meire bót.

Sigurð helt i gullringin
og kistan flaug ifrá:
„Tví sá vorðe dig fosshoppin
som Grane laut springe dauð!" —

„Og höyr dú nó, dú Sigurð svein,
hokken dú vil nó gera,
anten høgast i Ásgarðsreið
eller lágast í himlen vera."

„Ja höyre dú Guðron rysseróva,
dú sette de kaara för mig;
men hadd' einki Grane sinn fóten broteð,
sá hadd eg silt ríðe frá dig!"

„Sá ríð eg með dig til Ásgarð ídag,
om Grane mig orkar bera;
den høgaste mann í denne liðe;
deð er sá vándt vesolmann vera."

„Grane er sá veik í sitt bein;
han orkar einki okkon fylgje;
eg láner dig Skjertaug Svarten minn,
sá ríð eg sjo'v 'pá ein lime."

Visen er forresten i den her meddeelte Skikkelse neppe meget gammel; der forekommer en heel Deel nye Vendinger, ja endog Ord, der tilhöre Bogsproget, og ikke engang nu tildags ere ret brugelige i den thele-

markske Dialekt, f. Ex. *bleiv* istedetfor *varð*, *milt er móðers hjarte, greivekongen, máltíðs tíð*, o. s. v. Men uagtet denne Forvanskning kan man dog nok antage, at Visen fra först af er bleven til omtrent paa samme Tid, som Æventyret om Thorstein Skelk og Heroernes Pinsler i Helvede har formet sig.

DET ÆLDSTE DANSKE DIPLOM FRA ÅR 1329;

MEDDELT AF N. M. PETERSEN.

(Jf. Facsimilet Tab. III).

DETTE brev, der, såvidt vides, er det ældste danske, der er til, findes i original på pergament i det grevelige Scheelske arkiv i Jylland, og er mig til afbenyttelse meddelt af Professor Wegener i Sorø. Det, som man hidtil anså for det ældste, er aftrykt i Suhms hist. af Danmark 13de d. s. 873, og er fra året 1374. Efterretning om endnu ældre breve i det danske Sprog haves; således anfører Hamsfort under år 1313 (Chronol. secunda i Langeb. Script. 1ste d. s. 298) et brev af følgende indhold: Conventu Nascovii Lalandiæ habito, Margarita, D. Torberni Stert vidua, sua bona legat virginibus Dalumensibus etc., og tilföjer derom: Primæ sunt literæ, quæ a me visæ sunt Danice scriptæ: ibi Margarita intitulatur: „Hæderlig och höffuisk Frue'. Men brevet selv er ikke mere til.

Betydelige oplysninger til nærværende brev kunne ikke meddeles, da indholdet i sig selv er så ubetydeligt. Året er, som medfølgende facsimile viser, ganske tydeligt; og dets rigtighed bekræftes derved, at Peder Gödesen (Gotthessön) nævnes iblandt forloverne i forliget imellem kong Erik Mendved og Hertug Erik af Sönderjylland år 1315 (Hvitf. fol. s. 384), og ligeså nævnes samme mand (Petrus Gothesön) iblandt armigeri i forliget imellem Erik Mendved og ærke-

biskoppen af Lund, år 1316 (Hvitf. s. 388). Det i brevet omtalte sted er Døbel Mark i gammel Grenå sogn; Debelhedemark nævnes i D. Atl. 4de d. s. 294 i Hammelev sogn, såvel som Volby sogn, samt to gårde Kirial i Enslev sogn, der måske er brevets Killall.

Brevet lyder således:

Allæ mæn thettæ bref ser ældær hörer læsæ Helsær jæk Pæther Gödæsön Riddere Ewindælik mædh gudh Kungör jæk thet allæ mæn the nw ære ok kommæ skolæ At jæk weter kænnær mik mædh thettæ met obnæ bref at hawæ sköt oc sold, sköder oc sæl ok vplader til Ewindelik eyæ wælbördik man Vth Æbbæsön En myn mark j Norrehæreth j gammæl Grindwgh sogn ligendis som kalles Dōbil mark ok kænnes jæk mikh fæ ok fult wærd vp at haue boret fore for[de] mark æfter myn willy ok kænes jæk mik ælder mynæ arwingæ ængen ydermere rettukhet j for[de] mark at haue æfter thenne dagh. Jtem Tilbindær jæk mik ok mynnæ arwinge ath fry ok frælsæ for[de] Vth Æbbisön ok hans arwinge then for[de] mark mædh allæ sine tilliggilsæ jnnen alle fire markæ mot fore hwar mands tiltalen til Ewindælighæ eye. Til ydærmeræ forwaringæ hauær jæk myt Jngcilæ hængdh ffore thættæ breff mædh andre wælbornæ mænds jngcilæ til witnesbyrdh Swasom æræ hær Palnæ prest j Wolby, Pawæl Jænsön, Pæthær Jensön, Nafnæ Hakkænsön, Knwt Gærlöfsön, Nisse Pæthersön af Killall oc Tames dyægn hængdæ fore thætte breff. Datum anno domini Mccc vicesimo nono ipso die sancti Ambrosij episcopi.

Udenpå:

Sköde paa Debbel hiede.

OM ET VED LARGS I SKOTLAND FUNDET KOSTBART SPÆNDE OG DETS TVENDE RUNE-INDSKRIFTER, MED DERTIL FÖIEDE HISTORISKE UNDERSÖGELSER ved FINN MAGNUSEN.

Under 12te Juni 1831 meddeelte Secretairen ved de skotske Antiquarers Selskab Mr. Gregory Mac-Donald vort Selskabs Secretair C. C. Rafn fölgende Underretning: „Et meget smukt Spænde af Sölv, særdeles skjönt prydet med Guld-Filegran og adskillige sammenslyngede Zirater, vistnok det skjönneste Smykke af den Art som nogensinde er blevet fundet i Skotland, blev nylig opdaget tæt under Jordens Overflade henved 5 engelske (knapt 1¼ danske) Miil fra det Sted, hvor Slaget ved Largs har staaet, paa Clyde Fjordens Kyst. Jeg sender herved Aftegninger af de tvende Rune-Indskrifter, som ere indridsede bag paa Spændet, öjensynlig af en mindre færdig Haand end den Mands, som har forfærdiget Smykket, thi hans Arbeide kan sættes ved Siden af det bedste franske, som jeg har seet. Indskrifterne ville blive stukne til Archæologia Scotica; de ere meget tydelige (ligesom Spændet i det Hele er vidunderlig vel conserveret) og saaledes aftegnede ved Hr. Th. G. Repp:

1ste ᛘᛅᛚᚮᚱᛁᚦᛅ. ᛅ: ᛏᛅᛚᚴ ᚦᛁᛦ

2den ᛏᚭᛚᚴ ᚭᛦᚴᚱᛁᛏᚭ

Kort derefter erfarede jeg at Hr. Th. G. Repp havde oplæst i de skotske Antiquarers Selskab en Afhandling over dette höist mærkelige Smykke, af et Udtog, indrykket deraf i et Nummer af Scottish Literary Gazette, hvilket jeg ikke nu har ved Haanden. Dog erindrer jeg at hans Læsning af Indskrifterne i Hovedsagen stemte overeens med den jeg selv dengang, uden at have seet den, vilde have antaget. Imidlertid tillader jeg mig dog her at fremsætte

mine egne Tanker over Indskrifternes Indhold, og enkelte dermed forbundne Omstændigheder.

Begge Indskrifter ere affattede i ægte nordiske Runer (ikke i de saakaldte angelsaxiske), og ligne tillige mest det gamle norske Sprog. Den förste Indskrift maa læses saaledes.

MALORIÞA. A. DALK[1]ÞIS (eller ÞES) eller, efter nyere vedtagen islandsk Skrivemaade: *Málorīþ (ð, d) a á dálk þes*... Vi forklare saaledes de enkelte Ord:

MALORIÞA. Det kvindelige Navn *Malorida* er vistnok usædvanligt blandt Nordboerne, hvorfor man maa fristes til at antage, at Runeridseren, ved en Feiltagelse (eller maaskee med frit Forsæt?), har vendt Bogstavet lige om (ned for op), da det, som hos ham er blevet et O (ᚼ, hvilket Bogstav man ellers ofte skriver omvendt, nemlig som ᚼ) burde være et F (ᚠ eller ᚠ), thi da udkommer det oldnordiske MALFRIDA, sammensat af *mál* (Maal, Tale) og Kvindenavnet *Frida*, brugt f. Ex. i Norge i det 13de Aarhundrede (ellers ogsaa forekommende i Formen *Friður (Friðr, Friþr)*. Navnet bruges endnu i Island som *Málfriður (Málfriðr)*. Man har i vort Norden udledt disse Kvindenavne af *friðr*, skjön (pulcher) eller rettere *frið, (hin) fríða* (pulchra), hvoraf Navnet *Fríða*. En Gravskrift over Konen *Frida* sees ellers endnu paa en Runesteen paa den engelske Ö Man, opreist af hendes Sön *Joalf*[2]. Det er saaledes mærkeligt at Characteren ᚼ (meget lignende det ovenanförte ᚼ) tydelig synes at betegne F (ᚠ) efter Goughs Udgave af Cambdens Britannia, IV, 510.

---

[1]) ᛏ betyder, som bekjendt, baade *t* og *d*. [2]) Den er beskrevet og afbildet i Kobberstik i Sir Alexander Setoun's *Account of some stones with runic inscriptions* i Archæologia Scotica II, 492, Pl. XVI Nr. 2, XVII, D, Nr. 2. Det maa bemærkes at Joalfs Moder ikke hed *Fridu*, thi Navnet staaer her i Acc. (ikke Nominativ) sing.

A er det almindelig bekjendte oldnordiske og islandske Ord *á*, ejer *(possidet*, 3 pers. præsens Indicat. verbi *eg á*, infinit. *eiga)*. Det forekommer og paa adskillige för i England fundne Smykker med Rune-Indskrifter (see f. Ex. mine Bemærkninger derom i Archæologia Æliana, Tom. I samt Antiqvariske Annaler III, 345, 351 Tab. III, Fig. 4).

DALK *(dálk)* er her, som i Oldnordisk og endnu i Islandsk Acc. sing. af Ordet *dálkr*, som i det gamle Norden, ligesaavel som det angelsaxiske *dalc*, betegnede et Spænde *(fibula)*, vel og undertiden en heel Besætning, til en Pels, Kappe, Kaabe eller Kjortel, af saadanne Smykker; dog bruges Ordet nu i Island kun i en anden Betydning, jfr. Björn Haldorsons Islandske Lexicon, som oversætter Ordet 1) ved *confibulatio (dálkr í feldi)* og 2) a. ved *columna* b. *spina dorsalis animalium, specialiter piscium.* Et Led af Rygraden af en middelstor Fisk, kan, i den simple Naturtilstand, eller i Nödsfald, bruges for en Hægte eller et Spænde, til at hefte Klædebon eller Flige sammen med, og Ordet er saaledes sildigere gaaet over til at betegne et Metalspænde, eller Hægte, ligesom spina, spinula hos Latinerne. Det herbeskrevne Slags Smykker *(dálkr)* brugtes i Middelalderen baade til Mandfolke- og Fruentimmer-Klædninger.

ÞIS (eller ÞES, da I i nordiske Runer kan betegne begge disse Vocaler) bruges nu ikke (saa kort) i det islandske (og heller ikke i det oldnordiske) Skriftsprog, undtagen i Rune-Indskrifter, hvor det hyppig forekommer. Her er det sandsynligst en Forkortelse af *þessan* (isteden for det nyere *þennan)*, acc. sing. af *þessi*, denne *(hic)*; saaledes er det vist fordum, paa en sprogrigtigere Maade end senere, blevet sagt og skrevet.

Det Hele giver saaledes denne tydelige Mening: „*Malfrida eier dette Spænde*".

Den anden Indskrift synes at tilkjendegive, at Spændet senere er blevet en anden Kvindes Eiendom, paa denne

kortfattede Maade: DOLK ÓSFRIÐO, eller, som man i Norsk eller Islandsk vilde (med latinsk-gothiske Bogstaver) have skrevet Dálk(r) Ásfríðo eller *Ástríðu* (d. e. „Astridas Spænde" (eller Smykke). Her see vi at *á*, som i den förste Indskrift sees som det simple *a*, udtrykkes ved en Rune, der ellers almindeligst betegner *ó*, hvilket vi og vide at være Tilfældet ved mange flere Rune-Indskrifter. Ásfríða (den guddommelig skjönne) forekommer her som et oldnordisk Kvindenavn; det kunde og lyde *Ásfríður*, *Ásfríðr*; saa at vi endog kunne antage det for sandsynligt at vi her have den oprindelige Form til det temmelig almindelige oldnordiske Kvindenavn *Ástríð* eller *Ástríður*, *Ástríðr* (i den nyere danske Form *Estrid*, *Estrith)*, hvis Sprogrödder det ellers bliver vanskeligt at finde, (thi efter bogstavelig Fortolkning maatte det betegne Gudernes Strid, den mod Guderne stridige eller stridende, hvilket neppe vilde have passet i Nordens Hedenold, i hvilken Navnets Oprindelse dog maa söges). I Kristendommen kunde det derimod af religiöse Grunde, forvandles fra Asfrid til Astrid. Ellers er det bekjendt at Ordet *Ás*, *Áss* (Gud) i Moesogothisk og gammel Tydsk er blevet til *Ans*, i det Angelsaxiske, som oftest, til *Os* og i den sildigere Middelalders Dansk til *Es*, *Æs*, (skjönt det dog, i adskillige Stedsnavne er vedblevet at udtales *As)*. Begge Ordene udtrykke da denne korte Angivelse af den sildigere Eierinde: „Asfrides (eller Astrides) Spænde". Vi finde ellers at danske Mænd fordum have baaret Navnet *Ansfrid* eller *Asfrid* (ogsaa skrevet *Asfred* eller *Asferd*, som det sees stemplet paa gamle Mynter).

Vi formode, at det omhandlede herlige Smykke er blevet tabt eller og muelig nedgravet (for siden at opsöges igjen) af en falden eller flygtende Nordmand, eller af en Skotte, som havde faaet det til Bytte, efter Slaget ved Largs, som holdtes i Efteraaret 1263 mellem Kong Hakon

Hakonsön af Norge og Skotlands Konges, Alexander den 3dies Feldtherre Alexander Stewart af Dundonald (den senere regjerende Stuartske Families Stamfader), tildeels beskrevet i Noregs Konúnga Sögur V, 370-373, (samt Fornmanna Sögur X, 137-142). Ypperlige Oplysninger om dette Slag m. m. ere ellers meddeelte i John Dillon's Observations on the Norvegian Expedition against Scotland &c, Transactions of the Society of Antiquaries in Scotland II, 350-405, hvor Sagaens Troværdighed angaaende disse Begivenheder fremfor Skotlands egne Historieskrivere endog er beviist ved Brewsters astronomiske Udregning af en i Sagaen beskrevet central Solformörkelses Beskaffenhed og Datum [1]. Er Spændet saaledes blevet tabt, eller skjult ved Nedgravning i den herommeldte Krigstid, maa det rimeligviis allerede da have baaret de paa det indridsede Navne *Malfrida* og *Asfrida*. Ved at undersöge, hvorvidt Personer, der have fört dem og efter hinanden (i denne Tidsorden) kunne formodes at have eiet Spændet, have levet i Norge, ere vi komne til fölgende Resultater:

Kong Sigurd Magnussön, kaldet Jorsalafare (eller Jerusalemsfarer), ægtede, i Aaret 1114, Prindsesse Malfrida, en Datter af Kong Harald Mstislaw i Holmgard (eller Nowgorod), en Sön af Kong Valdemar eller Wolodimer i Tschernigow i Rusland og Gyda, den ulykkelige engelske

---

[1]) Den indtraf nemlig, efter Sagaen, mellem 29de Juli og 9de August, da Kong Hakon laa i Ronaldsvo i Örkenöerne. Efter Brewsters Udregning indtraf denne der centrale Solformörkelse den 5te August, og dette stemmer fuldkommen overeens med Angivelsen af et andet nordisk og samtidigt Kildeskrift, nemlig de gamle Islandske, endnu ikke udgivne Annaler (som dog snart skulle forlade Pressen), i det de ansætte denne mærkelige Solformörkelse til *Nonas Augusti* (1263), som, efter den i den Tid brugte Julianske Kalender, lige svarer til den 5te August. Jevnför den ligeledes hermed overeensstemmende Chronologie des Eclipses, i Værket: L'Art de vérifier des dates &c. (Paris 1818) 350.

Konges Harald Godvinsöns Datter. Dronning Malfrida havde kun et Barn med Kong Sigurd, Christine, gift med Jarlen Erling Skakke. Dronningen blev forskudt 1128 af sin undertiden afsindige Mand, som döde 1130; dog forlod hun ikke Norge förend 1132, da hun ægtede paa ny den danske Konge Erik Emun. Vi formode at denne Dronning har været hint herlige Smykkes Eierinde, enten hun saa har bragt det med sig fra Rusland, eller faaet det til Foræring af sin Gemal Kong Sigurd, som deels i Spanien, Portugal og de dertil hörende Öer, deels i Orienten og Constantinopel, mest ved heldig Feide mod Saracenerne, havde erhvervet store Rigdomme og Kostbarheder i Guld og Sölv. Vi ansee det sidste for rimeligt, da Dronningens Navn er blevet indridset paa Spændet i det norske Sprog, og da formodentlig i Norge selv. Efter at hun var blevet uenig med Kong Sigurd, bar hun maaskee ikke gjerne Smykket, og af samme Aarsag formode vi at hun har givet sin Datter Christine det, da hun, som ovenmeldt, reiste til Danmark, men Datteren (som vi mene at da har været omtrent 16 eller 17 Aar gammel) blev tilbage i Norge. Christines Sön, Magnus, blev valgt til Norges Konge 1161 og kronet dertil 1164; hans nysnævnte Moder kan formodes ved en af disse, eller andre Leiligheder, at have foræret sin kongelige Sön det kostbare Spænde, af hvilket han og, som Arving, efter hendes Död 1178, kan tænkes at være kommet i Besiddelse. Ved denne Tid begyndte Kong Magnus's Lykke at dale. Eventyreren Sverrer, som fra Færöerne var kommen til Norge, udgav sig for Kong Sigurd Munn's Sön og retmæssig Arving til Riget. Som Anförer for de oprörske Birkebener vandt han det ene Slag efter det andet over de kongelige Tropper. 1183 angreb Sverrer Kong Magnus i Bergen, nödte ham til at flygte i störste Hast til Danmark, erobrede hans hele Krigsflaade, og fik alle hans störste Kostbarheder, hvoriblandt

hans Kroningsdragt med alt Tilbehör, til Bytte. Muelig har da det omhandlede Spænde været deriblandt. Aaret derefter (1184) vendte Kong Magnus tilbage med en nyerhvervet Flaade, men mistede den, med Liv og Rige, i et stort Söslag i Sognfjorden. Sverrer blev derpaa hyldet som Norges Konge af alle dets Indbyggere.

Kong Sverrer havde den Tid allerede længe været gift og havde da 4 (eller 5) Börn i Live, som vel alle vare voxne. Den ældste Sön Sigurd, som efter hans Död skulde arve Riget (da Norges Love i den Tid antoge Kongernes Slegfred-Sönner for lovlige Thronarvinger) nævntes, formodentlig af denne Aarsag, allerede i Aaret 1181 Lavard (Herre); Ordet blev vel indfört i Danmark og Norge i det 11te og 12te Aarhundrede fra det Angelsaxiske, hvori det sees at være Roden til det endnu brugelige engelske Lord. En saadan Titel kunde neppe gives en 2 eller 3 Aars gammel Dreng, og desuden vide vi at han för var bleven opfostret hos Gudlög Vale, som da ikke vilde angive hans daværende Opholdssted, hvortil Sverrers Fjender sögte at tvinge ham. Disse Omstændigheder stemme vel overeens dermed at Saxo Grammaticus, i 14de Bog, beretter, at Sverrer, som för havde været Præst paa Færöerne og frasagt sig den geistlige Værdighed, der havde haft en Sön, som var bleven opkaldt efter hans Fader, Smeden Unas, hvis Navn han, da han optraadte som Prætendent til Norges Krone, havde forandret og kaldet ham Sigurd, for at indbilde Folket at denne allerede i Barndommen var bleven opkaldt efter Sverrers foregivne Fader, Kong Sigurd Munn. Især maa der da bemærkes herved at Kong Magnus, hvem Sverrer sögte at styrte fra Thronen, og hans Krigere, da de, som ovenmeldt spurgte Gudlög om hans forrige Fostersön og Sverrers Sön, ikke gave denne noget Fornavn, men kun Tilnavnet Lavard. Jeg anseer det saaledes (hvilket Suhm allerede har for-

modet) for afgjort at denne ældste Sön af Sverrer var födt paa Færöerne, förend han drog derfra til Norge. Sigurds Moder nævnes ikke i Sverrers Saga[1], men var, efter som Skule Thorlacius af forskjellige Grunde mener, denne Konges ægte Hustru, og ligeledes Moder til hans andre tre yngre Börn, Sönnen Hakon, samt Döttrene Cecilia og Ingeborg. Denne Oplysning, som Sverrers Saga vistnok af særegne politiske Grunde har nægtet os, findes, efter min Mening i Hakon Sverrersöns og hans Efterfölgeres Saga, nemlig i den Deel af dens ene, og vidtlöftigste Bearbeidelse, som nu kun haves i Peder Clausöns danske Oversættelse; at han ellers har haft en virkelig Original i det gamle norske eller islandske Sprog for sig, er nylig blevet bevist ved dette Selskabs Udgivelse af tre her i Staden kort för opdagede Fragmenter af Originalskriftet (endog af forskjellige ældgamle Membraner)[2]. I hiin gamle Oversættelse berettes det nemlig: at efterat Kong Sverrer og hans næste Efterfölgere i Regjeringen, Sönnen *Hakon* og Sönnesönnen *Guttorm* vare döde (dog kun 10 Aar efter Sverrers Dödsfald), havde en vis Erling paa Færöerne paastaaet sin Ret til Thronfölgen, af den Grund at han var en Sön af Kong Sverrer og Astrid Hroes Datter. Han drog til Norge, paa Sysselmandens (eller Öernes daværende kongelige Lehnshövdings) Skib, for at bevise sit Foregivende og det lykkedes ham saa vel, at hans Halvsöster, Dronning Christine, da gift med Baglernes Konge Philippus, erkjendte ham for sin Broder, og hendes Mand ham for sin Svoger, hvorfor de toge vel imod ham, og, som det synes, tillige

---

1) Udgivet af S. og B. Thorlacius, samt E. C. Werlauff, som 4de Deel af Noregs Konúnga Sögur, Kjöbenhavn 1811, Fol. og af dette Selskab (med Forbedringer og Tillæg af nyopdagede Membranfragmenter m. m.) som 8de Bind af Fornmanna Sögur, sammesteds 1834, 8vo. 2) See Noregs Konúnga Sögur l. c. og Fornmanna Sögur, 9de Bind (1835).

sörgede for hans fremtidige anstændige Underholdning, indtil han, faa Aar derefter, döde. Undersöge vi hvem denne Astrid har været, maa vi med Suhm og Thorlacius formode at hun var en Datter af Færöernes Biskop Hroe (indfödt der i Landet ligesom hans Broder Unas), Sverrers Farbroder, Fosterfader og Lærer, skjönt det og vel kan være at hun blot nedstammede fra den samme Slægt (thi Navnet Hroe har stedse været sjeldent i Norge og Island). Uagtet Pave Calixtus den 2den allerede i Aaret 1119, ved Conciliet i Rom, faldt paa at forbyde Præster og Prælater at indgaae noget Ægteskab, agtedes dette Forbud dog slet ikke, hverken i Danmark, Norge, Island eller Færöerne förend i det 13de Aarhundrede. Præsten Paul Johnsön blev saaledes f. Ex. i Aaret 1195, af Erkebiskop Absalon i Lund, i den norske Erkebiskops Overværelse, viet til Skalholts Stifts Biskop, uagtet han da og fremdeles levede i Ægteskab indtil hans Kones Död 1207. Saaledes var der paa den Tid, paa Færöerne, intet anstödeligt i Sverrers Giftermaal, endskjönt han da var Præst. At Unas, eller Sigurd, er födt paa Færöerne, ligesaavel som hans 3 (eller 4) Heelsöskende, fælles Börn af Sverrer og Astrid, antage vi saaledes for afgjort. Vi formode at denne hans Hustru (hvis Broder Peter Hroesön var i Sverrers Krigstjeneste) ikke kom til Norge förend i eller strax efter 1178 om ikke 1179, da Sverrer, som Konge havde faaet et nogenlunde fast Tilhold i Throndhjem. Dog synes han i Norge at have lagt et Slags Skjul paa sit Ægteskab, formodentlig af tre forskjellige Hovedgrunde: 1. Det ovenmeldte Pavelige Forbud mod Præsternes Ægteskab, hvilket hans Fjender sögte at anvende til hans og hans Efterfölgeres Skade. 2. Den Hindring som derved opstod mod hans Forsæt at indlade sig i et andet Ægteskab med en Kongedatter, hvortil han (ligesom i vor Tid i et lignende Tilfælde Napoleon, med hvem han havde meget tilfælles) troede

at have vigtige politiske Grunde — og 3. (som maaskee var den vigtigste, hvis det virkelig forholdt sig saaledes) fordi hans ægteskabelige Forbindelse med hans Söskendebarn efter de canoniske Love (hvilke man dog ellers ikke her i Norden paa den Tid synderlig agtede) betragtedes som etslags Blodskam. Hvorledes dette end forholder sig, er det vist at Kong Sverrer forlod sin förste Hustru, i det han 1185, Aaret efter at han havde skilt Kong Magnus Erlingsön ved Livet, og saaledes var blevet Norges Enehersker, giftede sig med Prindsesse Margrete af Sverrig, den hellige Kong Eriks Datter; deres Datter og eneste Barn var den ovenmeldte Dronning Christine. Sverrers Biographer, eller de forskjellige (2 eller 3) Forfattere af hans Saga, som alle vides nu at have været Geistlige, ham selv personlig hengivne, havde for det meste deres Efterretninger fra Kongen selv [1]. De nævne som sagt ikke hans förste Hustru, men komme dog, som det synes, mod deres Villie til at ommelde hende, ved at nödes til at berette, at Pavens Legat, som 1194 var i Norge, nægtede at krone Sverrer paa forskjellige Grunde, som af Geistligheden der vare blevne Legaten forebragte, hvoriblandt den som en af de vigtigste, at han, forhen viet til Præst, havde taget en Hustru (Dronning Margrete) tilægte, endskjönt han var gift med en anden Kone, hvilken han paa lovmæssig Maade havde fæstet, — saaledes, at de begge vare paa engang i Live i det ovenmeldte Aar. Sagaskriveren bemærker her ikke at Sverrer havde modsagt denne Beskyldning, og han gjör det ikke heller selv, saa at vi nödes til at antage den for at være grundet paa et historisk Factum.

Undersöger man den Forudsætning, som ellers ikke er grundet paa nogen historisk Angivelse eller Hentydning,

1) See Fortalen til de af dette Selskab udgivne Fornmanna Sögur 8de Bind, S. XXVIII-XXXV.

at Sverrer har indgaaet sit förste Ægteskab i Norge — saa kan dette ikke efter nogen Rimelighed være skeet i de förste Aar han opholdt sig der, eller rettere, omvankede, tit paa flygtig Fod, mellem Norge og Götland eller Vermeland. Den allerförste Tidspunkt derfor maatte da ansættes til 1179, da Sverrer havde taget et nogenlunde stadigt Ophold i Throndhjem. — Efter denne Hypothese maatte Sigurd Lavard da være födt 1180, men det kan som ovenanfört ikke stemme med Begivenhederne i 1181; ikke heller dermed at han (13 Aar gammel) skulde 1193 have været sin Faders ypperste Landshövding i Vigen for der at forsvare Landet i hans Fraværelse, mod oprörske Flokke og udenrigske Fjender, o. s. v. Efter denne Regning skulde han, da han i Aaret 1200 döde, kun have været 20 Aar gammel, og dog efterlod han sig en Sön, som siden blev en af Sverrers Efterfölgere i Kongedömmet. Efter samme Forudsætning maatte Hakon, der var yngre end Sigurd, ikke være fodt sildigere end i Aaret 1181, og det kan dog neppe antages, at han, kun 16 Aar gammel, er af sin Fader blevet anbetroet Anförsel for en Afdeling af Flaaden og Landgangstropperne i Slaget ved Oslo 1197 o. s. v.; han skulde altsaa ved sin Död, 1204, kun have været 23 Aar gammel, men hans hele Eftermæle hos Sagaskriveren passer dog for en fuldmoden Mand men ikke for en Yngling. I Overeensstemmelse med hin Mening maatte endvidere Kong Sverrers ældste Datter Cecilia (gift med Præsten og Lehnshövdingen Einar) ikke være födt sildigere end 1182, og den yngre, Ingeborg, 1183. Den sidstmeldte kunde da kun være 15 Aar gammel i Aaret 1198, da hendes Mand, den svenske Prinds Karl Sörkverson, blev dræbt, og da havde hun dog allerede i nogen Tid (hvor længe bemærker Sagaen ikke) været gift med ham. Saaledes troer jeg at Hypothesen om Kong Sverrers förste norske Ægteskab, og 4 deri avlede Börn, herefter maa bortfalde, men den færøiske

Astrid (eller Asfrid) Hroedatter derimod antages for hans förste Kone, som levede paa den Tid, da han 1185 paa ny giftede sig med Dronning Margrete.

Af Legatens og de norske Præsters Udsagn maa man slutte at denne Astrid opholdt sig i Norge Aaret 1194. Man kan endvidere formode at hun, uden at före Dronning-Titel, har levet der endnu i Aaret 1209, samt at hun er den Astrid, nærbeslægtet med Kong Hakon Hakonsön, som da boede paa Bakke, en stor Gaard ved Throndhjem, og hvem han som Barn undertiden pleiede at besöge [1]. Antage vi, at Astrid, Sverrers Hustru, var af lige Alder med ham, kunde hun, som levende i sidstmeldte Aar, da kun være 58 Aar gammel.

For at vende tilbage til vort Smykkes præsumtive Historie, formode vi, at Kong Sverrer, efter at være kommen i Besiddelse deraf, (som ovenanfört) i et af Aarene 1183 eller 1184, har foræret det til sin Hustru Astrid eller Asfrid. Hun har da mulig igjen skjenket det til sin Sön Hakon, da han, i Faderens Sted (Aar 1202) var bleven Konge og havde taget Bopæl i Throndhjem, tæt ved hendes eget Hjem. Saaledes kunde dette Spænde være det selvsamme, hvorom det hedder i hans Saga's 22de Capitel. „Kong Hakon modtog saaledes Riget (1217, i sit 13de Aar), at han ikke fik (eller „havde faaet") mere Lösöre af sin Fædrenearv end et Spænde og en Guldring, thi Skule Jarl havde taget alt det Lösöre, som Kong Inge havde eiet og som han havde faaet efter Kong Hakon." Herved maa vi ikke glemme de mærkværdige Omstændigheder: at den yngre Kong Hakon var den nysnævntes Slegfredsön, som först blev födt (1204) efter Faderens Död. Da han var to Aar gammel, blev hans Herkomst först ret bekjendt derved, at hans Moder Inga bragte ham til Nidaros (eller Throndhjem), hvor den da residerende Kong Inge erkjendte ham for

[1]) Saga Hákonar Hákonarsonar, Kap. 6, (Fornm. Sögur, IX, 213).

Kong Hakon Sverrersöns Sön og sin egen Frænde, samt sörgede for at baade Barnet og dets Moder fra den Tid af fik anstændig Underholdning ved hans eget Hof. Intet er naturligere end at Kong Hakon har skjenket Inga, der var af en anseelig norsk Slægt, til Bekræftelse paa indgaaet Forlovelse eller givet Ægteskabslöfte, sin egen Guldring, som og, efter hans Död, maatte være det bedste Beviis for hendes Foregivende om hendes Söns kongelige Herkomst. Efter at denne var bleven erkjendt har hun givet sin Sön Ringen, som hans Fædrenearv. Derimod har formodentlig Hakon Sverrersöns Moder og Hakon Hakonsöns Bestemoder, Astrid paa Bakke, givet den sidstnævnte, til Beviis paa at hun erkjendte ham for sin Sönnesön, det herommeldte kostbare Spænde, — som senere tabtes eller skjultes i Skotland, og som nu igjen er kommet for Dagens Lys for at bære Vidne om dets tvende fordums Eierinder, begge gifte med Norges Konger, af hvilke dog den sidstnævnte i nyere Tider ikke engang har været kjendt af Navn, eller erkjendt som Kong Sverrers Dronning. Saaledes begriber man lettest den ellers uforklarlige Maade, hvorpaa Kong Hakon Hakonsön kunde have arvet et Par Kostbarheder efter hans Fader, skjönt dennes hele övrige Eiendom to Aar förend hans Herkomst blev bekjendt og han selv kom til Throndhjem, var kommet i andres formelige Besiddelse.

Fra den Tid antage vi at Kong Hakon vel har forvaret dette herlige og ham, af andre Grunde, dyrebare Smykke, indtil han mistede det i Krigstoget mod Skotland, hvilket han foretog i sit 59de Aar, og hvorfra han ikke kom levende tilbage.

Ved at undersöge, hvorledes denne Kostbarhed er bortkommet fra sin kongelige Eier, kan det, efter hans Saga's, Beretninger være skeet paa forskjellige Maader, hvilke vi nu komme til at udvikle. Dog kan det kun fuldstændig

skee efter den nyeste og bedste Udgave[1] af den, som er foranstaltet af dette Selskab i det 9de og 10de Bind af Fornmanna Sögur (1835 og 1836), da det har været saa heldigt, at opdage og benytte forskjellige ældgamle, til Sagaen hörende Membranfragmenter, som forhen have været ubekjendte.

Kong Hakon laa sidst i September Maaned 1263 til Ankers, med en Deel af sin Krigsflaade, (thi han havde udsendt en betydelig Deel af den mod andre Egne af det skotske Rige) ved Kumröerne, da hörende til Syderöerne eller Hebriderne, nu kaldede Cumbrays, i Clydefjorden mellem den store Ö Bute (forhen Bót) og Skotlands Fastland, det nuværende Ayrshire. Natten mellem den 1ste og 2den October opkom en uhyre Orkan med Hagl og Slud (formodentlig fra Sydost). Strax i Begyndelsen af dette Uveir kom en Kugg (etslags Transportskib[2]), som laa nærved Kongens eget Skib, til at drive for Stormen, ind paa det sidstommeldte og dets Ankertouge, saa at Kongeskibets Gallion afbrækkedes og dets Besætning nödtes til at kappe Koggens Ankertoug. Den drev derfor ind paa Stranden[3] med sin Last og ligeledes to eller tre andre

[1]) Den eneste ældre Udgave findes i Noregs Konúnga Sögur (l. c.) 5te Tome, Fol. — Adskillige Uddrag af denne Saga (dog blot efter 2 Codices) vare forhen blevne udgivne af Johnstone; deraf vedkommer os her især: The Norwegian Account of Haco's Expedition against Scotland A. D. MCCLXIII &c. 1782, 8. De heromhandlede Beretninger indeholdes i Fornmanna Sögur, 9 B., S. 132 o. f. Sagaens 322 og fölgende Capitler. [2]) I Dansk, Tydsk og Plattydsk ere *Kogg*, *Kog*, endnu en Benævnelse for visse Fartöier, ligesom *cog*, *cogge* forhen i Skotsk; i Middelalderens latinsk-barbariske Skrifter forekommer Ordet som *cogga*, *coggo*. — [3]) Flatöbogen har vel *eyna* eller *eyina*, som maatte betyde Öen, men efter Dillons Kort og tilföiede Oplysninger kan dette neppe være rigtigt, hvorfor jeg troer at en Skrivefeil her er indlöbet, nemlig *eyina* for *eyrina*, som, naar det sidste er abbrevieret og tillige utydeligt,

Skibe[1]. Kongens Söfolk befæstede deres Skib med 8 Ankere, hvoriblandt det fra Koggen tagne, men alligevel sled Stormen det lös fra dets Leie ind paa Sundet mod Stranden, saa at Kongen forlod det og gik i Land paa en nærliggende Ö. Fem Skibe drev saaledes ind paa Stranden, andre maatte kappe Masterne eller drive som Vrag. Formedelst Uveirets Heftighed ansaa begge Parter det for overnaturligt; Skotterne, som havde Fordeel deraf, antoge det for et Mirakel af den hellige Margarete; derimod troede Nordmændene at det var fremkaldt af Trolddom, som det hedder derom i fölgende samtidige Vers, hvilke, med mere, vi her meddele efter Petersens danske Oversættelse:

„Viis Inges Afkoms
Arving der mödte
Trolddom som onde
Utydsker vakte,
Havet sig hæved
heftig fra Grunden,
seilskjönne Skibe
skiltes fra Ankre.

Uveiret tuded
underlig styrket
over Hærskibes
skrækslagne Gutter;
med ei i Nöden
nyttende Skjolde,
brat dem paa Skotland
Brændingen jaged.

Da Skotterne saa at Skibene dreve mod Land, samlede de sig, droge ned mod Nordmændene og skjöde paa dem, men disse forsvarede sig og brugte Koggen som et Bol-

meget let kunde skee. Ordet *eyri* betyder nemlig en flad Strandbred, men dog især en saadan som danner en lille Landspidse, netop som den der sees paa Kortet over Largs l. c. mellem M og V. I Codex Frisianus, som er lagt til Grund for begge Sagaens Udgaver, siges det og udtrykkelig at Koggen drev ind paa det skotske Fastlands Kyst.

[1]) Dette bevidnes udtrykkelig af et först ved Selskabets Udgave benyttet særdeles gammelt og mærkværdigt Membranfragment, med det udtrykkelige Tillæg (om 3 Skibe) at „de vare drevne heelt op paa Landet".

værk. Skotterne gjorde af og til Anfald, men trak sig for det meste tilbage; der faldt kun faa Mænd, men mange bleve saarede. Da sendte Kong Hakon nogle Baade ind med Undsætning, thi Veiret begyndte at lægge sig". I det följende meddele vi egne Uddrag af Hovedtexten og Varianterne: Kongen gik ikke ombord paa sit eget Skib, men paa Kertesvendenes (eller Pagernes) saakaldte Skude. Da Kongens Mænd kom paa Land, flygtede de skotske Krigere; Nordmændene bleve der ud paa Natten, men den samme Nat benyttede Skotterne sig dog af Mörket og Leiligheden, saa at de droge ud paa den opdrevne Kog samt formodentlig flere af de strandede Skibe, og plyndrede den, og bortförte fra den saa meget Gods (Penge eller Kostbarheder, *fè)* som de kunde[1]. — Næste Morgen kom Kong Hakon selv i Land med mange Folk; han lod da Resten af Godset udlosse af Koggen, paa dertil medtagne Baade, og bringe det ombord paa de andre (ikke forliste) Skibe. Kort efter saa Nordmændene at den skotske Hær rykkede mod dem, og troede at det maatte være den skotske Konge selv, da Hæren var stor. Ögmund Krogedands stod med en Trop oppe paa en Höi, og de forreste Skotter anfaldt ham. Nordmændene bade Kong Hakon at tage ud til Skibene og vilde ikke at han skulde udsætte sig for nogen Fare. Han vilde först blive paa Land, men gav dog tilsidst efter for deres gjentagne Forestillinger, og drog paa en Baad ud under Öen til sine Folk. Dernæst beskrives selve Slaget. Foruden den förnævnte Ögmund vare otte andre Lehnshövdinger i Land, med 8 til 9 Hundrede (maaske,

[1]) Dette har været meget let for Skotterne, thi et af de nyopdagede ældste Membranfragmenter beretter, ved at beskrive Slaget den följende Dag, at nogle af de paa Land flygtende Nordmænd stillede sig op under Koggen, for at have den til Rygstöd (Selskabets Udg. X, 139), men andre sprang op i den, for der at forsvare sig fra Dækket (efter Flatöbogen).

efter oldnordisk Regning [2], fra 960 til 1080) norske Krigere (alle til Fods). Mod dem samlede sig en skotsk Hær bestaaende af henved 500 [3] (eller 600) Ryttere, med harnisklædte Heste og skotske bepandsrede Mulæsler. Skotterne havde ogsaa en stor Hær af Fodfolk, vel bevæbnede, mest med Buer og Öxer. De Nordmænd, som stode paa Höien, trak sig hurtig tilbage mod Söen, for at Skotterne ikke skulde omringe dem.

---

[1]) Hvorefter et Hundrede (som endnu i Island kaldes et stort Hundrede) udgjorde 120 efter vor Regning. Saavidt jeg veed, har man selv i England, blandt visse Districters Almue fundet Spor til en lignende Regningsmaade. [2]) Dette Tal udtrykkes saaledes i de gamle Pergaments-Codices, som ligge til Grund for Selskabets Udgave af Hákonar Saga (i dens 326de Cap., Fornm. S., X, 138-39) i Codex Frisianus: „*nær* (næsten) *v. hundrut*" og i Cod. Flateyensis fulde *v. c.* med den Bemærkning, at dette var Nordmændenes Gisning eller hastig gjorte Overslag. Der er saaledes ingen Hjemmel for den Maade, hvorpaa Textens Ord gjengives i Haco's Expedition S. 92-93 „*nær fimtán hundrot (riddarar)*, oversat: „*near fifteen hundred (knights)*". Udgiveren har ogsaa selv tilstaaet dette i sin Fortale (S. IX-X), efter at han (for sildig) selv havde efterseet Originalerne, ved at erklære disse Udtryk for en Skriverfeil (*error of transcribers*) isteden for *nær v. hundrot.* Denne Angivelse har den ellers saa nöiagtige og indsigtsfulde Mr. Dillon misforstaaet i sin Undersögelse, i det han, l. c. II, S. 377 beretter om Antallet af den skotske Hær: „*It was conjectured to consist of 1500 horsemen (some manuscripts read 500).* Heraf formode vi at han kun har kjendt Sagaens Text af Johnstones i det hele ikke meget paalidelige Uddrag. I den hele Sagas ældre Udgave (Nor. K. S. V, S. 371.) angives Riddernes (eller Rytternes) Antal kun at have belöbet sig til næsten 500 (i Texten udfört med Bogstaver: *nær fimm hundrut).* Tallet 1500 kan saaledes kun betragtes som en Feilskrift, af den Afskriver, som henved 1782 afskrev (eller extraherede af) de för nævnte gamle Codices til Brug ved Udgivelsen af *Haco's Expedition.*

Vi maa henvise til Sagaens egen Beretning, i det vi kun bemærke fölgende heraf. Kampen blev haard, men meget ulige, thi der vare ti Skotter om een Nordmand; disse nödtes derfor til at söge at frelse Livet paa forskjellige Maader. Da de tyede til Baadene, kunde disse ikke rumme den flygtende Mængde, saa at nogle af dem sank og mange saaledes tilsatte Livet. Andre ombragtes af de forfölgende Fjender hist og her paa Landet. Dog forsvarede mange af Nordmændene sig meget tappert, og saarede, blandt andre, *Perus*, (kaldet *Piers* af Skotterne), en ung og mægtig skotsk Ridder, fra hvem de toge et kostbart Belte, som blev deres Krigsbytte. De skotske Historikere underrette os om, at han strax derefter döde af sine Saar. Imedens Slaget stod, var der en saa stærk Storm at Kong Hakon saa ingen Mulighed i at faae Resten af Krigshæren strax i Land, paa en Afdeling nær, anfört af Eilif fra Naustdal, som med stor Tapperhed fornyede Kampen og fik efterhaanden Forstærkning fra Flaaden, saa at endeel af Skotterne trak sig tilbage paa den ovenommeldte Höi. Efter den norske Beretning flygtede disse Skotter endog tilsidst fra Höien, hvorefter Nordmændene gik paa Baadene og roede ud til Flaaden. Næste Morgen gik de i Land, for at hente de Faldnes Lig, som (i det mindste tildeels) bleve jordede ved en i Nærheden værende Kirke [1]. Kongen laa med sin

[1]) Dillon har (l. c.) S. 382 o. f. oplyst, at denne Kirke kun kunde være den i Largs, som er ældre end 1262. Tæt ved den nærværende Kirkegaard sees endnu en stor Gravhöi *(cairn)*, hvori han formoder at de faldne Nordmænd ere blevne begravne, og ligeledes i 15 andre saadanne Höie, som findes i Nærheden. En af dem er bleven aabnet og fandtes at indeholde henved 51 Menneske-Beenrade. För have flere Gravhöie været i denne Egn, som efterhaanden ere blevne ödelagte til Jordbrugets Fremme. De, som endnu 1828 vare til, ere aflagte paa det af Dillon (Arch. Scot. Vol. 2 Pl. X) meddeelte Situationskort over Largs og dets Omegn, som i det hele, efter hans egen Bemærkning, vel stemmer med

Flaade der i Fjorden til den 5te October, da han lod brænde de opdrevne Skibsvrag, og seilede derpaa til Melansöen (rettere Mullansöen, efter denne Helgens Hule kaldet den hellige Ö), hvor han endnu laa stille i nogle Dage, men gjorde derefter end et Krydstog ved de skotske Öer og Kyster. Den 29de October seilede han til Örkenöerne og gik til Ankers med en Deel af sin Flaade (da Resten vendte hjem til Norge) i Ronaldsvo. Han besluttede at tilbringe Vinteren der paa Öerne og tog selv til Kirkevaag (nu Kirkwall), hvor han tog sit Ophold i Bispegaarden. Strax efter Ankomsten dertil, först i December, faldt han, udmattet af mangeslags Besværligheder, Vaagen og Bekymringer, i en betænkelig Sygdom, af hvilken han döde den 16de December næstefter. Hans Lig blev ifört de prægtigste Klæder (til hvilke vort Smykke formodentlig för havde hört) og Hovedet smykket med en Krands; saaledes udstilledes det til Ligparade i den stærkt oplyste Hall. Derefter blev det lagt i en Kiste og bisat i Domkirken, hvor der, over det, hele Vinteren igjennem blev holdt en

---

Sagaens Beskrivelse over Slaget m. m. I Gazetteer of Scotland (1806) ommeldes og adskillige Gravhöie paa Valpladsen ved Largs, hvor der og för (i deres Midte) siges at have været opreist en Mindesteen af 10 Fods Höide, som da var borttaget. Der omtales og 2 „Danske Öxer", fundne sammesteds. Dillon beretter at adskillige opreiste Stene (*erected stones*) för havde staaet paa Valpladsen og at en af dem endnu er tilbage. Mange flere Mindesmærker om dette Slag, end de nu ommeldte, maa dog för have været at see, endog i det 18de Aarhundrede (skjönt hverken Camdens eller Gibsons Britannia ommelder dem) efter fölgende Bemærkning af Heron (1794) „*The plain of Largs on which this battle was fought, has been but lately denuded by the hand of agriculture, of those rude obelisks, stone-coffins, urns (?) and bones, with broken weapons, here and there buried, which remained monuments of the bloody battle and the memorable success, of which it had been the scene.*"

saakaldet Hovedvagt. Næste Foraar blev Liget fört til Norge, kom til Bergen den 20de Marts og blev der kort derefter höitidelig begravet i Christkirken sammesteds [1].

Saadanne Fölger havde det berömte Slag ved Largs, fra hvis skotske Helte mange adelige Slægter foregive at nedstamme, om det end ikke, som selv adskillige nyere Forfattere ville, havde skilt den norske Hær ved 14000 til 16000, men Skotterne selv ved 5000 faldne Krigere og umiddelbart virket saaledes paa Kong Hakon, som med Nöd og Neppe undkom fra Slaget, at han kort derefter döde af Sorg [2]. I det samme Slag er hint Smykke, efter al Sandsynlighed, bortkommet fra sin Eier, Kong Hakon

---

[1]) Dette er i sig selv ikke urimeligt, da hine 500 kostbart udrustede Riddere (eller Ryttere, *equites*) vistnok have været Hövdinger eller deres Nærpaarörende. [2]) Jeg anseer det ikke for overflödigt at have uddraget her af de mest paalidelige, utvivlsomme og fuldkommen samtidige historiske Kildeskrifter, den ovenstaaende korte Efterretning om Kong Hakons Död, Bisættelse og Jordefærd, for om muligt derved at forebygge at Beretninger, som den herfölgende, ikke fremdeles skulle vanzire et ellers ypperligt og almindelig læst Værk af en med al Ret höiberömt Forfatter: „*He* (Colin Fitzgerald), *had performed a* (1266) *very recent service in war, having greatly distinguished himself in the battle of Largs, in 1263, in which the invading army of Haco King of Norway was defeated. Being pursued in his flight, the king was overtaken in the narrow passage, which divides the island of Skye from the coast of Invernes and Ross, and along with many of his followers, he himself was killed, in attempting his escape through the channel, dividing Skye from Lochlash. These straits or kyles bear to this day appellations, commemorating the events by which they were thus distinguished, the former being called Kyle Rhee, or the Kings Kyle, and the latter Kyle Haken*". Minstrelsy of the Scottish border, 5th edition (1812) III, 405. Dersom Walter Scott blot havde været en stor Romantiker, men ikke tillige en lærd Oldgransker og berömt Historiker, maatte jeg have anseet dette Notat for aldeles overflödigt.

Hakonsön. Det stærktbyggede Transportskib, som fulgte Kongens eget Krigsskib, har sandsynligvis indeholdt de störste Kostbarheder, det Guld og Sölv som var blevet taget i Brandskat eller Krigsbytte, og tillige Kongens egen Pragtklædning med de dertil hörende Smykker. Dette Skib drev, som ovenanfört, i den ustyrlige Storm op paa den skotske Kyst, og blev om Natten plyndret af Skotterne, som toge saa meget Gods derfra som det var dem muligt. De have vel, ved samme Leilighed, plyndret adskillige af de andre strandede Skibe, blandt hvilke Kongens eget, hvilket han vistnok forlod, synes at have været. Den Skotte, rimeligviis en simpel Soldat eller Almuesmand, som havde faaet dette kostbare Smykke, har vel villet forbeholde sig det selv, uden Deling med andre, og derfor nedgravet det, men er siden, paa en eller anden Maade, bleven hindret fra at opgrave det igjen.

Af denne Fremstilling af Spændets præsumtive Historie maa det fölge, at begge dets Indskrifter ingenlunde kunne være lige gamle, men Malfrides derimod være omtrent 100 Aar ældre end Astrids. — Naar vi undersöge norske Runeindskrifter, som vi bestemt vide ere fra det samme Tidsrum, finde vi saadanne Runebogstaver, som afvige fra de almindeligst brugte, netop i dem. Vi henvise vore Læsere f. Ex. til Runeindskrifterne paa tvende Træstykker fra Vinje Kirke i Norge, nu forvarede i Museet for nordiske Oldsager paa Christiansborg Slot, aftegnede og beskrevne (ved W. H. F. Abrahamson) i Antiqvariske Annaler I, 247-257, Pl. IV (til 2det Hefte). Det ene af disse Træstykker er ældre end det andet, muelig altsaa fra Dronning Malfrides Tid; der sees (ligesom i vor 1ste Indskrift) ᛂ (eller ᛃ) for ᛋ *(s)*, men blot ᚦ for vort *d* (eller ð). Det andet sees derimod, af sit Datum, at være fra Aaret 1200, dets Runer bleve indridsede af Sigurd, Kong Magnus Erlingsöns Brodér, Kong Sverrers langvarige Modstander.

Der sees ikke allene dette ᛁ, men ogsaa ᛆ eller det stukne ᛆ, ligesom i vor anden Indskrift, istedenfor vort *d*. Begge Slags Bogstaver forekomme dog i den bekjendte grönlandske Runeindskrift, höist rimelig fra 1135 (Rafns Ant. Americanæ Tab. VIII og Grönlands hist. Mindesmærker 3 B. Tab. IX), altsaa kun 3 Aar yngre end Dronning Malfrides Afreise fra Norge.

Dette ældgamle Smykkes usædvanlig gode Conservation er höist mærkelig, men kan forklares forsaavidt dets Brug i Oldtiden angaaer paa forskjellige Maader. Dets fine kostbare Arbeide gjorde det baade uskikket og upassende til at bruges daglig, men kun ved særdeles höitidelige Leiligheder. At Dronningerne Malfrid og Astrid, som begge bleve skilte fra deres Mænd, der för havde givet dem denne herlige Prydelse, efter den Tid ikke gjerne bare det, er let forklarligt, — og ellers synes det, forsaavidt det var i norske Kongers Besiddelse, kun at have hört til deres Kroningsdragt eller anden höitidelig Klædning. At det, formodentlig fra Aaret 1263, ikke, i Jordens Skjöd, var kommet til Skade, maa vel have sine physiske Aarsager, som jeg ikke kjender, da vi ingen nærmere Underretning have faaet om Omstændighederne ved dets Opdagelse, og ei heller om Beliggenheden eller Beskaffenheden af den Jordplet, hvorpaa det fandtes.

BEMÆRKNING OM DRONNING DAGMARS KORS,

VED GREV GUISEPPE DE CIGALLA.

I nærværende Annaler for nordisk Oldkyndighed 1842-1843 S. 3-22 har Prof. N. M. Petersen meddeelt en Afhandling om Dronning Dagmar, ledsaget af en Beskrivelse ved Oldsag-Committeen over et sammesteds (Tab. I, Fig. 1 a og b) afbildet

emailleret Guldkors, som med Grund antages for at have tilhört denne Dronning, og som da opbevaredes i det kongelige Kunstmuseum men senere er blevet indlemmet i Museet for de nordiske Oldsager. Et paa Fransk oversat Uddrag af denne Afhandling er senere blevet optaget i Selskabets Mémoires for 1840-1844 pag. 144-153. Med Hensyn til en i denne Afhandling given Beskrivelse over det paa den nederste Deel af Dronning Dagmars Kors fremstillede Helgenbillede og Fortolkning af den derved staaende Indskrift har Selskabets Secretair fra et af dets Medlemmer, Grev Giuseppe de Cigalla, modtaget en Berigtigelse i fölgende Skrivelse, dateret Santorin (Oldtidens Thera) i det græske Archipel den 30te November 1845:

„Ved at gjennemlöbe Selskabets Mémoires har jeg truffet paa en Beskrivelse af Dronning Dagmars Kors. Dette Kors tilhörer, saaledes som Beskrivelsens Forfatter meget rigtigt har bemærket, den byzantinske Tid; det har fem Medaillons, hvoraf enhver fremstiller Billedet af en Helgen, nemlig: Medaillonen i Midten Billedet af Jesus Frelseren; den paa Korsets höire Arm den hellige Jomfru; Medaillonen paa den venstre Arm Apostelen St. Johannes, og Medaillonen foroven Hierarken St. Basilius. Hvad Medaillonen forneden angaaer, skulde den ifölge Forfatterens Mening fremstille Martyren St. Georgius. Jeg kan ikke dele denne Anskuelse og jeg troer at denne Medaillon fremstiller Hierarken St. Johannes Chrysostomus. Mine Grunde herfor ere. 1. St. Georgius er ifölge den Tids Brug forestillet uden Skjæg og i Krigerdragt, imedens at Billedet paa Medaillonen bærer Skjæg og er iført en geistlig Dragt. 2. Da Hierarken St. Basilius er forestillet paa den överste Medaillon er det meget sandsynligt, at St. Johannes Chrysostomus er fremstillet paa den nederste, efterdi man i Orienten pleier at fremstille de tre Hierarker, St. Basilius St. Johannes Chrysostomus og Pave St. Gregorius til-

sammen, og endog at höitideligholde deres Fest paa den selvsamme Dag. Paa Grund heraf og da der ikke var Plads paa Korset til at fremstille alle disse tre Hierarker er det sandsynligt, at Kunstneren har ladet sig nöie med at fremstille de to förste Helgene, som höre til den orientalske Kirke, hvorimod han har udeladt St. Gregorius, som hörer til den occidentalske Kirke. 3. Endelig betyde Monogrammerne ω̄ ι ᵒρ, som ere graverede indeni Medaillonen ved det omtalte Billede: Ἰωάννες ὁ χρυσόστομος og ikke ὁ Ἅγιος Γεώργιος, som Beskrivelsens Forfatter troer; thi vel er det sandt at der ikke var Plads i Medaillonen til at sætte Monogrammet Ⓐ d. e. ὁ Ἅγιος, og at Kunstneren derfor har anbragt dette Monogram paa höire Side ovenover Medaillonen, men det er ikke lige saa sandt, at man har villet tilkjendegive Ordet Ἅγιος ved Monogrammet ω̄ ι, efterdi Kunstneren da meget vel og uden Vanskelighed i dets Sted kunde sætte hele Monogrammet Ⓐ. Bogstavet ω er fölgelig ligefrem et Omega, som med det underskrevne Jota og det overskrevne Forkortelsestegn (—) udentvivl bör læses Iω̄ d. e. Ἰωάννες, og Tegnet ved Siden deraf betegner ὁ χρ d. e. ὁ χρυσόστομος.

Saavidt hvad Korset angaaer. Hele denne Berigtigelse er saa indlysende og tilfredsstillende og stöttet paa saa vægtige Grunde, at det er med Fornöielse at den meddeles her, og vi kunne med Hensyn til den förste af de i Skrivelsen anförte Grunde endnu tilföie, at den for St. Georgius almindelige Fremstillingsmaade „uden Skjæg og i Krigerdragt" ogsaa kan sees paa flere for os her i Norden tilgjængelige byzantinske Mindesmærker, nemlig paa adskillige af de byzantinske Mynter. — Til Undskyldning for den i Annalerne og Mémoires fremsatte Mening maa imidlertid fremföres de faa Hjælpemidler her findes til slige Fortolkninger, og endelig at Forfatteren ikke, saaledes som den ærede

Brevskriver mener, har forklaret ͞ω̩ som ὁ Ἅγιος, men har antaget det underskrevne Jota for et utydeligt graveret Γ, og ͞ω for et liggende ει, samt har oplöst det nederst paa höire Side af Billedet anbragte Monogram i ρ og γ, og at det altsaa var paa denne Maade, at han kom til den Slutning at der stod Γειοργιος, skrevet paa samme uordentlige Maade, som det undertiden findes paa den Tids Mynter.

FÆRØISKE TRYLLEFORMULARER.

UDDRAG AF ET BREV FRA AMTMANDEN OVER FÆRØERNE C. PLÖYEN TIL VICE-PRÆSIDENTEN FINN MAGNUSEN.

THORSHAVN den 31te Marts 1845.

Megen af den Overtro, der hersker blandt Færøernes som blandt alle andre Landes Almue, er lig den i Danmark almindelige, saasom Tro paa Underjordiske, her kaldte Huldefolk, Gjengangere, Visen igjen af stjaalne Koster, Spaadomme om det Tilkommende paa flere forskjellige Maader og andet lignende; nogle overtroiske Begreber ere derimod eiendommelige for Landet, navnligen alt hvad der angaaer Fiskeriet, og i denne Henseende ere Færingerne meget overtroiske. Det kunde muligen ikke være uden Interesse at samle saadanne Fordomme, men det er vanskeligt at komme til Kundskab om dem, da Færingerne mere leilighedsviis yttre saadanne Meninger og ingenlunde ere villige til at røbe dem for den, der forekommer dem at være en blot nysgjerrig og critiserende Spörger [1].

---

[1]) I det nylig oprettede historisk-archæologiske Archiv har Selskabet grundlagt en særegen *færøisk Afdeling*, hvori alle saa-

Længe har det været mig bekjendt, at der blandt Færingerne gaves og muligen af og til endog brugtes nogle gamle Formularer til at læse Sygdomme bort med, til at bevirke Kjærlighed, til at afvende Stormands Vrede o. s. v., men hidtil har det ikke været mig muligt at overkomme dem, da enhver nægter at kjende noget dertil, især naar han spörges af en Övrighedsperson, om man endogsaa forsikrer, at den blotte Kundskab om et gammelt Riim ikke kan have ubehagelige Fölger. Endelig er det lykkedes mig at faae opskrevet fire saadanne Formularer og jeg tillader mig herved at fremsende dem, ledsagede med Oversættelse i det Haab, at de ville interessere saavel i og for sig som ogsaa ved at sammenlignes med andre scandinaviske Productioner af samme Art [1]. At jeg har ladet en Oversættelse følge, er paa Grund af, at adskillige Ord i disse gamle Riim ere brugte i nu ualmindelige Betydninger,

AT LESA BURTUR SIFTILSI ELLA ATGONGD.

Her standa urtir á jörðini,
sum skammelafaðir skàl
ei frá màr tàka,
ei frá màr hàva.

Hjálp og redning komi til tín!
so segði tann hellig-and màr,

danne Bidrag og Meddelelser til Færøernes populaire Archæologie optages; jfr. Antiquarisk Tidsskrift 1843-1845, S. 191-192, 204 samt de foran i samme Bind paa Islandsk og Dansk udstædte Programmer for Archivet.

[1]) Her fortjene især at jevnføres Jacob Grimms og Finn Magnusens Bemærkninger om de af Waitz opdagede tvende ældste tydske Digte, nærv. Annaler 1844-1845, S. 260-286.

[2]) *Siftilsi* bruges om et Slagtilfælde eller Besvimelse, der paakommer Folk, som staa i Forbindelse med de Underjordiske, naar

hvorfor jeg har troet at Oversættelsen ikke vilde være aldeles overflødig; iøvrigt har jeg ikke stolet paa min egen Kundskab i den færøiske Mundart, men confereret med Pastor emeritus Schrøter og Amtsrevisor Davidson, begge indfødte Færinger, dem som i denne Henseende ere de bedste Autoriteter.

Den Mand, som paa min Anmodning har opskrevet disse gamle Riim, er Ole Jespersen, Skolelærer i Suderøens nordlige District, og han fortjener at nævnes, da han af egen Drift har samlet dem, for at vise Almuen, hvor meningsløse og intetsigende de ere, hvilket vistnok bedst opnaaes. naar den Hemmelighedsfuldhed, hvorved de hidtil have været omgivne, borttages og de offentligen fremsiges. Jeg har opfordret ham til at skaffe mig flere og, hvis det lykkes ham, skal jeg ligeledes tillade mig at oversende dem."

AT LÆSE BORT FORGJÖRELSE[2] ELLER BESØG AF UNDERJORDISKE.

Her staae Urter paa Jorden,
som Huldemanden[3] skal
ei fra mig tage,
ei fra mig faae

Hjælp og Redning komme til dig!
Saa sagde den Helligaand mig;

---

disse komme ind til dem; derfor er det det samme som *àtgongd.*

[3]) Det er ikke usandsynligt, at *skammelafàðir* er et Udtryk for Djævelen; enten for *skammiliga-fàðir*, de Skammeliges Fader, de Ondes Anfører, eller ogsaa, maaske af *skomm* (Ejef. *skammar)* og *illur*, det Ondes Ophavsmand; dog ved dette Ord som paa flere Steder i disse Trylleformularer er Optegnelsen vist ikke fuldkommen paalidelig, og det er derfor en mislig Sag at fremkomme med Conjecturer. Desuden vælges ogsaa ofte i slige mystiske Ramser kunstige Ord og Sammensætninger, som ellers ei forekomme i Sproget.

komi ei af köllun ella köttun,
Gud hann helgi and mína!
Gud hann helgi and tína!
sendi hjálp og redning til tín
til middags í morgin![1]
Jesus Kristus signi henda (þenna) drong (mann, o. s. v.)
signi hann frá lidi og bidi!
ei verði hann firi deyða manna nidi
ei nökrun livandi at granda![2]
tí Krist vàr og Krist verður,
Krist og sankti Benadid,
sum Maria leiddi,
signi á teirri fríðu flötu
undir heilun himli.
Hon gjördi àt frá horn og til hàla:
so bráðan fáji tú bàna,
sum eg mínar hendur á jörðina tàki,
so bráða fáji tú bót,
sum eg mínar hendur á jörðina tók!

Eg tàki ein tjóv
við tveimun àfskornun nöglun:
so komi hjálp og redning til tín,
sum flóð àf sjó
sum fossur àf á
sankta Peturs grøðing
Brides brú!

---

[1]) Mon ikke der burde læses „*til middags og morgun*" ɔ: Gud sende dig Hjælp baade Middag og Morgen! her skulde da to vilkaarlige Tidsbestemmelser være satte som Udtryk for Tiden overhoved: „Gud sende dig stedse og altid sin Redning!" [2]) Om man læste *àt grandi*, blev det: ei nogen Levende til Skade; det er nemlig en Overtro, at den Levende, som seer paa en Forgjort eller

Komme ei af Karle eller Katte.
Gud hellige min Aand,
Gud hellige din Aand,
sende Hjælp og Redning til dig
til Middag i Morgen! [1]
Jesus Christus signe denne Dreng, (Mand o. s. v.)
Signe ham imod Lyde og Bid!
Ei være han (udsat for) döde Mænds Nid,
ei heller for nogen Levendes Angreb [2]
thi Christus var og Christus bliver;
Christus og Sct. Benedict,
som Maria førte i Ledebaand:
Signe paa den skjönne Mark
under aaben Himmel.
Hun hjalp ham fra Horn til Hale (ɔ: fra Först til Sidst),
saa hurtigt et Endeligt faae du [3].
som jeg mine Hænder paa Jorden tager;
saa hurtig en Redning faae du,
som jeg mine Hænder paa Jorden tog!

Jeg tager en Tyv
med tvende afskaarne Nægle;
saaledes komme Hjælp og Redning til dig,
som Flod af Sø,
som Fos af Aa;
Sct. Peders Lægedom,
Birgittes Helligdom!

Besat, faaer Skade deraf og bliver underkastet lignende Tilfælde.
[3]) Her er upaatvivlelig noget udeladt, da denne Tiltale vist er rettet imod den Huldemand, som har besat den Mand, Dreng o. s. v., hvem denne Besværgelse gjælder; thi for den syge Mand eller Dreng var det kun en daarlig Trøst, at han skulde dø strax, noget, Besværgeren vel vilde vogte sig for at sige.

Guds makt og guds krossur
geri àt tàr,
geri àt tàr allavegna,
á tàr er!

Statt nú heil upp, guds frið!
sjúkur er hesin (þessi) drongur.
Tàr skàl batna
eftir trimun dögun
sex náttun,
hvàt heldur tàr grandar
øvund ella illvilji,
trallur ella trallar,
treiskir veittrar
Finnur ella Finnakona
heygur (heygður?) ella deyður dreygur
aldri so ràmur galdur
bàni teg (þik)!
Eg geri tann sàma kross á teg,
sum jomfrú Maria gjördi á sjálva seg (sik)
við sínun vàlsignaða soni
á teirri fríðu flötu
páska morgun,
tá íð (þá er) hon fór til himmals,
drotningin dýra.

Heil, heil, í firsta sinni!
teg skula ei heidnir dvörgar
ei deyðir dreygar
skàðan gera!
allan tín angist og sorg
í Jesu navn eg ivirvinna skàl.
Allar óreinar og forbannaðar andir
í Jesu navn tær víki frá tàr

Guds Magt og Guds Kors
hjælpe dig,
hjælpe dig allevegne,
som paa dig er!

Stat nu frisk op, Guds Fred!
syg er denne Dreng;
du skal blive bedre
efter trende Dage,
sex Nætter,
hvad enten der skader dig
Avind eller ond Villie,
Skurk eller Skurke,
Trædske Vætter,
Fin eller Finnekone,
Höibeboere eller døde Drauger!
End ikke de kraftigste Besværgelser
skulle volde dig Bane!
Jeg gjör det samme Kors paa dig,
som Jomfru Maria gjorde paa sig selv,
med sin velsignede Sön
paa hin skjönne Mark,
Paaske-Morgen,
da hun foer til Himmels,
den dyrebare Dronning!

Held, Held den förste Gang!
dig skulle ei hedenske Dværge,
ei døde Drauger
gjöre Skade!
Al din Beængstelse og Sorg
skal jeg overvinde i Jesu Navn.
Alle urene og forbandede Aander
de vige fra dig i Jesu Navn,

og tàð í navn gud fàðir
son og hellig-and!

Heil, heil, annað sinni! *(o. s. v. som förste Gang)*

Heil, heil, triðja sinni! *(ligeledes)*

ÅSTIR.

Maria lardi meg (mik) ástir
hvörki við galdur
ella munnskvaldur;
so segði tann hellig-and màr:
so verður tú màr kjær,
sum lamb eltur ær!
so verður tú màr trú
sum kálvur í kú;
góðar ástir àf gudi,
rúnir í mínun hugi,
ràmar rúnir síga meg
ígjögnun níggju (níu) mínar fingrar.

AT LESA BURTUR SKJÖRBÚG.

Sjálvur Jesus sjúkur lá,
hàr (þar) kom hans móðir og sá hàr á (þar á)
hví liggur tú so, mín sæli son?
tí liggi eg so,
at màr gengur skjörbúg bæði til og frá.

Stattú upp og fìlg tú màr,
ikki skàl skjörbúg sàka tàr!
tá komu tríggir dropar
àf himli niður,
jomfrú Maria tók teim við,
hon smurdi teir bæði á bringu og lið;

Og det i Navnet Gud Fader,
Sön og Helligaand!

Held, Held anden Gang! o. s. v.
Held, Held, tredie Gang!

KJÆRLIGHEDS RIIM.

Maria lærte mig Kjærlighedsriim
hverken med Trolddom
eller noget Mundsveir.
Saa sagde den Helligaand mig:
saa være du mig kjær,
som Lam følger Faar!
Saa være du mig tro,
som Kalven i Ko!
God Kjærlighed fra Gud!
Runer (ere) i mit Sind,
Ramme Runer fare (glide) mig
igjennem mine ni Fingre!

AT LÆSE BORT SKJORBUG.

Jesus selv laa syg,
da kom hans Moder og saae derpaa:
hvi ligger du saa, min elskede Sön?
Derfor ligger jeg saa,
at mig ganger Skjørbug baade til og fra.

Stat du op og følg du mig,
ikke skal Skjørbug skade dig!
Da kom trende Draaber
af Himlen ned,
Jomfru Maria tog dem,
hun smurte dem baade paa Bryst og Side;

23*

og so signi eg teg
í navn gud fàðir
son og hellig-and.

RÍKA MANNA REIÐI.

Í løgi tói eg màr,
àf màr alla ríkamanna reiði;
so verði hvör mann màr
mildur og mjöllur,
sum jomfrú Maria vàr sàr
við sínun vàlsignaða soni
á teirri fríðu flötu
páska morgun,
tá íð hon fór til himmals,
drotningin dýra.

Sankti Jóhannis skrivar henni bønir
firi Jesus Krist,
hann bàð hàna fàra
í friði framm
út firi björg
og inn firi egg;
alt tàð onda falli niður
ímillun himmal og jörð!

---

1) Til denne Besværgelse har Almuen, for ikke meget længe siden, haft megen Tillid og maaskee denne Tro ikke er ganske uddød blandt de Ældre. Der fortælles, og neppe aldeles for Spøg, følgende Exempel paa Rimets Kraft: En Kone i Famien, en Böigd paa Suderøens Vestside, var, for henved 100 Aar siden, indstævnet til Tinget, som da holdtes i Ördevig, for begangen Tiendesvig. Da hun gik over Fjeldet, læste hun Ríkamannareiði og var derefter ubekymret, og det hændte sig da ogsaa, at, da hun mødte i Retten, havde Sorenskriveren ikke sin Tingbog, skjöndt han var vis paa

Og saa signer jeg dig
i Navn Gud Fader,
Sön og Helligaand!

RIIGMANDS VREDE [1].

I varmt Vand toer jeg mig,
af mig al Riigmands Vrede;
saa være hver Mand mig
mild og blid [2],
som Jomfru Maria var sig,
med sin velsignede Sön,
paa hin skjönne Mark
Paaske-Morgen,
da hun foer til Himmels,
den dyrebare Dronning!

Sct. Johannes skriver hende Bönner
til Jesus Christus,
Han bad hende fare
frem i Fred,
ud for Bjerg
og ind for Eg [3];
alt det Onde falde ned
imellem Himmel og Jord!

---

at have lagt den i sin Kuffert, da han forlod Sandøen; den fandtes siden paa Tingstedet Trödum i Sandø og Konen gik fri! Flere lignende Exempler leve endnu i Almuens Erindring. [2]) *Mjöllur* bruges næppe nu i daglig Tale, men forekommer ofte i de færøiske Kvæder især i Forbindelsen „*hvítur sum mjöllur;*" altsaa om den skinnende hvide Farve, som nyfalden Sne og Havskum har; det betyder vel derfor her ren, uskyldig, blid. [3]) Eggen er, efter færøisk Talebrug, den skarpe Kant af et Fjeld, hvor dette gaaer brat ned i Havet.

So bindi gud allar mínar fýjindar
undir mínar føtur,
sum hann bant tann leiða, fúla gast
í tí sterka jarnbandi
og tí hvassa stálbandi!

Gud gevi màr sigur ivir
öllun mínun fýjindun,
at teir einki formá sàr
ímóti màr
hvörki heimiliga
ella opinbera!
Hoiri meg gud fàðir!
hoiri meg gud son!
hoiri meg gud tann hellig-and!
reiður ertú nú við meg,
komi aftur ivir sjálvan teg!
hvàt heldur at tú ert
mann ella kvinna,
læandi í eygun
og grátandi á bàki.
Gud frýji meg frá eldinun
og mirkrinun svarta!

FÆRØISKE SAGN, MEDDELTE AF V. U. HAMMERSHAIMB.

På Færøerne lever i folkemunde en masse sagn i forskjellige retninger, både mythiske, historiske og lokale. Til alle phænomener i naturen, som ved deres form eller på anden måde tildrage sig opmærksomheden, er i almindelighed knyttet en fortælling, som angiver måden, hvorpå dette eller hint er opkommet. Desværre er der hidtil ikke samlet noget i den retning; og dog ere virkelig mange af

Saa binde Gud alle mine Fjender
under mine Fødder,
som han bandt den lede, fule Gast (Aand)
i det stærke Jernbaand
og det hvasse Staalbaand!

Gud give mig Seier over
alle mine Fjender,
saa at de intet formaae
(sig) imod mig!
hverken hemmeligt
eller aabenbart!
Hør mig Gud Fader!
hør mig Gud Sön!
hør mig Gud den hellige Aand!
Vred er du nu paa mig,
det komme atter over dig selv!
hvad enten du er
Mand eller Kvinde,
leende i Öinene
og grædende paa Bagen.
Gud befrie mig fra Ilden
og Mörket (det) sorte!

---

disse sagn interessante og ikke uden værd som udtryk for de phantasiens forestilinger, der ere uddannede og leve hos almuen. Til de mythiske sagn høre Færingernes forestillinger om huldufolk, dvörgar, veittrar, niðagrísur, nikur, haffrú, marmennil (eller marbendil), sjódregil, sagn om sælhundene, som oprindelig ere mennesker, og som helligtrekongers nat aflægge deres hamme og da forlyste sig på menneskelig vis i de store huler under forbjergene. Vi tillade os, som en prøve, at nedskrive grundtrækkene i enkelte af de kortere færøiske folkesagn:

RISI OG KELLING.

Norðan firi bigdina Eiði í Esturoi standa framman firi landi tveir stórir drengar sum líkjast manni og konu[1]. Um besar drengarnar gengur sögnin í Føroiun: at einusinni atlaði Ísland at flita Føroiar norður til sín, og sendi tí ein stóran risa við konu síni eftir teimun. Tey bæði komu àt tí itsta berginun àf Esturoi, sum er nevnt Eiðis kolli, og liggur longst ímóti útnorðingi. Risin vàr standandi í sjónun, meðan kellingin fór upp á kollan at skúgva birðina framm á hann. Firsta tàkið, hon tók, vàr so hart, at „itri kolli" skradnaði frá; hon roindi nú hagri uppi á kollanun, men ikki vildi bera í làg hjá teimun; grundvöllurin vàr fastur og oiarnar ikki lattar at flita. So er sagt, at enn stóð kelling á berginun, tá íð dimmið tók at latta. Hon fór tá sum skjótast oman til risan, sum stóð í sjónun; men firr enn tey komu til gongu,

JÆTTEN OG JÆTTEKVINDEN.

Norden for bygden Eide på Østerøen stå foran landet to store klipper, der fremrage höit af havet, og ligne en mand og en kone. Om disse klipper gå sagn på Færøerne: engang besluttede Island at flytte Færøerne nord til sig, og sendte derfor en stor jætte og hans kone efter øerne. Jætteparret kom til det yderste forbjerg af Østerøen, som hedder Eides kulle, og ligger længst mod nordvest. Jætten blev stående i søen, medens kællingen gik op på forbjerget, for at vælte byrden ned på ham. Det første tag, hun tog, var så voldsomt, at den ydre del af bjerget revnede fra; hun forsøgte nu höjere oppe på fjeldet, men det vilde ikke gå for dem, thi grundvolden var fast og øerne ikke lette at flytte. Sagnet fortæller, at jættekvinden endnu stod på bjerget, da det begyndte at dages. Hun skyndte sig da snarest muligt ned til jætten, som stod

[1]) Se Landts beskrivelse over Færøerne; Kbhvn. 1800.

vàr sól runnin upp í estri; tey gjördust tá bæði til steinar og standa nú og líta ímóti Íslandi, men sleppa aldri norður aftur.

Aðrir siga, at tey vóru send at fáa korn úr Føroiun, meðan kornneyð vàr heima í Íslandi; tàð sast, at hvört teirra hevir sum posa á bàkinun.

UM SKÓGAR Í FØROIUN.

Føroiar vóru í forðun fullar àf stórun skógun; hàr finnast tí enn í jörðini stórar tràrøtur (viður), helst á torvheiðunun í megvinun (móinum), innaní steinkolinun liggja oftun heil blöð; tàð er tí eyðvitað, at skógarnir brádliga eru soknir niður í jörðina. Sögn er, at, meðan Ólavur hin halgi ráddi í Noregi, komu hövdingar úr Føroiun estur at vitja hann. Ólavur kongur helt skattin vera ollitlan (oflitlan), íð teir gövu; spurdi hann tí, hvàt íð vax í Føroiun. Sendimenninir greiddu illa frá og sögdu, at eingir skógar vuxu hàr. Tá íð kongur hetta hoirdi, rópaði hann:

i søen; men förend de kom afsted, var solen stået op, og de bleve da begge til stene og stå nu og skue henimod Island, men slippe aldrig der nord igjen.

Andre sige, at de vare sendte at få korn fra Færøerne, medens der var kornmangel hjemme i Island; man ser også, at hver af dem har som en pose på ryggen.

OM FÆRØERNES SKOVE.

I fordums tid vare Færøerne opfyldte af store skove; man finder derfor endnu i jorden store trærødder, især i törvemoserne; indeni stenkullene ligge ofte hele blade; det er derfor åbenbart, at skovene pludselig ere nedsænkede i jorden. Sagnet fortæller, at, medens Olaf den hellige regerede i Norge, kom færøiske høvdinger øster, for at besøge ham. Kong Olaf syntes, at skatten, de gave ham, var for liden; han spurgte dem derfor, hvad der voxede på Færøerne. Udsendingerne skildrede landet meget usselt, og sagde at ingen skove voxede der. Da kongen hørte dette, udråbte han: „så

„so verði, sum sagt er!" Tá sukku skógarnir og hvurvu burtur àf landinun. Àðrir siga, at orð Ólavs til teirra vóru hesi: „verði táð upp, sum niðri hevir verið, fàri tàð niður, sum omaná vàr áður!"

vorde det, som I have sagt". Da sank skovene og forsvandt af landet. Andre fortælle, at Olafs ord til dem vare disse: „komme det nu op, som nede i jorden har været; fare det ned, som ovenpå var tilforn".

HULDUFOLK.

Bústàður teirra er í heygjun ella ímillun stórar steinar. Huldufolkið er stort àf vöxtri, umpass 5 alnar til hagdar; klæðini eru öll grá, hárið svart. Tey liva sum onnur folk, regva (róa) út, hàva neyt og seyð, sum stundun finnast etandi gràs ímillun hini neytini; huldufolkini eru megnt at gera seg og táð, íð tey eiga, ósjónligt firi menneskjunun. Tey vilja fegin hàva kristnu börnini til sín, og hvörva tí oftun meng börn, uttan at nàkað njosnast til teirra seidnameiri. Huldugenturnar fáa oftun hug àt kristnu dreingjunun, og roina tí at dràga teir inn til sín; genga teir burturi í hàga og eru tirstir og móðir, opnast ofta heygjarnir, og

HULDEFOLK.

Deres bolig er i höje eller imellem store stene. Huldefolket er stort af væxt, omtrent 5 alen höje; deres klæder ere ganske grå, håret er sort. De leve som andre folk, gå på fiskeri, have kvæg og får, som undertiden findes græssende imellem de andre hjorder; huldefolkene formå at göre sig og alt, hvad de eje, usynligt for menneskene. De ønske gærne at få kristne börn til sig, og derfor forsvinde ofte så mange börn, uden at man senere kan komme på spor efter dem. Huldepigerne forelske sig ofte i de kristne ungkarle og forsöge derfor at drage dem ind til sig; gå de ude i marken og ere tørstige og trætte, åbnes ofte höjene,

genta kemur út at bjóða teimun drekka, öl ella mjölk; blása teir tá ikki fruðuna omanàf, drekka teir sàr óminni, tí í henni liggur gandurin, og tá er ikki at hugsa um at sleppa aftur frá teimun.

og en pige kommer da ud at byde dem en drik, øl eller melk; blæse de da ikke skummet deraf, få de en glemselsdrik, thi i dette ligger hexeriet; da er ikke at tænke på at slippe fra dem igen.

Foruden disse huldefolk omtales også i ovenstående trylleformularer „*veittrar*", en anden frembringelse af den færøiske overtro, men dog i den kristelige idés tjeneste: medens huldefolket er det onde, fristende, som man stedse må kæmpe imod, ere vætterne de beskyttende ånder, der idelig omsvæve de gode mennesker, som tro på Kristus. Vætterne ere småskabninger, som phantasien har udrustet med skönhed og alle elskelige egenskaber. De bo i arnen, men kun i de gudfrygtige menneskers huse; de bringe lykke og velstand, hvor de opholde sig, arbeidet og alt trives vel under deres beskyttelse. Når man om aftenen glemmer at anbefale sig gud i vold og at „korse" sig, påminde og advare de ved deres „vættelys" og på anden måde; forsömmer man det endda, eller høre vætterne banden eller anden ugudelighed, flygte de bort fra huset og blive deres uforsonligste fjender, som altid hevne sig (jfr. trylleform. „trædske vætter"). Over „vættevennen", ɔ: den, der beskærmes af vætterne, har hverken huldefolk eller noget andet underjordisk væsen nogen magt.

Bemærkninger med Hensyn til den færøiske Udtale ved V. U. Hammershaimb.

Ð udtales af Færingerne som *j* foran og efter en *i*-lyd, som *kallaði, fàðir, stríða, niður* (læs *kadlaji, fæjir, stryja, nijur)*, 2) som *v* foran *u*, f. ex. *màður* (læs *mævur)*, efter *u* og *ó*, omendog en *i*-lyd følger efter; som *trúði, góðir* (læs *trúvi, góvir)*; mellem 2 vokaler høres det ikke i udtalen undtagen som *j* og *v* i ovenstående tilfælde; ligeledes udtales det ikke efter *r*, *ej* heller i enden af ord; f. ex. *skàða, hàrður, boð*, (læs *skæa, hærur, bo)*.

G udtales foran *e* og *i* som engelsk *g* eller *j* i *generous, joy,* når det står i begyndelsen af et ord, undtagen i ordet *genga* eller *ganga;* forresten gælde de samme regler om dette som om *ð*, at det udtales som *j* og *v* ved en *i*- og *u*-lyd; f. ex. *hàgi, siga, síga — hugur, huga, vegur;* ligeledes i midten og enden af ord, f. ex. *làga, felàg,* hvor det ikke høres.

H udtales som *k* i ordene, der begynde med „*hv*", som *hvàt, hvassur* (læs *kvæt, kvassur);* „*hj*" udtales, enkelte tilfælde undtagne (som *hjarta, hjörtur,* hvor *h*'et slet ikke høres), som det engelske *ch* i *chance;* f. ex. *hjallur, hjó, hjálmur* (læs *tsjadlur, tsjou, tsjålmur).*

À: det lange *a (à)* udtales omtrent som *æ* med en lille *a*-lyd bagefter; på de nordlige øer lyder det omtrent som *æ* i det danske „st*æ*r"; renest udtales det på Suderøen. Således udtales også „*æ*". *á* udtales som det danske *å* med en lille *a*-lyd bagefter; på de nordlige øer som et langt udtrukket *a* (det tydske *aa),* og nærmer sig stundum til det islandske *á.*

I: både langt, f. ex. *litur, vil,* hvilket udtales som det danske „i" i mil, smil; og kort, f. ex. *inn, sigla,* som det danske „i" i *ind, spinde.* I enden af ordene nærmer det sig *e*-lyden, som *fostraði, gullið;* í og *ý* udt. næsten som *uj*, eller rettere *yj;* f. Ex. *líkur, hvíld — mýra, lýsing.*

U: det lange *ú* er heller ikke rent i udtalen, svarer omtrent til det svenske lange *u*, som det udtales i Skåne i ordene *ut, nu, fura;* dog det færøiske noget plattere; denne udtale kan ikke betegnes, det nærmeste vilde vel være „*yu*", således i *úr, sút, strúka.* Ellers udtales det enten som i *hus, brun,* f. ex. *hurð, munur;* eller også som i *mund, hugge,* f. ex. *turr* (hunk. af *turrur).* Endelig lyder det i de korte endestavelser som en mellemlyd af *u, o* og *ö;* således i *màður, götu, rimuna.*

Ei udtales som *aj; ey*, som er kommet af det islandske *au*, udtales strengt som *ej*. — *ll* og *rn* udtales som *dl* og *dn*. — *Þ* er i Færøisken gået over til *t*, undtagen i enkelte stedord og biord, hvor det er gået over til *h;* f. Ex. *hàr (þar)*, *hàðan* (þaðan), *hesin (þessi)*, der i ent. har uregelmæssig bøjning: N. *hesin*, *henda*, *hetta* — G. *henda*, *hesa*, *hetta* — H. *hesun* — *hesi* ell. *hesari*, *hesun*, o. s. v., i fl. *hesir*, *hesàr*, *hesi*. — „*Tj*" udtales med den samme hvislelyd som i det svenske *tjenare*, *tjuta*, ligesom også „*kj*", eller enkelt *k* foran *e* og *i*, og *skj*, eller *sk* foran *e* og *i*, svarer til den svenske udtale heraf; f. ex. *tjaldur*, *tjörn*, *kjaftur*, *kemur*, *kippa*, *skjöldur*, *skjótur*, *skera*, *skip* (læs: *tsjödn*, *tsjippa*, *sjöldur*, *sjera* o. s. v.); *dj* har samme lyd som *gj*, *djarvur (dsjarvur)*; *stj* udtales som *skj*, f. ex. *stjörnur*, *stjàla; gn* udtales efter en selvlyd som *ngn*, f. ex. *bognar*, *rogn*, *logn; vn* lyder som *mn*, når en medlyd følger efter, f. ex. *nevndur* (læs *nemndur)*. Det islandske *-ja*, *í* og *ý* udvides ofte til *íggja; þrjár* bliver til *tríggjar* (spor til det samme findes i isl. f. ex. i *ejef* af dette ord *þriggja)*, *sjá* til *síggja* (eller uforandret). Ved det islandske lange *ú* og *ó* sættes ofte *gv* til i enden af ord, eller når en selvlyd følger efter, f. ex. *kú* bliver i almindelighed til *kúgv*, *búa* til *búgva*, *mór* til *mogvur* eller *megvur;* men i ejef. og hensynsf. og i flert. kommer sædvanlig den oprindelige form igen.

TILLÆG TIL DE GEOGRAPHISKE BEMÆRKNINGER S. 81-96; ved P. A. MUNCH.

VED tilfældigviis at eftersee Papirsafskriftet af Snorra-Edda No. 743 qv. i den Arnamagnæanske Samling, hvis Forhold til den bekjendte Codex Wormianus jeg dog ikke kjender, traf jeg følgende interessante Variant til Stedet om *Eyja-heiti:*

Ey: Ömd, Hugl, Herðla, Hrafnista, Hveðn, Hísing, Hrund, Selja, Stólm, Storð, Strind, Saga, Þjótta, Lág, Lófót, Búkn, Berðla, Bjarkey, Bólm, Nauma, Hern, Vigr, Körmt, Sekk, Fenring, Rúða, Fjötra, Senja, Primsignd.

Við allar þessar eyjar er sjór kendr, ok er kallaðr lindi ok belti þeirra, svá sem þessar vísur kenna, er kvað Einarr Skúlason.

1. Brattr er baldrekr Þjóttu o. s. v. See Noten S. 85.
2. Blár er baldrekr Sírar — o. s. v. See samme Note.
3. Stórt fellr gyrðill Garta [1],
Grefr vindr Þrumu linda,
þýtr svalfjöturr Selju,
svellr undrum men Hrundar.
Alt skelfr Bumlar [2] belti,
brestr ern síli Hernar [3],
œst ferr umgerð Hristar,
óðr er hringr Þrymlinga [4].
4. Barð ristr Gælu [5] gyrði,
grefr saumfjöturr Tauma [6],
geyst ferr umgerð Óstrar [7],
opt er men klofit Senju.
Brand þvær Bólgu [8] lindi,
bifast stinnr sili Kinnar,
hringr þýtr Hveðru [9] löngum,
hart veltr Glanar [10] belti.

Heraf sees at Visen er digtet af den bekjendte Einar Skulesön, og der meddeles endnu to Vers, hvilke frem-

[1]) *Garten* udenfor Örlandet i Fosens Fogderi. [2]) Saaledes fra Haandskr. *Brimlar*, der vistnok er en Skrivfeil. *Buml* er *Bömlöen* ved Indlöbet til Hardangerfjord. [3]) Skal vist være *Hornar.* [4]) Thromlingerne i Nærheden af Thromö. [5]) Vistnok *Gjærö* i Helgelands Fogderi. [6]) *Tauma*, uvist hvilken. [7]) *Osteröen* ikke langt fra Bergen. [8]) *Bolgen* paa Helgeland. Arne Magnusson har, neppe med Föie, rettet det til Bólmar. [9]) Uvist hvilken. [10]) *Glön* eller *Glán*, dette Navn er nu neppe bekjendt.

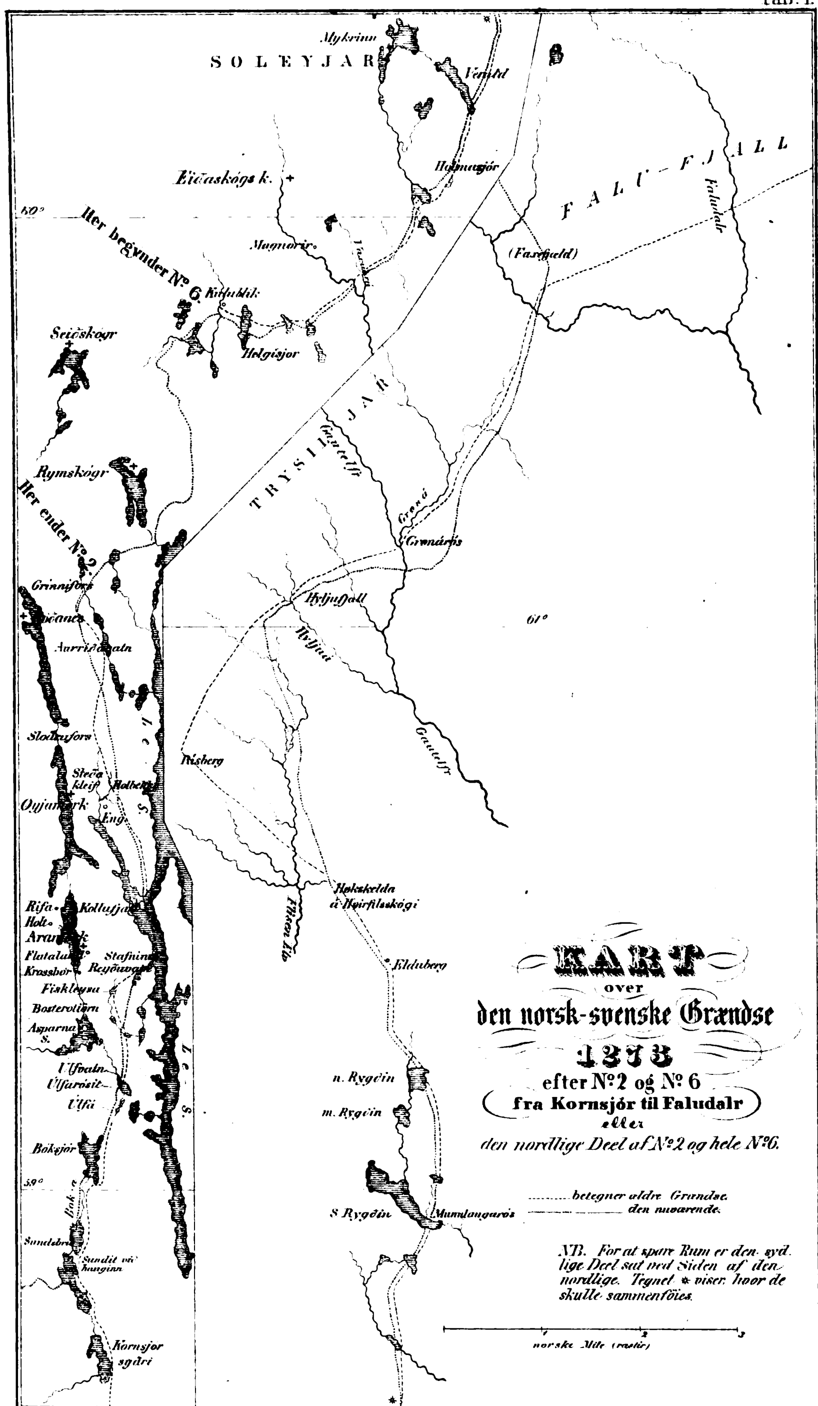
deles, som det synes, holde sig især til de norske Navne. I den forudskikkede prosaiske korte Fortegnelse staae fem Navne, der ei forekomme i No. 748, nemlig *Lófót* (ɔ: Lofoten), *Berðla*, egentlig kun en Gaard paa Bremangerland, *Hern* (vistnok Feilskrift for *Horn*), *Sekk*, ɔ: Sekken i Romsdal; *Primsignd*, bekjendt af Jomsvikingasaga.

RETTELSER OG TILLÆG: S. 30, L. 1 f. o. Ofosen l. Ofoten. S. 31, L. 1 f. o. contasterede l. constaterede. S. 45, i Noten L. 11 f. n. (o. s. v.) l. (s. v. v.) S. 47, L. 7 f. o. om Grjotgard l. om Sigar, Sön af Gjotgard. S. 72, L. 1 f. n. læs: á bûtan deâðe. S. 73, L. 3 f. n. þä l. þâ. S. 81, L. 5 f. o. susme l. sume. S. 91, L. 15 f. n. Hléseg l. Hlésey. S. 94, L. 19, f. o. sandrøyen l. sandøyen; L. 21 f. o. orth l. oreth. S. 153, L. 1 f. o. Anáressön l. Andressön. S. 193, L. 6 og 5 f. n. Baugrid l. Baugeid. S. 200, L. 2, i Noten, maa være l. maa, trods Fadernavnet, være. Efter Noten tilföies: Imidlertid, naar alle Omstændigheder vel overveies, kan man dog neppe undgaa at erklære sig for den yngre Magnus. S. 209, L. 3 f. o. Sigurð l. Sigrið. S. 220, Mellem L. 21 og 22 f. o. Her burde ved en Streg mellem Linjerne været antydet, at Forordet ender. Derhos tilföies fölgende Bemærkning: „Forsaavidt enkelte Resultater i nærværende Undersögelse skulde synes noget afvigende fra hvad der i Ff.s först i dette Bind meddeelte Afhandling fremsættes, da bemærkes, at denne nærmest dreier sig om geographiske Forhold og Stedsnavne, og derfor ifölge Sagens Natur ei kunde give Rum for en saa dybtgaaende Undersögelse af Sprogforholdene, som den nærværende, der ene dreier sig derom, og langt sildigere er bleven til. Dette bemærkes især med Hensyn til Forholdet mellem Olddansk og Oldsvensk, hvor Ff. naturligviis vil have den senest fremsatte, paa nöiagtige Forskninger grundede, Hypothese betragtet som det endelige Resultat, hvortil han er kommen. Hvad der i den förste Afhandling blev ladet in suspenso, betræffende Danernes Folkeslægtskab (S. 65, 66), troer han nu med Bestemthed at kunne paastaa. S 238, L. 13 f. o. ngl. l. mgl. S. 241, I Versene af Völuspá staar ved en Incurie *ok* f. *auk*, *fôþiþa* f. *fûþiþa*, *neþan* f. *niþan*. L. 3 f. n. ᚴᚱᛅᚾᚠ l. ᚴᚱᚾᚠ. S. 245, Not. 1. L. 11 f. n. rette l. ældste. S. 253, L. 14 f. o. Vokalflexion l. Verbalflexion. S. 256, L. 15 f. n. handims l. handuns. S. 256, Paradigmet *mats* er valgt, for i Oldn. at kunne bruge det tilsvarende *matr*; dog tror Forf. med Bestemthed, ifölge det forhen Udviklede, at hvis Nom. Plur. virkelig forekom i Gotisk af dette Ord, vilde det ei lyde *mateis*, da *a* er kort, men *matjis*. S. 273, L. 10 f. n. fæð l. fœd. S. 277, L. 15, læs: mellem hine paa den ene, og Oldnorsk og Islandsk paa den anden Side. S. 281. Med Hensyn til Noten bemærkes, at den i Guta-Lagen forekommende Benævnelse *Faroina* urigtigen er forklaret om Færöerne istedetfor den lige ved Gottlands Nordspidse liggende Farö. Forresten blive de paapegede Overeensstemmelser mellem den gottlandske og færöiske Udtale derved saameget mærkeligere.

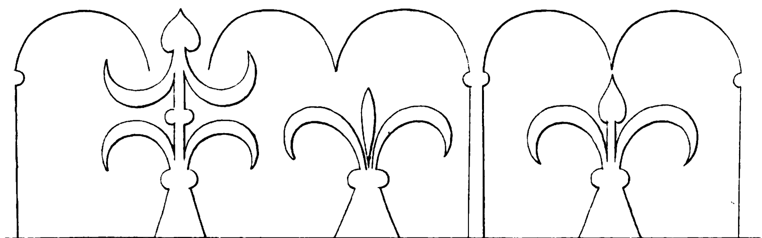
INDHOLD AF AARGANGEN

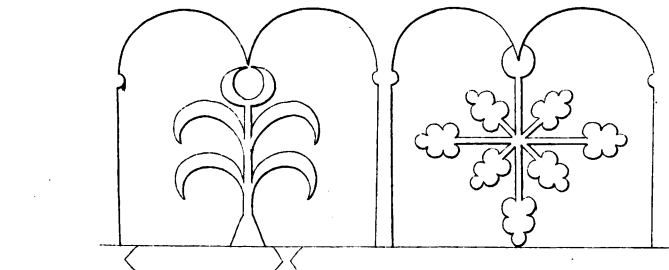
1846.

Side.

SOLEYJAR
Mykrinn
Holmasjór
FALU-FJALL
Faludalr
Her begynder No. 6
Seiðskogr
Helgisjor
TRYSILJAR
Rymskógr
Her ender No. 2
Grœnáróś
Hyljufjall
Hyljua
Gautelfr
Risberg
61°
60°
59°
Kollutjarn
Fiskleysa
Bosterotiörn
Aspárna S.
Ulfsvatn
Ulfarósit
Ulfá
Boksjór
Sundit við hunginn
Kornsjór sydri
n. Rygðin
m. Rygðin
S Rygðin
Eldaberg
KART
over
den norsk-svenske Grændse
1273
efter No. 2 og No. 6
(fra Kornsjór til Faludalr)
eller
den nordlige Deel af No. 2 og hele No. 6.
.... betegner aldre Grandse.
———— den nuvarende.
NB. For at spare Rum er den sydlige Deel sat ved Siden af den nordlige. Tegnet * viser hvor de skulle sammenföies.
1
2
3
norske Mile (rastir)

DØBEFONT I BAARSE KIRKE.

III.

Alla men thetta bref ser ælder hör læsa helsar iak pæthir gödæss ridd[er]
ewerdelik mz gudh kunnugt gør iak thz allæ mæ the nw æru ok koma skola at
iak vedhkænnær mik mz thetta mit opna bref at hawa skötit oc sold, skødet
ok sæl ok upladit til ewindelik ægho wælbordik mæ vdh æbbæs sön mina mark
i norrhy i gamal gudhwghs sokn forlikadh sokn kallas dobil mark ok kænnes iak mik
fæ ok fult ward up at hane bort for ford mark æfte mina willy ok kænnes iak
mik ok mina arwinga ængte ydermer rätikhet i ford mark at hane æfte thenne
dagh ther til bindær iak mik ok mina arwinge ath fry ok frælsa ford
vdh æbbisson ok hans arwinge then ford mark mz allæ sine tilliggilsæ innæ all[um] fyr[um]
markæ mot for hwar mandz tiltalen til ewindælighæ tiil ydærmera
forwaringa hanger iak mit ingsigla hængandis for thætta breff ok mz ok andre
wælborna mandz ingsigla til witnes byrdh swasom æra hær palna pæth[er]
i wolby pawal ianss pæther jenss næfna hakkanss knwt gærlæfsson
nisse pæthiss af killall oc tames dyægn hængdæ for thætte breff datu[m]
anno d[omi]ni m cd vicesimo nona ipso die s[an]c[t]i ambrosii ep[iscop]i

KAISERLICHE KOENIGLICHE
HOFBIBLIOTHEK

